

LA REVISTA

QUADERNS DE MIL NOU CENTS TRENTA-TRES

ANY XIX. — JULIOL-DESEMBRE

EL RITME DIVÍ

—Maleeix aquest poble, deia Balac, rei de Moab. Però Balaam, fill de Beor, obrí la boca, i digué: —Quant bells són els teus tabernacles, Jacob, quant bells els teus pavellons, Israel. Com valls d'arbres frondosos, com herbes de regadiu, com cedres prop les aigües. I de Jacob naixerà un estel... Jo no puc dir sinó ço que el Senyor vol que digui.

Explica una bella llegenda franciscana, el miracle de la indulgència de la Porciúncula. Els bisbes, refractaris, havien de proclamar, per manament papal, solemnement l'indult, sense fer cas de Francesc, ambaixador del misteriós perdó. Obriren tots la boca per cridar: —Per set anys. Però l'Esperit els mogué la llengua, i pronunciaren tots a l'una el mot que no volien: —*Perpètua!*

M'han fet pensar en això els comentaris d'alguns qui s'entesten a insistir que la «Oda a Remisa» no era més que una *dècima* de felicitació personal. No veuen, no saben, no volen adonar-se que àdhuc si la lletra, i no sols la lletra, la intenció adverada de l'autor fos la d'un acte estricte d'urbanitat privada, *quelcom, o algú, més fort que l'Aribau* li mogué els dits de tan ampla manera i li féu dibuixar unes figures i unes frases i unes paraules tals, que no són pas les d'una oda a un patró, sinó les d'una oda a una pàtria.

El més gran mèrit d'un home, és portar un missatge. El més gran servei d'un poeta tothom l'aclama quan li diuen que *no és ell* qui s'ha inventat el poema. L'elogi més alt

d'un poeta i d'un poema és dir-li *inspirat*. Té un do —la gent diu dels grans pintors, músics, artistes, posposat el mèrit de *fer* al mèrit més eminent, de transmetre la insuflació d'un *Donant* superior. Es com si el poeta fos més aviat que el pare, la mare que rep, cria i pareix el fruit d'una fecundació sobrenatural. Per involuntari que volguessin suposar l'elogi de l'Aribau «a la llengua a sos sentits més dolça que la mel» i al «dolç país» pàtria d'aquesta llengua, no era pas tan involuntari com l'elogi de Balaam sobre Israel, elogi d'aquell que fou pagat per maleir Israel, i que tan decidit i adalerat hi anà per maleir, que s'hagué d'escoltar els renys de la pollina i l'amenaça flamejant de l'àngel. L'Oda de l'Aribau és una lloança, i si l'Aribau l'escriuí sense plena consciència, com Colom sense plena consciència descobrí un continent, és que la lloança davallà del cel.

Profeta es diu del transmissor de les ordres divines. I m'és igual que diguin que l'Aribau fou o no fou conscient en felicitar de tan profètica manera a don Gaspar Remisa. Perquè noranta anys després, S. E. el Capità General, la mateixa autoritat que auspicià *El Vapor*, amb el Rei d'Espanya i el Dictador militar al front d'un regiment d'infanteria, inauguraven, passeig de Sant Joan amunt, ells tots sols, absents el poble i els poetes, el monument de Mossèn Cinto. Monument que era la mateixa antiga llavor de l'Oda a la Pàtria, feta arbre de pedra i bronze, roure

vivent, brotant lletres i flors. Arbre tan fort que, volent expressament aterrar-lo, vet ací que el glorificaven i honoraven els seus mateixos enemics.

El capellà de bronze a dalt d'aquella columna, en 1924 inaugurada, havia fet una profecia greu: «Qui enfonsa o alça els pobles, és Déu qui els ha creat». Hi ha un ritme diví, un vent intelligent que mou les fulles, que mou els actes humans i que blega sovint les voluntats humanes. Buf que es complau a anar manifestant un pla altíssim per damunt de les previsions i de les intencions dels homes. En percebre i seguir aquest ritme diví, està tot el secret. Si executen els altíssims plans els qui amb cor contrari els resisteixen, ¡quin avenç no faran els qui saben i volen obeir-los! Si elogi és per un poeta reconeixé'l inspirat, elogi d'un poble és reconeixé'l aixecat i renaixent per inspiració divina.

Entendre aquesta inspiració, retrobar el ritme de Dalt, és la tasca essencial d'homes i pobles. Problema és de Catalunya, sacsejada ara pel ritme d'Ensota, ritme del diable que avença pertorbant, profanant, barrejant, dissipant amb tramuntanes de follia l'oratjol de les divines inspiracions. Hi ha un ritme revolucionari, i és el d'aquest sacseig, impaciència, desordre i atropell dels qui per baixar més de pressa la gradual escala, es precipiten per l'ull, daltabaix.

Us juro, companys, que emoció ni alegria

no em causa veure pintades pels estancs les quatre barres, ni en català els segells dels jutjats municipals, mentre hom ignori, terres enfora, que tenim llengua i clàssics. Allò no aconhorta del desencís de veure que Pierre Termier, el geòleg més humà que ha existit, explorador del Mediterrà i de l'Atlàntic, ha pogut emprendre's pel seu compte, imaginar el cataclisme de l'Atlàntida, naufraga amb els seus guerrers, mostrant no tenir ni idea del poema èpic català. Ai las! més que els estancs, importa guanyar pel pes d'una cultura els esperits.

Però, els profetes, no solament anunciaven les glòries, sinó també l'enuig del Senyor. No solament les benediccions trametien, sinó igualment, quan convenia, els càstigs. El càstig de no obeir Catalunya els pares que Déu li ha donat, podria ésser l'esbravar-se tot el seu esperit en una burocràcia xorca. Tristíssim seria el cas que les aspiracions col·lectives fossin acomplides en la vergonyosa manera de la independència de Montenegro, o de la independència de Montecarlo. No vull menys llibertat, ni més, per Catalunya, que la que Déu li tingui destinada. Tot el meu catalanisme és fer en català la voluntat de Déu. I sé que, escoltant-la i obeint-la en pau, em lliuro a l'únic ritme que ens pot dur als dominis propis i legítims dels éssers destinats a vida immortal i vida eterna.

R. RUCABADO.

I N V O C A C I Ó

Paraula nostra, potent i present,
per tu som fets, forma viva i entranya;
però per tu, que ets el nostre instrument,
et fem nosaltres i fer-te ens afanya.

L'afany no el fiten passat ni futur,
i cada *avui* conquerim el reialme
del teu domini guanyat a l'atur
on el desig pres d'enyor se'ns encalma.

Ara no és hora de plors ni de cants
ni d'enyorances de vagues absències.
Ara tu ensenyes de dir als teus infants
el mot sonor de les teves presències.

Un mot només ens encunya altres mots
pels quals en tu la nostra obra fas bona.
Un mot ens torna el servei fet a tots
i el tornaveu, Pàtria:—gràcies!, ressona.

Pàtria present de l'esguard on ens lluu
l'averany màgic de Mitologia,
Pàtria que passes pel cor: en ell, tu,
espaies tota la geografia.

JOSEP M.ª LÓPEZ-PICÓ

SONATA DOMÈSTICA

A la naixença del segon fill, el primer nat passava dels dos anys. Despert de poc, es rabejava en les blanícies del llit, embadalint-se amb els jocs daurats i blaus de la llum matinal dins els nius flonjos de la cortina, quan el pare hi entrà i se l'endugué, embolicat en la mateixa flassada, a la cambra de la partera. Ella apartà la roba del llit, i de primer cop, el nen s'esglaià davant d'aquell paquet bellugadís embolcat de blanc, del qual sortien una cara i uns punys moradencs; però va anar fent-s'hi, i pocs moments després les mans i la boca volien escapar-se-li a besar i palpar la criatura encara més petita que ell, més xamosa que cap cadell que mai li haguessin regalat, i que li deien que era d'ell: El *teu* germanet. La tendresa que va sentir envers el petit ja no fou mai més gran com aquells moments.

Als primers temps, així com el marejava l'olor especial de formatge i de pólvors associada a la presència del nen, la pròpia personalitat se li desfogava dins el quadro domèstic, d'haver-la de compartir amb un altre. No estaven per a ell com altre temps. Sovint, quan l'infant es deixava de mamar, ell, mig faceciós mig golafre, volia abocar-se al pit de la mare; o bé, començava acariciant la criatura, i engrescant-s'hi més i més, l'estrenyia nerviosament, amb un tremolor forçat i serrant les dents, d'una manera que si no era del tot voluntat de fer-li mal, tampoc no era ben bé la vehemència d'una carícia. Això — “potser engelosiment”, segons la mare, “un egoisme molt natural”, segons el pare — a mida dels anys, quan en tingué cinc, set, va anar perfilant-se en enveges. Vestit nou que veïés damunt el petit, l'ullferia com si l'en despullessin a ell; manyagueria que li fessin, el corsecava, i per donar-se ànims de despreocupació, s'esbravava en estranyeses, crits, pallassades... Les vegades que s'havia de sentir: I ara, nen, que ets boig?... — Algun parent s'hi ficava: — Es veu que enyora la falda, aquest noi... Dels petons que vessen de les galtes del menut bé li'n podria caure algun més a ell—. Aleshores, el pare, que tenia pocs principis i s'hi aferrava, ho cloïa amb el seu dictamen: — Un noi no es cria amb aviciadures; al capdavall és un homenet—.

Enterrat en la feina, ja en tot l'esplet de la seva fortuna, sigui que fos poc observador o que no li vagués d'entretener-s'hi, no li deien res els mo-

ments que, mentre la mare estava gomboldant el menut, se li acostava el gran, se li aplacava contra la cuixa, se li fregava amb el cap, a tall de gat falder, o forcejava a cops del ventre i dels lloms per agençar-se un espai en la falda materna; ni quan hi anaven visites, i el noi, després d'uns quants rodeigs, dissimulat, s'acostava a algun dels més coneguts i prenent-li la mà l'esflorava d'un bes reservat.

Però un dia es sentien xiscles esfereïts en la cambra de les joguines, i era que el botxinet arrancava cabells d'un a un al menut, aferrat a la trona, sense defensa. Venia una altra ocasió, que el pare l'havia obligat, després d'una baralla, a reconciliar-se: — Ara t'hi acostes i feu les paus —. Ell de moment obeïa i, al seu contacte amorós, el menut se'l mirava bocabadat, omplint-se-li els ulls d'esberles rialleres. Però de seguida li pujava una satisfacció diabòlica de malmetre aquest embadaliment de l'infant: les nines dels ulls se li tornaven petites i dures com caps d'agulla, i li donava un pessic d'esquitllenta mentre el besava, o bé, escollint la ganyota més feréstega del seu repertori, l'acorralava fins a un angle de paret, aterroritzat, obrint la boca en un gran plor. I ell es bevia amb els ulls el goig enganyat de l'innocent, se'n sentia refet com d'un resultat panteixant de la seva força. Hi seguien la reprimenda i el càstig: — Vés allà, i t'estaràs tancat tota la tarda —. I el noi, covard dels cops, trescant el passadís amb les garretes tivants, encara girava el perfil bru de dimoniet, llampeguejant de mirades de reüll, per remugar insults contra aquella insignificància de marrec, per culpa del qual patia tant, sense ell poder fer-hi més.

La repetició d'aquests fets va començar a obrir els ulls del pare. A veure si es desemmarava i si posava interès en altres esferes, va provar d'endur-se'l pels diversos centres de la ciutat. Però, sigui en els seus tallers, davant d'un edifici o d'una obra d'art, o enmig d'una conversa de la gent gran, l'atenció del noi semblava que rellisqués per les vores dels objectes; dissipat dins les seves dèries, era com si no hi veiés ni hi sentís. Si no és en allò que ell mateix podia manifestar: les construccions metàl·liques de joguina, els resultats de les seves conxorxes, era incapaç d'admiració espontània, potser perquè la seva tranquil·litat física hi repugnava. Un dia — posem el cas — la tieta li

volia fer compartir l'encantament davant una feixa de crisantems florits, tot passejant pel parc. — Això?... Brava cosa!... — saltava ell. — A casa, dia per altre ens en porten un ram. I més boniques —. Pegà urpada a les flors més pròximes i li'n restà un manyoc de brins al puny, i se li eixamplava el pit de fruïció davant l'esgarrifor de la tia, que tingué feina a evitar major destroça. Si anaven amics a la casa, un èxit d'exàmens que algú fes ressaltar d'un noi, o un vestit més bo que els seus vist damunt algun d'ells, el desassossegaven: ja no sabia què fer de braços i cames ni on deturar les mirades, i si la persona gran que el provocava amb l'elogi del companyó no era de prou franquesa per a girar-li l'esquena tot cantant, a fi de dissimular i treure's el verí del cos, patia molt; i, ça com lla, era molt fàcil que una estona després ho fes pagar al companyó afavorit, en una forma o altra: cercant-li el cos, fent-lo entrebancar, traient-li un motiu per ridiculitzar-lo davant dels altres....

Aquesta malaltia covada en un jaç de malinconia i de despit, feia el ple quan el noi era prop dels vuit anys. Fou aleshores que caigué damunt la casa la centella de la mort. Després de cinc dies de botxineig, el germà petit s'estava morint d'una de les malalties que afalconen els nens. La mare, tement la fi, havia proposat de portar el gran a casa d'una germana casada; però el pare s'hi oposà: Desitjo que es quedi; és un homenet i ha d'avesar-se a donar la cara a la vida tal com és.

Vingué la mort. Tot el dia els sanglots intermitents vagaren esmortuïts o ressonadors entre els plecs dels cortinatges o al cor dels embans del pis sumptuós. Voltat d'una espessor esbojarrada de flors, amortallat en el seu vestit de setí negre ornat de randes, el cosset estirat amb una solemnitat terrible feia plorar àdhuc alguns estranys. Tenia el nas més prim i li havia quedat un somriure enfonsat dalt de la boca, diferent de tots els que tenia de viu. Que poc s'assembla la mort al son! L'aire d'entorn embolcallava els presents o era agitat dels seus passos, mancat d'alguna essència, diferent dels altres dies, com una altra criatura sense forma, però allí present, que també s'hagués corgelat, privada de la vida calenta i respiradora del nen. Hores abans els llençols i cobrellits i ara el vestit amb què l'havien amortallat, agafaven uns caients encarcarats, sense el no sabem què d'espiritual que abans els comunicava aquell cosset de cinc anys fins quan era adormit.

Al gran li deixaren veure el germà, el mateix matí que havia finat. Allò era una cosa nova, desconcertant. No sabia quina actitud prendre, ni es coneixia ell mateix. Al vespre hi havia entrat diverses vegades i es familiaritzava una mica més amb la idea de la mort que coneixia per primera vegada. Mirant el vestit i les flors que voltaven el

cadàver, va començar a pensar que mai no s'havia fet una cosa tan bona per amor d'ell.

Vinguda la nit, la cambrera i la monja hagueren de recordar als pares les hores que feia que, desmats de si la claror era d'alba o de posta, no conformant-se a nit ni dia, menyspreaven el dormir i només, quan el físic ja desdeïa, es deixaven anar damunt les butaques. Abans de retirar-se, la mare encara volgué tornar a abraonar-se amb el turment de veure's el fillet mort, i no se'n sabia moure. —Almenys hagués pogut seguir-lo, el seu galdiró, fer el viatge amb ell, tenebra enllà, cap a la seva destinació d'àngel!— No s'aguantava dreta, i per tot descans es deixà anar de genolls, adorant, amb el front contra el tou de flors, allò que la raó no suporta per ella sola. El pare, rígid, bridant l'emoció en els músculs de les galtes, l'havia seguida com l'ombra del seu cos i allí s'estava, a un costat del cadafal. Havia callat, enigmàtic, quasi reptador, mostrant-se incommovible als amonestaments del canonge, a les oracions i genuflexions de les monges, de cap a cap del dia, com volent donar entenet als qui formulaven piadosos expedients, que ell no els demanava. Feia el bot a Déu. Tardaria a reconciliar-se amb aquella força que li mutilava la vida. Perquè ell no sabia prendre les coses d'altra manera: així les de baix com les de dalt. —De raons n'hi ha de sobres; l'amor es prova en les obres—. I entenia per *proves* el benefici, allò que li augmentés el goig de viure. Per la pedra de toc d'aquest principi passava el parentiu i l'amistat, i ara mateix, mà-foradat en l'obsequi, tant com pogués ésser ambicions en els guanys, havent repassat les defuncions dins la família, es desdinerava en flors i en l'enterrament de l'endemà més que no el parent que ho hagués fet més en gran. Es cert que, de cap a cap del dia, davant la gent s'aguantà en una figura de concentració enèrgica, però va desdir-ne un parell de moments en la intimitat. Era quan, com una visió quasi palpable, se li representava el cos del fillet, en un acte determinat, un dia determinat del seu vivent, amb el mateix vestit i l'expressió i fins l'aire de respirar que tenia aquell moment memorable. Així li venia a la imaginació, tebi, ran del muscle i de la galta, dins els ulls. I aquesta ficció prenia una tendresa tan viva, i al mateix temps era tan terrible l'evidència que s'hi interposava com una falca dolorosa dins la carn que estima, que el cosset que encara tornava a viure d'engany dins la imaginació, ja no era bo, en realitat, sinó per a podrir-se, que, agafant-se el cap amb les mans, s'amagava en l'habitació més retirada i feia per manera de rompre el plor, a fi de desempallegar-se de la grapa de desesperació que li agarrotava el coll.

Agenollada com estava vora el túmul del nen, la mare tornà a obrir els ulls. Cada vegada que es mirava la desferra entranyable de cera i roba

marcida sota el llengoteig dels ciris, revenia la desesperació, i la idea de la mort rebrotava amb la seva potència inicial. La cambrera hagué d'endur-se-la, desfent-se en esgarips que cercaven la paraula, amb la cara enlletgida d'embotornaments i lluentors de llàgrimes, amb un pas balb d'illuminada i com si el seu cos fluix s'hagués empetitit en poques hores.

Quan la serventa l'hagué ajudada a despullar i conduïda fins al llit, i la monja li hagué fet prendre un calmant, el marit entrà al dormitori del noi sobrevivent, i prenent-lo una estona sobre els genolls el besà. —Quant de temps que no s'hi havia entretingut!— aquesta era la sensació del noi. Ara més que mai retrobava aquella qualitat especial de les carícies poc freqüents del pare: els dits que semblaven temerosos de masegar-lo, la cara comoguda, lleument crispada i aquell respecte en el besar... I ara, tot això saturat de la idea que aquelles carícies les havia d'agrair al germanet mort. Aquest pensament li desfermà una onada interior de tendresa que el reconciliava amb el qui tant havia hostilitzat.

El pare, havent-lo acotxat, se n'anà al dormitori, que, les temporades que li calia matinejar per a anar als seus tallers, era separat del de la muller, perquè ella dormia prim, i temia trencar-li el son. Tot anant-hi, i després tot despullant-se no podia suportar el pensament del fill mort sinó abraçant-se quasi simultàniament amb la idea que el noi sobrevivent era qui sap si l'únic destinat a heretar la seva fortuna i el seu nom. Però aquesta mateixa idea, servint d'esquer a l'orgull viril, un impuls verge el cridava a traspasar la cambra de bany que separava del de la seva muller el dormitori, i cobrir-la d'una d'aquelles abraçades profundes que li feien passar la tremolor d'uns tels lluminosos o cloure dòcilment aquells ulls amples i preguntadors, una mica parats, de dona sense gaire iniciativa, i per això mateix amb una fe cega en la facultat executiva del marit. Amb quina voluntat l'hauria abraçada, reptant la força que li havia corgelat el fill: —Tu a desfer i jo a refer, vejам qui podrà més!—. Així era ell en estat verge, si no fos que un respecte a l'abatiment desolat de la dona, agreujat amb l'adorable misteri de la mort, se li imposaven.

Mentrestant, la mare s'havia abaltit i mig somniava. Es veia ella mateixa, en l'acte de criar un nen petit. Un tercer encara inexistent, però que, a instants, com succeeix en els somnis, tenia fesomies del mort. L'havia deixat en el bressol i ara caminava, cansadament, cap al túmul del nen mort, travessant carrers estranys, de nit... Ja hi era: s'asseïa vora el túmul, i amb el pit que li sobreixia de l'escot de la camisa, com feia de vegades ran del bressol, llavors que l'alletava, se li decantava, i, tot abrigant-lo amb l'ànima als ulls del fred de la mort, li fregava el mugró pels llavis entercs.

I vet ací que al cap d'una estona la fredor de la boca del nen mort començava a entebiar-se, i ella talment veia i resseguia per mitjà del tacte el dibuix molsut dels llavis estimats, que tornaven a formar-se càlidament, a moure's, i a l'últim li prenia el pit i li xuclava la vida. I ella s'alçava rient i plorant com una boja. Era ella que l'havia ressuscitat!

En el silenci de la seva cambra blanca de nen, el germà sobrevivent sentia encara l'olor especial de la cambra del mort. Tanmateix l'aire no callava de la mateixa manera ni era ben igual la imaginació encavallada dels corredors, de les estades i del gran celobert estucat que cada nit, abans d'agafar el son, li feien una companyia una mica paorosa, però familiar. Tenia una por física diferent i retingué bona estona el clot de la mà sobre un dels poms del llit, contacte màgic que, ja de criatura, solia reconciliar-lo amb les idees casolanes benefactores. Després tornà a encendre el llum. La seva oïda afinada comprovà que els pares ja eren retirats; sabia que la monja estava sopant en una saleta allunyada del mort. Saltà del llit, i, imposant-se, anà de puntetes a la cambra. Un cop allí, amb el mocador de butxaca tan aviat damunt el front com a un costat de l'ull dret, segons el nivell del cadafal mortuori on maniobrava, anava evitant la vista del mort. Del gran tou de flors va prendre tres tiges de gladiols florits i quatre o cinc grans roses escadusseres, i amb més por cada segon, tornà a fugir cap al seu llit. Abans de ficar-s'hi, disposà, damunt, els gladiols en reclau, tocant-se per les puntes, i esparpillà les roses al mig, amb aquells moviments automàtics i tirant a dements que tenen de vegades els nois en els moments actius. Per no esbullar les flors es ficà al llit amb precaucions. Esforçà els ulls per agafar el son, i tot pensant en el mort li entrà un sentit gran de la pròpia responsabilitat, com si solament en aquell dia s'hagués tornat gran d'uns quants anys més. S'imaginava ell mateix a l'endemà, vora l'armari baix i pregon de les joguines: el tren mecànic, el teatre... Tot allò era com la supervivència del germà, i passava a ésser d'ell per dret propi. La consciència d'aquesta presa de possessió li obrí violentament l'esguard a la realitat. Plena l'ànima d'un agraïment que paladejava per primera vegada, perdonava al mort d'haver estat més estimat que ell, i li coïa com una plaga el record de quan el masegava, l'aterroritzava, li arrencava cabells... Una desesperació sorda d'home gran l'atacava de traïdor, i arribà a desesperar-se de la mort d'aquell a qui tant havia martiritzat. I es donà compte d'una gran soledat.

Abans d'adormir-se—havia deixat el llum encès—encara s'incorporà, amb els ulls vermells, volent comprovar l'efecte de les flors que s'havia agençat sobre el llit. Feien goig, i li hauria agraït molt que també ho veiessin els pares.

Quan es despertà a la matinada, es trobà allí la seva mare, que havia entrat a consolar-se del desvetllament al seu capçal. El seu primer pensament fou d'espigar si havien tocat les flors. Es coneixia que no les havien tocases, encara que les roses eren una mica desplaçades, dels seus moviments en el llit, i que una tija de gladiols havia relliscat a terra. Després s'arrecerà fins al fil del llit, a frec de la seva mare. Demanava el bes, però ella ja s'havia decantat abans a copsar-lo, acollidora, amb aquella naturalitat faent de la dona, el cos de la qual és una màquina divina d'amors familiars. El noi tornava a sentir, quan ja ho havia mig desaprès, l'emmotllament retornador, les alternances de calius i de frescors de la cara, dels

braços: de tota aquella contrada del cos maternal. El tenia a la falda. En aquesta abraçada tan plena, la seva estimació de nen s'identificava amb la mare, com si en la delícia d'una circulació restablerta, tornés a viure dins les seves entranyes. Havia posat el front vora l'orella de la mare, amagada la cara contra el seu muscle, i unes articulacions sorrudes, de tan embotides d'afecció, provaven de tornar-se una frase. No ho aconseguiren. Però si la mare hagués tingut una oïda prou fina, potser hi hauria sentit, inarticulada i tot, aquesta confessió:

—Mamà... T'estimo... I ara ja només m'estimareu a mi.

JOSEP LLEONART

MONTAIGNE

El seny daurat d'escepticisme entre l'ímpetu i la malfiança, l'equanimitat. I el realisme de la quotidianitat, temperador de les curiositats viatgeres i dels idealismes amb horitzó indefinit.

GRISI ROSA

CAPÍTOL PRIMER

No sé què m'ha suggerit la idea d'agafar la ploma per escriure aquestes memòries. Potser ha estat el pensar en un dia molt venturós, absurdament feliç, el qual han seguit molts d'altres, que encara es van succeint amb alguns petits intervals de tristors, de les quals la vida ens ha volgut donar al meu marit i a mi la dosi indispensable, segurament, perquè no arribéssim a creure'ns que havíem ja assolit el paradís en aquest món.

El dia de què parlo no fou de grans alegries, sinó ben altrament; però com que ell fou el començament de tots els altres, tan venturosos i serens, per això m'apareix enmig d'ells com un oasi resplendent, nimbats d'un cercle lluminós tots els esdeveniments que s'hi succeïren amb una tan vertiginosa rapidesa, que és tasca difícil d'anar-los destriant per plasmar-los un per un en aquestes ratlles.

Però un cop posada de mans a la feina, no vull fer-me enrera. Si l'oncle Jaume, que va morir fa dos hiverns, pogués llegir això, tornaria segurament a morir-se de la sorpresa. Sempre estava predicant que per cap motiu no s'havia de deixar mai una tasca; havia intentat d'inculcar-me a milers de vegades aquesta opinió, sense reeixir, però. La meva animeta de papalló no s'hi sabia subjectar i anava d'una cosa a l'altra, fent-ho tot, assajant-ho tot, sense emprendre mai cap cosa resoltament i constant. Però com que la primera tasca que vaig anar fent amb una certa continuïtat fou la d'estimar i em resultà ben agradosa, per ella m'he acostumat a seguir-ne d'altres, i el que el pobre oncle Jaume amb adagis i sermoneigs no va aconseguir, ho ha fet aquesta llavoreta d'amor que en el dia lluminós dels meus records algú va semblar a la meva ànima i que hi ha arrelat tan pregonament, tan pregonament.

Això a manera d'exordi, tal com els sermoneigs de l'oncle Jaume, al qual voldria demanar perdó per si el neguitejo massa en el seu repòs etern fent-lo anar d'un cantó a l'altre com caldrà en el curs del relat.

De totes maneres és tasca començada i en gràcia que segueixo el seu consell, penso que l'oncle em perdonarà la resta.

Gireu, doncs, el full si us plau de fer-ho.

Tocaren sis campanades al rellotge del menjador, un vell rellotge de veu plena i sonora. El pèndol es gronxolava majestuosament amb un cert aire entre sever i vanitós, ben imposat de la greu missió d'assenyalar el temps un dia i un altre dia, per seguir-la els de més enllà, i que feia més d'una centúria que durava malgrat les manifasseries de l'oncle Jaume, que sempre trobava que no marxava prou bé i estava provant de voler-lo arreglar.

En aquell temps que l'oncle encara rondava pel món dels vius i que jo podia permetre'm, si més no, faltar-li al respecte de pensament, solia dir-me que no era precisament l'oncle Jaume qui hauria hagut d'arreglar el rellotge, sinó el rellotge a l'oncle Jaume.

Això fou el primer que em passà pel cap en sentir les sis campanades que m'havien deixondit. Era ben poca-solta tanmateix, però qualsevol altra cosa que hagués pensat no hauria estat més assenyada. Quan em deixondeixo no penso mai res que tingui cap ni peus; els núvols del somni m'enterboleixen l'enteniment una bella estona.

El que aquell matí, mig abaltida, vaig pensar de l'oncle Jaume, era millor, molt millor del que en pensava al cap d'una estona, quan m'havia completament desvetllat.

S'havien escolat sis hores des que tenia motius per a no pensar belles coses de l'oncle Jaume, sis hores que em semblaren tan llargues, que, mentre segon per segon, el rellotge comptava el temps que se li escapolia, vaig tornar a reviure molts anys que ja havien passat, vaig anar enrera, enrera dels meus records, des de la mort del papà, quan jo tenia vuit anys, fins aleshores, que vorejava la vintena. Vaig anar destriant tot el que havia viscut durant aquests dotze anys després que amb la mamà ens instal·làrem a casa de l'oncle Jaume, vell i reganyós de vici, que no deia mai una paraula amable, entestat a amargar la bella ànima que tenia i a fer-se l'anomenada de sec de cor i eixut de paraules.

Era molt corcò l'oncle, i la mamà va patir d'allò més, perquè ella tenia una animeta de

colominet, que els seus papàs primer i el seu marit després, havien guardat en una gabieta daurada de manyagueries. Els altres vivien per ella i no havia de fer sinó seguir les petjades que en la via aspra i dura li anaven senyalant. I com que li treien els rocs del camí i li aixafaven la terra, tot li era agradós i planer. Els ulls blaus de la mamà miraven molt les coses sense arribar-les a veure; no anaven més enllà dels barrots de la gabieta daurada; miraven endins, endins i no sabien moure's del cercle de la seva petita vida. Per això sovint s'omplien de llàgrimes, perquè l'oncle no sabia mantenir-se a distància d'aquest cercle i moltes vegades el traspassava poc respectuosament.

Amb mi les coses anaren altrament i, malgrat que fins aleshores els papàs havien provat de fer-me també una vida amb motlle exprés, aviat els meus ulls, que no eren blaus com els de la mamà, ni somniosos com els d'ella, sinó unes espurnetes negres que lluien amb una certa maliciosa candidesa, varen avesar-se a mirar cap enfora i a veure les coses tal com eren i no com les hauria volgudes.

Això em donà un cert domini de la situació. perquè aviat vaig saber quina era la flaca de l'oncle. Es clar que fins que vaig aprendre-ho es passà un temps que vaig qualificar d'"època del terror" després que els meus coneixements històrics varen remuntar-se fins al període de la Revolució Francesa, a la qual cosa no vaig arribar sinó amb penes i treballs, malgrat els esforços de l'oncle a fer-me aprendre dades i cronologies. I sigui per l'esforç que em calgué fer, sigui perquè el virus revolucionari s'infiltrà també en el meu esperit, el cas és que em fou impossible d'anar més endavant, i tot al més que aconseguí l'oncle fou que arribés a les portes del Primer Imperi.

Aquesta digressió m'ha apartat del fil que anava seguint, però com que no ha estat llarga, no cal fer-se molt enrera del camí i encara servirà per a dir que l'oncle, després que assajaren amb promeses i amenaces de dur-me a l'escola, com que emmalaltia tantost passava la porta de l'aula trista i humida, va convertir-se en certa manera en el meu mestre, i això fou causa que sovintegessin més les tandes de crits.

Al principi m'esveraven talment les fúries de l'oncle que en sentir-lo tremolava com fulla a l'arbre i corria a amagar-me ben lluny, on no pogués arribar-me el ressò de la seva veu escandalosa. Però això durà, pel cap alt, cosa d'un any. Vaig fer com un animaló que d'un clima bonançible adequat a la seva naturalesa el transplantesin a un altre que li fos hostil; vaig desplegar totes les meves energies per adaptar-me al nou estat de coses.

Les manyagueries de la mamà no em protegien a bastament, i em calgué recórrer als meus propis mitjans; i el primer que vaig fer fou estudiar les coses per saber quins em caldria emprar en cada cas.

Fou en aquest procés d'observació que aprenduí a conèixer l'oncle Jaume i vaig descobrir que el rondinar en ell era com una mena de necessitat fisiològica. En aquell temps, naturalment, no vaig traduir-ho en forma tan científica, però sigui com vulgui, vaig explicar-m'ho així.

I fou com trobar la pedra filosofal, perquè tanmateix ja no m'escruixia de sentir-lo, i, per comptes de baixar els ulls i fer el petarrell, el mirava de front i anava seguint totes les ganyotes i contorsions del seu rostre, que solia esdevenir grotesc en enfurismar-se; i com que m'hi divertia d'allò més, ja trobava bona compensació a la cri-dòria.

Al contrari, la mamà no evolucionà gens ni mica i, després de dotze anys, seguia vivint als antípodes de l'oncle; no s'havien aproximat del gruix d'una agulla. Tampoc, però, no s'havien barrallat mai. No era estrany. Tantost la mamà sentia que l'oncle colpia les notes agudes de la seva gargamella que ja es posava un cademat a la boca, abaixava els ulls i gairebé s'aguantava el respir fins acabada la simfonia, per no enquimerar-lo més. Això, però, resultava una tàctica deplorable, perquè ell ho prenia per indiferència i servia per a enlairar-lo qui-sap-lo. El que hauria calgut era superar els seus acords, però la mamà no ho entenia d'aquesta manera.

Per això, sense protestar, amb una passivitat d'autòmat, havia vingut la vigília, quan me n'anava al llit, a innovar-me de la greu resolució que l'oncle havia pres respecte al meu esdevenidor. L'oncle havia pensat maridar-me amb un tal senyor Paular, amic seu de tota la vida, que li mereixia gran confiança i que em seria presentat l'endemà.

Vaig obrir uns ulls com dues taronges i en un segon l'opinió que tenia de l'oncle se n'anà de corcoll. Em semblà que tot el benestar de què durant dotze anys havíem gaudit vora d'ell, aquell viure sense privacions que ens havia procurat quan amb la mort del papà quedàrem desamparades i sense recursos, ja pensava cobrar-se'l des d'un principi amb aquesta imposició arbitrària.

—Què caldrà fer?—vaig demanar a la mamà en el primer instant d'atordiment, cercant com a taula de salvació el seu consell, la qual cosa fou con agafar-me a un bri de palla enmig d'un temporal, perquè ella s'arronçà d'espatlles amb una expressió d'angúnia infinita i de suprema desesperança.

No podia comptar amb la mamà en aquell moment, com no havia pogut comptar-hi mai. La se-

va tendresa es traduïa en estèrils manyagueries, mai en una acció emparadora.

—No hi ha cap possibilitat de desobeir l'oncle, oi mamà?—vaig demanar-li; i ella alçà els ulls fins a mirar-me i els vaig veure plens de llàgrimes impotents. El seu feble caràcter trobà, però, una solució, una solució desesperada, com les de tots els caràcters febles:

—Ens n'anirem d'aquí—féu amb decisió.

—D'aquí? on?—i el meu accent era incrèdul, sense gota de confiança.—Suposo que no tenim cap fortuna a la cantonada que ens permeti de renunciar a l'ajuda de l'oncle—vaig dir amb amarga ironia.

—Tens raó!—acotà el cap altra vegada. Tota la seva fermesa s'havia enderrocat.

Decididament no podia comptar-hi i em calia meditar. Vaig acompanyar-la a la seva cambra bo i amoixant-la, vaig fer que s'allités i vaig restar amb ella fins que la son baixà a cloure-li els ulls. Quan sortia de puntetes per no despertar-la, un gran sospir se li escapolí.

—No dorm encara—vaig pensar—, però ho ha fet veure perquè no vetllés més estona. Pobra mamà!

Una llàstima infinita per ella va envair-me, i, encara que desemparada, no em vaig sentir sola davant aquella primera investida que la vida m'enviava. Només era a mi, als meus vint anys, que calia assumir la responsabilitat per totes dues.

Vaig tornar a la meva cambra. El rellotge del menjador, que mai no m'havia fet adonar tant de la seva presència com aquell dia memorable, sonà dotze batallades. Vaig comptar-les amb una mena de religiosa unció:

—Veu's aquí el nou dia que comença i que serà tan diferent, tan dolorosament estrany a tots els que han passat. Què s'hi esdevindrà?

I aquesta pregunta s'entestà a no moure's del meu cap en tota la nit. Per voltes i voltes que donés pel llit, per molt que provés aquesta i l'altra positura damunt el coixí, res més no se m'acudia.

Vaig passar una nit horrible en què la son, només que a petites estones, baixà a fer-me companyia, compadida, segurament, de la meva misèria i de la meva joventut.

CAPÍTOL SEGON

En obrir la finestra després de saltar del llit, una alenada fresqueta m'acaronà el rostre. Era perfumada, un veritable missatge de primavera, i em dugué una molleta d'optimisme. Els meus vint anys es resistien a sortir i volien repèllir aquella fatalitat aplanadora. Aquella angúnia que

tota la nit no m'havia deixat, semblà ensorrar-se quan l'enjogassat sol matiner va esquitllar-se dins la meva cambra. Era com si amb la llum fugissin els fantasmes d'aquell mal somni que m'havien rondat tota la nit. Però, ai las! no es tractava d'un somni, sinó d'una atüidora realitat, i cada vegada que hi pensava, un calfred em resseguia de cap a peus.

No recordava haver vist mai aquell senyor Paular, amic de l'oncle, a qui jo havia agradat fins al punt de voler-se casar amb mi, i això em capficava d'allò més, perquè no comprenia com se n'havia pogut agradar sense veure'm. Perquè jo tractava, almenys, de fer-me la consoladora suposició que em volia per mi mateixa i no com a possible hereva de l'oncle Jaume.

Vaig pensar com deuria ésser el Sr. Paular. Tots els amics de l'oncle eren ja respectables senyors inescaients que no m'agradaven gran cosa. No tenien gens ni mica de pèl; només el Dr. Galí tenia una bella cabellera blanca i en presumia bon xic. Tots duïen ulleres d'or que no sé de què els deurien servir, car sempre miraven per damunt d'elles amb un bell posat d'idiota, però ells deurien creure's que això els donava un caient important. Caminaven pausadament i enraonaven amb aire de setciències. Pobres xafarders vulgars de tertúlia de casino! Quan es topaven amb la mamà es vinclaven profundament amb una reverència de saló vuitcentista, ben adient al continent majestuós dels cavallers i a la bellesa de porcellana de Sèvres de la dama; però a mi em saludaven amb un copet a les galtes o una estiradeta d'orelles. Això m'humiliava qui-sap-lo, puix que jo tenia perfecta consciència de no ésser una criatura perquè ells em tractessin talment.

Si al senyor Paular se li acudia de fer el mateix que ells, jo no em quedaria curta, i hi hauria una escena de nena mal criada.

Potser fóra un home agradable, però tractant-se d'un amic de l'oncle Jaume, hi havia una cent probabilitats que ho fos.

Mentre em vestia, el pensament d'aquesta única possibilitat no em deixà. Vaig aferrar-m'hi per distreure'm d'altres cabòries i de mica en mica m'anava sentint menys infeliç.

En baixar al menjador pel desdejuni, la mamà em donà el bon dia tota plorosa i jo hi responguí somrient. Ella i l'oncle, que ja estava assabentat que no m'abellia la seva pretensió, s'estranyaren bona cosa del meu posat. Vaig haver de suportar el corresponent sermonet i, mentre la mamà feia chor a les assenyades reflexions de l'oncle amb un somiqueig poruc, jo m'avorria. Hauria volgut tenir al davant aquell senyor de tants cabals i de tantes hisendes per llançar-me als seus braços, anar-nos-en al casori i que s'acabés d'un cop tota la comèdia. En una pausa vaig escapolar-me cap

a la cuina, on la Raimunda, la cuinera grassa i feixuga, suava plomant els pollastres per al dinar. Sempre em tenia alguna lllaminadura i, si més no, les ametlles torrades de les picades ja eren per a mi una temptació. Ella s'abellia que jo manifestegés per la cuina, però no hi podia suportar ningú més. A la Nati, una cambrera que aleshores teníem, li servia el menjar en una cambreta costat per costat de la cuina i fins la mamà, per no enfurrunyar-la, poques vegades traspassava la llinda d'aquell santuari dels fogons i de la teca.

Aquell matí vaig entrar-hi més per habitud que per ganes de trafiquejar. Ella també anava aqueferada i no estava per gaires converses.

—No he passat a recollir els ous a ca la senyora Coloma i aquella (aquella era la Nati) no voldrà anar-hi pas.

—Hi aniré jo—vaig oferir-me—i de passada veuré la cria nova de pollets.

El que jo volia era sortir de casa per no aguantar més l'oncle ni veure la cara plorosa de la mamà.

Al carrer vaig pensar de veure Mossèn Lluís, el Rector, per explicar-li el que em passava, però no era a la rectoria; vaig anar a l'església, i tampoc. El sagristà em digué que havia anat en una masia propera on havia emmalaltit l'àvia. Ben mirat, potser era millor no dir res a Mossèn Lluís. Qui sap si el Sr. Paular, quan em veuria, giraria l'esquena cuita-corrents, esgarrifat d'haver pensat mai la bestiesa de casar-se amb un dimoniet com jo. Veu's aquí una solució que no se m'havia acudit: provar que el Sr. Paular em trobés al més desagradable possible. Això era una inspiració del cel i no podia menys de regradar-ho a la Verge. Vaig agenollar-me davant un altar de fàbrica barroca on tenia el seu setial la celestial Reina tota voltada d'angelets grassons i trapelles que s'enfilaven per les columnes daurades aguantant garlandes de flors i de fruites. Semblaven les colles de vailets que engalanaven el carrer per la festa del patró. Tots tenien la cara d'estornell i la Verge els mirava fer amb un aire de maternal benvolença. El més xicarró, que era al capdamunt, semblava mirar-me amb una certa suficiència:

—Ah, tremendot—vaig dir en veu alta amenaçant-lo—si jo tingués les teves aletes daurades, no m'atraparia el Sr. Paular ni que s'hi entestes sin un miler d'oncles Jaumes.

Una vella que desgranava el rosari en la penombra d'un altar proper, va mirar-me esfereïda. Degué pensar que m'esdevenia quelcom de sobrenatural. Jo, esclafint a riure del seu esverament, vaig sortir cuita-corrents de l'església per fer l'encàrrec de la Raimunda.

Que bufons que eren els pollets de la senyora Coloma! Semblaven un coixí de plomissall groc quan

la llocada s'acoblava esfereïda entorn de la mare que caminava gronxant-se majestuosament.

—Doni-me'n un, senyora Coloma!—vaig demanar.

Es féu pregar un xic, però hi accedí. M'estimava força, la dona, i a més, ja se'l cobrava amb escreix amb els ous i les altres coses que li compràvem. Agafà, però, el més esmirriat, un que s'havia quedat rerassagat, perquè les seves minses potetes no podien dur-lo de pressa com als altres, i me'l donà.

Quan vaig tenir-lo a les mans, un pensament em fiblà cor endins. Em semblà que la senyora Coloma era l'oncle Jaume del pollet i que l'arrabassava a la seva felicitat. Vaig provar de tornar-l'hi, però refusà de quedar-se'l, i com que no podia explicar-li el meu pensament, me'l vaig ficar al cistell dels ous amb una mica de remordiment que em feia angúnia.

Eren ja passades les onze que tornava a casa. Davant la tanca del jardí una pela de banana em féu relliscar i caure asseguda. No vaig adonar-me del que havia passat sinó per confondre'm més en trobar-me davant uns ulls grisos, somrients i que em miraven d'una manera estranyament burleta, i adonar-me que precisament era l'amo d'aquells ulls qui m'havia aixecat i em tenia encara agafada per la cintura. No sé quina relació podia tenir-hi en aquell moment, però em vaig recordar del cosinet Enric, que, feia pocs dies, en dir-me que m'estimava, m'havia abraçat d'aquella faisó: jo no hauria pensat mai que el cosí Enric esdevingués el meu enamorat, però si era forçós que hom, en arribar als vint anys, havia d'estimar algú, perquè segons semblava en això consistia la suprema felicitat de la vida (a mi aleshores no em semblava una cosa indispensable) valia més que fos al cosí Enric i no a un altre a qui dediqué les meves facultats amatòries, perquè era, segons la mamà, estudiós, intelligent i bon minyó a carta cabal.

Jo no compartia del tot l'opinió de la mamà, és a dir, no la compartia gens, però de totes maneres vaig dir-li que hi venia bé i que podíem estimar-nos. Tenia una certa curiositat de completar les meves anàlisis sobre la persona del cosinet sotmetent-lo al reactiu de l'amor.

Aquell dia fou quan m'abraçà emprant una bella actitud d'enamorat de pel·lícula.

¿Seria això, que els ulls grisos i somrients em farien pensar en els de l'Enric quan m'abraçava? No, no podia ésser-ho, perquè aquests miraven serenament i l'Enric tenia l'esguard encès, potser a causa que el reactiu obrava amb massa precipitació.

Vaig desfer-me de l'abraçada per recollir el cistell. Per sort s'havien trencat només dos ous i el pollet no s'havia escapolit més enllà de dues pas-

ses. El meu auxiliador va atrapar-lo i me'l posà al cistell altre cop.

Jo estava tota sufocada i no sabia què dir per re-graciar-lo. Fent un gran esforç, vaig alçar els ulls per mirar-lo, a risc de trobar-me altre cop amb el seu esguard, però ja no el vaig veure, ja no vaig veure sinó el cap d'un altre desconegut que apareixia per damunt les espatlles del primer. D'una ullada vaig resseguir el segon foraster. Era un home com d'uns cinquanta anys, de bella figura, una mica agegantada; el cabell blanquinós li coronava el front amplíssim solcat d'arrugues. El rostre hauria pogut ésser agradable, però no m'ho va semblar, perquè als ulls vaig veure-li una mena de llússor que va esverar-me. Allargà el coll per mirar-me i vaig fer una passa enrera disposada a fugir. Una mena d'instint m'advertí de qui era aquell home, i sense pensar-m'hi gota, vaig preguntar-li:

—Vostè és el senyor Paular, veritat?

Va fer que sí amb el cap, una mica sorprès, i anava a afegir-hi quelcom, però ja no el podia sentir, perquè tantost vaig veure el seu gest afirmatiu, vaig escapar-me a tot córrer dins de casa. En passar la tanca, em semblà sentir-me emparada contra aquell home desagradós, però, ai las!, que a casa era on més lluny estava de trobar qui me n'hagués defensat.

La Raimunda estava impacient pel que havia tardat i la vaig trobar com una fera engabiada preparant els estris per a fer la crema que ens serviria als postres.

—Qui tenim a dinar?—vaig preguntar-li, encara que bé pensava per a qui eren tots aquells preparatius.

—Dos senyors de fora, el Dr. Galí, els Gossard i l'Enriquet.

—No li digui Enriquet—vaig reptar-la, ofesa que anomenés el meu cosí amb el diminutiu que li donaven quan era petit.

—Si li he estat mainadera, dona!—explicà la Raimunda.

—No hi fa res, ara ja no és una criatura—vaig replicar seriosa.

—Ja ho sé, i tu tampoc, i ben bé que us en haveu adonat tots dos—féu ella amb malícia.

Jo vaig assajar un posat de no tocar-hi:—Què vols dir amb això?

La Raimunda, però, la sabia més llarga i no va voler-se'n adonar.

—Ja ho saps prou tu, que era amb qui parlava diumenge a la glorieta.

—Em parlava del perdiguer que s'ha comprat—vaig afirmar seriosament.

—Un perdiguer? Devia ésser per explicar-te el gruix de la bèstia que et tenia abraçada per la cintura, oi?—féu ella amb sornegueria.

No sabia què respondre-li, tan sufocada m'ha-

via quedat. Vaig adoptar el partit de no dir més mentides, que tampoc no enganyarien la vella malícia de la vella cuinera, i emprenguí la fugida cap a la meva cambra.

CAPÍTOL TERCER

Acabava de vestir-me per rebre els visitants quan la cambrera trucà a la porta:—Endavant.

—La senyora diu que tingui la bondat d'enllestir aviat que l'esperen al saló.

—Ja baixo.

Va tancar altre cop la porta i el retruc em causà una mica de sobresalt. S'acostava el moment de tornar a veure el senyor Paular i aquesta vegada ja no podria fugir com abans, perquè l'oncle seria al davant i em miraria imperiosament, i demés també hi foren altres persones, el Dr. Galí, els Gossard, l'Enric... No volia que de cap de les maneres endevinessin que jo no apreciava el senyor Paular. Faria els possibles per desempallegar-me d'aquell home que ja avorria, però si no ho aconseguia, no volia que ningú sabés que l'acceptava per força.

Una ullada al mirall per donar els darrers tocs i la "víctima" estava a punt per al sacrifici.

El meu vestit blau pàllid em queia meravellosament, i jo tenia consciència que, per exigent que fos, el senyor Paular podia estar satisfet de mi. Per un contrasentit amb el meu propòsit de resultar desagradable al meu pretendent, jo tenia moltes ganes de semblar bonica aquell dia. Aleshores no sabia explicar-me el per què. Pensava que potser era per l'afany d'agradar més al cosí Enric que jo m'havia arreglat tan bellament; ara, però, ja sé que no fou precisament pel cosinet que vaig desplegar totes les arts i manyes de la meva coqueteria.

Baixant l'escala, em vingué el pensament de passar de llarg per davant el saló i escapar-me lluny, ben lluny, on no hi haguessin oncles Jaume ni senyors Paular que fessin enutjoses proposicions matrimoniales. Fou impossible de dur a terme la meva bogeria, perquè la porta del saló era oberta de bat a bat; penso que de totes maneres no ho hauria tampoc fet, perquè d'oncles Jaume no en deuen faltar en cap dels recones de la terra.

Ja m'esperava l'oncle i agafant-me per l'espatlla amb aire afectuosament hipòcrita, que no li he pogut perdonar mai, m'hi féu una lleugera pressió amb la mà, el significat de la qual vaig entendre a bastament. Va presentar-me als dos senyors forasters:

—El senyor Paular, de qui t'he parlat, el senyor Saval, la meva neboda Anna-Maria.

Vaig donar la mà al senyor Paular sense tocar-lo gairebé i sense alçar l'esguard, que s'havia en-

testat a resseguir els dibuixos de la catifa com si mai no els hagués vistos. Esperava que faria algun comentari al nostreencontre d'abans, però no digué mitja paraula, i tampoc no digué res el senyor Saval, a qui vaig allargar-la després i que l'estrenyí suaument. Ja més valenta, tinguí prou forces per a mirar aquest darrer:

—Ah! Així és que els ulls grisos i burletes es diuen senyor Saval?—Vaig pensar. I com si endevinés el meu pensament, ell al seu torn em va mirar d'una manera que semblava contestar:—Efectivament!

La conversa no era animada. El senyor Paular mirava la mamà, l'oncle em mirava a mi, que tornava a estar enfeinada amb els dibuixos de la catifa, passat el rampell de valentia, i l'únic que animava la situació era el senyor Saval, que havia assajat una conversa monologada que deixava als oients la llibertat de lliurar-se a les seves pròpies idees.

Les meves, però, havien fugit, i escoltava el senyor Saval, que tenia una veu apagada i dolça amb un deix acaronador que a voltes, no obstant, esdevenia una mica càustic. L'escoltava sense mirar-lo i la seva veu tenia un no sé què que em feia pensar en aquella grisor indefinida i suau dels seus ulls, que lluien amb un puntet d'ironia a les nines.

Arribaren els Gossard. El papà i la mamà Gossard, grassos, feixucs, patint ambdós d'ofec, vermells, congestionats, amarats de suor... La senyora redreçant a cada moment el cap, que se li acotava amb el pes d'una muntanya de cabells i de postissos, millor socarrats que arrissats i pentinats a la darrera moda i estil... de la Marieta pentinadora.

Els fills Gossard, un nen i una nena, menys vermells, menys grassos, però no menys antipàtics i inescaients que els abans descrits papàs. La nena tenia un any més que jo i era seriosa i aplicada. Treballava qui-sap-lo a casa, i al col·legi sempre havia estat la primera a classe. Ara només hi anava per les classes d'*adorno*. Un veritable model que se'm retreia cinquanta vegades en els cinquanta sermons que diàriament em calia suportar.

No érem amigues perquè jo em reia d'ella, i ella m'odiava perquè jo (modèstia a part) era més bonica que ella i tothom cometia la indiscreció de trobar-m'hi i fins de dir-ho al seu davant.

Al principi de fer-hi coneixença, emprava tots els meus esforços a seguir el consell de la mamà i fer per assemblem-m'hi, però no vaig reeixir. Em repellia aquella actitud postissa, aquella veu estudiada, aquella bondat de manual d'educació.

Quan la presentaren als dos forasters, vaig observar atentament quin efecte els causava. El senyor Paular va mirar-la des de la seva olímpica alcària, el senyor Saval ni semblà adonar-se d'ella

i, tantost hagué estret la seva mà, el seu esguard, que va cercar el meu, va parlar amb una eloqüència que no se'm féu dificultosa d'entendre, perquè els puntets irònics dansaven bellugadissos en el fons de les seves nines somrients.

Des d'aquell instant vaig tenir una gran confiança en els ulls grisos. Si el senyor Saval gosava riure's de Fineta Gossard, calia pensar d'ell que era ardit, i, a més, una persona ben diferent de pensar de l'oncle Jaume i tots els altres que tenien la Fineta per una notabilitat. Ni el cosí Enric no se n'hauria mofat, i sempre em reptava perquè jo ho feia, i fins un dia em digué que si els meus ulls no haguessin estat tan bonics (segueixo deixant de banda la modèstia) ell hauria estimat la Fineta. Vaig respondre-li que si una sola de les meves qualitats ja li feia preferir-me a ella, és que jo deuria valer més, però em féu callar dient que no sabia el que em deia i que no hi entenia un borrall. Vaig callar perquè no volia gastar en una discussió poca-solta les meves energies oratòries, però segueixo pensant avui el mateix que aleshores, perquè el cosí Enric, que és un perfecte inútil en tota altra cosa, està bastant ben documentat en matèria de bellesa femenina i segueix dedicant-me els seus homenatges.

Només una persona gosava riure's de Fineta i de tots els Gossard. Era el Dr. Galí. Sovint els seus ulls feien la mateixa trajectòria que els del senyor Saval havien fet i ens enteníem perfectament. No la podia suportar i tampoc el petit Gossard, que tenia vuit anys solament, però que ja prometia d'esdevenir tan notable com la seva germana. Un dia, després que l'oncle Jaume m'havia fet un llarg sermó dedicant grans elogis a la senyoreta Gossard (no l'anomenava mai altrament i ella n'estava tota esponjada), ell al seu torn em recomanà que fes els possibles per no assemblem-m'hi, que no bescanviés la meva deliciosa espontaneïtat pel seu posat de nina articulada.

Darrera els Gossard arribà el cosí Enric, el *Brumel* del nostre sector de relacions socials, que era entre el més granadet de la vila. Sempre el convidaven a dinar quan hi havia els Gossard. L'oncle tenia certs projectes d'unió entre ell i Fineta que ell no semblava disposat a tirar endavant (ni ho sembla per ara), i només s'acostava a la noia quan volia engelosir-me, ço que, per més que s'hi entestava, no aconseguia mai, perquè primer hauria calgut que ell m'hagués inspirat un veritable afecte i això estava molt lluny de succeir.

Ni la urbanitat més meticulosa no hauria aconsellat un posat més correcte que el que emprà el cosí Enric enmig d'aquella petita reunió. Jo observava de cua d'ull l'efecte que havia fet el meu parent al senyor Saval, però aquesta vegada el senyor Saval no s'esplaià gota. Al senyor Paular li degué ésser tan indiferent com els altres, als

quals no concedia gota d'importància, lliurat a una gairebé extàtica contemplació de la mamà. De tant en tant em mirava a mi i les arrugues del seu front esdevenien més profundes. Jo no sabia què pensar d'aquella actitud del meu pretendent i estava bon xic desconcertada, però com que mentrestant em deixava tranquil·la, no vaig voler-m'hi capficar.

Faltava el Dr. Galí, que, com de costum, ens faria esperar per a dinar. Arribà quan ja estàvem decidits a anar-nos-en al menjador sense ell. Venia pressós, demanant perdons a tort i a dret amb tal profusió de reverències que fins a la Nati, que s'esperava per prendre-li el capell, li'n tocà una.

Durant el dinar el senyor Saval continuà monopolitzant la conversa. Era tan agradable la seva conversa que jo oblidava les meves tribulacions bo i escoltant-lo. M'havien col·locat davant d'ell, entre el Dr. Galí i el cosí Enric, i vaig poder observar-lo detingudament. Era bastant jove, molt més jove que el senyor Paular; deuria tenir, pel cap alt, uns trenta-cinc anys. No era bell, però tenia les faccions baronívols i un aire simpàtic. Era un gran caçador i un viatger infatigable. El Dr. Galí, que era un caçador dels de costellades i amanides, començà a fer-s'hi veure contant les peripècies i aventures de les seves caceres, aventures imaginàries que ens feren riure a tots, ja que sabíem que el bon doctor era incapaç de matar ni el mosquit més impertinent. Però l'home seguia immutable fent-se l'entès i mostrant-se encantat de poder parlar de les seves afeccions cinegètiques amb una persona de tanta envergadura.

El petit Gossard escoltava el senyor Saval amb una mena de devoció que féu descendir molts graus l'antipatia que jo li tenia. Interrompé el senyor Saval per preguntar-li si no havia anat a l'Àfrica a caçar lleons. El senyor Saval respongué que no es decidia a fer-ho, perquè els lleons, que ara s'havien instruït molt llegint tota la literatura de caceres i aventures famoses, coneixien molt bé les tretes dels caçadors i havien esdevingut bèsties molt perilloses.

El petit homenet que hi havia en el petit Gossard, s'ofengué que volguessin fer-li creure aquesta plaseria i no tornà a dirigir la paraula al senyor Saval.

Papà Gossard manifestà, rient sorollosament, el seu propi acudit que els lleons, ai! volia dir els conills, li agradava caçar-los dintre d'un bon arròs. Tots riguèrem la gràcia, perquè tots, qui més qui menys, havíem llegit qualche manual d'educació i érem gent d'allò més polida.

Quan tocà el torn als viatges, ningú no va poder fer un paper gaire lluit en la conversa, perquè les sortides més llunyanes que hom havia fet no anaven més enllà de Barcelona. Només el senyor Gossard havia estat a Madrid amb una Co-

missió de l'Ajuntament, però com que tot el dia eren als Ministeris, no varen veure'n gran cosa. El que deuriem fer a les nits, el senyor Gossard no va contar-ho, no sé si per delicadesa o per suposar que les xafarderies del poble ja ens n'haurien assabentat. Perquè se'n contaren de crespes del viatge de la famosa Comissió de l'Ajuntament.

Fineta Gossard es dalia per dir quelcom. Quan es parlà de Museus i de pintures, li semblà que arribava el moment d'intervenir. Ella es sabia de memòria tots els *modelos* de la *Madre Dolores*, la mestra de dibuix del col·legi, perquè els havia copiats tots, i com que amb això es pensava tenir una certa cultura pictòrica, quan el seu papà anà a Madrid li demanà una guia del Museu del Prado i havia fet per aprendre-se-la de memòria. Per això, quan el senyor Saval anomenava aquestes o altres pintures, ella preguntava tot seguit, per fer-s'hi veure:

—Són al Prado, veritat?

I invariablement el senyor Saval havia de contestar-li:

—No, senyoreta, són a Dresden, o a Munich, o al Vaticà.

El senyor Saval viatjava sempre amb la seva germana i en els relats dels seus viatges ella tenia sempre un gran paper. Sabia una mica de tot, era ardida i li feia una gran companyia en les seves visites i excursions. Als hotels ella era qui demanava les cambres i les inspeccionava, i qui curava de tot. Explicà com una vegada que ell havia tingut un accident en una excursió, ella, després de fer-li la cura d'urgència, l'havia dut mig penjat a l'espatlla fins una casa de pagès que parava bastant apartada d'on ells eren. Parlava de la germana amb una certa unció, com si parlés d'una cosa santa. Quan digué que s'havia casat feia pocs mesos i l'havia deixat sol, els ulls li brillaven talment que vaig pensar que ploraria i tot.

—Oh, i que em plauria de conèixer-la!—vaig exclamar, perquè realment havia començat a sentir una gran admiració per la senyoreta Saval.

—Penso que no. Tindria una decepció segurament—digué el senyor Saval. I va afegir:—S'adiu massa amb mi.

No sé per què la resposta havia de fer-me tornar vermella, però el fet és que vaig sentir una gran xardor a les galtes.

Destaparen el xampany. L'oncle, una mica coquí, havia volgut, no obstant, celebrar aquella diada amb una esplendidesa que contrastava amb la tristesa nostra. El senyor Paular aixecà la copa per brindar, i, trencant el seu mutisme barbotejà unes paraules que no vàrem entendre, i féu dues o tres reverències en direcció a la mamà. El senyor Saval no digué res, però en aixecar la seva copa,

va mirar-me d'una manera que em va desconcertar.

Els brindis de l'oncle eren sempre més sorollosos. L'oncle era un carlí furibund que tronava a tort i a dret contra la dinastia il·legítima i usurpadora. Acabava sempre els seus brindis desitjant que el veritable rei fos assentat al tron que li corresponia i esperava que amb ell la pàtria viuria dies d'esplendorosa prosperitat. Aquell dia, en anomenar el rei, va mirar cap al senyor Paular, i quan parlà de la pàtria pròspera i feliç, fou a mi a qui s'adreçà molt significativament.

CAPÍTOL QUART

El cafè estava servit al saló i tots ens aixecàrem per anar-hi. El senyor Paular oferí el braç a la mamà, que s'hi recolzà amb una certa coqueteria. La mamà semblava absurdament jove; no se li haurien fet més enllà de trenta anys i anava a traspasar la quarantena. Era bella, d'una bellesa melangiosa, que aquell dia, per les circumstàncies especials que s'esqueien, s'accentuava més. El senyor Paular mostrava tanta sollicitud i admiració per ella, que jo hauria hagut d'estar-ne gelosa. No pensava pas fer aquesta poca-soltada, però, i agraià de tot cor a la mamà que acceptés aquelles atencions que m'haurien hagut d'ésser dedicades.

El cosí Enric m'agafà la mà per aparellar amb mi. Digué que s'avorria i esperava que ens n'aniríem en un recó on poguéssim parlar lliurement. El senyor Saval ens mirava i vaig desfer-me de l'Enric per agafar-me al Dr. Galí, i ell que, despitat, anava a ajuntar-se a Fineta, hagué d'acontertar-se amb la senyora Gossard, perquè el senyor Saval havia estat més llest i li havia pres la noia. L'oncle i el senyor Gossard venien al darrera explicant-se xafarderies de casino, i tancava la marxa el petit Gossard, que s'havia quedat rerassagat per agafar una pera confitada que la seva mamà li havia prohibit de menjar.

Al saló, la cosa no era més divertida, i hom pensà aprofitar els talents de la senyoreta Gossard perquè l'avorriment no esdevingués crònic. L'oncle li demanà si volia tocar quelcom al piano. Ella es féu pregar un xiquet, i la mamà hagué de distreure l'atenció del que li deia el senyor Paular, que a la fi s'havia decidit a enraonar, potser animat pel xampany, per fer cor a les demandes de l'oncle.

El Dr. Galí em mirà amb posat d'esverament, com dient-me que fóra pitjor el remei que la malaltia, i jo vaig abaixar el cap amb resignació. Per un instant vàrem esperar que Fineta no es

decidiria, però la intervenció de la mamà Gossard fou fatal:

—Apa, nena, tota la vida que has après el piano i ara et donaries vergonya de tocar!

El senyor Saval, que es dedicava obertament a Fineta (no sé per què vaig remarcar-ho), li demanà si tocava quelcom de Mozart. Ella respongué que no, però que tocaria "El cant d'un rossinyol" si li era el mateix. Una peça molt bonica que havia assajat per a una festivitat del col·legi. Ell s'hi abellí, segurament per curiositat de saber com s'arranjaria un piano per a cantar com un rossinyol.

Vaig compadir el senyor Saval, que, per altra part, no tenia l'aire resignat del Dr. Galí i meu; per la qual cosa vaig formar un petit concepte del seu gust en qüestions musicals. "Potser no ha sentit mai cap concert de col·legi", vaig pensar. Perquè l'única excusa que podia trobar a aquella manifestació de mal gust era la d'ignorar la qualitat de la música i l'art de les executants en aquelles exhibicions. Efectivament, no devia saber-ne un borrall, perquè després dels primers acords es dibuixava una ganyota tan expressiva en el seu rostre que ho palesava prou bé. Això em reconcilià amb ell i vaig sentir una gran satisfacció, inexplicable aleshores, a no haver d'atribuir-li aquest petit defecte.

Fineta tenia predilecció pels trossos en què calia colpir les notes agudes, i ho feia d'una manera estrident, que martellejava les orelles. El Dr. Galí aviat hagué de fer un gran esforç per no botar del seient, tan nerviós estava; l'Enric, que seia al meu costat, no semblava més divertit i remugava malhumorat entre pipada i pipada a la cigarreta; l'oncle, no vaig saber què en pensava, però arrugava el front d'una manera tan especial que no devia trobar-ho bonic tot i tractar-se de Fineta Gossard, i també la mamà i el senyor Paular, tan indiferents a tot, miraven de tant en tant el piano amb una expressió anguniosa. Només la senyora Gossard es delectava visiblement a escoltar la seva filla, perquè fins el seu marit s'havia adormit beatíficament. Quan vaig acabar el meu procés d'observació, el "rossinyol" seguia trenant encara la seva melodia. Aleshores m'arribà el torn d'avorrir-me.

En acabar, com que, segons he manifestat en un altre lloc, érem gent ben educada, hi hagué una tanda d'aplaudiments que despertaren el senyor Gossard, que es posà dret una mica esverat.

Fineta féu una reverència que anava particularment dirigida al senyor Saval, ço que enutjà Enric, al qual agradava monopolitzar les atencions femenines.

Hi hagué un moment que la conversa fou bastant seguida. Hom comentà les delícies de la bona música una bella estona. Jo vaig discutir amb Fi-

neta, car no comprenia perquè s'havia de donar a les composicions musicals aquest o l'altre nom que obligués a imaginar-se una cosa determinada. Jo preferia que la música acompanyés els meus propis pensaments i no que me'ls tiranitzés. Fineta digué que era perquè no sentia l'art que opinava talment. Jo vaig demanar-li si ella s'havia suggestionat fins a pensar que era un rossinyol el qui cantava; ella digué que gairebé havia arribat a creure-s'ho i aleshores no vaig poder estar-me de manifestar-li que mai no hauria judicat que tingués tanta imaginació.

El senyor Saval intervingué per dir, assajant un posat seriós, que la composició imitava bastant bé el que es proposava i que l'autor havia superat segurament les seves pròpies esperances, perquè ell, si no li haguessin dit que només era un rossinyol el qui cantava, s'hauria cregut que era una niuada sencera.

Vaig ofegar una rialla en sentir aquest comentari, per no fer comprendre a Fineta que es movia d'ella.

Després que ens hagué obsequiat amb una sonata d'un senyor que ningú no sabia qui era i que no va interessar gota, sortiren a lluir les aptituds musicals del nen Gossard, que havia dut, com sempre, el seu violí, en l'estudi del qual havia progressat tant com la seva germana en el piano. Solament que com era més jovenet, hom esperava que podria anar més endavant que ella. El nen Gossard era un petit prodigi de petita ciutat que segurament amb els anys i els elogis de la mamà esdevindria una nullitat completa.

Quan s'esgotà el repertori dels Gossard, que fou tantost acabat l'estudi amb què el nen ens martiritzà, perquè després Fineta no va passar dels primers compassos d'una cosa que podria tenir una certa semblança amb un vals, però que hom no estava segur que no fos un fox, el senyor Saval s'oferí modestament a executar una mica de música pel seu compte. Fineta aplaudí sorollosament, el seu germà la imità i els altres, menys la mamà i el senyor Paular, seguírem el seu exemple. Jo esperava que la música del senyor Saval no fóra com la de Fineta i el seu germà (el senyor Saval no em semblava home per a oferir-se voluntàriament a fer el ridícul), i volent gaudir d'aquella petita delícia que imaginava, vaig anar-me'n en un recó apartat del saló. El senyor Saval es posà al piano. Des del meu lloc podia veure-li perfectament el rostre i puc assegurar que des de les primeres notes el tingué com transfigurat. Seria veritat el que deia Fineta i que la música arribava a suggestionar talment? Perquè el senyor Saval semblava transportat a regions molt altes i jo no tocava de peus a terra tampoc.

En acabar no féu comèdies de reverències als qui l'aplaudien. Vingué de dret al meu refugi i

encara semblava que l'efecte de la música no li hagués del tot passat. Jo no aplaudia i no se m'acudí dir-li altra cosa que gràcies.

—Gràcies, de què?—féu ell estranyat.

—M'ha fet passar una bella estona. Toca millor que la senyora Rodon.

—La senyora Rodon? I qui és aquesta dama, si es pot saber?

—Ja ho crec! Es una senyora veïna molt vella que toca el piano, a mi em sembla que meravellosament. Des del jardí sempre l'estic cridant perquè toqui quelcom i ella no es fa mai pregar. A les nits sobretot, que no es sent cap soroll, m'agrada d'escoltar-la. Trobo que la música hi va tan bé amb el silenci, el perfum de les flors i els meus pensaments.

Em tenia quimera d'haver dit això. ¿Per què havia d'explicar semblants nicieses al senyor Saval, un foraster, un desconegut que m'havien presentat feia poques hores i que, segurament, no veuria mai més? En mirar-lo, però, tot aquest enuig s'esfumà, perquè als seus ulls no hi brillaven pas els puntets de burla de quan parlava amb Fineta Gossard. Altrament, eren plens d'una llum nova i parlaven d'una manera tan estranya que no vaig endevinar el que voldrien dir-me.

CAPÍTOL QUINQUÈ

Es decidí que a les cinc sortiríem cap a Bellavista, una finca de l'oncle que era tres quarts d'hora fora vila, on podríem anar a berenar i acabar de passar la tarda.

El senyor Gossard se n'anà amb el nen a enganxar la seva tartana, Fineta i la seva mamà digueren que els calia recollir un abric per si a la tornada fresquejava, i també se n'anaren. Al senyor Saval li calia posar un telegrama anunciant que no tornaria a casa fins l'endemà i Enric va acompanyar-lo a les oficines de telègrafs. Segurament l'hauria acompanyat de millor grat a l'estació.

Haviem quedat sols amb el senyor Paular l'oncle, la mamà i jo, que veia arribar el moment temut. Vaig tractar d'escapolir-me amb un pretext qualsevol, però l'oncle em retingué amb una excusa. La que se n'anà fou la mamà per donar unes ordres a la cuinera i em penso que perquè li semblava que hi era de més, i aquest petit baluard que em defensava fou també aterrat. L'oncle, tot era tirar indirectes i fer allusives referències a la carta, i el senyor Paular tot era no adonar-se'n.

A la fi, l'oncle, pensant que potser era amb mi directament amb qui volia entendre's el senyor Paular (cosa perfectament incomprendible per a ell) cercà una excusa per a deixar-nos sols. Abans de sortir, però, ens va donar a cadascun un copet a l'espatlla i digué maliciosament, posant cara de circumstàncies:

—Vaja, espero que s'entendran i diran tot el que calgui.

Jo havia començat a trobar menys desagradable el senyor Paular. Fins m'havia dit que havia anat amb massa precipitació a jutjar-lo. Tantost, però, em vaig trobar sola amb ell, que la repugnància tornà a sorgir. Em mirà amb aire idiota i mirà en direcció a la porta per on havia sortit l'oncle. Jo esperava que d'un moment a l'altre s'engegaria, però no semblava decidit a fer-ho. Ja m'impacientava, perquè estava resolta que acabéssim d'un cop i a dir-li que refusava en absolut la seva petició. Sabia prou bé el que això significava, però no podia fer-me a la idea de casar-me amb aquell home. Preferia el cosí Enric, fet i fet.

—Vostè sap a què es refereix el seu oncle?— demanà ell amb el mateix posat d'estranyesa.

—Jo? No senyor. Era millor que s'expliqués des del principi.

—Doncs no sé pas què voldrà dir, perquè no em sembla que és precisament amb vostè amb qui he d'explicar-me.

No va plaure'm aquesta manera de considerar la qüestió. Tanmateix no era prou que se m'imposés un marit, que encara hom havia de prescindir de mi fins aquest punt? Vaig replicar durament:

—No sé per què, tractant-se d'un consentiment que he de donar jo.

L'home s'enlairà:

—Un consentiment, vostè? Em sembla que la seva mamà és lliure de fer el que li plagui.

—Però jo no m'avinc en absolut a aquest casament.

El senyor Paular seguí suposant, enutjat:

—Penso que la seva mamà pot casar-se amb qui vulgui si li plau de fer-ho.

Calia ésser molt obtús per a no entendre el senyor Paular i jo no ho era, tanmateix. Amb una gran riallada vaig exclamar:

—Ah, però es tracta de la mamà?—I el senyor Paular va tornar-me a semblar una persona agradosa.

En poques paraules ens vàrem entendre. Li féu molta gràcia el que l'oncle havia pensat i trobava que jo tenia tota la raó. Suposo que me la va donar perquè s'esqueia ésser la mamà i no jo la qui li agradava.

—Vostè necessita un home més jove. Massa, massa jove tampoc no li ho aconsellaria—féu amb aire paternal.—Li caldria un home com el meu amic Saval, poso per cas.

Vaig sufocar-me tota i em sembla que ell degué adonar-se'n, però no hi féu comentaris i seguí parlant-me afectuosament. Resultava un papà bastant acceptable que no tenia l'aire d'adormir-se a tot arreu com el papà Gossard, i vaig pensar que ens avindriem.

Vàrem convenir a no dir res a l'oncle per cas-

tigar-lo de la mala estona que m'havia fet passar.

A les cinc tots estàvem a punt per a emprendre la ruta. Fineta no sols havia recollit un abric, sinó que havia tingut cura d'empolvar-se bé; potser s'havia empolvat un xic massa i tot.

Vàrem encabir-nos a la tartana. En pujar la senyora Gossard, els qui hi érem vàrem tenir un petit sobresalt. Jo anava molt estreta entre el senyor Saval i l'Enric, que semblava trobar-se d'allò més bé tan a la vora meu. Començava d'observar que l'Enric tractava sempre de disminuir tot el possible les distàncies entre ell i jo. Durant el camí s'acostava a la meua orella per dir-me les coses i s'hi acostava una mica massa, tanmateix. El senyor Saval no semblava satisfet i l'oncle posava una cara molt ferrenya, perquè es pensava que jo havia refusat el senyor Paular; no devia estar-ne molt segur, però, car el senyor Paular tenia una cara de "pasqües" impròpia de l'home que ha rebut una semblant carabassa.

El final de la tarda no tenia aspecte d'ésser més divertit que el començament. La mamà i el senyor Paular sostenien, però, una conversa animada. Ara que ell ja s'explicava, per la confusió que hi havia hagut, l'actitud de la mamà, s'havia atrevit a parlar-li més seguidament. Un cop, fins em semblà que les galtes de la mamà esdevenien més rosades i que somreia, i que el senyor Paular reia també molt satisfet. La senyora Gossard vinga parar l'orella, perquè devia intrigar-la el fet que parlessin un xic misteriosament, però no va poder sentir-ne res, perquè jo expressament enraonava cridant d'allò més.

El Dr. Galí havia fet santament acomiadant-se amb el pretext d'una consulta.

A Bellavista, l'Antònia, la masovera, ens apareia un berenar i mentrestant rondàrem per la finca. L'oncle i el senyor Gossard anaren a veure la cria de porcs i els altres baixàrem a l'horta. A mig camí, la senyora Gossard, que caminava feixugament, manifestà que esperaria el nostre retorn asseguda a l'ombra d'uns plàtans. Em plagué, perquè feia molta nosa a la mamà. Precisament per això em semblà que a ella li recava de deixar-nos.

El jovent, i en ell hi compto el senyor Saval, anàvem d'avantguarda. Fineta explicava en veu alta al seu germà la composició d'una flor. Volia fer-s'hi veure, però ni l'Enric ni el senyor Saval no s'adonaven d'ella. Calgué saltar un marge i Fineta es féu l'esporuguida. Jo estava segura que Fineta altres vegades havia saltat marges més alts que aquell, però aleshores no portàvem ni l'Enric ni un senyor Saval d'escorta. Els dos cavallers saltaren primer i allargaren la mà per ajudar-la. Jo no vaig saltar, no precisament per por, sinó per estar mirant si venien la mamà i el seu enamorat. En aquell moment ignorava, com

he sabut, després, que tenia un aspecte tan deliciós posada dalt del marge amb el meu vestit blau que tan bé esqueia als meus cabells d'or acaronats pel sol, que precisament això fou causa que, en girar-me, sorprengué el senyor Saval i el cosí Enric en una actitud que recordava bastant la d'un Sant Antoni de la meva cambra davant el Jesuset.

Esclafí a riure i sense voler acceptar la seva ajuda vaig saltar. Fou una temeritat, perquè se'm torcé un peu i hauria caigut si no hagués estat el senyor Saval que va impedir-ho. Era la segona vegada que sentia el seu braç al volt de la meva cintura i aquesta no vaig gosar mirar-lo com havia fet la primera. Vaig escapolar-me d'ell, que em deixà anar suaument i penso que amb una certa recança.

Ens asseguérem un tros més enllà, on feien ombra unes bardisses. Darrera les bardisses hi havia un gran safareig on les granotes croaven escandalosament. L'Enric volgué anar a veure-les i féu per manera d'endur-se-me'n amb ell. Jo sabia perfectament que allò era un pretext, però esperava que així tindria ocasió de pregar-li que em deixés tranquilla, perquè amb la meva millor voluntat no podia fer per estimar-lo. Quan hi fórem, li ho vaig dir, i s'enfurismà qui-sap-lo. Digué que ja des d'un principi li havia fet mala espina aquell "intrús". Vaig respondre que no sabia a quin intrús es referia. Replicà que no fes el desentès. Jo vaig mantenir la meva entestada positura, i aleshores ell manifestà que no es deixaria trepitjar pel foraster i que faria amb mi el que voldria. I mentre deia això, em tenia barrejament agafada per la mà. Jo volia lluitar per desfer-me d'ell, però no em calgué. El senyor Saval venia cap a nosaltres i Enric de mala gana hagué de tornar-me la llibertat. Em va semblar que el senyor Saval s'adonava del que estava passant i vaig creure que s'acostaria perquè la cosa no anés més endavant, però quan estigué a poques passes de nosaltres va tornar enrera sense dir-nos res. Estava altra volta a mercè del cosinet barroer. Hauria pogut cridar, però no volia fer-ho, perquè preferia arreglar-ho sense estridències, i, a més, Fineta i la seva mamà s'haurien assabentat de tot i em feien por les seves llengüetes de fura i la seva enveja.

Aquesta vegada Enric no s'acomentà de tenir-me per la mà, sinó que em va abraçar estretament. Els ulls li lluien d'una manera esfereïdora i deia paraules que jo no entenia, car tots els meus sentits estaven posats a desfer-me d'aquella abraçada brutal. Volgué besar-me i ho hauria aconseguit sense la intervenció del senyor Saval, que, sortint d'enmig de les bardisses, l'apartà de mi d'una estrebada. Vaig restar tota confosa que el senyor Saval m'hagués vist en aquella cir-

cumstància. Enric protestà grollerament, però el meu defensor no semblava immutar-se gran cosa pel que li deia.

—Si un escorpí hagués picat la senyoreta, hauria vingut amb la mateixa diligència a auxiliar-la i hauria estavellat la bèstia amb el peu. Encara pot agrair que la segona part, l'hagi suprimida amb vostè.

Feia por talment de veure la ràbia amb què el senyor Saval escopia aquestes paraules al rostre del meu cosí. Jo esperava que em dedicaria un sermonec per anar-me'n sola amb un subjecte tan perillós, però quan es va girar cap a mi, no quedava rastre d'enuig als seus ulls. M'oferí gentilment el braç, que vaig acceptar tota tremolosa. Mentre caminàvem, em digué:

—Es el tercer petit servei que li faig avui.

Jo, més reposada, vaig gosar respondre-li en to de plaseria:

—Espero que a fi de mes em passarà la factura.

—Es molt lluny fi de mes—comentà ell amb recança—. Per què no em permet de fer-ho avui mateix?

—Ah! Però és que pensa cobrar-s'ho. Com? —vaig demanar sorpresa i obrint uns ulls tan rodons que ell esclafí a riure.

—El com, ja ho decidirà vostè; però el fet de passar la factura no vol dir haver de cobrar. Hi ha gent que no paga.

—No sóc mala pagadora, jo.

—Així puc esperar cobrar?

—Depèn de les partides que hi anoti.

Seguirem conversant d'aquesta manera una llarga estona. Ja no em recolzava en el seu braç, però cada dos per tres m'oferia la mà per saltar un regueró, o pujar un marge.

Els altres eren tots a la casa, l'Enric també hi havia fet cap. Abans d'arribar-hi, nosaltres ens deturàrem prop d'un roser. Vaig collir una poncella per oferir-la al senyor Saval:

—Vostè no estudia l'anatomia de les flors com la senyoreta Gossard—va demanar-me somrient amb el seu somriure habitual.

—Oh no!—vaig respondre vivament.—Les flors em semblen com un miracle que Déu fa amb les plantes perquè els homes trobem coses belles on posar l'esguard.

Ell replicà amb intenció, sense treure els ulls de sobre meu:

—Vostè creu que cal mirar les flors per veure coses boniques?

Jo estava tota sufocada i vaig barbotejar:

—No ho sé pas. El que em sembla a mi és que si miréssim les coses en tots els seus detalls perdriem la il·lusió de tot—vaig afegir per tornar al nostre primer tema.

El senyor Saval devia trobar un gust especial

que les meves galtes esdevinguessin del color de les roselles, perquè va respondre:

—Efectivament; jo també prefereixo els conjunts harmoniosos... com vostè.—I afegí, sense compadir-se del meu nuament:—Des que l'he vista estic tractant d'esbrinar si és la seva bellesa que fa el seu temperament tan deliciós o és aquest temperament que la fa esdevenir tan bella, i no ho aconseguixo. M'he resignat, però, a adorar ambdues coses.

Vaig pensar que el terreny esdevenia perillós i que el senyor Saval es precipitava massa parlant-me talment a les poques hores de fer coneixença amb mi. No hauria gosat fer-li'n retret, però.

Vaig escapolar-me corrents cap a la casa amb els altres, que ja estaven asseguts a taula, que era parada a la mateixa entrada. Hi havia un lloc buit al costat de la mamà i vaig seure-hi tot seguit. El senyor Saval es quedà un moment davant el roser i després, lentament, vingué cap a nosaltres.

No em va dirigir més la paraula, però tota l'estona, encara que jo no vaig gosar mirar-lo, vaig tenir la sensació que els seus ulls anaven seguint tots els meus moviments.

CAPÍTOL SISE

Era ja l'hora de sopar quan la tartana es deturà davant de casa i ni l'oncle ni la mamà consentiren que els nostres hostes ens abandonessin encara.

Els Gossard feren cap a casa seva acompanyats de l'Enric. Fineta anava tota esponjada perquè Enric, per enquimerar-me, es dedicava a ella per complet. Tot el camí estigué dient plasereries i a mi ni em mirava tan sols, i encara que ho hagués fet, no me n'hauria adonat, perquè era negra nit quan tornàrem. Altrament, jo anava molt satisfeta d'haver-me desempallegat d'ell.

El senyor Saval, amb una estratègia consumada, evità que a la tornada pogués seure al meu costat i m'apostentà entre ell i la senyora Gossard. Anava una mica encongida al costat d'aquella massa feixuga, però tot era preferible a tenir el desagradós veí de l'altra vegada.

No estàvem alegres, però algú digué que podríem cantar quelcom i assajàrem de fer-ho. Fineta i Enric s'hi llüiren d'allò més, encara que al senyor Saval no semblaren plaure-li massa les notes melangiosament allargassades que emprava la senyoreta Gossard.

A casa, la mamà i jo pujàrem a les nostres cambres per polir-nos una miqueta abans d'anar a taula. La mamà acabà tot seguit i en passar per davant la meva cambra em digué que no fes la tocatardana. No volia pas fer-ho, però els meus

rínxols es rebellaven a deixar-se pentinar com jo volia i això m'entretingué un xic més. Quan baixava anaven ja cap al menjador i el senyor Saval, en veure'm, es quedà un xic endarrera i s'acostà al peu de l'escala. Tenia el mateix posat que aquella tarda li havia sorprès des de dalt el marge.

A l'hora del sopar, la mamà i el senyor Paular animaren bona cosa la conversa. Estaven d'allò més alegres i em semblà que s'avenien meravellósament. La mamà estava radiant. Jo era feliç de veure-la tan contenta i ho hauria estat més sense una angúnia que em burxava cor endins. Aquell sopar no duraria gaire temps, i quan fóra acabat, els nostres hostes haurien de partir. Tal com anaven les coses, jo em deia que el senyor Paular no trigaria a tornar i esdevindria el meu padrastre. Jo em quedaria òrfena del tot, perquè ell em prendria la mamà. Em semblà que mai no l'havia estimada com aleshores, la mamà. Jo m'hauria de quedar tenint cura de l'oncle Jaume. Qui sap, però; potser se m'endurien amb ells. La mamà, malgrat tot, no es resignaria així com així a separar-se de mi, però el senyor Paular, ja em voldria? Jo no havia d'ésser un obstacle, però. Em quedaria amb l'oncle Jaume i ell podria tornar tranquil·lament a prendre'm aquella mamà que havia estat meva, meva només fins aleshores.

Vaig haver d'acotar el cap damunt del plat per dissimular les llàgrimes que em venien als ulls i em calgué un gran esforç per a aguantar-me-les. Quan vaig alçar-lo altra volta, els altres estaven distrets i no s'adonaren de res, però vaig sorprendre el senyor Saval mirant-me afectuosament com si endevinés el que m'estava passant. Aquella mirada em confortà i fins i tot vaig pensar que si pogués sentir-la sempre vora meu, em fóra més planer renunciar a la mamà i deixar que el senyor Paular me la prengués.

L'oncle, generositat inusitada!, féu que ens servissin xampany altra vegada. Estava molt neguitós tot el sopar i enutjat, perquè no treia l'entrellat del que el senyor Paular i jo havíem resolt, i el nostre posat, menys ombrívol que al matí, no acabava de satisfer-lo encara. Per això aquella nit en brindar (el brindis era inherent al xampany per l'oncle) es resolgué a trencar la seva tradició i sortir-se de les normes clàssiques dels seus brindis habituals. Fou un veritable atac per sorpresa, en el qual es tirà a fons completament. S'adreçà al senyor Paular:

—Vaja, vaja, ara que estem gairebé en família, perquè el senyor Saval el suposo assabentat de tot, bé deurem poder brindar per la felicitat de vostè i de la meva neboda Anna Maria, que espero que s'hauran entès perfectament.

Em dolia el paper ridícul que estava fent l'on-

cle. Era una petita venjança convinguda entre el senyor Paular i jo, però l'hauria volgut avisar.

Vaig assajar-ho, però ell, creient que anava a protestar, m'adreçà una mirada fulminant.

—Suposo que explicarà a què es refereix—demanà el senyor Paular fent-se el desentès.

—Explicar-me?—replicà l'oncle picat.—Suposo que vostè sap perfectament que m'ha escrit parlant-me d'uns certs projectes d'unió amb la meva neboda Anna Maria.

—Deu haver-hi una confusió, perquè jo no he fet mai semblant cosa—continuà el comediant del senyor Paular.

—Em sembla que sí que ho ha fet, i vostè ho sap de sobres també—bramulà l'oncle, que no li costava gaire d'enlairar-se.

El senyor Saval estava a l'expectativa, no sabent què volia dir tot allò, perquè ningú, és clar, no l'havia assabentat de la comèdia; la mamà feia per aguantar-se el riure. Ja no s'acoquinava com altres vegades sentint cridar l'oncle; la presència del senyor Paular li comunicava un gran aplom. El senyor Saval intervingué:

—Deu ésser un malentès, segurament, perquè l'amic Paular sempre m'havia parlat de la senyora Mirabell com de la seva futura, si ella s'hi avenia, és clar—aclarí mirant en direcció a la mamà, que tenia tot el posat d'avenir-s'hi.

—Justament—confirmà el senyor Paular.—Jo em referia a la Sra. Mirabell, que tanmateix també és la seva neboda, penso.

No sé si a l'oncle li esqueia el tomb que donava la qüestió, però de totes maneres ho va fer veure:

—Noi, Anna Maria, no és això el que havíem pensat, oi?—digué com si em compadís.

Això em col·locava en la situació desairada de noia menyspreada i no em va abellir. Vaig contestar amb una certa duresa:

—El que havia pensat vostè, perquè jo, ja sap prou bé que mai no m'hi hauria avingut.

L'oncle, però, no era home per a quedar-se enrera: —Em sembla, senyor Paular, que la seva nova filleta li costarà alguns mals de cap.

No tenia mala intenció, l'oncle, i no es proposava altra cosa sinó enquimerar-me una mica, però la mamà empallidí en sentir-lo. El senyor Paular resolgué la situació:

—Ens en desfarem aviat, penso. Es ja una noia casadora i entre el meu amic Joan—i assenyalà el senyor Saval—i jo, trobarem manera de col·locar-la.

—¿Així és que tu acceptes decididament el senyor Paular?—demanà l'oncle a la mamà.

—El senyor Paular no és tan radical com tu—contestà la mamà en un repte amorós a l'oncle—i no exigeix una resposta avui mateix. Em sembla, però, que ens entendrem—acabà ella amb decisió

i mirant el senyor Paular d'una manera que li degué fer creure que estava a tocar del cel. Per estar improvisant, no anava malament de coquetejar, la mamà.

El senyor Saval degué pensar que jo començava a fer nosa allà.

—¿No creu, Anna Maria, que podríem anar al jardí a escoltar el piano de la senyora Rodon? Em sembla que el sento tocar.

Era la primera vegada que m'anomenava prescindint del "senyoreta" que havia emprat tota la tarda.

Deixàrem que els altres, de sobre taula, discutissin el que tenia el cas i anàrem al jardí. En baixar la graonada de marbre, vaig sentir com si anés a traspasar la llinda d'una vida desconeguda, que totes aquelles altres nits que jo inútilment havia interrogat, aquesta em farien revelacions insospitades. Aquesta sensació em comunicava un posat d'extrema gravetat. També el senyor Saval semblava capficat en profundes meditacions i baixava lentament les escales.

CAPÍTOL SETÉ

He llegit en un sens fi de novel·les un sens fi d'idillis i en cap que tingués lloc de les nou del vespre enllà no ha mancat mai la presència de la lluna. No sé si aquest additament hi ha estat posat com a mesura preventiva contra possibles sorpreses nocturnes o és que el poeta ha cregut que això donava un caient més romàntic a la situació. Sigui com vulgui, mai no ha deixat d'ésser-hi, i dic mai, perquè les excepcions són tan poques que les podria comptar amb els dits i encara me'n sobrarien.

Si aquell vespre el senyor Saval i jo ens haguéssim proposat confeccionar un idilli, el conjunt hi hauria harmonitzat perfectament, perquè ultra que la lluna brillava esplendorosament fent lluir la grava del jardí, les flors tenien un perfum penetrant i molt significatiu aquella nit. Però ni el senyor Saval ni jo pensàvem, per endavant, en cap escena idíl·lica, almenys d'un puc respondre'n, i potser fou per això que tot anà com una sèda i sense proposar-nos-ho ens convertírem en uns perfectes enamorats.

De bon començament, la conversa llanguia tantost dèiem tres o quatre coses d'un tema qualsevol. Ambdós esgotàrem els recursos, perquè, encara que no ens avorriem del tot, no estàvem, però, gaire divertits. Calgué que, a més dels recursos, s'esgotessin les cigarretes del senyor Saval perquè concentrés en mi tota la seva atenció.

La senyora Rodon havia parat de tocar, però hi havia mil remors en el silenci que ens feien companyia. Erem en el primer període idíl·lic, etapa interrogativa, en què cada un es preguntava què

li calia fer. Jo estava perfectament segura del que faria si el meu company hagués estat l'Enric. Arrencar a córrer cap a casa o començar per no seure amb ell en aquell lloc; però no es tractava de l'Enric, sinó del senyor Saval, de l'amic Joan, com havia dit el senyor Paular, i la cosa ja no anava tan llisa.

El piano de la senyora Rodon trencà altra volta el silenci, i com si això el desvetllés dels seus pensaments, el senyor Saval em preguntà en veu baixa:

—Li plaurà que la seva mamà i el meu amic arribin a una intel·ligència?

—Oh, segurament—vaig respondre sense vacil·lar.

—La seva mamà és bastant jove, no?

—Sí, bastant, i prou bonica, em penso, perquè tingui d'acabar la vida curant de l'oncle, que és un xic massa nyeu-nyeu.

—Vostè s'hi assembla molt—féu ell afectuosament.

—A qui, a l'oncle?—responguí jo esverada.

—No, a la seva mamà. Com ha pogut pensar que jo la comparés al seu oncle?

—Potser ha estat per no agrair-li la finesa que em trobés com la mamà.

—Oh, no calia pas.

—Ja em penso que vostè no espera que li regrecii totes les fineses, però de totes maneres les hi agraeixo. Ja he tingut d'agrair-li, quan m'han presentat a vostè, que no fes referència a l'imprevist encontre del matí.

—Oh, no cal agrair-m'ho tampoc. Des que vaig fer coneixença amb una dama que es diu senyora Discreció, he procurat tenir de barallar-me amb ella el menys possible.

—Ha fugit d'aquella manera a causa del senyor Paular?—m'ha preguntat després d'una pausa.

—Sí, he fugit per ell—he confessat.

—I ara, si ens tornés a trobar, fugiria altre cop?—ha seguit preguntant.

—Ara no fugiria pel senyor Paular.

Ho vaig dir sense pensar, però ja ho havia deixat anar i no podia tornar-m'ho a engolir.

—De totes maneres, ara no marxa del meu costat, i això és el que interessa.

La lluna començava a fer-me algun servei, perquè va illuminar el rostre del Sr. Saval i vaig veure clarament que els puntets desconcertants li ballaven pels ulls en dir això:

—Oh, no costaria pas gaire—i vaig fer que me n'anava. M'agafà pel vestit i digué: "No encara", amb una veu suplicant que no li coneixia.

Vaig restar amb ell. Haurien pogut comptar-se els batecs del meu cor en aquell moment. Ell tornà a parlar:

—M'agradaria saber aquells pensaments que li

vénen a la nit quan escolta el piano de la senyora Rodon.

—No podria dir-los pas. A més, la Sra. Rodon no toca ara i l'encís està desfet.

—Si no és més que això, li demanarem alguna cosa—féu ell resoltament.

—Demani-la-hi vostè, que triarà millor.

—Que comença el torn de les seves galanies amb mi, ara? — preguntà amb sornegueria. Després s'enfilà a la tanca i cridà la senyora Rodon:

—Senyora de la bella música, si fes la gentilesa de tocar quelcom més, la seva amigueta Anna Maria li ho agrairia amb tota l'ànima.

La vella senyora sortí per demanar què significava aquesta plaseria. El Sr. Saval que semblava un minyonàs trapassar enfilat dalt de la tanca, va saludar-la polidament i es presentà. Després, assenyalant-me a mi, que era a la vora, digué:

—Caldria que Anna Maria m'expliqués uns pensaments que li ballen pel cap, però resulta que no podrà fer-ho si vostè no l'ajuda a evocar-los amb la seva música.

La senyora Rodon s'hi avingué de grat i vaig veure que hi posava una cara d'allò més maliciosa.

El senyor Saval i jo ens assegüem a la glorieta. La lluna hi mirava de ple amb un bell posat de xafarderia.

—No em diu els seus pensaments—preguntà ell després que feia una estona que la senyora Rodon tocava.

—No han arribat encara—vaig respondre sense mirar-lo.

—Creu que portaran molt retard?—demanà posant cara de xicot entremaliat.

—No li ho puc precisar. Que té molta pressa?

—Molta, molta, precisament, no; però és que si han de trigar gaire, li diria els meus mentrestant.

—Doncs faci-ho.

Trigà una bella estona a començar.

A l'entorn nostre planava una gran quietud que sols trencaven els acords del piano; però fins la música ens arribava com un so llunyà.

—Que té avaria vostè?—vaig preguntar somrient.

—No—em va respondre sortint d'una mena d'encantament que l'havia envaït.—Pensava en aquesta tarda i en el seu cosí Enric.

—Ha estat una cosa desagradable—vaig fer esgarrifant-me com si m'hi tornés a trobar.

—Desagradable, per què? Per la sorpresa, per les seves conviccions que li ho fan mirar com una cosa pecaminosa, o...

—Res d'això. Per repugnància!—vaig fer enrogint. Però amb aquella llum pàl·lida que hi havia, no se'n degué adonar.

—El seu cosí—va seguir com dient-s'ho a si

mateix—s'ha precipitat un xic massa. Em penso que, per arribar als seus llavis, li calia primer passar per la seva ànima.

La conversa entrava per una zona laberíntica i, per escapolar-me'n, vaig dir-li rient: —Vostè creu, senyor Saval, que Fineta Gossard tindria una semblant conversa?

—No és de suposar que es vegi en el perill d'haver de tractar així d'aquests temes; tampoc, però, no té una boca deliciosa com la de vostè.

Era sortir del foc per caure a les brases. Decididament, el millor fóra acabar d'un cop aquella situació.

—Si ens n'anéssim dalt?— vaig dir. Però no estava del tot resolta a fer-ho tanmateix.

—Em sembla que podríem fer-hi nosa. A més, encara no li he dit els meus pensaments.

—Si triga molta estona, potser se'ns hi farà de dia.

Jo volia semblar indiferent però no m'hi sentia gota. M'intrigava d'allò més el que volia dir-me. Ell semblava tot humil i digué mansament:

—Si la molesto, ens en podríem anar. De totes maneres no serà una cosa llarga.—I començà de parlar sense mirar-me, amb aquella veu seva dolça i apagada que tant m'agradava escoltar. Parlava de la seva germana, d'aquella dolça intimitat que els unia. Ell no havia pensat a casar-se, perquè es trobava que el seu esperit podia reposar bé en l'ànima comprensiva de la germana. De dones boniques que s'haurien abellit d'estimar-lo, n'havia trobades qui-sap-lo, però li feia por de deixar per una problemàtica felicitat aquella vida sense gaudis estridents, però d'una tendresa continuada. Arribà un dia, però, que fou la germana que el va deixar a ell i ara es trobava tan sol sense la seva companyia!...

—Els amics diuen que em casi—va seguir—. En Paular m'ha portat aquí intencionadament perquè la conegué a vostè. No és precisament que se la vulgui treure del davant, però li ha semblat una solució per a vostè ben adient.

Jo callava, i gairebé m'aguantava el respir. La música de la senyora Rodon estava fent el seu efecte i els pensaments acudien al meu cervell amb una pressa esbojarrada. Començava a veure-hi clar del tot i tenia una gran por que el senyor Saval no posés el punt final que jo hauria volgut. No m'esqueia de preguntar res, però la por aquella em va empènyer a fer-ho.

—I què més, senyor Saval?

—No em digui senyor Saval, digui'm Joan simplement... si pot fer-ho—pregà ell.

Vaig emprar la meua veu més acaronadora per animar-lo.

—I bé... Joan, està tot acabat?

—No falta gran cosa—respongué. I sense mi-

rar-me va continuar:—He vingut només que per complaure el meu amic, sense il·lusió de cap mena, però ara, li confesso que no em sap greu d'haver vingut i que de bon grat el complauria en el que resta.

Si allò no era una declaració en regla, és que jo no entenia el català. Joan Saval era un home expeditiu dels que els agrada resoldre les situacions; jo, però, no ho era i estava bon xic torbada. Per això no vaig saber què respondre-li. Segurament ell va interpretar desfavorablement el meu silenci, perquè, fent un sospir de resignació, exclamà:

—Ja veig que serà impossible complaure el meu amic, perquè vostè mai no m'ensenyarà el camí de la seva ànima.

Aleshores jo, traient forces de flaqueza, vaig esgotar els últims recursos de la meua serenitat per contestar-li:

—Per què cal que li ensenyi el camí de la meua ànima si vostè l'ha trobat tot sol?

Un instant vaig penedir-me d'haver estat tan ingènua en manifestar els meus sentiments, perquè semblà que m'anava a trobar amb un segon cosinet Enric. Els ulls del senyor Saval tenien uns reflexos estranys quan s'acostà a mi, però no resultaren temibles. S'acomentà d'agafar-me per la cintura tan suaument com les altres vegades i em va atreure cap a ell:

—Es veritat, Anna Maria, que he trobat aquest camí per a arribar a tu?—I recalca el "tu" amb una veu acaronadora.

—Sí, Joan, potser has anat un xic de pressa (jo no em quedava curta a familiaritzar-me), però deu ésser que has descobert alguna drecera inconeguda.

Em va estrényer una mica més fort, però no m'esverava. Al contrari, em complaïa de coquetejar-hi. Vaig dir-li:

—Espero que avui t'accontentaràs amb el camí fet i no en cercaràs un altre.

—Ah, preciosa serpeta temptadora!—féu ell amanyagant-me.—No t'ho mereixes, no, però avui seré discret i m'accontentaré solament de besar la teua ànima.

El piano de la senyora Rodon havia parat feia estona i la lluna s'havia retirat discretament darrera la casa. Només alguna cuqueta de llum amagada entre el ramatge era discret testimoni de la nostra felicitat. Moltes vegades, amb els mateixos o altres additaments, s'ha repetit aquella escena, però tinc el presentiment que mai com aleshores Joan i jo no arribarem tan perfectament a posar la cara bellament idiota dels enamorats.

ANGELA NUNELL SAYÉ

RITMES

200

Si las de la usura silent dels treballs i dels dies
el cos, com un arc massa tens, dolçament es lamenta,
la ment li prepara el consol d'un oreig que en la blana
faldada d'un àgil coixí gronxador la sonora
sageta reculli per dur-la vibrant dins la pura
flonjor dels records cantadors com un pal·li mirífic
de fulles de llum i perfum, on l'esforç s'atempera
i en calma s'adorm per morir. Si la testa es decanta
feixuga del pes dels concerts de paraules revoltes
en fúria d'orquestrés ignotes que el cor amb divina
batuta governa, la ment la faldada materna
li ofrena per fer-hi sojorn de tendresa segura
captant del no-res arborat un augment d'oblidança.
Puresa del viure suau sota l'ala d'un somni!
La vaga mirada se'n va lentament errabunda
pels negres camins del passat, i una llarga filera
de tènues calius palpitants de corrués de flames
simula dels anys abolits la cendrera infinita
que es perd sota els arcs dels llunyans horitzons, com un sòpit
exèrcit de pàl·lids fantasmes vestits de silenci
glaçat, gronxadissos al si de la nit sense lluna
ni estels, orient de banús que l'absència esgarrifa.
Turment de la ment que la gran solitud abrigalla!
Fanal de cristall, dintre l'aire tallant fa la vetlla
l'orgull ressonant, centrador dels oratges dels somnis,
cruel diamant captador dels llampecs del misteri.
Jo cerco pels plecs de l'eterna tenebra, vençuda
l'espatlla pel pes del no-res, una fita de joia...
Debades. Només dins la ment, solitari, domina
l'oblit coronat de records com de roses morades.

A. ESCLASANS.

UNA VIDA

(NOVEL·LA)

I

Era la tarda d'un diumenge d'hivern. Les llums del carrer, tot just enceses, reflectien damunt l'empedrat. L'aigua caiguda poc abans les emmirallava amb una gràcia especial i feia que tot prengués un aire de misteri. La quietud, en aquell carreró de la Barcelona vella, era absoluta. La pluja no havia parat encara. Aleshores queia, només, aquell espurneig que mulla; però que no permet obrir el paraigua per por al ridícul.

A la porta d'una de les escales d'aquell carreró, reduïda i fosca com una gola de llop, hi havia una parella de galans festejadors. Es veien escassament sota el reflex d'una dèbil bombeta elèctrica que constituïa una tercera part de la il·luminació del carrer. Ell anava engiponat miserablement, amb els pantalons foradats i l'americana esparracada. Per sota de la gorra feia la seva aparició una llarga cabellera, la qual, cobrint tot el clatell, venia a posar-se damunt el coll greixós de l'americana d'aquell home repugnant. De tant en tant es veia la brillantor del foc del cigar que fumava calmosament, i així era possible de fer-se càrrec de l'aspecte miserable de la dona que compartia amb ell les delícies d'una conversa amorosa sota la inclemència d'aquella tarda d'hivern, freda i humida com una nit de desembre.

El trànsit, per aquell carreró abandonat i trist, era migradíssim. De tard en tard passava algun perdut dels que hi tenien el cau i es ficava a l'escala acostumada, que era fosca i estreta com totes les escales d'aquell barri. La vida era un misteri en aquell ambient de podridura social. Ningú sabia el que feia el veí; però ningú no ignorava que cap d'ells no es dedicava a res de bo. I així, sota una ignorància fingida, tots els veïns sabien els misteris de la vida d'altri i no procuraven corregir la seva.

Era corrent, en aquell barri, la desaparició dels veïns per una temporada més o menys llarga. Aquestes desaparicions eren rebudes per tothom amb certa indiferència. Superficialment semblava que ningú no s'ocupava del que feien els altres; però en el fons, la gent, especialment les dones, es migraven per saber els motius d'aquelles desa-

paricions sobtades que no tenien altre objecte que el d'anar a passar una temporada a l'estar, com a premi a la pèssima intervenció del desaparegut en algun dels seus *negocis*.

Era curiós de veure com els que amb més freqüència desapareixien eren els que tenien fama d'inhàbils entre els altres col·legues del barri. Sovint eren organitzades *caceres* en les quals intervenien individus de diverses famílies; però això era organitzat de tal manera que únicament estaven assabentats del *negoci* els que havien d'intervenir-hi directament. La discreció era, en aquest sentit, extraordinària.

L'ambient d'aquell carreró era un ambient misteriós i trist; però sota el cel d'aquella tarda de diumenge hivernal prenia, encara més, un aire de tragèdia. Aire de tragèdia sorda!

* * *

El dia féu la seva metamòrfosi obligada, i la negror més espantosa s'apoderà d'aquell carreró tristíssim. Les tres bombetes elèctriques, que constituïen tota la il·luminació, brillaven, encara més, damunt les lloses humides de l'empedrat. Aquella quietud de cementiri era torbada, només, pel trepig d'algun vianant que travessava aquell carrer per anar a parar a l'altra banda de suburbi, o per algun veí d'aquelles cases d'escala fosca com la nit.

De sobte féu la seva aparició per la part alta d'aquell carreró misteriós, un home baix i prim. Anava arraulit sota la seva vestidura pobríssima. Més que un home, semblava una ombra esporuguida.

La pluja havia parat per complet. Un ventijol lleuger vingué a suplir, en aquell moment, l'aigua que havia caigut calmosament tota la tarda. El fred era més intens que abans. Unicament la fressa produïda pel remoreig del vent venia a desfer aquella quietud; però augmentava l'aire misteriós d'aquella tarda crua.

A la porta d'aquella escala, fosca com una gola de llop, la parella de galans festejadors continuava la conversa iniciada una hora abans. La foscor feia menys visible la seva presència, malgrat la tènue il·luminació del carrer, al vianant indiferent

que no tenia altra preocupació que la de travessar aquell carreró. Poc a poc aquella ombra misteriosa, aquell home baixet i prim, s'apropà al lloc on romania la parella. La conversa era animada, vivíssima. Joan, l'home de l'americana greixosa, es sobresaltà en veure davant seu el rostre pelut d'aquella ombra que baixava carrer avall. Tingué un moment de reacció i abandonà aquella dona amb la qual havia mantingut unes manyagues paraules d'amor.

En la quietud del carreró fosquíssim sonà un tret. L'espurneig de foc que precedí aquella detonació illuminà un moment el rostre de l'assassí. Era d'una lletjor extraordinària. Potser, més que la lletjor, la seva cara demacrada i groga contribuïa al seu aspecte miserable, horrible. Joan caigué a terra completament vençut. La sang rajava de la seva esquena d'una manera ràpida. Aviat el lloc on caigué, sota el fanal que illuminava la sortida del carrer, quedà ensagnat. La sang es confonia amb l'aigua que cobria l'empedrat i tot plegat tenia un aspecte horrible, impressionant. De les cases veïnes sortiren una munió de persones atretes per la fressa inesperada d'aquell tret. No tardà gaire a omplir-se de curiosos el lloc on jeia, inert, el cos d'aquell home d'aspecte miserable.

* * *

En aquella hora, la Delegació de policia del districte era una cosa morta. A la porta, una porta negrosa que es confonia amb la foscor de la nit, hi havia una parella de guàrdies de seguretat. A tot el llarg del carrer no es notava la presència d'altres persones que la d'aquells dos guardadors de l'ordre, arraulits sota la capa greixosa que els cobria. La quietud era absoluta.

A l'interior dormien, asseguts a un banc que anava de cap a cap de la paret d'una llarga sala rectangular, els guàrdies que esperaven el relleu, i que fossin avisats per a portar a cap algun servei urgent, que ells complirien amb tota la urgència que és possible demanar als agents de l'autoritat a altes hores de la nit.

A la banda oposada, o sigui a la paret paral·lela a la que hi havia el banc on descansaven d'una tasca no realitzada, aquella dotzena d'homes amb uniforme, hi havia una porta alta i estreta que donava a l'habitació on hi havia instal·lat el despatx del jutge de guàrdia. La iluminació era escassíssima. Damunt la taula, enmig de plec de paper, hom podia descobrir un capell d'home i un bastó de canya, senyal evident que el jutge no era gaire lluny de la seva taula de treball. Una simple mirada indiscreta ens hauria fet veure com aquell home rodanxó i vermell de cara, dormia damunt una otomana, a la banda oposada de la taula. Al peu mateix de l'otomana hi havia una tauleta petita i damunt d'ella una màquina

d'escriure coberta amb una funda d'hule. La presència de la pols delatava un fet: o a aquella Delegació no hi havia gaire feina o els que l'havien de fer no en tenien ganes.

Damunt d'aquella tauleta hi havia, encara, una copa de vidre en la qual, pels residus del seu contingut, s'endevinava que hi havien begut cafè.

La impressió que hom treia d'aquella casa on s'havien de portar a cap les primeres tasques judicials, era d'una absoluta deixadesa i inspirava una certa desconfiança. Junt a uns mobles greixosos, aptes per a la jubilació definitiva, era remarkable la presència d'unes autoritats que no inspiraven respecte, sinó basarda i esfereïment.

I fou en aquella hora, quan tots reposaven tranquil·lament, que aquell home baix i prim, aquella ombra esporuguida que hores abans havia comès un vil assassinat, es presentà a la Delegació de policia disposat a confessar el seu crim. Si hagués pensat l'enrenou que la seva presència a aquella casa havia de provocar, ben segur que hauria passejat la seva ombra misteriosa pels carrers de la ciutat fins a primeres hores del matí. El desig, però, de treure's aquell pes de la consciència, que el turmentava amb més intensitat a cada minut que transcorria, el féu decidir a presentar-se al jutge.

La parella de guàrdies de seguretat que hi havia a la porta de la Delegació de policia dubtaren un moment abans de despertar el seu cap superior. I si es tractava d'una broma? I si aquell home no era més que un foll que s'havia inventat aquella història criminal? Pel seu compte feren un interrogatori al suposat assassí i quan tingueren la certesa dels fets es decidiren a portar-lo a presència del jutge. Primerament hagueren de despertar els guàrdies que dormien damunt el banc d'aquella sala rectangular i després introduïren aquell confés a la petita habitació on un home malhumorat, amb el malhumor propi del que acaba d'ésser despertat en el millor del seu son, li féu un interrogatori incongruent.

—Com us dieu?

—Guerau.

—Guerau, què?

L'home restava suggestionat per la monstruositat del seu crim i al principi fou necessari treure-li les paraules de la boca. Després d'un sanglot de dolor comprimit contestà:

—El meu nom és Guerau Solanes.

—Fill de...

—Barcelona.

—Quina edat teniu?

—Trenta cinc anys.

—Declareu el vostre crim?

Guerau Solanes féu que sí amb el cap. Les forces començaven a faltar-li i li hauria estat impossible, en aquell moment, pronunciar una pa-

raula més. Els guàrdies que li feien d'escorta l'hagueren de sostenir i recolzar-lo a l'otomana d'on, un moment abans, s'havia alçat el jutge.

En retornar era ja de dia. El nou jutge de guàrdia havia entrat de torn. A ell, doncs, hagué de continuar el relat.

II

Guerau Solanes, impulsat pel desig vehemèntíssim de justificar el seu crim, explicà al jutge la llarga història de la seva vida. Sovint és difícil, quan el curs dels nostres anys respon a una aclaparadora vulgaritat, recordar-ne les facècies; però quan, com en el cas d'aquell home, cada replec de l'ànima turmentada amaga un capítol de l'existència, no cal esforçar-se gaire per desallotjar del pensament tot el que constitueix un motiu de tristesa o d'alegria.

Es per aquesta raó psicològica que Guerau Solanes es veié impulsat per la força del subconscient a presentar-se a les autoritats a declarar el seu crim. Des del moment que l'acció occidora havia esdevingut un fet inevitable, l'inconscient criminal sentia la seva ànima turmentada per un pessigolleig que no el deixava viure. I com que la confessió és el camí més ràpid per al recobriment de la tranquil·litat, optà per a fer un descàrrec de consciència amb la delació del seu crim.

D'ençà que el criminal s'havia presentat a la Delegació de policia, impulsat per aquesta mena de remordiment de consciència, que el seu cervell no havia parat de cavilar. Tant era així que, fins en el moment que retornà a la realitat de la vida, després del sobtat defalliment de la nit anterior, no pogué amagar un impressionant estremiment de basarda i de neguit, en retornar al seu pensament el luctuós motiu que havia provocat la seva presència en aquella casa.

Completament lassat, encara, per la terrible nit passada a la Delegació, Guerau Solanes es veié obligat a prosseguir el relat històric d'aquell crim, el record del qual no deixava de turmentarlo ni un moment.

I després de les preguntes de rigor, estereotípedes per la manca d'inventiva dels jutges, acostumats a la rutina protocolària, continuà:

* * *

La meva infantesa tingué les mateixes característiques generals que la de tots els nois del meu temps. Res no hi ha de remarcable que servi la meva memòria en el que va dels anys primers que abasta el meu record, fins aquells en què abandonava els jocs innocents per a dedicar-me de ple a l'estudi. Potser és exagerada l'afirmació que no hi ha res remarcable en la meva vida d'infant,

per quant puc ben assegurar que la desgràcia de la meva existència prové d'un error tàctic de la meva mare, en encaminar-me en aquells temps de formació del caràcter i de delineació humana. L'excés de maternal complaença en aquells dies primicers —en el meu cas, com en tots els casos— és un dels errors que he pagat després, fins a arribar a la consumació del crim, la realització del qual, en aquests moments, no puc atribuir a altra cosa que a una deficient formació del meu caràcter. I és que la meva infantesa transcorregué en un ambient de manyaguèria extrema. Tots els meus desigs, encara que fossin l'antítesi de la normalitat i el revers de la raó, avui ho veig clarament, tenien una realització immediata per a mi. Benestant com era la meva família —el meu pare en morir ens havia deixat una respectable fortuna— és fàcil comprendre en quin ambient s'escolaren els primers anys de la meva vida.

En morir el meu pare jo tenia escassament cinc anys. Això vol dir que la meva formació depengué exclusivament d'un temperament femení, feble com a tal, impulsat per l'instint de conservació. Cal tenir en compte que jo era fill únic, cosa que, si per una banda m'afavoria considerablement —i aleshores no m'era possible apreciar altra cosa—, per l'altra em perjudicava per a tots els dies de la meva existència, degut a la deficiència que imposava al meu caràcter aquell ambient d'excessiva facilitat i de cura extrema.

I així, amb un afebliment temperamental i de caràcter que en la meva major edat he hagut de lamentar infinitat de vegades davant de fets en els quals la vida té una força irresistible, he arribat al fet d'avui, després de passar per una llarga sèrie d'esdeveniments que tenen, com a conseqüència final, el crim realitzat.

Recordo vagament, ara que la realitat dóna força de raó a un pressentiment del meu professor de primeres lletres, una conversa que, oïda en altre temps, hauria estat per a mi un avís i, possiblement, un estímul per a enfocar la vida per altres camins més reals i més vius que aquells pels quals volgué menar-me, en un excés de bona fe, la meva mare amantíssima. Es ben cert aquell vell axioma que diu que els fills paguen els pecats dels pares!

—Aquest noi —dígué poc més o menys el professor a la meva mare— no pot mantenir-se en l'ambient que ha viscut fins ara. Necessita sortir, encara que només sigui una mica, d'entre les seves faldilles.

—El pobre només té deu anys —replicava la mare—. Què farà, a aquesta edat, lluny de mi?

—Pensi, senyora, que la seva temença és absurda. Fins ara aquest noi ha viscut en un am-

bient efeminat i avui, sense el contacte del seu pare des de la més tendra infantesa, viu les realitats del món enmig d'una indiferència absoluta.

—No obstant, jo he procurat...

—Formar-lo d'una manera superficial, externa. Es el caràcter, avui deformat, o format d'acord amb l'ambient mistificat que respira, el que cal corregir, ara que encara hi som a temps. Després, tot intent fóra inútil.

—No puc creure que tota la meva cura, que tot l'interès que he posat a pujar-lo, hagi estat una cosa inútil.

—Inútil, no; contraproduent i en perjudici del noi. No és, encara, l'hora de les conseqüències; però no hauran de passar molts anys perquè vostè es penedeixi del mal que amb la seva obstinació li haurà causat. El temps s'encarregarà de donar-me la raó.

—Déu no ho vulgui.

I Déu ho ha volgut. La meva mare s'entossudí a no deixar-me moure del seu costat i jo, que aleshores no comprenia l'abast de les paraules del meu mestre particular, no podia revoltar-me davant d'aquella incomprendible obstinació suïcida. La realitat és que vaig perdre la companyia d'aquell home que havia sacrificat el seu sou, possiblement el pa dels seus, per a salvar-me del caos al qual, ara ho veig clar, la meva mare em precipitava lentament.

Aleshores fou encarregada la meva educació a un clergue. Era un home reposat, calmos. Tinc la certesa que es preocupava ben poc de mi i que l'únic que el movia era l'interès material del guany. No hi havia, en ell, l'esperit de sacrifici, de sacrifici honrat, que ara descobreixo en el meu primer mestre. Quina inconsciència, la meva, en aquells temps!

Eren deu anys inaprofitats de la meva vida. Acostumat a la submissió —la voluntat de la meva mare era la meva voluntat— era inútil esperar de mi un impuls de revolta. I aquell home que, generosament, s'imposava la condició de pare espiritual, era vexat indecorosament en un moment d'inconscient exaltació d'aquella dona que creia fer del seu fill un home veritable i no en feia altra cosa que un titella sense voluntat i sense ànima. Fins avui, al cap de vint-i-cinc anys, no veig amb claredat el què significaven les paraules d'aquell home.

En aquell ambient varen transcórrer els millors anys de la meva vida, els que havien d'ésser aprofitats per a formar el meu cos i la meva ànima, i que no serviren, malgrat l'avís profètic d'aquell home abnegat i digne, per a altra cosa que per accentuar, encara més, la meva deformació espiritual. Anys passats entre les faldilles de la meva mare i la sotana d'aquell clergue rodanxó de cara i satisfet de cos.

La meva cultura era, doncs, rudimentària. Entre les quatre parets d'una casa benestant era impossible aprendre l'ensenyament viu que proporcionen les amargors de la vida i, encara més, les realitats de cada moment. Tots els ambients, quan són reals, quan no tenen el fons de ficció que hi havia en el que jo respirava d'una manera gairebé amorfa, proporcionen, a aquell que s'hi sadolla, els coneixements vius que han de servir-li per caminar, amb passa segura, pels camins espinats de les realitats humanes. I això és el que em mancà a mi des de bon començament.

Als divuit anys encara eren escollides les meves lectures. Novel·les blanques o novel·les roses, aquesta malura que tant perjudica la joventut, era el que nodria el meu esperit. Jo no tenia ànsia de lectures superiors perquè no coneixia, del món, altra cosa que el que els altres havien volgut que conegués. Imagineu-vos com és difícil, en aquestes condicions, afrontar-se a les realitats de la vida i com és difícil, també, desprendre's del munt de convencionalismes que porteu davant vostre com una barrera infranquejable. Entrar a la vida real en aquestes condicions, és començar-la de nou. I sense guiatge, sense ningú que assenyali els vostres passos, és com si caminéssiu a les palpentes una nit carregada de tenebres.

* * *

La meva mare no tenia gaires amistats. Això vol dir que la casa que habitàvem era molt poc concorreguda. Es pot dir que llevat d'una tia vídua, germana del meu pare i ja entrada en anys, i una família, l'amistat de la qual venia de lluny, no teníem altres relacions. Aquest fet contribuïa poderosament al meu allunyament del món. Potser si la família Rocamora hagués tingut un fill, en lloc d'una filla, l'amistat amb ell hauria estat un factor poderosíssim per iniciar les primeres escapatòries pròpies de la joventut. Però ni això volgué afavorir-me. Està vist que vaig néixer condemnat a la vida de reclusió.

Els primers anys de la joventut varen transcórrer en aquest ambient familiar. Adhuc la fortuna que ens llegà el pare en morir fou, per a mi, un obstacle més, puix que m'obligà a l'oci. Altrament les coses haurien anat de ben diferent manera. El contacte amb els companys de treball hauria obrat damunt meu com un poderós reactiu.

Així, doncs, totes les meves relacions, als vint anys, quedaven limitades a la família Rocamora, a la germana del meu pare i a aquell clergue afalagador que la meva mare havia volgut mantenir a despit de les meves insinuacions en sentit contrari. Fet i fet, ja començava a estar cansat de no poder anar sol a cap lloc i de veure controlats els meus actes, àdhuc els més insignificants!

III

Varen passar alguns anys. Un dia la meva mare em digué:

—Guerau, les coses no van tan bé com jo voldria. Ja és hora que comencis a preocupar-te d'encarrilar la teva vida. Jo ja començo a ésser vella i és necessari que, d'ara endavant, portis el timó de la casa.

Aquelles paraules, pronunciades per la meva mare amb una solemnitat desacostumada en ella, varen produir-me pregona impressió. He de confessar, però, que no vaig copsar la realitat tràgica que amagaven. En un altre home aquella ocasió hauria estat un motiu d'alegria i de satisfacció, àdhuc. Per a mi no significava altra cosa que la possibilitat d'un fracàs.

L'endemà al matí, Adriana, la vella serventa de la casa, la que havia portat una mica d'alegria al meu cor d'infant en aquells temps, vingué a dir-me que la meva mare em demanava. Amb la diligència pròpia del que està acostumat a obeir, vaig anar al despatx, on ella m'esperava. Tot continuava igual que abans de la mort del meu pare. Era una sala rectangular, més aviat gran, en un extrem de la qual hi havia una taula barroca i una llibreria del mateix estil arrambada a una de les parets laterals. Darrera la taula hi havia la caixa de cabals.

—Ja saps el que vaig dir-te ahir. D'ara endavant t'encarregaràs de la direcció de la casa.

I m'explicà, amb tota mena de detalls, el que havia de fer i m'exposà la situació econòmica, que no era, certament, tan desesperada com la meva mare havia volgut suposar. Jo tenia una idea vaga del que era la nostra fortuna; però com que mai no m'havien deixat intervenir en un afer que ara consideraven de la meva exclusiva incumbència, ignorava que la major part del nostre capital era invertit en accions i obligacions de companyies de més o menys solvència.

—Ja veus, Guerau, quina és la nostra situació actual. Amb una mica d'esforç per la teva banda, pots aconseguir que millori considerablement. Els estudis que t'he donat i la teva intel·ligència, poden ésser, en aquest cas, d'una gran efectivitat.

Jo no sabia què respondre. Aquella sortida de la meva mare m'havia sobtat tant, havia vist aixecar-se davant meu una muntanya tan gran de dificultats, que no tenia esment de la realitat d'aquell moment. Poc a poc, però, vaig reaccionar. La meva mare em féu donar un repàs a tot el que em lliurava i després de donar-li la conformitat em digué:

—I ara, fill meu, a ésser un home.

I m'abandonà amb les claus de la caixa de cabals a la mà i un munt de papers damunt la taula.

Quan fou fora vaig quedar abstret, pensatiu.

Pel balcó que donava al carrer entrava un raig de sol, esmorteït per l'oposició que li feien les persianes mig closes. No recordo el que vaig fer, durant una llarga estona, en la solitud d'aquella cambra. Només sé que quan la vella Adriana vingué a avisar-me que el dinar era a taula, quedà esverada de l'enorme quantitat de puntes de cigarreta que hi havia escampades per l'habitació.

Durant tot aquell dia, que marca una fita en la història de la meva vida, no em fou possible treure'm la preocupació del damunt. A la taula, la meva mare m'esguardava amb mal dissimulada nerviositat; però no em digué ni una paraula que pogués fer creure que havia hagut esment de la meva preocupació, sinó tot el contrari. Em parlava de coses trivials i sense importància i àdhuc recordo vagament que em digué, per primera vegada, que la portés a no sé quina mena d'espectacle.

En arribar la nit, la son no podia vence'm. Vaig romandre al llit només per evitar tota possible sospita a la meva mare; però el grau de nerviosisme era tal, que semblava talment que, sota els llençols, hagués estat abocat el fibló de totes les bèsties de la terra. No vaig aclucar els ulls en tota la nit, fit el pensament en una sola cosa:

—I ara, fill meu, a ésser un home.

Aquestes paraules, pronunciades per la meva mare amb la més gran naturalitat, ressonaven dintre meu com un trist presagi. I, malgrat tot, ¿què havia de témer?

* * *

Aquell estat d'inconsciència em durà, encara, alguns dies. Em costava extraordinàriament de creure que de cop i volta, sense cap mena d'interès per part meva, trobés a les meves mans tota la fortuna de la família, una mica minvada d'ençà de la mort del pare; però considerable, encara. Jo, que estava avesat a la meva vida d'ésser insignificant, d'home mimat i mancat de tota preocupació, no podia creure que l'escena de dies abans, en la qual la meva mare em feia dipositari de tots els seus béns, fos una realitat. Em costà molt d'avesar-me a la idea que podia disposar d'una llibertat que fins pocs dies abans m'era negada, i d'unes pessetes que em permetien fer el que feien altres homes de la meva edat.

La meva mare, en obrir-me la porta de bat a bat i deixar-me en absoluta llibertat, tenia la certesa que la meva educació i els meus anys m'allunyarien dels perills d'una gran ciutat com Barcelona, nombrosos per aquells que no saben, de la vida, altra cosa que el que, fragmentàriament, els han ensenyat els seus pares d'una manera vaga.

I així fou, en efecte. Les meves primeres escapatòries acabaven sempre de la mateixa manera.

Sortia de casa amb el daler de portar a cap una facècia prèviament planejada; però tornava sense haver-la realitzada. I és que el que em sobrava en desig, em mancava de decisió i de voluntat.

Fill com sóc de Barcelona, als vint-i-set anys en coneixia ben poca cosa. Sempre atent a la voluntat del meu preceptor, aquell clergue que finalment havia perdut de vista, i a les insinuacions de la meva mare, havia fet sempre el que ells desitjaven. Mai, en mi, fins aquella època, s'havia despertat l'esperit de rebellia. I emmotllada així a la voluntat dels altres, em mancava força per imposar, àdhuc en aquelles coses que no tenien importància, la meva voluntat.

El meu primer impuls, en veure'm alliberat de la tutela materna, fou el de resseguir la ciutat. Vaig voltar, d'esma, carrers i places. Durant setmanes senceres caminava com un autòmata per les vies més cèntriques de la gran urbs barcelonina i pels carrerons més foscos i enredats dels suburbis en els quals hi ha enclavada tota l'activitat dels que treballen per a mantenir la riquesa dels que es dediquen a sostenir l'activitat dels que constitueixen l'engranatge social del vici i la luxúria, punt capital de l'ensorrament dels pobles.

Avui veig clar el que aleshores no podia comprendre. Veig davant meu aquells homes que, amb la tristesa al cor i un somriure als llavis, van al treball amb resignació, perquè saben que de la suor del seu front i del gastament parsimoniós de la seva existència en depèn la vida de la família que crearen; veig aquelles noies alegres i cridaneres, que omplen d'alegria els carrers de la ciutat, com ofeguen un sanglot de ràbia a cada riallada, i veig com mentre aquests treballen, mantenint el prestigi d'una raça que té fama de treballadora i d'honesta, perquè constitueixen legió els sacrificats, els altres, els poderosos, cauen en el fatalisme d'una degeneració deshonorosa i envilidora que ens porta, lentament, pels camins que menen al precipici destructor dels pobles.

Aleshores —quina innocència la meva!— ho veia tot cobert amb el vel faciós d'una democràcia i d'una igualtat que no existeixen. És aquesta ficció de la realitat, aquesta mentida vergonyant dels homes, el perill més greu amb què topen els que, com jo en aquella època, s'aboquen al precipici de la vida sense haver-ne copsat les realitats. I és la realitat, precisament, el que, al cap dels anys, ens fa veure, d'una manera clara, que hem estat víctimes de la nostra ignorància o de la nostra innocència.

Durant el meu pelegrinatge pels carrers de la ciutat, veia, únicament, la part externa de la farsa de la vida. Avesat a la benestança familiar, no podia creure que darrera l'alegria fingida d'uns homes que no s'atreveixen a analitzar la vida sota

la seva epidermis, s'amagava una tragèdia sorda, crua. Com podia creure que dintre les llars humils, amarades sovint d'una alegria irreal, la misèria hi estenia la seva ombra? I com podia creure, jo que coneixia la vida a través de la meva pròpia, que darrera la riquesa s'amagava tota la crueltat del vici?

Però la vida, una vida nova per a mi, m'ha ensenyat totes aquestes coses quan ja m'havia estimbat pel precipici. Potser serà la meva redempció; però és evident que he seguit els camins més tortuosos amb la resignació que donen la manca de voluntat i la ignorància.

* * *

No sé per quina mena de poder irresistible, tots els meus passeigs acabaven al districte cinquè. Sense donar-me'n compte, talment com un autòmata, obeint una força interior que jo no havia descobert en cap moment, els meus peus eren impulsats per aquesta mena de vaguetat desordenada del meu cervell, igual com si tot plegat no fos altra cosa que una obligació material prèviament concebuda.

Però no era així. Jo sé que cada dia, en trobar-me de nou davant els cartells anunciadors, lluminosament cridaners, dels teatres i *music-halls* del Paral·lel, sentia una mena de vergonya de mi mateix. El rostre se m'encenia i el vermell violent de les meves galtes contrastava amb el rosa pàl·lid d'alguna vergonyant que anava o sortia de la feina. I, no obstant, cada dia, a la mateixa hora, m'hauríeu trobat palplantat davant d'algun cartell, o passejant la meva ombra per aquells carrers carregats de somiqueig de dolor o d'explosions d'alegria.

La gent ofereix el contrast de la seva condició social d'una manera vaga. És difícil establir categories enmig d'aquella barreja bigarrada. L'embric d'avui és el que demà haurà de recollir, del portal d'alguna escala fosca, l'home que ahir tenia un aspecte indubtable de normalitat. Carteristes, lladres professionals, homes que viuen de l'estafa o de l'explotació humana, es confonen en una sola multitud, en un conjunt heterogeni, en una sola condició d'homes de vici, amb banquers, comerciants o industrials, honrats als ulls de tothom, que demà negaran la mà a algun desgraciat que haurà tingut la desgràcia de caure en el precipici que ells han obert i fomentat.

El districte cinquè, doncs, fou el punt final de les meves sortides diàries. No sé, encara, a hores d'ara, per quina mena d'estrany poder intern havia de fer cap a aquells carrers, quan tota la meva permanència al Paral·lel quedava limitada a un simple passeig portat a cap enmig de la més absoluta indiferència.

Un incident fortuït, quan ja feia algunes set-

manes que passejava la meva figura per aquell districte famós, em féu entrar a un dels molts cafès concerts que hi ha instal·lats al carrer de Francesc Llairet. Feia dies que esguardava, amb cert desig, els cartells anunciadors de les artistes i que llegia, amb fruïció, el cartell lluminós en el qual apareixia el nom pompós de l'estrella, figura principalíssima d'aquell espectacle on era fàcil trobar de tot, menys art; però una natural prevenció em privava d'entrar-hi, potser, més que per altra cosa, per la vergonya que em feia que algun conegut pogués trobar-m'hi, i pel temor, comprensible en un home de la meva edat, de fer el ridícul per mor de la desconeixença de l'ambient que es respirava en aquella mena d'espectacle, on la majoria d'homes hi assisteixen d'una manera vergonyant.

La casualitat, però, volgué portar-me a un dels més luxosos i concorreguts del Paralel. Era pocs dies després d'una vaga general, quan encara la policia cercava complicats i sorprenia reunions clandestines, algunes de les quals eren simple imaginació de les autoritats. Aquella tarda, els guàrdies d'assalt havien tingut la confiança —així ho digué després la premsa— que en un cafè del Paralel s'havia de celebrar una reunió clandestina d'elements sindicalistes per tal de preparar, altra vegada, l'atur general a Barcelona. No sé què devia haver-hi de cert en tot allò; però el cas és que la policia acordonà el cafè en el qual se suposava havia de celebrar-se la reunió i després es procedí a la detenció, en massa, de tots els que es trobaven dintre del local. En camions foren portades a la Delegació del districte més d'un centenar de persones, la majoria de les quals res tenien a veure amb el fracassat moviment vaguista de dies abans, ni amb el que, segons la policia, es projectava per al futur. Així hi tot romangueren a la presó, en qualitat de detinguts governatius, més d'una setmana.

La injustícia d'aquestes detencions provocà una mena d'exaltament en els que presenciaven la detenció d'aquells homes i els guàrdies es veieren obligats a simular una càrrega. En menys d'un segon el carrer quedà net de curiosos. Ningú no s'atreví a aguantar l'envestida dels representants de l'autoritat governativa. Els cafès, els *music-halls*, els vestíbuls dels teatres i cinemes quedaren atapeïts de gent que evadia les conseqüències d'una possible brutalitat. I jo vaig trobar-me, impulsat per l'instint de conservació, dintre la sala d'espectacles del *Follies-Concert*.

Era una sala gran, il·luminada amb làmpares de diversos colors i decorada amb certa elegància i amb pretensions de riquesa. Malgrat tot, hi havia detalls que delataven la ficció d'aquesta aparença, especialment en el que feia referència als cortinatges, molts dels quals feia dies que havien

donat per liquidat el seu full de serveis. La primera impressió, però, era de grandesa.

En les llotges del primer pis i en els reservats del segon, brillava tota la quincalla que lluien les artistes, les quals, acabada la tasca artística, es veien obligades a alternar amb els concurrents, aguantant totes les seves impertinències per tal que l'empresa restés satisfeta del seu treball, moltes vegades de veritable diplomàcia.

A l'escenari, un escenari petit, decorat amb cortinatges de vellut d'un color que recordava el vermell, una noia cantava, amb esgarrifances de fred, un tango argentí. Tenia una veu escassíssima, però agradable. A través del seu cant s'endevinava que no tenia altra coneixença de l'Argentina que el que havia après a través de les cançons que d'aquell país havia cantat en el transcurs de la seva vida d'artista.

Uns quants aplaudiments ressonaren a la sala i la il·luminació augmentà. L'espectacle havia acabat.

En sortir al carrer, transcorreguts escassament deu minuts després de l'incident que determinà la meva presència al *Follies-Concert*, tot havia recobrat la normalitat habitual. Ningú hauria pogut imaginar-se el que havia passat pocs moments abans.

IV

Mentrestant, la família Rocamora ens visitava amb més freqüència que abans. Adhuc, aprofitant l'avinentsa de celebrar algun sant, els havíem tingut a menjar a casa, cosa que no havia succeït mai.

No cal dir que, tot seguit, vaig endevinar els plans de la meva mare, la qual hauria vist amb bons ulls el meu matrimoni amb Claudina, filla única dels Rocamora. Confesso que la noia no era despreciable i que més aviat tenia un deix de simpatia que completava la seva bellesa natural. Potser perquè havia estat l'única persona de la meva edat amb la qual havia conviscut durant la infantesa i la primera joventut, no sentia vers ella altre corrent que el de la simpatia, ni altre sentiment que el d'un amor fraternal, ben comprensible si tenim en compte les circumstàncies especials en què es desenrotllà la nostra amistat. No crec que ella pogués sentir, vers mi, altre sentiment que aquest.

Malgrat tot, hauria estat una ingratitud, per part meva, haver menyspreat aquella noia. El cas és que, no sé com va ésser, un dia m'hi vaig trobar compromès formalment, sense que, però, els meus sentiments vers ella haguessin canviat en el més mínim. Així hi tot, iniciàrem unes relacions amabilíssimes que tingueren plena confir-

mació oficial en accedir-hi els nostres pares, després de fer-nos una sèrie d'observacions en les quals s'amagava, sota una capa de severitat paterna, la seva més viva satisfacció.

Claudina era una noia amable, amabilíssima, intel·ligent i simpàtica. Estic segur que la influència del senyor Rocamora fou decisiva en la seva educació, com ho hauria estat, en la meua, la intervenció paterna. No sé si en iniciar les nostres relacions ella obeïa a les indicacions dels seus pares, o era el propi impuls el que la portava vers mi. El que sí puc assegurar és que la seva estimació era pregoníssima al cap de poc temps d'iniciades, car un fet circumstancial esdevingut en el transcurs de les meves pelegrinacions pels carrers de la ciutat vingué a confirmar-m'ho.

Jo era indiferent a tot el que passava al voltant nostre. D'ençà de la primera entrada casual al *Follies-Concert*, que la meua vida havia experimentat un canvi transcendental. Mentiria si no digués que, des d'aquella tarda, ni un sol dia havia mancat a aquell antre viciós del Paralel, on la vida dels homes s'escolava en un ambient de podridura social.

Claudina coneixia la meua desviació i la perdonava. Tenia l'esperança que, tard o d'hora, reconeixeria el meu error i rectificaria la meua conducta. I aleshores el nostre amor fóra el que havien somniat els nostres pares i, ¿per què no dir-ho?, el que ella havia somniat.

Un dia, potser amb més simpatia que enuig, em reprengué severament:

—La teua conducta, Guerau, és indigna d'un home com tu. Hauries de tenir més respecte a la teua mare i a mi mateixa.

Comprenia que tenia raó i per això no podia respondre d'altra manera que amb el silenci. Sabia, a bastament, que callant reconeixia tots els meus pecats; però com que la influència del *Follies-Concert* era superior a la meua voluntat, havia d'aguantar amb resignació les recriminacions i els consells dels meus, encara que alguna vegada em mortifiquessin. Ja és sabut que res molesta tant com oir la veritat pròpia en boca aliena!

—No comprens que aquesta vida de viciós et portarà a la completa degeneració? Si no vols pensar en la teua mare, que es consumeix de sentiment, ni en mi, que t'estimo per damunt de tot, pensa en tu mateix. ¿Què serà de la teua vida, Guerau, si continues com fins ara?

I tenia raó. De moment, aquelles paraules, pronunciades en un to enternidor d'amistat i de comprensió, feien el seu efecte dintre meu i, interiorment, prometia i jurava que renunciaria a aquella vida estrofolària que havia emprès; però en arribar la tarda, responent a l'automatisme que impulsava la indignitat dels meus actes, em trobava

de nou al *Follies-Concert*, talment com si les veus que ressonaven dins del meu cervell fossin el ressò vagarós d'un cançó llunyana. El desig podia, damunt meu, més que la veu de la consciència.

Les meves relacions amb Claudina continuaven amb una fredor de gel. Estic segur que la meua indiferència la turmentava; però ella sabia, m'ho havia confessat més d'una vegada, que jo era incapaç d'obeir una ordenació metòdica de la vida perquè em mancava, per a fer-ho, la voluntat.

Només jo sabia el que patia a conseqüència del meu caràcter. La meua mare, Claudina, el mateix senyor Rocamora, intentaven apartar-me del que ells en deien la meua obcecació. La lluita que dintre meu havia de mantenir provava el seu error; però, ¿com fer-los comprendre la raó, si jo mateix no la comprenia?

Quantes vegades, en la solitud de la meua cambra, havia pres el determini de renunciar a aquella vida de cràpula que poc a poc ens portava a la ruïna; quantes vegades, en un impuls vehementíssim de la meua consciència, havia reconegut la raó dels seus presagis i la justícia de les seves observacions, i quantes vegades, també, penedit de la meua covardia, havia abandonat el *Follies-Concert* determinat a no posar-hi més els peus. Però tot era inútil. L'endemà, una força més poderosa que la meua voluntat m'impulsava altra vegada vers aquells mateixos camins de perdició que vaig acabar per creure que eren els del meu destí.

Aquesta lluita entre la meua voluntat i la meua consciència havia acabat per entristir-me. El turment que representava per a mi el no poder vèncer aquesta desviació de ruta, talment com si un obstacle poderós s'hagués posat al recte del camí, acabà per enterbolir-me de tal manera, que ja ni les paraules coratjoses de la vella Adriana podien res en el meu ànim.

La meua mare envellí ràpidament i Claudina confiava, encara, que un dia o altre el meu estat anormal acabaria. Més d'una vegada —ella m'ho havia confessat ingènuament, segura de que allò actuaria de reactiu eficaç damunt meu— els seus pares l'havien instada a abandonar aquelles relacions que en res l'afavorien; però ella mantenia la seva paraula, segura de que l'amor s'imposaria i el seu sacrifici no hauria estat inútil.

* * *

Un matí la meua mare m'esperava a la sortida de la cambra. Feia temps que jo evadia tota mena de conversa amb ella. Adhuc a les hores de menjar, els dies que ho feia a casa, procurava retardar-me per tal de no coincidir amb ella a la taula. Així esquivava, en el possible, els sermons maternals i les llàgrimes que queien dels seus ulls com dels d'una Magdalena. Quan ni el plor de la

meva mare havia pogut aconseguir el miracle de retornar-me a la vida normal, a la meva vida anterior, ¿què podien fer-hi tots els altres? ¿Què podia fer-hi jo mateix?

—Fill meu, fill meu!...

I se'm llançà als peus sanglotant de dolor. Havia canviat considerablement d'uns mesos ençà. Les imposicions i l'arrogància d'altre temps s'havien convertit en una súplica amarada de sentiment i de tristesa. Aquelles llàgrimes, que parlaven amb més eloqüència que totes les paraules, eren el plany d'una mare que temia perdre el seu fill. Ella que ho havia fet tot per a conservar-lo!

No vaig poder contenir-me. Aquella escena m'havia commogut. Dels meus ulls havia brollat una llàgrima que rodolava cara avall. Era una anunciació?

V

Després de la primera estada al *Follies-Concert*, com a conseqüència de l'incident que vencé la meva manca de decisió, ni una sola tarda havia deixat d'assistir-hi. L'espectacle era ensopit. La monotonia d'una música sempre igual, d'unes cançons que no tenien altre encís que el que podia donar-los l'artista que les interpretava, acabaven per ensopir-vos de tal manera que, al cap de poca estona d'haver entrat a aquell local, us sentíeu completament posseïts d'una invencible tristesa.

A primera vista, després d'una simple revisió de curiositat, tot plegat respirava, en aquell concert, un ambient agradable; però quan la vostra curiositat passava a la categoria d'anàlisi, endevinàveu, tot seguit, la tragèdia que envoltava aquelles dones que tan bellament sabien amagar llur tristesa sota una alegria fingida, ajudades per la profusió dels coloretos que els dissimulaven la grogor i, àdhuc, la misèria.

Hi ha, realment, un cert dramatisme en la vida d'aquestes dones. Abocades al penjadís de la vida, sense voluntat per a donar un pas enrera, segueixen la via que el destí els ha traçat amb resignació altament cristiana. Tinc la certesa absoluta d'aquesta afirmació meva, perquè he viscut aquesta vida de vici fins a caure a la consumació del crim. Si la meva voluntat hagués estat prou forta per a resistir la temptació del mal, no em trobaria, en aquest moment, davant d'un jutge, ni pesaria, damunt la meva consciència, la sang d'un home, vesada en un moment d'exaltació delirant.

Com que el dia de l'incident fortuït, durant el qual vaig entrar per primera vegada al *Follies-Concert*, l'espectacle ja s'acabava i no em fou possible altra cosa que observar lleugerament i,

encara, amb el natural esverament del que fa una cosa que repugna a la seva consciència, es pot ben dir que l'endemà, en entrar de nou a aquell local, vaig trobar-me sobtat per una diferència extraordinària entre el que recordava del dia anterior i el que veia aleshores. La sala era fosca, il·luminada només per les dèbils bombetes dels gresols de l'escenari, on treballava, amb més bon desig que encert, una pobre noia alta i prima, negada de gràcia i de veu. El focus grogenc que la perseguia en les seves evolucions, dissimulava una mica la seva lletjor natural. Era ben patent, en ella, la irresistible necessitat que l'havia portada a aguantar, resignada, l'escàndol que provocava la seva presència a l'escenari. Poc sabien, els que l'esbroncaven, que els seus crits podien convertir-se en una negació del pa a aquella noia que s'esforçava a mantenir un somris als llavis a despit de la ràbia que la consumia.

Tímidament vaig seure en una de les butaques del pati que encara restaven per ocupar i, des d'allí, em fou possible descobrir tot el que passava a l'interior del local. Mentrestant, per l'escenari desfilaven les artistes, les quals, després de la seva tasca artística, rudimentàriament concebuda, sortien a la sala i es repartien per les llotges del primer pis, on alternaven amb els clients de la casa que volien convidar-les. Aquell primer dia vaig poder comprovar que l'espectacle, vist des del pati de butaques, era ensopidíssim. No obstant vaig tenir ocasió de veure que, entre aquelles noies, hi havia de tot. Algunes tenen pretensions de veritables artistes.

L'endemà vaig pujar directament al *foyer*, on l'estada em semblà més discreta i més divertida. Confesso que no m'havia equivocat. La discreció era absoluta i, tot plegat, respirava un ambient més distingit i més pulcre, sense apartar-se, però, de l'ambient general d'aquell antre viciós.

Assegudes a una taula hi havia dues noies. Les acompanyava un home ja entrat en anys, la cabellera del qual havia iniciat l'esblanqueïment delator de la maduresa. Semblava satisfet de la companyia d'aquelles noies, elegants en aparença, però que no tenien, a simple vista, altra qualitat que la simpatia. Parlaven en veu alta i de coses que no m'interessaven. Tant és així, que no em fóra possible recordar ni una sola paraula del que digueren. Per altra part no estava avesat a romandre al *foyer* d'un *music-hall* i això contribuïa a augmentar el meu esverament.

Fou inútil l'esforç realitzat per a dissimular la meva ignorància. No sé quina mena de deix especial tenen els habituals d'aquests llocs, que aquelles dones coneixen; diria que pressenten, els novençans. Jo devia fer-ne la cara i els posats, perquè així que vaig prendre seient en una tauleta que hi havia a la dreta de la que ocupaven les

dues noies i el vell, va aixecar-se una d'elles —la més joveneta— i vingué a seure al costat meu. En veure-la asseguda al meu costat vaig sentir una mena d'estremiment corporal, fins aleshores inexperimentat, i la suor amarà el meu front. Vaig fer tots els possibles per a dissimular, als ulls d'aquella noia, l'angúnia que em neguitejava en aquell moment i m'esforçava a aparentar una serenitat que era ben lluny de mi. Tinc la certesa que ella dissimulava, també, per tal de no augmentar l'esperugiment que el meu posat delatava. Em trobava cohibit i les paraules no responien a l'impuls del meu pensament.

—Hola. Com estàs?

—Bé. I tu? —vaig esforçar-me a respondre amb naturalitat.

—No et sabrà pas greu que et faci companyia?

Abstret amb els meus pensaments no vaig respondre a aquella pregunta. Ella insistí, però:

—No tens pas cap compromís? Em sabria greu...

—Seu —vaig dir-li secament.

—Sembla que estàs malhumorat. Si no et plau la meva companyia, et deixaré...

Sabia a bastament, el que anava a dir i vaig interrompre-la amablement, amb tota la amabilitat que permetia, en aquell moment, el meu cohibiment.

—Al contrari, dona. Seu!

Mentrestant, a l'escenari el programa es descabdellava amb la mateixa normalitat de cada dia. A les llotges, llevat de les artistes, no hi havia ningú. Tot just començat l'espectacle, calia que aquelles noies haguessin treballat per anar a ocupar el lloc de batalla a les llotges i al *foyer*. De reüll, emparat per la fingida contemplació de la ballarina de torn, vaig esguardar la meva companya. Tenia el rostre expressiu i simpàtic, i vestia amb relativa elegància, amb tota l'elegància que li permetien els seus mitjans.

El cambrer, amb la seva prosaica impertinència, posà fi a aquell moment que, per a mi, havia estat ben agradable.

—Què prendrà?

—Cafè i una copeta de conyac.

—I la senyoreta?

Ella féu senyal negatiu amb el cap i el cambrer es retirà. Quan fou fóra em digué:

—Que penses convidar-me, simpàtic?

—Es clar, dona. Demana el que vulguis.

—No et sabrà greu si demano un samvitx i un got de cafè amb llet?

—Per què? Si és això el que et ve de gust...

El cambrer tornà amb el cafè i el conyac. Passà novament el drap per damunt de la taula i abocà, l'una cosa i l'altre, amb una despreocupació gairebé ofensiva. Ella demanà el samvitx i el cafè amb llet.

Mentre jo assaboria el cafè i encenia un cigar ella romangué quieta esguardant la Sevillana que, en aquell moment, cantava un tango argentí, sentimental i cursi com tots els tangos, vestida, només, amb un parell de mocadors de seda que tapaven, escassament, allò que obliga la decència a tota dona que tingui, encara, una mica d'amor propi i de vergonya.

—T'ha agradat? —em preguntà ella, segurament, per a dir alguna cosa.

—Què? —vaig respondre distret.

—A tu et passa alguna cosa. Què tens?

—Res, dona. T'asseguro que no em passa res.

—Com que fas aquest posat. Que t'has enfadat amb mi, potser? Em sabria greu que fos així. Si he demanat el samvitx ha estat amb la teva autorització.

—No diguis això, dona. Mira que em faràs enfadar de debò.

Ella somrigué satisfeta. Quan el cambrer portà la consumació demanada esguardà el samvitx amb aire melangiós i sense perdre temps hi clavà la primera queixalada. La demostració de gana que aquella acció impremeditada significava, em féu enternir i augmentà, encara més, la simpatia que sentia vers aquella dona. La seva vida començava a interessar-me.

—Com et dius?

Vacilà un moment abans de respondre. En fer-ho, però, fou sincera.

—La veritat. El meu nom és Carme Pecaieu. Ací m'anomenen pel meu nom d'artista. Sóc la Fru-Fru.

I callà. Una ombra de tristesa entelà els seus ulls. Després m'agafà una mà i acabà:

—A tu no vull enganyar-te.

A què obeïa aquella declarada demostració de simpatia, que a mi m'havia guanyat en absolut? Es tractava d'un engany premeditat per a vèncer la meva innocència, o era una confessió sincera? Em fóra difícil, en aquests moments d'incoherència mental, fer una afirmació concreta. Malgrat tot, avui crec, encara, en la sinceritat d'aquella noia.

Poc després d'aquella confessió, Carme Pecaieu hagué de deixar-me per mor de fer la rutinària sortida a l'escenari. No era una estrella de les que llueixen el nom de batalla, en els cartells, amb lletres d'un tamany superior a les altres; però posseïa una gràcia especial que la feia simpàtica al públic i cantava amb cert gust i relativa facilitat. No sé per què, els aplaudiments a ella dedicats després del número, em semblà que, en part, em corresponien a mi. I, no obstant, era la primera vegada que posava atenció al treball d'aquella noia.

En retornar la vaig felicitar. Carme em mirà

amb astorament. Dubtava de la sinceritat de les meves paraules.

—T'ha agradat?

—Molt. Ets una veritable artista.

L'afirmació era exagerada; però em sortí, espontània, a flor de llavis i no era cosa de rectificar. Tanmateix la galanteria és, moltes vegades, insinceritat!

Acabat l'espectacle ens acomiadàrem. Carme em féu prometre que l'endemà hi tornaria i que seríem bons amics. No em fou gens difícil de fer aquella prometença perquè jo ja havia pres, prèviament, el determini de tornar-hi!

* * *

Vaig passar la nit pensant en aquella noia que m'havia semblat tan sincera. A la matinada em vencé el son amb el pensament fit, encara, en Carme Pecareu.

L'endemà vaig sortir de casa a mig matí. Les hores transcorrien amb lentitud. Mai el matí m'havia semblat d'una llargada tan excessiva. Vaig dinar a un restaurant de la Rambla. El neguit m'havia fet perdre la gana i tot em semblà dolent.

Després de dinar era massa aviat, encara, per anar al *Follies-Concert*. Una volta per la Rambla em féu més curta l'espera. Amb calma vaig seguir el carrer Nou fins arribar al *music-hall*. Era l'hora justa de començar. L'orquestra tocava, tot just, la simfonia inicial.

Carme m'esperava al *foyer*. Em semblà més amable i més bella. Fins la seva alegria em semblava més franca, més real.

Fou d'aquesta manera com la nostra amistat augmentà progressivament, fins a esdevenir, per a ambdós, una cosa imprescindible. Dia a dia, Carme i jo esdevinguérem inseparables.

Mentrestant, era cada dia superior la distància que em separava de Claudina.

VI

La meva amistat amb Carme Pecareu havia passat de tal amb el transcurs del temps. La fingida innocència d'aquella noia de cabaret, en el fons interessada i envilida com totes, per la seva vida de depravació, m'havia guanyat el cor de tal manera que, com a fermença de la nostra amistat, vaig abandonar la llar materna per a juntar-nos en una sola llar, en la qual visquérem una llarga temporada en franca i cordial entesa. Era el preludi d'una nova vida!

Des d'aquell moment quedaren virtualment closes les meves relacions amb Claudina i trencats tots els vincles familiars. La fortuna de la meva mare, minvada ja en el transcurs de la meva ob-

sessionant vida de cabaret, quedà considerablement reduïda, per tal com jo m'havia apoderat de tot el que no tingués un valor realment intransferible. No es pot dir que la deixés en un estat de misèria absoluta; però sí en una situació econòmica no massa folgada. La seva vida no devia ésser possible en la soledat a què l'havia abandonada, per quant, poc temps després, per una confidència circumstancial, filla de la casualitat, vaig assabentar-me que havia anat a viure amb la família Rocamora. Només jo, sé el mal que em féu aquella nova!

La meva felicitat amb Carme durà el temps precís que els diners que havia furtat a la meva mare allargaren. Acabats aquests començaren les amenaces i les males cares, puix que s'imposava una vida de privacions que ella no estava disposada a tolerar. No és que durant el nostre apartament del que podríem dir-ne vida anterior, féssim excessos; però com que no ens mancava res del que ens era necessari i fins, de tant en tant, podíem donar-nos el gust de fer algun extraordinari, aquella noia, avesada a una vida miserable, trobava excellent la nostra modesta existència en el piset que havíem llogat a la part alta de la barriada de Gràcia.

Quan encara no era exhaurida del tot la darrera part dels nostres cabals, vaig dedicar-me a una activa gestió en cerca de treball. Tot fou inútil. L'home que, com jo, s'havia passat part de la joventut en una inactivitat aclaparant i embrutidora, no podia, en un moment, refer la seva vida. Vaig haver de sucumbir, més d'una vegada, davant la pròpia inutilitat.

Un dia, esgotades ja les nostres possibilitats materials, cansat de cercar inútilment una feina que em permetés, amb el guany material, refer la felicitat perduda, vaig retornar a la llar sense una engruna d'esperança en l'esdevenidor. Completament lassat pel nerviosisme que provoca una situació desesperada com la nostra, em vaig veure obligat a confessar a la meva amiga la crua veritat d'aquell moment. L'exasperació d'aquella noia fou terrible. Semblava talment que jo fos el culpable de tot el que havia succeït, quan, en realitat, era ella la que m'havia portat, poc a poc, a aquell estat cruel de desesperació.

Des d'aquell instant la nostra vida quedava partida en dues. Cada u seguiria el seu camí, després d'haver deixat trossos de la pròpia existència en aquella aventura que, per a mi, havia estat quelcom més que una simple facècia sense importància. Havia abandonat la família i deixat l'honra i el cor en aquella aventura que, aleshores, em veia obligat a portar fins a les darreres conseqüències.

Continuàrem alguns dies, però, en aquella situació anguniosa per a ella i per a mi. Carme

difícilment m'adreçava la paraula i jo no m'atre-
via a interrogar-la. ¿Què havia de fer?, ¿què
pensava fer ella? Els seus pensaments no devien
ésser massa precisos ni coordinades les seves
idees, puix que es notava, en tots els seus actes,
una vacil·lació desorientadora.

El meu estat anímic era el de l'home vençut,
aclaparat per les adversitats de la vida, que des-
confia de les pròpies forces per a remuntar els
camins descendents que el portaren fatalment al
més pregon abatiment moral.

Estic segur que ella s'havia arribat a enternir
i que em tenia un cert respecte, barreja de com-
passió i d'amor. Més d'una vegada havia intentat
donar-me a comprendre aquest estat latent de la
seva ànima; però no sé per quina mena de força
interior irresistible havia abandonat els seus
propòsits en el moment d'insinuar-m'ho vagament.

* * *

Una tarda, en retornar al nostre piset després
de la meua habitual i extenuadora pelegrinació
diària en cerca de treball, la portera, amb la més
vulgar naturalitat, em lliurà la clau i em digué
que Carme havia sortit.

—Que ha sortit, diu?

—Sí. I m'ha encarregat que li donés la clau i
que li digués que tornava de seguida.

—I no ha deixat dit on anava?

—No m'ha dit res més que el que acabo d'ex-
plicar-li, i ha sortit amb la senyoreta que l'acom-
panyava.

El dubte em turmentà un moment. Després
d'una lleu vacil·lació, vaig agafar la clau de les
mans de la portera i vaig pujar al pis. La temen-
ça d'una desgràcia inevitable em dominava. Les
cames no obeïen la rapidesa del meu pensament.
Ja dins del pis vaig cercar per totes les habita-
cions algun indici que em permetés descobrir el
motiu d'aquella sortida inesperada. Tot estava en
l'ordre més absolut. Les robes de Carme restaven
al seu lloc. A la cuina hi havia el foc encès i
damunt el fogó una olla el contingut de la qual
bullia. Tot plegat em retornà la tranquil·litat per-
duda en un moment de dubte i vaig decidir-me a
esperar resignadament el seu retorn. Una novella
d'aventures em serví per escurçar els breus mo-
ments d'espera. Confesso que per primera vegada
vaig sentir com una onada de gelos enrogia el
meu rostre!

L'espera, malgrat la meua natural impaciència,
no s'allargà gaire. Al cap de poca estona sonà el
timbre de la porta. No coneixia la manera de tru-
car de Carme, perquè mai s'havia donat el cas
que hagués d'ésser jo el que obrís la porta a ella.
Així i tot em semblà que aquelles dues pulsa-
cions ràpides no podien ésser de ningú més. I així
fou, en efecte. Carme aparegué al llindar de la

porta amb el rostre somrient i amb la mateixa
expressió de simpatia de sempre. Era una de les
seves qualitats innates.

—D'on vénis? —vaig mormolar sense deixar
temps a què acabés de passar la porta.

Ella em respongué secament.

—De fer el que hauries d'haver fet tu!

Aquella escomesa inesperada, per bé que cor-
rent en aquells darrers temps, em deixà abatut.
Vaig abaixar el cap i, davant d'ella, una llàgrima
de ràbia, i alhora d'impotència, em rodolà cara
avall.

—La nostra situació és apuradíssima. Tu no
tens feina ni és fàcil que en trobis. Educat a la
teua manera, ets impotent per a la lluita i incapaç
de refer la nostra vida. ¿Què hem de fer, doncs?

Les paraules de Carme tenien, ara, una dolcesa
que impossibilitava la meua exaltació. Per altra
banda comprenia la raó de les seves paraules i
això em collocava en una situació de manifesta
inferioritat que m'obligava a la claudicació. Les
decisiones d'aquella dona pesaven, damunt la me-
ua voluntat, com una llosa.

—En aquesta situació —continuà— és impos-
sible seguir-hi ni una setmana més. Ens resten
escassament una cinquantena de pessetes que
haurem de reservar per al pagament del pis.

—Jo intentaré encara...

—La solució és inajornable.

Ambdós restàrem silenciosos un moment. Jo
estava sentat davant la taula del menjador amb
els colzes al seu damunt. Ella es canviava la
roba. Quan hagué enllestit, em digué amb dol-
cesa:

—Guerau, amb sinceritat, he determinat tornar
al *Follies-Concert*. Crec que és l'única solució via-
ble en aquests moments. Potser més endavant,
quan tu hagis trobat una feina estable, ens serà
fàcil, altra vegada, refer la nostra vida. Mentres-
tant ens cal fer un sacrifici. Ara vinc de veure el
propietari del cabaret, el qual no ha tingut incon-
venient a prendre'm de nou. Demà he de comen-
çar; ¿què et sembla?

Em vaig sentir avergonyit de les paraules
d'aquella dona que no tenia inconvenient a gua-
nyar la vida per a ambdós. Vaig pensar, però,
si en el seu propòsit hi havia el desig de separar-
se de mi, o si el seu gest era una verdadera de-
mostració d'estima. Fos com fos, jo no tenia altre
remei que acceptar les coses tal com es presen-
taven.

I vaig acceptar resignadament!

VII

Decididament, Carme Pecareu s'havia cansat
de mi. Durant algunes setmanes jo l'anava a es-
perar a la sortida del cabaret on treballava, com

aquell que espera la núvia que surti del despatx o del taller per acompanyar-la a casa els seus pares. La nostra vida, però, havia emprès diversos camins i la separació es feia més patent cada jorn que transcorria. En realitat, la separació era absoluta en el tracte i en els fets. Ni l'un ni l'altre ens havíem preocupat massa de fingir als ulls dels estranys i aquest fou el motiu pel qual començà tot seguit la murmuració pel barri. Què hi feia, però, si altres coses d'una major importància havien estat tolerades per nosaltres amb la major indiferència!

Poc a poc desaparegué de la consciència de Carme aquell sentiment compassiu que m'havia fet tolerable als seus ulls i que feia possible la meva permanència al seu costat. Era evident que no m'havia estimat mai i que totes les demostracions de complaença que feia al principi de les nostres relacions no obeïen a altra cosa que al seu egoisme personal. Mancada de veritables sentiments, portada per la necessitat a aquella vida de depravació de la qual l'havia arrencada, comprenc que no la preocupava altra cosa que el seu benestar personal, aconseguït fos pels mitjans que fos.

Arruïnat moralment i material, jo no era per a ella més que un destorb del qual calia prescindir. Per això, en retornar a la seva vida d'abans, jo no representava altra cosa que l'home fracassat que espera que l'arreconin definitivament. Així ho vaig comprendre quan ella em digué un dia que deixés d'anar a esperar-la i, en ésser a la porta de l'escala, em lliurà la clau del pis.

De moment vaig creure només que es tractava d'evitar la meva presència al cabaret; però més tard, en retornar a casa després de vagar tota la tarda pels carrers de la ciutat, la meva impressió varià d'una manera radical. La portera em lliurà una carta damunt l'envelop de la qual es llegia només: "A Guerau". La vaig obrir instintivament, sense amagar el nerviosisme que em dominava i el tremolor de les cames. Per altra banda, encara que hagués volgut evitar-ho no m'hauria estat possible en aquelles circumstàncies especials.

La carta era lacònica i redactada amb molta cruesa. Deia només: "Guerau: Ja comprens que la nostra vida no pot continuar com fins ara. El millor serà que ens separem definitivament. No m'esperis més. Carme".

La vaig rellegir per tal de donar-me compte exacte de la realitat. No hi havia dubte; aquella dona que m'havia arruïnat, m'abandonava en el precís moment que la meva vida emprèn les rutes més difícils. Per un moment la vacil·lació s'imposà damunt meu i em privà de coordinar les idees, vacil·lants i abstractes com la meva pròpia existència.

¿Què fer en aquell moment? ¿Pujar al pis? Per què?, si havia de trobar-lo com una gàbia buida, en la qual mancava l'escalf d'una companyia misericordiosa que sabés fer-se càrrec de la dolor que em turmentava! Emprendre altra vegada el camí d'hores abans, voltant per la urbs entre la indiferència dels que ignoren la tragèdia sorda de la vida aliena? Tot era inútil. Res podia consolar-me del fracàs que la meva masculinitat experimentava en aquell moment!

Cercar a Carme al cabaret era una idea descabellada i absurda. Ni les meves súpliques ni el meu plor podien fer-la desdir de la seva resolució, que jo suposava llargament meditada abans de portar-la a la pràctica. No obstant, obeint un impuls interior invencible, vaig trobar-me davant el *Follies-Concert*. La vermellor dels rètols lluminosos ferí els meus ulls, dolorits encara pel plor contingut. El soroll d'una música exaltadament cridanera em tornà a la realitat.

Vaig reflexionar el que havia de fer i, malgrat haver acordat el contrari, vaig trobar-me aviat dins aquell local que tants records agradosos portava a la meva ment. Vaig pujar al *foyer*. Carme no hi era. Una mena de neguit estrany s'apoderà de mi. ¿Què podia haver passat?

Una de les seves companyes, probablement la que anà a cercar-la a casa aquella tarda, s'apropà casualment.

—No heu vist la Carme? —vaig preguntar.

En veure'm, no va poder reprimir un estremiment de sorpresa.

—No facis broma, home.

—Broma, dius? On és la Carme?

El meu aspecte devia ésser esfereïdor, perquè aquella ballarina de rostre esgrogueït, que jo recordava d'altre temps, féu un pas enrera i enrogí de galtes.

—Tu diràs on és. Què m'expliques a mi!

I m'abandonà sense donar-me temps a agafar-la pel braç i obligar-la a confessar tot el que ella, l'amiga predilecta de Carme, havia de saber forçosament. Tinc els meus motius per creure que aquesta mena de dones són molt aficionades a les confidències. Estic segur que la que m'havia despreciat amb aquella violència coneixia, punt per punt, tota la història de la meva vida.

Vaig intentar esbrinar el parador de Carme; però fou tot inútil. Totes aquelles dones em miraven amb compassió o amb repugnància i fins alguna, amb més bon desig que les altres, m'aconsellà que no hi pensés més. Unicament em fou possible saber que el dia abans s'havia acomiadat definitivament d'aquella casa, on assegurà, probablement en un atac d'orgull, que no posaria més els peus.

La meva situació esdevenia cada dia més insostenible. Vençut moralment, esgotades totes les

meves possibilitats, la meva ànima havia de caure, fatalment, al llot del camí.

En sortir d'aquell antre viciós del Paral·lel no se m'acudí altra cosa que tornar-me'n al meu piset de Gràcia i esperar resignadament el nou dia. La resignació és l'única cosa que dec a la influència de la meva mare. Sense aquesta característica conformitat, la meva existència, en els darrers temps, hauria estat inaguantable.

L'escola em semblà més alta que els altres dies. Tenia una certa temença d'entrar al pis per por d'una nova sorpresa inesperada. Tot estava en ordre. Mancaven únicament, de l'armari, les robes d'ella. Damunt la tauleta de nit havia quedat abandonat el retrat de la ingrata. El meu esguard no pogué apartar-se, durant una llarga estona, del seu rostre somrient. Malgrat tot, no sentia vers ella ni una mica d'odi!

Es ben cert que no vaig poder aclucar els ulls en tota la nit.

L'endemà, acorralat per la necessitat, em vaig veure obligat a vendre'm algunes coses i, poc a poc, el pis quedà desmantellat, fins que la manca de recursos m'obligà a deixar-lo. Durant aquest parèntesi de la meva vida, havia envellit d'una manera prematura.

Sol, sense amics als quals recórrer, desesperat de cercar aquella dona que hauria pogut ajudar-me en la dissort, vaig prendre un determini terrible. No tenia altre camí que el suïcidi, si no volia caure més avall. La resignació i les meves creences privaren que jo disposés de la meva vida cada vegada que ho havia intentat. Mai, però, vaig arribar a desprendre'm de la pistola que conservava com a record d'altres dies. Potser, més que això, eren les idees que bullien dins del meu cervell les que em privaren de desprendre-me'n.

* * *

Sense donar-me'n compte em vaig trobar sotmès a una vida terrible. Tot era odiós al voltant meu. Em repugnava a mi mateix de no poder desprendre'm del llot al qual havia caigut. Fou aquest vehementíssim desig de reivindicació el que em portà a casa de la família Rocamora. Allí vaig assabentar-me de la mort de la meva mare i del casament de Claudina amb un dels encarregats de la fàbrica que el senyor Rocamora posseïa a Badalona. No em fou possible esbrinar altra cosa, perquè d'ençà del casament de la seva filla, posterior a la mort de la meva mare, la família Rocamora s'havia traslladat a Badalona on actualment vivien.

Aquests fets dificultaven la realització dels meus plans. Si el senyor Rocamora m'hagués allargat la mà, encara m'hauria estat possible desprendre'm de tota una vida passada al bord de la

perdició definitiva. Ara, després del casament de Claudina, no podia acostar-me a aquella casa. La resistència interior era superior al meu desig de regeneració.

Malgrat tot, vaig provar d'acostar-me al senyor Rocamora. La fàbrica de Badalona era conegudíssima i no em fou difícil el trobar-lo. Em va rebre al seu despatx de la gerència i després de confirmar-me la mort de la meva mare i el casament de Claudina, va fer-me algunes reflexions i m'allargà un billet de cent pessetes acomiadant-me amablement. Em recomanà, però, que no posés més els peus a aquella casa.

Vaig sortir del despatx del senyor Rocamora moralment deprimit; però content per la possessió d'aquelles pessetes que, per a mi, representaven, en aquell moments, un capital enorme. Fou més tard quan vaig donar-me compte de la vexació que aquell comiat representava. Amb tot, però, aquelles pessetes serviren per a ensorrar-me encara més en aquella vida denigrant que portava.

* * *

Una tarda, al cap de pocs dies, la casualitat portà vora meu a Carme Pecareu. La vaig veure, a un dels carrers de la Barcelona vella, de bracet amb un home miserablement vestit. L'aspecte d'ella, per bé que més endreçada, era repugnant. Fins aleshores no vaig comprendre que aquella dona m'havia enganyat indignament.

Em semblà que ambdós em miraven i es burllaven de mi. Encara que no hagués estat així, ho tenia merescut; però aquella befa m'indignà i vaig córrer darrera seu impulsat pel meu instint. Es confongueren entre els vianants que a aquella hora transitaven per aquell carreró i els vaig perdre de vista. Des d'aquell moment no em preocupà altra cosa que venjar aquella ofensa i vaig dedicar-me a espïar els seus passos, com si d'allò en depengués la meva felicitat.

Al cap d'unes setmanes els vaig veure novament sense que ells em veiessin a mi. Els seus passos foren els meus passos fins que es perderen dintre d'una escala estreta i fosca d'un carreró sòrdid. Des d'aquella tarda, ni un sol dia vaig deixar de passar per aquell carrer d'aspecte esfereïdor. En ell deu amagar-se tota la podridura social de Barcelona.

Ahir, influenciat potser per alguna allucinació, turmentat per la meva situació desesperada, no vaig poder-me imposar a la força irresistible que em portà l'arma a la mà, i vaig disparar sobre aquell home que havia esdevingut la meva pesadilla d'ençà de la primera tarda que el vaig veure.

VIII

Guerau Solanes acabà la declaració extenuat, lívid. Tot plegat recordava tantes coses amargues de la seva vida, que l'aclaparament que el dominava era, més que comprensible, justificat.

Més d'una vegada, en el transcurs del seu interessant relat, el jutge hagué de reanimar-lo per tal que podés continuar, fins a la fi, la relació detallada d'aquella història verídica, el final de la qual era la conseqüència lògica d'una vida

que partia d'un principi lamentablement equivocat.

A darrera hora d'aquella mateixa tarda, confés d'assassinat, Guerau Solanes era conduït, en el cotxe cellular, a la Presó Model.

Pel carrer, els venedors de diaris proclamaven, a grans crits, els resultats futbolístics de la sisena jornada dels campionats de Catalunya. La vida d'aquell home no tenia altra importància periodística que la generalment donada a un vulgaríssim fet divers!

MANUEL VALLDEPERES

HENRI BREMOND

L'experiència vital del desencís de Grècia, ens era compensada per la cura mental del gust de la Grècia fervoritzada, que l'encís d'aquest escriptor ens ha fet nostra a to amb el somni adolescent de les aules d'humanitats i de l'agradament de l'emulació esportiva a l'estil dels equips escolars d'Anglaterra. La puresa, més a prop de l'oració que no del laboratori.

JOAN FREIXAS I FREIXAS

Cavaller exemplar d'aquesta Escola de Cavallers que ha estat la Facultat de Medicina, de Barcelona.

Professió i caritat feien destacar amb vigor el seu mestratge al punt que les dues fidelitats fan la mateixa llum.

I la veu del seu mestratge fou essencialment catalana.

CARÀCTER NACIONAL

DELS ESTUDIS NAPOLEÒNICS MODERNS

NOTÍCIA DELS QUE ES FAN A CATALUNYA

I

Encara que no tothom segueix els estudis napoleònics, que no són més que un aspecte reduït, dins els treballs d'història, es pot fer observar que es troben en plena evolució, sortint del seu tarannà per adoptar una orientació nacional. Això, que és una conseqüència de les especulacions històriques al món, lliga amb la renaixença d'aitals estudis, que successius centenaris, des del de la Revolució francesa, al de la mort de Napoleó, celebrat pel maig de 1921, han anat fomentant.

En aquest precís moment, i malgrat totes les preocupacions de la post-guerra, es celebrà a París una reunió de napoleonistes, on foren convidats representants de pobles que, com Itàlia, Grècia, les Repúbliques americanes, tenen a Napoleó I per un dels fundadors de llur respectiva nacionalitat; i d'altres, que, com Polònia, Txecoslovàquia, Iugoeslàvia, Hongria, la Pau de Versalles acabava de convertir en vertaders Estats, o d'engrandir considerablement, conforme a ses aspiracions. A més a més hi concorregué un hindú, portaveu d'una societat científica i patriòtica de l'Índia anglesa, el qual semblà recordar que Bonaparte fou un dels primers amics de la immensa família indostànica, agitant-se per dignificar-se i aconseguir sa llibertat (1).

La regió alemanya del Rhin, filla de la voluntat de Napoleó vencedor d'Àustria i de Prússia, en 1805 i 1806, i que malgrat la Santa Aliança seguí fidel al record de l'home i de la seva obra, fou invitada també, però restà allunyada de la reunió, per trobar-se en plena execució el Tractat de Versalles. Ningú no oblidà, no obstant, els treballs dels napoleonistes alemanys.

Doncs, bé; al voltant de l'ocasió prengué estat la idea de que cada un dels nuclis nacionals in-

fluïts per les guerres i les intervencions socials napoleòniques, es posés a refer sa pròpia història, mitjançant materials trets dels propis arxius; mitjançant l'aplicació d'homes de casa seva, i l'empleu exclusiu de la llengua nacional. Els fragments així reunits, convergrien vers la nova història de Napoleó, que el temps passat des de que s'escrigueren els tractats clàssics, i les novíssimes regles crítiques exigeixen.

De seguida sortiren a la llum diferents contribucions, més o menys importants, però ben caracteritzades, notant-se que si no poden comparar-se amb els llibres d'altres jorns, ni pel to dogmàtic, ni per la representació acadèmica o política dels respectius autors, en canvi tenen el valor d'aportar fets nous, de no excitar els odis patriòtics, ans bé, d'afavorir la mútua col·laboració, i de provocar la revisió de textos.

La idea aquella, doncs, marxa tanmateix, i té encara, una altra nota, i és que les obres actuals no s'han posat al servei de cap partit, ni tampoc sostenen les teories napoleòniques genuïnes, sinó que descriuen la vida del poble sota les intervencions bèl·liques i polítiques, i sa transcendència en el pervindre.

Especificant el que hem apuntat, passem una breu revista als pobles de filiació napoleònica:

Itàlia estudia l'època influïda pel personatge. Hi ha qui el bescanta ostensiblement, fent-li càrrecs del menyspreu amb què tractà els italians (2); la massa general se'l mira gairebé com un heroi nacional (3).

Itàlia, convertida en tributària de França per Napoleó, no deixà per aquesta causa de conse-

(2) El professor Curti, en sa obra: *Napoleone nel pensiero italiano*, publicada en 1914.

(3) A part la florida de llibres, un dels més importants, el de Cappelletti, i de la inauguració a Roma del Museu Primoli, els italians celebraren juntament els centenaris del Dant, i de Napoleó, que s'escaigueren en el mes de maig de 1921, presentant-los com a dues figures de la història d'Itàlia.

(1) M. Benoy Kumar Sarkar, professor, membre del consell nacional d'educació de Bengala.

guir sa unitat i sa independència, i, per tal, rebé de mans d'ell la bandera que, intacta, conserva. La significació que això entranya, no es perdrà mai, i les paraules escrites sobre l'Arc de la Pau, a Milà, no s'esborraran tampoc.

La dominació napoleònica a Itàlia, des de 1796 a 1814, no fou, doncs, exclusivament de recrutament de minyons per al camp de batalla, d'espolis de potestats, i de museus (altre càrrec que es fa a Napoleó); hi ha una obra interna i sòlida, que fora del còrcol de la propaganda d'idees de la Revolució francesa, obrí el camí de l'època moderna, amb les lleis i l'administració, amb les obres públiques, les excavacions, l'embelliment de les ciutats, direcció que després de la caiguda del dictador, s'honoraren en seguir els Papes, i més endavant l'Estat italià, i que avui mateix porta endavant amb encert, el cap del poder, Benet Mussolini.

En un altre terreny, no és possible tancar els ulls a la relació que hi ha entre les sements escampades per la dominació napoleònica, i les reivindicacions italianes. El *Risorgimento*, és de filiació que no pot confondre's. Més cap ençà el mateix pacte de Latran, té quelcom de napoleònic.

Grècia, que sorgí de ses runes, seguint la trajectòria napoleònica, ofereix una petita antologia d'autors, referint la situació dels hellens, a Napoleó I.

El professor de la Universitat d'Atenes, Constantí Rados, presentà a la mesa de la reunió pel centenari de la mort del personatge, una monografia del caràcter dels estudis alludits (4), on es situen les primeres ànsies d'emancipar-se del jou dels turcs, en aparèixer l'home, i escampar sos soldats i ses doctrines.

En l'època de l'ocupació d'Itàlia pels francesos, de l'expedició a Egipte, de l'establiment a les Illes Jòniques i a altres punts estratègics de la Mediterrània i de les mars anexas, una ventada sacsejà els grups nacionals tiranitzats pel Soldà; els grecs, els albanesos, i fins els serbis i els búlgars, es remouen; els primers, s'allisten sota les banderes del general, i després de l'emperador; aquest té partidaris. Desaparegut Napoleó, la sement escampada, com a altres bandes, fructifica, i la famosa guerra de la independència grega sembla una empresa napoleònica. El coronel Fabvier, que ha combatut a tots els camps de batalla de l'emperador, organitza les primeres tropes regulars gregues; els soldats francesos d'artilleria instrueixen els minyons. El general Maison, allibera el Peloponès; Baléste, mor defensant el territori. Loverdos i Bourbaki,

(4) *Napoleó i la Grècia*, traduït al francès. Atenes, llibreria Eleftheroudakis & Barth, 1921, un fullet.

són grecs afrancesats. I com un símbol, el celebrim lord Byron, campió de la llibertat de Grècia, llegeix el *Memorial de Santa Elena*, mentre navega vers la terra on trobarà la mort.

El professor Lavissee, i recentment Driault, han donat notes pregones de la relació entre aqueixa obra napoleònica i els moviments patriòtics als Balkans. Per això a Romania, per exemple, hi ha un focus napoleonista, amb el venerable Jorga, catedràtic de la Universitat de Bucarest, i polític, i amb la senyoreta Elena Varesco.

Ja farem referència a Sèrbia.

Les Repúbliques hispano-americanes estan lligades a la història de Napoleó.

Es sabut que, en envair la Península ibèrica, i ésser destronada la dinastia, els americans s'aixecaren, i d'aquest moviment general i fort, sorgí la independència i la formació dels estats actuals.

Doncs Napoleó, els intents del qual no hem de judicar, declarà oficialment que reconeixia aquesta independència; d'aquí que les joves Repúbliques el tinguin i l'honorin com un dels fundadors de llur nacionalitat.

A la Bibliografia moderna, no es passarà en silenci l'obra de Carles A. Villanueva, el qual, parlant de Venezuela, descriu les relacions entre els patriotes, i aleshores omnipotent dictador francès.

Però el més típic correspon als estats sortits del Tractat de Versalles; hem dit Polònia, Txecoslovàquia, Iugoeslàvia, Hongria.

Tots ells tenen una tradició napoleònica.

Comencem per Polònia.

Tothom sap sa història tràgica, i com l'aparició de Bonaparte donà lloc a què els patriotes vegessin oberta la via a l'esperança de desfer-se del jou de russos, prussians i austriacs. De seguida es formaren companyies de voluntaris al servei de Napoleó, arribant a un exèrcit de prop de 70.000 homes, que donà la sang a tots els camps de palestra, fins 1814.

I Napoleó correspongué a aquesta simpatia ardent. Polònia s'aixecà de ses cendres. Al principi és un departament del regne de Saxònia, creat a expenses de la vençuda Prússia; de seguida, un Estat gairebé, el Gran Ducat de Varsòvia; i el jove i valent príncep Josep Poniatowski, destinat a morir a Leipzig, és saludat com el futur sobirà.

Aquest país, que en començar la guerra europea es posà al costat de França, no podia deixar de correspondre a la invitació dels napoleonistes, en l'oportunitat recordada, i ho ha fet exterioritzant sa devoció a Bonaparte, i contribuint als treballs d'història. A part els llibres i articles de revistes sortits, hi ha l'obra del general Kukiel,

obrint a la investigació els arxius Tzartoryski, de Cracòvia. D'aquesta manera la crítica disposarà d'elements fins ara morts.

Aquesta particularitat, i l'obertura d'altres col·leccions, a Àustria, a la mateixa Rússia, on documents importants per la història napoleònica s'amagaven, és una nota interessantíssima a addicionar, al caràcter de les investigacions.

També Txecoslovàquia és terra de records. Com Polònia, ella té contradetes cèlebres als anals militars de l'imperi napoleònic, i prop de l'actual vila de Brno (la Brünn austriaca d'abans), es donà, el 2 de desembre de 1805, la famosíssima batalla d'Austerlitz, o dels Tres Emperadors, rebatejada ara amb el nom txec d'Slavkov.

El Dr. Augusta, fundador de la *Societat napoleònica de Praga*, ha recordat l'efecte produït a la seva pàtria, per la doctrina napoleònica, que ensenyà que els pobles únicament poden disposar de si mateixos; i com el campió Josep Jungermann la posà en pràctica, afavorit per la impressió de la derrota de Prússia a Jena.

Iugoeslàvia, la Sèrbia rebellada contra el Soldà, en 1804, engrandida per la Pau versallesca amb terres preses a Àustria, aconpleix el pla napoleònic. Ella recorda l'episodi de la Ilíria, l'any 1809; i en 1919, aquest territori, i altres, i la ciutat de Laybach, li són donats, i recordant-se de l'home prodigiós, i de sos soldats, els festeja; dedicà una placa al primer, i un monument als soldats.

Uns mots, encara, sobre Hongria.

Igualment té precedents napoleònics.

Separada de l'imperi austro-húngar per la Pau de 1918, i constituïda segons sa voluntat, no podrà oblidar fàcilment les relacions del seu heroi popular, Joan Bacsanyi, i Napoleó I. Amb cop d'ull profètic, aquest li senyalà el pervindre, que s'ha realitzat (5).

Vinguem a l'Alemanya del Rin, terra napoleònica, encara que sembli paradoxal.

Ja hem dit que per l'execució del Tractat versallesc, ella no féu acte de presència entre els napoleonistes aplegats a París, però que no per aquest motiu foren deixats de banda els treballs dels seus autors. Aquests són el professor de la Universitat de Bonn, Pau Holzhausen, i el senyor Frederic Kircheisen.

El primer ha escrit sobre la participació dels alemanys del Rin, en les empreses napoleòniques, principalment la Campanya de Rússia.

El segon ha donat a l'estampa la *Bibliografia de Napoleó*.

Altrament, a la regió banyada pel cèlebre riu, hi ha un sediment napoleònic profund, que han

(5) HANOTAUX, *Le gouvernement de Monsieur Thiers*, vol. II, pàgina 41, nota 2.^a

estudiat Mr. Julien Rovère, i Mr. Ph. Sagnac, professor de la Universitat de Lille (6). Les lleis, l'administració, les obres públiques, deixaren un solc comparable a l'observat a Itàlia. Altrament, aqueixos alemanys saben de memòria *Els dos Granaders*, i *El tambor Legrand*, d'Enric Heine; com els italians *Il Cinque Maggio*, de Manzoni; i el polonesos, el *Pan Tadeusz*, de Mickewicz (7).

* * *

Dirigim una mirada a Egipte.

Els napoleonistes actuals hi veuen una fita del moviment de reconstitució històrica que encarnen.

A Egipte anà Napoleó, i ses secretes intencions es lliguen amb el disseny de donar la batalla a Anglaterra, sobre la ruta de l'Índia.

No ho aconseguí.

Per altra banda, ell no es presentà solament com a cap d'un exèrcit, sinó com membre de l'Institut de França, i creà l'Institut d'Egipte.

Mentre es combatia davant de les Piràmides, els savis francesos anaven a les Fonts del Nil, descobrien restes del regnat dels Faraons i presentien el Canal de Suez.

II

Per la deguda intel·ligència del tema, ocupem-nos de França.

A França, els estudis sobre Napoleó I, amb tot i ésser connaturals al poble, i indispensables al seu patriotisme i a la seva constant labor de progrés i experiència, han estat difícils: essent el gran personatge un formidable cap de partit, ha tingut apassionadíssims amics, i irreductibles adversaris, d'on han pervingut les controvèrsies al llibre, i el joc de mala fe en l'ús de documents. No hi ha més que citar dos noms, un historiador i polític de la vella escola, i un crític filòsof, més modern, per a comprendre les dues fortes tendències; ja ho exposarem en nostre assaig *Napoleó i el Món*, que esmentarem.

No obstant, l'aire modern dels estudis, és observable.

Els centenaris els han anat empenyent, a aquests, i si Frederic Masson ha estat un campió absolut de l'home, altres escriptors tan notables com ell, han examinat amb menys afectisme ses obres.

(6) *Les survivances françaises dans l'Allemagne Napoléonienne depuis 1815*.

Le Rhin Français pendant la Revolution et l'Empire, obres de 1918, i 1917, respectivament.

(7) Poema on s'alludeix a Napoleó, com a un patriarca de la nacionalitat polonesa restaurada.

La bibliografia francesa des de 1900 s'ha omplert de treballs de mà mestre, i la deu no s'ha estroncat pas, car són de nostres mateixos jorns les aportacions de Bainville i de Maurras.

L'aspecte nacional de què ens estem ocupant, entra en l'observació, ja que fins aquests últims autors, dos fiscals severs de Bonaparte, li fan la justícia de reconèixer-lo com a cap nacional; però hi ha el grup de napoleonistes pròpiament dit, que ha iniciat expressament la teoria de que Napoleó, desvetllant les aspiracions dels grups que hem vist, i provocant la reconstitució ètnica de nacionalitats, dibuixà la idea de formar una confederació.

Edouard Driault, és el que ha consagrat aquesta teoria en diferents obres, afegint-hi l'apostolat personal, que l'ha conduït a Itàlia, a Grècia, a Holanda, Bèlgica i Egipte, a donar conferències. Podríem continuar llargs paràgrafs de dit autor, confirmant el que diem, i, a més a més, corroborar-ho amb un dels textos napoleònics més llegits i més discutits. S'ha de tenir en compte, car perfila una diferència respecte a vells conceptes, que de dita teoria es sortiria un Napoleó nou, gairebé paradoxal: el Napoleó que respectaria els petits estats.

III

Incorporem, ara, a les precedents observacions, la notícia dels estudis napoleònics que es fan a Catalunya, afegint-hi breu comentari.

Tanmateix, i en mig de tota classe d'estudis, es pot senyalar un sector, un petit feix, l'argument del qual és la intervenció de Napoleó I a casa nostra, de 1808 a 1814.

Els nostres estudis giren també dins l'òrbita comentada.

Els investigadors catalans també són incorporats al grup internacional de napoleonistes.

Aquests estudis s'iniciaren gairebé al voltant del centenari de la mort de Napoleó.

La seva principal característica és la història de 1808 en endavant, on s'inclou la guerra sofrida pels catalans, guerra, ordinàriament, designada encara, per la d'independència. Dintre de la història interna, tracten de reconstituir l'obra dels agents de Napoleó, els caires més notables de la qual són: reorganització, afalac als habitants, assimilació, cultura i esdevenidor, sota l'hegemonia de França.

El caràcter nacional dels estudis, és evident. Ells individualitzen Catalunya dins el panorama d'una guerra que fou general i uniforme en tota Espanya, i empren la llengua catalana.

Acollits, aquests estudis, per les revistes, per l'Ateneu i la Universitat, han rebut la seva gra-

duació quan l'Exposició del llibre català a Madrid, l'any 1927, oportunitat solemne en què el Sr. Valls Taberner, autoritat ben reconeguda, els dedicà un paràgraf de la conferència que donà, i que ara ha reproduït un recull (8); però feia temps que els napoleonistes francesos els hi havien donat la belligerència. Les publicacions que a l'altra banda del Pireneu segueixen el moviment català, s'han ocupat, efectivament, de l'aportació al tema; són la *Revue des Etudes Napoléoniennes*; la *Revue d'histoire de la Révolution Française et de l'Empire*, el *Bulletin Hispanique*, de la Universitat de Tolosa, i algun altre.

Citem-los, doncs, aquests estudis. No són pas tots obres pròpiament dites, sinó que hi ha molt en diaris i revistes, de manera que el conjunt no pot avarcar-se sense fer esment de contribucions periodístiques. Nosaltres, no obstant, no ens ocuparem més que d'obres.

Aquestes tampoc passen del caràcter monogràfic.

El treball sobre l'argument, no comença amb aquests estudis; hi ha quelcom anterior, en mig de la tasca ordinàriament retòrica i descriptiva de sítis i batalles. En tal sentit, la primera fita del camí emprès pels napoleonistes catalans, es trobaria en les produccions de l'eximí Miquel dels Sants Oliver, qui escrigué sobre les relacions socials entre Catalunya i la República francesa, durant la Guerra del Rosselló, i després quan la de la Independència; la seva obra, *Mallorca durante la primera Revolución*, a més del seu valor literari, seria el primer pas vers la història crítica del període.

L'any 1901 sortí aquest excellent llibre del malaguanyat mallorquí. La tasca dels napoleonistes trigà, encara.

El Sr. Rahola donà a l'estampa, l'any 1922, *La dominació napoleònica a Girona*, Girona, 1925; *Els emigrats polítics*, 1926; *Visions històriques*, 1927, ensems que nombre d'articles periodístics, abocant-hi el resultat de recerques sobre la situació de la província de Girona durant la guerra.

Com a President de l'Ateneu gironí, ha posat la càtedra de dit centre a disposició dels conferenciants.

La nostra tasca començà vers l'any 1913, publicant el volum *Psicología de Napoleón. Generalidades*, on es parlava de les noves orientacions crítiques, en sentit distint del que, fins al present, s'havia emprat a casa nostra. Seguiren les investigacions sobre l'ocupació de Catalunya, en distints aspectes, així:

Contribució a l'estudi de l'administració de

(8) *Matisos d'història i de llegenda*, Barcelona, 1932, pàgines 176 i 177.

Barcelona pels francesos, 1808-1814, on per primera vegada es citaven els lligalls de Reclamacions a França, després de la guerra, any 1920.

De 1918 a 1923, i seguint fins ara mateix, *Contribució a la història jurídica de la guerra napoleònica*, monografia aollida a *Revista Jurídica*, i citada per l'illustre Sr. Maluquer i Viladot, en la seva conferència de la Universitat de Luvaina.

1925, a *Anuario de historia del derecho español, El derecho en Cataluña durante la guerra de la Independencia*.

1926, *Figueras en la Guerra de la Independencia*.

1927, *Introducció a l'estudi de la Guerra napoleònica a Catalunya*, als Quaderns d'Estudis Catalans.

1930, *Itinerari general de la Invasió napoleònica a Catalunya*, volum de LA REVISTA.

1931, *El dret internacional napoleònic. El cas de Catalunya*, incluit al volum anyal de *Miscel·lània Patxot*.

Darrerament, als Quaderns de LA REVISTA, *Transcendència de la invasió napoleònica en la societat catalana*, tema de la conferència al cicle organitzat a la Universitat, sota el patronatge de la Facultat de Filosofia i Lletres (9); i *Catalans de França a Catalunya durant la invasió napoleònica*.

El Centenari de 1921, ens donà motiu per escriure el petit volum, *Napoleó i el Món*, publicat per l'*Enciclopèdia Catalana*, el judici del qual féu la premsa.

Altrament, ni el Sr. Rahola, ni nosaltres, no hem estat sols; per poc que se'ns hagi encoratjat en l'especialitat que conreem, sempre hi ha hagut algú que ha mirat el tema amb atenció. Si els llibres sobre Napoleó, editats en llengua castellana, més com a expansió d'autor, o empresa industrial, que com a tesi, exceptuant-ne algun (10), no poden ésser inclosos en el sector o feix d'estudis catalans; en canvi, algunes col·laboracions han estat apreciables, per exemple, la del senyor Nicolau d'Olwer sobre *Un intent de Biblioteca pública*; del Sr. Cubas, sobre la *Codificació napoleònica*; de Pérez d'Unzueta, sobre *El Sometent*, i de Soler i Terol, sobre *La Batalla del Bruch*, que donen de la guerra popular un caire novíssim. A més a més, LA REVISTA donà una nota ben directa de l'encaix dels estudis en els nostres medis intel·lectuals, publicant el número extraordinari del Centenari precitat, on homes de distintes tendències, com Rucabado, Verda-

(9) Donada el 3 febrer 1933.

(10) Són els publicats per la Casa Muntaner i Simon, *Napoleón I*, de J. B. Enseñat, i la *Historia interna de Napoleón I y de su época*, del P. P. Planas.

guer i Callís, Rovira i Virgili, Rahola, López-Picó, i nosaltres mateixos, subscrigueren articles sobre matèries ben diferents, coincidint, no obstant, amb una equanimitat especialíssima (11).

* * *

Ara bé; no podem callar que així com els estudis a què ens referim, han tingut apoi a l'estranger; a Catalunya, res, per ara.

Caldria posar-hi remei.

A Catalunya, Napoleó no féu com a Grècia, a Itàlia, a les Repúbliques americanes, on desvetllà els esperits, traçant una ruta que s'ha seguit; però el seu pas és quelcom d'important en el rumb que Catalunya emprengué, i la invasió no podrà mirar-se mai amb indiferència.

Seria lògic que el poder públic protegís les recerques, perquè la part interna de la història d'aquesta invasió, gairebé sempre deixada de banda pels autors, sortís a la llum. Sobretot es necessita l'inventari de fonts, l'arranjament modern dels arxius; la correlació dels nostres amb els estrangers. En una paraula, l'empenta per a què dits treballs puguin sortir de la modèstia monogràfica, i arribar a la plenitud.

Unicament així es podrà aconseguir que corresponguin amb els estrangers, i en un altre terreny, que provoquin la revisió de textos.

Aquest punt té una conveniència sobre la qual no creiem un deure insistir. Sense coonestar treballs com el de Bertrana i Ruiz, sobre la figura principal del siti de Girona (12), no hi ha dubte que la història fins ara escrita, encara que porti el nom d'illustres personalitats, no respon a les necessitats de la crítica. Modificar-la, refer-la en el que calgui, i incorporar-li els elements que portem alludits, heus aquí un objecte científic i patriòtic a la vegada.

I si aquest apoi de les altes esferes trigués, caldria que la fortuna inspirés a algun generós Mecenes. La seva actitud escauria al pensament que algú ha atribuït a Joaquim Folguera, de fundar un cercle d'estudis napoleònics. El poeta s'hauria commogut llegint el glossari de Xènius, al *Memorial de Santa Elena*...

Heus aquí un punt, que fins pot servir de marc a un idealisme...

No tot és aspre, parlant de Napoleó...

FREDERIC CAMP

(11) Heus ací el sumari: *Napoleó i Catalunya, Napoleó, valor religiós, Napoleó Bonaparte, patriota. D'altres homes, d'altres jorns, 1812-1813. Les autoritats franceses de Catalunya; el Baró Gerando. Napoleó, amic de Catalunya*.

(12) *La locura de Alvarez de Castro*, Girona, 1910.

EL GORG ESTELAT

ALBA

Ai! frescor de la muntanya!
Perla fina i clar safir;
de l'estany ix l'Encantada
dins la boira del matí,
quan desfà sa cabellera,
dels cabells que són d'or fi,
mil estels s'esparpellegen
en el gorg color de lli.
Mes, d'amunt, cau l'amenaça:
—«Guarda, oh fada, un estel d'or,
ja saps que el geni de Madres
d'aqueix gorg vetlla el tresor.
Si l'estel no t'assenyala,
prop de tu vindrà l'amor,
t'atraurà sa veu manyaga;
tem, llavors, la gran dissort».—
—«Calla, doncs, paraula vana,
que la força aquí no val,
malgrat el conjur de l'ombra,
munta el sol, com un fanal».

MATÍ

L'encantada és capriciosa;
diu son riure:—«i si me plau,
de semblar una pastora?»
I la fada ix del gorg blau.
De l'amor, ai!, poc s'esglaia,
desconeix aquell encís
i el desig que porta en ella...
L'Encantada és un somrís;
i sols vol córrer, lleugera,
pels voltants de l'Estelat.
Del seu cos degoten perles,
ella és un lliri nevat,

ja floreix la blanca sorra
tot llançant l'últim estel,
i jugant dins la pineda,
d'esmaragda es llesta el vel.

MATINADA

Del gorg neix un rec de plata
i la fada el seguirà,
entre els pins la claror baixa
de muntanya fins al pla.
Els benets són toies roses,
la muntanya és un jardí,
perdurable primavera
dolç encís que no té fi.
A la vora del gorg negre
els pastors ara han pujat,
el tritlleig de les esquelles
marca més la soledat.
Tot baixant a la Solana,
si la fada sent calor,
sembla un gra de la rouada
tan refresca l'abajó.
I ve l'hora més tranquil·la
a la font del Pla d'Avall,
la carlina és espompida
i s'amaga el perdigall.
Es migdia, a la muntanya
s'esbadella tota flor,
el gos vetlla, el ramat calma,
sota un pi dorm el pastor.
Passa el vel de l'Encantada
com l'oreig o el somni lleu,
ningú sap, a la muntanya,
si somnia o si la veu.

TARDA

Entre tarda en la boscúria
llisen ales de frescor,
quan la fada en son reialme
sembla vetlli cada flor.
Mes un dia l'ha sorpresa
un cant dolç i mai sentit,
o música pura i tendra...
Quina flor s'haurà espellit?

El que fa sonar la flauta
és un jove pastoret,
sols d'avui és a muntanya
amb el gos i el sarronet.
Mentre guarda les ovelles
ell se bressa l'enyorê,
que el record de la promesa
amb sa flauta l'entreté.
Es a vora el rec de plata,
els seus ulls són mirallets,
quan s'acosta l'Encantada
entre toies de benets.
I s'atura, embadalida,
se n'adona, ai!, el pastor,
ne descuida la musica;
i què deia la cançó?
D'una jove de Nohedes
que senzill era l'amor,
quan la fada amb sa bellesa,
d'un esguard li roba el cor.

CAPVESPRE

En amunt del rec de plata
ella fuig, no sap per què,
ell segueix entre la rama
no valdria ara cap fre.
Prop del gorg la fada arriba,
creu que és lluny el pastoret;
si tremola i si sospira
els ulls blaus què li han fet?
Quan dins l'aigua s'emmiralla
tot l'estany és ple de llum;
i per què té la muntanya
més colors i més perfum?
Com sabria que ell s'acosta?
Somniosa es lleva els vels
i en els ulls del jove troba
el seu gorg i els seus estels;
Llavi roig, gers de muntanya,
llavi fresc com l'abajó,
llavi fresc i bes que crema,
raig de sol, font i brandó!

NIT

Ai! quin vent més fort s'aixeca!
La pineda ha tremolat,
arrufat d'esgarrifança
se remou tot l'estelat.
I la sorra arremolina,
pedres cauen del cimbal,
núvols negres s'apiloten
se desfoga el temporal.
Allí dalt del munt de Madres
els dimonis fan sarau,
trontollada, la muntanya
sembla caure en un timbau.
Espantosa, una veu trona
contra dels enamorats,
que del geni diu la venja,
i s'estrenyen cor-glaçats:
—«Has perdut el teu reialme.
Encantada, m'has ofès
en el gorg, vés, presonera,
no en podràs eixir mai més»—.
—«Fuig amb mi, fugim aimada»—.
No es defuig mai la dissort,
de sobtat els desapare
del llampec l'espasa d'or.
En el llac cau l'Encantada,
i el pastor, desesperat,
llavors fuig com cosa boja
cap al bosc enlluernat.
L'ira desencadenada
fins al pla l'ha perseguit,
poc a poc tot s'apaivaga
amb l'estesa de la nit.

SERENITAT

Tot clareja i la muntanya
apar nova al sol ixent,
prop del gorg on dorm la fada
l'aire és pur i transparent.
Sols els pins ferits a terra,
fan memòria de l'espant,
sols els pins i la dolença
que d'un cor va regantant.
El que fa plorar la flauta

és un jove pastoret,
com estels cauen les llàgrimes,
dels seus ulls, blaus mirallets.
Són estels dins l'aigua blava,
que la fada els vol guardar,
com el gorg guardarà el somni
que no es pot mai deslligar.
S'ou la veu de la Captiva:
«Pastoret, rep el meu do,
que la pau de la muntanya
endolceixi ta dolor».

SIMONA GAY

FRANCESC VINYES

Sentimental:

*Dolça Catalunya,
pàtria del meu cor.*

Conscient, però. La tonada del cant acompanya el gest de plantar un arbre.

I fidel. Cap batec del cor, a l'hora del gran esclat passional de la glòria, no li féu oblidar el pensament de Catalunya.

P. M. ROSSELL I VILAR

Un patriota.

Aquesta definició sense adjectivar, és tot l'exemple i el record de l'home al qual no eren aliens els horitzons de la il·lusió i els límits de la rectitud estricta i de la bonesa.

NORD-AMÈRICA ALLIBERADA

ESPIGOLADA EN UN CAMP DE KEYSERLING

I

La guerra mundial va tancar la porta, va donar una solució de continuïtat a una era que, en cinc-cents anys, havia escrit grans coses en la història de la Humanitat. La Gran Guerra fou el darrer episodi de l'Època Moderna, filla del Renaixement.

L'onze de novembre de l'any 1918 clogué un període de fúria destructora dels homes. És una data que ha de pesar molt en els anys de la història: tant, que és més que probable que la de l'esdevenidor, com a blasme a la civilització caiguda en tan greu barbàrie, donarà com a closa l'era en la qual fou perpetrada i, per l'abast espiritual dels grans esdeveniments que seccionen inconfusiblement i automàtica la Història, considerarà la data de la signatura de l'armistici com el primer dia d'una era nova.

El període de la guerra fou un *armistici de civilització*, un període de màxima barbàrie científicament organitzada. Solament aquells qui el podran judicar a distància, com ara judiquem nosaltres les guerres napoleòniques, es faran càrrec de la immensitat del trasbals que infligí en tots els ordres, car l'econòmic (que als contemporanis ens ha semblat el més greu) potser haurà estat insignificant comparat amb el trasbals ètic que ha de produir la florida de les llavors que quedaren sembrades en les capes més profundes del coneixement humà durant els quatre anys de guerra.

La metafísica de l'Edat Mitjana havia negat la vida, havia perseguit la intel·ligència i havia esclavitzat els instints naturals de la matèria per salvar la puresa de l'esperit: la vida de l'home no tenia altra finalitat ni objecte que guanyar la glòria del cel.

Amb el Renaixement triomfà de nou la idealitat humana, tornà el culte a la vida, a la beutat i a l'harmonia de la forma. L'alquímia esdevingué ciència: els màgics, químics industrials; i la metafísica abandonà la preocupació de la salvació de l'ànima per a procurar la millora de l'es-

tada de l'home damunt la terra. I, indubtablement, en el transcurs dels cinc segles, les conquestes materials de les ciències contribuïren a dignificar la lluita de l'home per la vida i a fer minvar les dolors de la seva existència: però les conquestes i progressos de la ciència no representaren res, o representaren ben poca cosa, per al progrés espiritual de la Humanitat.

Per no haver progressat la metafísica al mateix compàs de la mecànica, de la química i de la física, és a dir, per no haver tingut les generacions del segle xx, elevades pels invents dels Volta, dels Curie, dels Edison, dels Marconi, altre guiatge intel·lectual que la metafísica de dos mil anys enrera, en arribar el moment en el qual havia de palesar-se llur progrés espiritual, sortiren intactes els instints de l'home de les cavernes, i tots els progressos materials dels cinc segles no serviren sinó per a occir consemblants més quantitativament i amb més tècnica.

¿Es que podia, i pot ésser, suficient el pàbul metafísic dels Plató, dels Aristòtil, dels Pitàgores, dels Plotí, i àdhuc dels Evangelistes, per a promoure i nodrir el progrés espiritual de les generacions que han violat el fons del mar, creuen l'espai, esclavitzen el llamp i juguen amb les ondes hertzianes?

Això no és anticlassicisme, ni és desconèixer ni tractar de menysprear la gran valor, la inestimable valor dels clàssics de Grècia i Roma: no és sinó tenir la franquesa de dir que considerem la valor de les *Humanitats* com a valors d'una altra època, de biblioteca, d'erudició, però no per a formar una intel·ligència moderna.

Els clàssics grecs i llatins poden ésser una mena de teologia de les Lletres: llur valor és documental, històrica, com la de les Piràmides o la del Coliseu; valors que foren més que suficients per a la formació cultural dels pobles pendents dels oracles de Delfos, però en absolut deficients, incapaçs i inservibles com a valors morals i filosòfiques, per a produir cap mena de progrés espiritual després de transcorreguts vint segles, durant els quals el progrés material s'ha

fet amo de les principals forces de la naturalesa.

Cal atrevir-se a dir més, afirmant que la guerra és una falla de la civilització moderna en desacord amb tots els progressos de la ciència, tant, que perquè no sofreixi periòdicament tan greus caigudes caldrà que les noves directives intel·lectuals siguin encaminades a restablir l'equilibri, la parietat d'elevació de nivell, entre la metafísica i la ciència.

Aquesta serà, indubtablement, la missió espiritual de la nova era, la qual haurà d'alimentar la set d'infinít, el daler de perfecció i l'instint d'immortalitat de l'individu, oferint-li un ideari que no estigui en contraposició amb el progrés material sempre en marxa.

Quins seran els tòpics metafísics de la nova era?

Ben innocus haurien d'ésser perquè estiguessin a l'abast d'un simple aficionat a les Lletres.

Però ignorar no vol dir deixar de pressentir.

Per les falles que presenta l'actual civilització espiritual, hom pressent que ja han fet llur temps els tòpics que la fonamenten, i, igual que les oronelles a les quals una causa, segurament inexplicable per a elles, fa volar arran de terra en la imminència d'un canvi atmosfèric, hom sent en l'ambient espiritual unes palpitations inenarrables i unes inquietuds psicològiques indefinides que també fan pressentir un canvi metafísic de cara a l'esdevenidor i absolutament alliberat de tots els lligams pretèrits. Però tanmateix desvetllen aquests pressentiments el titilleig d'unes clarors que alerten l'observador del firmament de la intel·ligència, com alertaria l'astrònom la lluisor d'un cometa perdut en l'infinít, però d'una òrbita probable que deixés preveure que en ésser veí de la Terra i creuar el cel de la seva cabellera, tots els altres astres llunyanos es fondrien en la tenebra.

No tots els cometes arriben a iluminar la Terra, però l'òrbita de l'astre que avança impetuosament ens palesa que amb el Comte del Keyserling tenim en l'horitzó un home nou, un precursor d'una metafísica renovellada que aporta un nou pa espiritual a la nostra insatisfacció.

Comparar el camp infinit sideral amb el camp de la intel·ligència, podrà semblar una paradoxa, però no és una arbitrarietat, puix que, descartant les hipòtesis, el límit de l'Univers és per a l'home el de l'abast de la seva vista, abast que ha anat multiplicat a pleret per mitjà del seu enginy. El camp de la intel·ligència és així mateix infinit encara que per a l'home resulti limitat a l'abast dels seus coneixements, els quals, però, en multiplicar-se, multipliquen també l'abast del seu intel·lecte.

Així veiem fantasiosament Keyserling com un nucli de nebuloses ígnies, gèrmens de nous mons

que es concreten en un cometa i en la seva obra filosòfica copiosa, àmplia, densa, la cabellera voraginosa i incandescent que s'ha presentat a iluminar amb les seves noves vibracions el mapa de l'intel·lecte adormit per espai de vint segles en beatífic repòs del gran esforç d'haver capgirat la concepció dels *homes déus* per la dels *déus homes*; concepció que, si bé representà un gran avenç en incorporar a la religió una afecció espiritual (l'amor al proïsme), no per això deixà d'ésser un altre avatar de la incorregible vanitat de la bèstia humana de voler glorificar la seva imatge.

La primera renovació filosòfica que cal apreciar en Keyserling és la de no ésser cap pensador de fórmules abstractes que especula conceptes reclusos dins dels límits d'un tòpic preconcebut o imposat per endavant.

Keyserling fa metafísica com si aquesta no hagués existit mai. Les seves concepcions fan cas omís del passat. És el filòsof de la definició clàssica que tracta de les causes, dels efectes i de les propietats de les coses naturals. És, en primer terme, un observador formidable (no es poden observar sinó les coses actuals), observador dotat d'una dialèctica fàcil, que li dona una gran amenitat per a exposar les observacions que ha fet sobre la carn viva d'un cos ètnic o social.

Keyserling ha fet del món el seu laboratori: tot el món és el seu laboratori, i, així com l'antic Faust feia d'esquirol dins d'una llòbrega cofurna corrent de l'alambí a la retorta, el Faust modern vola d'un Continent a l'altre espiant les variacions de l'espècie humana per a sotmetre-les a l'alambí d'un intel·lecte implacable que en destilla una essència com es destillen dels cereals les calories del sol fetes esperit, essència que en l'home s'anomena vida psíquica: darrera fórmula de rebel·lió de la matèria pensadora contra la mort.

No per altra cosa Faust es vengué l'ànima, el Faust que, no prou satisfet de rejuvenir, volia Margarida per perpetuar-se! I Faust encara viu...

Però és molt possible que en descobrir-se una profilaxi que, en vèncer les morbositats de la matèria, conservi la joventut i prolongui la vida, la supervivència deixarà d'ésser una de les preocupacions de l'home, car hom ha observat, amb ben rares excepcions, que els creients en l'ànima no els atrau ni els importa el gènere de naturalesa psíquica que es col·legeix en l'individu, sinó que allò que els interessa i satisfà és aquella fórmula d'ànim que abandona el cos en morir la *concreció material* per a anar a viatjar cap al cel o cap a l'infern en possessió de tots els sentits corporals, per a sofrir com a càstig totes les dolors o ésser premiada amb totes les gaubances, que, en una metafísica més primària, són les hurís del setè cel de Mahoma.

Hem dit metafísica més primària perquè, indubtablement, Mahoma es queda molt, però molt per dessota de Plató. Són regressions locals que no afecten l'evolució del pensament humà, molt lent en aquest aspecte, però observable en passar els sistemes filosòfics a prendre lloc en el cor dels homes com a tòpics sentimentals.

Així les religions passaren de sanguinàries a pietoses, i llurs preceptes, d'antuvi bàrbarament coercitius, esdevingueren regles d'higiene i de legislació social.

Progressió moral que pot ésser qualificada de meravellosa si hom té en compte que la indefensió de l'home no pot ésser més propícia al desenrotllament de l'egoisme, font de tota maldat.

Progressió moral que és avenç de civilització, únic i positiu avenç de l'espècie, puix que tots els progressos de la ciència podrien haver fet uns homes extraordinàriament hàbils per a abastar i satisfer llurs necessitats materials, però uns perfectes salvatges, uns pobres d'esperit, desconexors de la pietat, del proïsme i de la tolerància.

Així és com la civilització no té millor motor sinó la metafísica, ni pot existir per als homes una *anunciada* més esperançadora que la d'haver aparegut en l'horitzó contemporani un nou astre de la filosofia, aquest Comte de Keyserling que aporta en el dintell encara imprecís i balbotejant de les noves directives del progrés espiritual, unes primeres afirmacions, una nova *comprensió de la vida*, una nova filosofia dels sentits instintius i passionals que ha inquirit valentament, sense prejudicis de cap mena, en les realitats crues de les capes més profundes de la vida, vida en la qual copsa la irrupció d'un esperit, ni diví ni biològic, però sí dotat d'una força suficient per a arribar a sublimar-la.

L'obra de Keyserling ja és avui voluminosa i és de preveure que ho serà més encara, puix que la creació d'una metafísica universal i l'exposició d'una Teodicea resultat de l'observació, de l'anàlisi i de la interpretació del món, obtinguda cercant cadascun dels elements de judici en el propi lloc de les seves manifestacions ètniques i socials, és una obra que àdhuc sembla fora de l'abast d'un simple mortal.

Una obra de tal envergadura i transcendència, és forçosament polièdrica. La més succinta exposició que podria fer-se'n no cabria en el marc d'un simple assaig, ni la nostra pretensió, exclusivament de diletant, no pot fer sinó com els milers de milers d'homes que, sense saber ni un borrall d'arquitectura, s'han quedat embadalits en contemplar el Partenon o una catedral gòtica.

El nostre gest, doncs, no és de suficiència: no volem remarcar sinó que en el moment en el qual el nostre poble té en gestació el problema

de la seva cultura, mereix ésser divulgada una obra que pot marcar un solc profund en el camí de la civilització.

D'aquesta obra polièdrica solament intentarem deixar entreveure una faceta: *Nord-Amèrica alliberada*, i no pas perquè la considerem la més transcendental de Keyserling, car no s'hi planteja a fons cap de les seves innovacions filosòfiques, concepcions que sols són esflorades de passada com a comentari al marge d'un dels estudis informadors de la seva metafísica.

Nord-Amèrica alliberada és l'estudi de la psicologia del poble nord-americà, estudi que arriba a la conclusió que els nord-americans, malgrat tota llur especial idiosincràsia positivista en la lluita per la vida i llur obsessió pels negocis, és el poble amb més qualitats i condicions per a ésser alliberat del materialisme del progrés espiritual, cridat a sublimar l'espècie humana.

Glossar *Nord-Amèrica alliberada* és una cosa fàcil, perquè qualsevol exaltació de lloances és avinent a l'obra de Keyserling. Comentar-la, donada la seva especialíssima índole, seria embrancar-nos en un estudi molt per damunt de les nostres forces. Així és que, per a acomplir el nostre propòsit, no ens resta sinó agafar les tisores, bones companyes del periodista, i espigolar com Rut, en el vastíssim camp del llibre, dues garbes, una de les quals aplegui unes espigues del judici que li mereixen els nord-americans, i l'altra un escandall del seu ideari general.

II

ELS NORD-AMERICANS

"A Amèrica m'he trobat enfront de problemes vitals absolutament nous per a mi". (Pàg. 18).

"*Nord-Amèrica alliberada* no és un llibre sobre Nord-Amèrica, sinó un llibre per als americans" (19).

"La tècnica nord-americana de l'anunci, tan superior a l'estrangera, és suficient per a subministrar-nos la prova de l'alta qualitat psicològica dels procediments. En canvi, pot dir-se que els nord-americans no són, ni molt menys, un poble pensant" (31).

"Al nord-americà, tipus mitjà, li importa molt poc la veritat del que llegeix, i, si té com a professió el periodisme, encara li importa menys la veritat del que escriu" (33).

"Fenomen dels més interessants que mai he vist: un poble essencialment intuïtiu que al mateix temps sembla intrínsecament inadaptable" (34).

"Es indubtable que ara, als Estats Units, predomina l'home exclusivament com un ésser fi-

sic... i l'home és, primordialment, un ésser psíquic, i les seves experiències immediates són per això de caràcter psíquic i no físic" (37).

"El nord-americà presenta el tipus curiosíssim d'un europeu amb l'educació d'un negre i l'ànima d'un pelloja" (58).

"L'home de color és un nord-americà tan autèntic com el seu germà blanc" (60).

"Les coses nord-americanes són, per essència, intransferibles i intransplantables. No cal parlar, doncs, de la nordamericanització del món" (97).

"Nord-Amèrica no solament s'aferra a la seva constitució, sinó també a certes institucions que tots els americans intel·ligents, són els primers a considerar antiquades i fins contràries a l'esperit de la civilització" (98).

"La sotragada de la guerra mundial féu que el nord-americà de naixement es sentís per primera vegada conscient del seu americanisme... Pot dir-se que la veritable història dels Estats Units comença en aquesta crisi... El seu esperit és essencialment el d'una primera generació... per a ells no existeix el passat" (100).

"Els nord-americans són una raça evidentment religiosa i en això estriba una de les seves diferències fonamentals amb els europeus" (104).

"El tipus europeu que més es diferencia psicològicament del nord-americà, és l'anglès" (111).

"L'escenari nord-americà és íntimament relacionat (en les seves línies generals) amb els d'Àsia i Rússia" (118).

"La reputació d'immoralitat de la dona nord-americana, prové, simplement, que sap que un adulteri incidental és un pecat venial comparat amb el divorci legal, que destrueix la llar i danya l'ànima dels fills" (130).

"La llibertat, en el veritable sentit individual, és quelcom que importa als nord-americans molt menys que a tots els altres tipus humans" (139).

"Com a continuadors del desenrotllament de la línia començada en el segle XVII, els Estats Units representen una illa separada de la resta del món" (157).

"Sense els invents realitzats en el segle XIX i XX, la part major d'allò que constitueix la vida moderna nord-americana no existiria. Però l'esperit amb què empra aquests invents pertany al segle XVIII; és un esperit vell" (160).

"L'home, com a criatura essencialment moral, envelleix en tots els sentits quan el governen idees velles, i sembla jove quan és jove d'esperit" (161).

"Els americans no foren mai pagans: començaren essent ja cristians i puritans per escriure" (162).

"La concepció moral d'un considerable percentatge de l'actual joventut nord-americana és, al-

menys en teoria, exactament igual a la de la joventut bolxevic" (163).

"Es indubtable que la cultura nord-americana difereix molt de les cultures europees: serà filla de la cultura europea, però filla originalíssima, i, en molts sentits, desconcertant" (179).

"La història de Nord-Amèrica, en realitat, no ha estat fins ara altra cosa sinó història colonial europea" (180).

"A Nord-Amèrica es paguen salaris extraordinaris, simplement perquè s'ha comprovat que resulten més remuneradors per a aquells qui els paguen" (201).

"La vida entera dels insectes segueix un pla traçat una vegada per a totes. L'èxit imponent dels nord-americans obeeix a la mateixa raó" (203).

"L'home que s'adapta al ritme de la vida nord-americana, s'abandona a la cura d'una civilització en el mateix sentit que tots els animals resten a la cura de la mare naturalesa" (205).

"La majoria dels nord-americans desitgen obeir com no ho ha desitjat mai cap soldat" (206).

"A cada suggestió que rep, la humanitat nord-americana respon com si fos una sola organització cooperativa" (206).

"La creença que tothom pot ascendir materialment i social pel sol fet de desitjar-ho, és una creença absolutament irracional, però que fa miracles" (206).

"Sembla evident que perquè el matrimoni tingui èxit, cal començar per casar-se amb la persona adequada. Els nord-americans no semblen pas pensar així: tracten de guarir el mal matrimoni per un divorci millor" (208).

"Els nord-americans saben fer una cosa bé i amb rapidesa, però no en saben fer cap altra més. Igual que els insectes, són molt hàbils en llurs esferes d'acció, però increïblement ineptes per a totes les altres. ¿Arribaran a convertir-se en formigues?" (216).

"L'observació més important que fa un europeu de la postguerra, en visitar Nord-Amèrica, és l'absència total de gelosia, d'enveja, de ressentiment i de revolta. Això no pot explicar-se per cap mena de circumstància exterior" (231).

"Ford és un autòcrata de cor, l'ideal del qual seria regir milions d'homes formigues completament mecanitzats" (240).

"Una de les coses més instructives que he observat és l'extraordinària semblança que existeix entre la Rússia bolxevic i Nord-Amèrica: ambdós països són bàsicament socialistes, però Nord-Amèrica l'expressa en forma de prosperitat general, i Rússia en forma de pobresa, també general" (241).

"El sistema nord-americà representa quelcom d'únic i absolutament nou en la Història: malgrat

LA IDEOLOGIA

ésser socialista, ofereix un ple desenrotllament a la iniciativa individual" (242).

"El nord-americà, si bé no és un aristòcrata, tampoc no és un plebeu. Així representa un tipus històric completament nou" (244).

"Els Estats Units seran remembrats com un dels països en els quals els individus foren més lliures al mateix temps que aconseguiren la major quantitat possible de *confort* terrenal" (246).

"El diner és el comú denominador de totes les necessitats de l'home concebut com a animal... Així concebut, el culte del dòlar no és realment una expressió de la cobejança individual, sinó el predomini de l'instint de servei social" (252).

"A Nord-Amèrica s'espera que les universitats *produeixin* homes educats, com les fàbriques *produeixen* automòbils" (253).

"Els millors homes dels Estats Units no formen part del Govern, perquè el lloc més elevat d'ell té menys importància i poder que la gerència d'una empresa privada" (266).

"A Nord-Amèrica difícilment s'aguditzen els conflictes entre el Capital i el Treball, no perquè ja tinguin resolt el problema, sinó perquè ja ha estat descartat des d'un bon principi" (283).

"A Nord-Amèrica la gent creu realment que l'home ric, pel sol fet d'ésser-ho, és un home superior. El fet de donar diners crea realment allà uns drets morals" (345).

"Als Estats Units la dona constitueix una casta superior" (350).

"La dona nord-americana no hauria adquirit la posició predominant que avui ocupa si originàriament no hi hagués hagut als EE. UU. una escassetat de dones, i, també, perquè elles foren les qui exerciren en major nombre de mestres d'escola..." (354).

"Gràcies al socialisme orgànic nordamericà, no hi ha probabilitats que es desenrotlli allí una dictadura del proletariat; en canvi, és molt més fàcil que obrers i capitalistes s'uneixin contra els no productors" (407).

"El significat real de la present immoralitat americana, no és sinó un símptoma *normal*... i el fet que s'expressi principalment en el caire sexual, és degut que els instints han estat més fortament reprimits i obstaculitzats per l'ordre purità" (442).

"I, tanmateix, la moralitat és el denominador comú de la vida nord-americana, fins al punt que totes les solucions apareixen com a solucions morals; i la qualitat de *puresa* inherent al puritanisme, presta una coloració particular a totes les manifestacions de la vida americana, àdhuc a la impudicitat regnant en matèries sexuals" (508).

Bolxevisme - Democràcia.

"Les classes inferiors de la societat han estat sempre manades durant tot el temps que recorda la memòria humana. Per tant, és natural que concebin, en primer terme, la llibertat com una oportunitat de manar ells als altres" (402).

"El bolxevisme correspon fonamentalment a un estat de coses molt antic: la seva decoració socialista no significa sinó el que ve a significar una moda nova en el món femení" (162).

"La veritable ànima del bolxevisme no és una forma particular de govern, sinó la promesa d'estendre a totes les races oprimides els beneficis de la civilització tècnica sense fer-los esclaus del capital estranger..."

"El resultat del bolxevisme és quelcom més fonamental que el de la *democràcia*, en la qual les mentalitats reaccionàries d'avui segueixen creient com a ideal progressiu, perquè primordialment l'edat de la democràcia fou l'edat de les castes privilegiades" (185).

"Amb tot i la seva pobresa, avui Rússia exerceix un paper directiu en diversos camps de la ciència... Això és degut que la seva visió científica pura, lliure del pes de les tradicions de tota mena, allibera noves energies" (195).

"A Rússia s'intenta, conscientment, aixafar l'individu per socialitzar-lo" (234).

El Socialisme i l'Estat.

"Es de lamentar que la paraula socialisme s'hagi associat al menys social de tots els sistemes socials" (219).

"Des de la guerra s'ha palesat l'impuls i la tendència històrica que porta l'Estat a perdre importància" (273).

"En els nostres dies la importància de l'Estat ha anat minvant constantment a favor de les associacions econòmiques" (272).

"L'Estat serà probablement més "útil" que mai, però la seva posició exaltada anirà disminuint fins a convertir-se en quelcom com el servei de correu" (275).

"L'ideal més alt de les funcions de govern que conceberen els xinesos antics, fou el que *no havia de governar*" (287).

Pares i Fills.

"Avui dia, com en els començos de l'Edat Mitjana, la nova generació és absolutament indiferent als ideals i als objectes de llurs pares" (154).

"Cada dia em dono un compte més cabal que l'educació que els pares donen als fills, no és res comparada amb l'educació que els pares reben dels fills" (329).

L'Home i la Naturalesa.

"Mentre més vençuda es vegi la Naturalesa, més impregnada apareixerà l'atmosfera per l'esperit de l'home" (36).

"La humanització de la Naturalesa depèn en absolut de la intensitat de l'atmosfera psíquica, la qual no depèn de la intel·ligència, sinó del subconscient bàsic indiferenciat, lligat a la terra per les emocions" (41).

"L'ambient canvia inevitablement l'home: fins un simple paisatge crea un tipus específic" (335).

"El nostre present domini de la naturalesa és una obra màgica, és la imaginació convertida en fet.

"En aprendre les lleis naturals, l'home ha après la gramàtica de la naturalesa" (493).

"Si no hi hagués un món circumdant, ningú no es donaria compte que està envellint" (145).

"Totes les cultures autòctones del món començaren com una cultura local..." (69).

"La cultura és sempre filla de l'esperit en noces amb la terra" (70).

"L'home com a home solament es realitza ell mateix en l'estat de cultura, mai no és l'estat de naturalesa, perquè la cultura suposa el regnat sobirà del principi espiritual en oposició a l'animal" (519).

"L'esperit que no penetra en la matèria no és realitat com a esperit. La paraula ha de fer-se carn per al bé de l'esperit" (507).

La força de l'Etica.

"Si l'oblit d'un mateix no fos una força directora, l'única relació normal entre els homes seria la guerra" (223).

"Ningú que personalment sigui neutral o imparcial, no pot ésser veritablement just, puix que ésser just significa tenir valor per a prendre un partit" (289).

"No hi hauria cap raó per a no matar i menjar-se els homes, essent permès de matar i menjar-se els animals, si no fos la valor moral única de cada individu" (164).

"L'home moral, no solament en el sentit més alt de la paraula, sinó en l'únic veritable, és el que empra tots els seus poders, bons o dolents, per al bé" (462).

"El malentès és la primera encarnació legítima de tota veritat" (20).

Religió.

"Com més primitius són els homes, més inclinats es senten a generalitzar. En això consisteix la rel de totes les supersticions" (198).

"Tinc la impressió que les esglésies més normals ja no exerceixen cap paper digne de menció en la vida espiritual" (199).

"El cristianisme dels primers temps no es preocupava de la saviesa ni del poder secular, perquè creia exclusivament en la valor de l'amor, qualitat que no havia comptat per gran cosa en l'antiguitat" (256).

"El que més caracteritza el cristià és la seva manca d'integritat, la seva alternativa fluctuant entre l'esperit i la carn discordant" (521).

"Per als homes intel·lectuals madurs, la fe cega no pot ésser salvadora; la salvació pot venir, únicament, del coneixement" (522).

Domini propi.

"Les ànimes no estan separades les unes de les altres com els cossos: per tant, el qui sigui capaç de dominar la seva pròpia naturalesa es manifestarà inevitablement com el director nat d'aquell qui estigui mancat de poder sobre ell mateix" (349).

Feminisme.

"Es un fet fonamental que solament l'home i la dona *reunits* constitueixen l'home des del punt de vista de la naturalesa" (338).

"Després de la guerra mundial la dona va prendre la iniciativa d'expressar amb la seva manera d'ésser i amb les modes, la nova relació entre els sexes que havia resultat de la guerra" (342).

"Tota dona és un governant nat molt més que l'home, perquè tot allò que realitza la dona a casa seva s'assembla molt al que un rei ha de fer en el seu Estat..."

"De fet, la dona és la porció treballadora de la humanitat, puix que l'home és el jugador, l'aventurer i l'etern infant..."

"Fins les prostitutes consideren llurs activitats com un seriós treball professional" (373).

Mercantilisme.

"Una vida governada per l'esperit mercantilista ha de tenir per força una concepció del món essencialment moralista, puix que l'èxit permanent del negoci depèn de la confiança i de la bona fe" (121).

"La major part dels grans homes espirituals han fracassat des del punt de vista dels negocis, sigui per manca de talent, sigui perquè no els interessés l'èxit".

"La llei que presideix l'univers material és la rutina" (202).

La Vida Espiritual.

"Per a l'home és natural tenir, ultra uns instints purament animals, una vida anímica" (375).

"No hi ha dubte que l'individu és, per una part, un ésser espiritual que no pot ésser mai feliç si no és fidel al seu esperit, mentre que, per altra part, es troba lligat amb la matèria com el pensament amb les paraules que l'expressen" (466).

"La veritable semblança d'esperit és basada en els sentiments i les emocions comuns, no en els tòpics ideològics comuns" (91).

"Es privilegi de l'home viure mitjançant la iniciativa del seu esperit: aquest privilegi representa la més alta dignitat de l'home" (128).

"Essent l'essència de l'esperit la llibertat, en tot el seu domini no regeix el concepte de la força" (503).

"La vida és una síntesi en la qual entra una gran quantitat de servitud i una altra molt petita de llibertat" (388).

"El materialisme actual no representa sinó el principi, el dintell d'una espiritualitat més profunda" (524).

"L'ideal animal morirà de mort natural. Ambient, institucions, informació, educació, automàticament perdran importància i el progrés material cessarà d'ésser considerat com una finalitat suprema. Com a resultat total, un cosmos interior espiritual, la veritable pàtria de l'home, penetrarà, envairà i mantindrà unida tota la intrincada estructura del món modern" (526).

IV

Aquest mosaic no pot sinó donar un idea molt pàl·lida d'un dels caires de la mentalitat del Comte de Keyserling. *Nord-Amèrica alliberada* és un llibre tan frondós de punts de vista personals que, per a espigolar-hi un ramell succint, hom sofreix constantment *l'embarras du choix*.

Bé o malament, creiem haver aconseguit, en aquesta espigolada, si altra cosa no, desvetllar la curiositat per les concepcions d'aquest repòrter de la metafísica: sí, repòrter, per la seva exposició abundosa que raja fluent sense dissimulacions ni ironies al dictat de l'observació.

Keyserling reacciona davant del fet que el colpeix, el qual denuncia impulsivament caigui com

caigui. Sempre afirma, no admet la contradicció, i, segur d'ell mateix i de les seves teories, menysprea la modèstia com la forma més greu de la hipocresia.

Així diu en les primeres pàgines del llibre en qüestió:

"Jo no sóc el representant de cap teoria filosòfica particular, sinó que sóc un filòsof, ço que vol dir que la meua consciència es troba normalment centrada en la comprensió; tan normalment centrada com la consciència de la *grande amoureuse* és centrada en l'amor, o la consciència del pintor en les seves facultats visuals..." (Pàg. 17).

I aquesta comprensió, la comprensió de la humanitat que ha estudiat i experimentat peregrinant per tota la terra, l'esgrimeix parcialment com una arma que provoca la polèmica.

Escriu amb un orgull no dissimulat:

"No hi ha cap mena de dubte que el primer deure de l'home que en qualsevol aspecte es creu superior als altres, és de no conformar-se amb els prejudicis d'aquests, preferint, molt més que la popularitat, ésser l'home més odiat del món..." (19).

"Sempre he sentit gratitud per a aquells qui m'han honorat amb llurs atacs".

I, com si el seu llegidor volgués cercar aquesta gratitud, no perquè desvetlli ganes de contradir-lo ni d'atacar-lo, sinó perquè hom sent la necessitat de dir-li, d'assabentar-lo de tot allò que les seves concepcions han revolucionat en l'intel·lecte propi, de com les seves suggestions han obrat com un revulsiu, millor dit, com una manxiula aplicada a l'esperit o a l'instint; car l'esperit —ho sospita bé Keyserling— no pot radicar sinó en l'instint i l'instint és el cridat a heretar de la intel·ligència material la finalitat suprema d'anhel de felicitat i perfecció.

Som a l'època de l'entrada de l'instint en la metafísica com un factor decisiu. De l'instint, força que sabem, que veiem actuar com a providència de les espècies i la qual obeïm orbaument. L'instint promet ésser el camp especulatiu de la imminent revolució filosòfica, car hom pressent, en les noves directives metafísiques, una escolàstica i uns mètodes els precursors dels quals bé podrien ésser els estudis tot just iniciats de l'anomenat *subconscient*, estudis que han començat a posar científicament al descobert la personalitat psíquica de l'individu que actua independentment de la seva consciència.

Això serà, tal volta, únicament, una correlació d'idees, però ben explicable, car cal preguntar-se: ¿Quina base fonamental tenen totes les experiències de l'escola freudiana, avui triomfant arreu del món, sinó l'estudi dels instints naturals de l'home?

¡Quina en seria que els homes no haguessin interpretat, una vegada més, les coses a la inversa!

Quina sorpresa no ens causaria que la solució de la incògnita que ens reserva el futur del problema més debatut entre els homes, el de l'ànima, és a dir, el de llur naturalesa espiritual, no fos sinó el d'una intel·ligència dels instints, d'una intel·ligència de l'espècie per a complir, més serena i previsor, les finalitats que la intel·ligència de la nostra còrpora material descarta massa sovint, joguina immediata de les passions i de les necessitats: ço que fa dir a Keyserling:

"Tots els animals són més ben adaptats a l'Univers que l'home, perquè des del punt de vista del nivell natural, l'home es troba constantment en situacions difícils a causa de la seva lliure imaginació" (202).

L'instint pot ésser una memòria col·lectiva de l'espècie, memòria que donaria una primera explicació a les meravelles de la saviesa, ordre, precisió i imponderable previsió que es palesa en la vida dels insectes, dels microbis, de les flors i de totes aquelles coses de les quals veiem acomplir el cicle de néixer, créixer i morir.

La intel·ligència, que no és sinó memòria, recordaria únicament en cada individu la vida sensorial de la seva carn. Contràriament, l'instint, sense memòria sensorial, seria la intel·ligència rectora de l'espècie, de la qual tot just ara comença una nova ciència, la psicoanàlisi, a es-

tudiar-ne les manifestacions *subconscients* produïdes, al marge de l'antic concepte del coneixement, per una força psíquica; força que no és possible negar, però sí considerar com el *seny de l'espècie*, seny que persegueix, no solament la finalitat comuna a totes les espècies, la de perpetuar llur vida damunt la terra, sinó la de lliurar aquesta vida de la necessitat i de la dolor, esclavitzant al seu servei les forces de la Naturalesa.

Però tota la saviesa de l'instint, o de la força del subconscient, no és prou per a abastar aquesta superació humana si no coopera, junt amb el seny de l'instint, la intel·ligència de la còrpora material, la intel·ligència, si per una part, impresionista i imprevisora, per altra part tan sàvia i previsor, que ha creat les *lleis morals* que, en posar un fre a les passions de l'individu, salvaguarden l'existència de l'espècie.

Així és com la metafísica esdevé una necessitat material. Per això, quan Keyserling afirma que *la naturalesa castiga la immoralitat amb la pena de mort*, ofereix una nova metafísica basada en l'observació de la vida real per a transformar la filosofia mil·lenària, per a salvar el factor *moral*, que anava perdent de mica en mica la seva eficàcia sobre la intel·ligència per haver-se quedat a la rerassaga de l'evolució científica i material.

En aquest aspecte, com en tots els altres, Natura no podia contradir-se, i la necessitat, una vegada més, ha creat l'òrgan: Keyserling.

CECILIA GASOLIBA.

EUSEBI ARNAU

En dir-li adéu!, sembla que s'aviva una mica el record melangiós del vuitcents, i l'encís retrospectiu de la seva culminació magna en l'Exposició del vuitanta vuit.

Arnau posà intimitat lírica al contentament burgès de Barcelona. Serà immortal entre nosaltres, perquè fou casolà i natural. Amb naturalitat de sempre.

FERRAN AGULLÓ

Entre una revisió aranzelària i una campanya electoral, un volum de versos. La història del catalanisme és una mica això. I la dels homes animadors de les primeres embranzides, és tota això.

Agulló, entre ells. I el seu record vinculat per sempre més al de l'any commemoratiu de la nostra Renaixença, dins el qual —com dins la nostra vitalitat— cap d'aquestes valors no és negligible.

LA LENGUA INTERNACIONAL

EQUILIBRI I NORMALITAT

Jo sóc partidari d'una llengua internacional, perquè trobo necessari un equilibri lingüístic internacional, una solució de dignitat i de justícia, en lloc de l'anàrquic i imperialista poliglòtisme exclusivista que regeix avui encara en les relacions entre els pobles i els homes de parles naturals diferents. El qui aprèn d'escriure i de parlar diversos idiomes, comet dues falles greus: 1^a, atemptat contra la puresa i la força d'educació en el propi idioma; 2^a, complicitat passiva amb els imperialistes actius, que no volen entendre ni respectar d'altri allò mateix que d'ells volen imposar als altres.

La política universal ha sofert grans trasbalsos i violències a causa de l'imperialisme lingüístic, de la injustícia lingüística. La cultura universal en pateix estralls encara més transcendents.

L'actual alemany no hauria caigut en l'extremisme, en la fòbia contra els idiomes estrangers, si no fos la desmesura de poliglòtisme que els alemanys han practicat abans. La llengua alemanya seria molt més autènticament rica, pura, forta, flexible i bella, si no s'haguessin excedit els seus naturals a clapar-la i adulterar-la amb barbarismes, sobretot del francès, en un temps en què llur aristocràcia política i social, començant a la Cort, el feia de moda. Una pila de mots alemanys han mort per a donar lloc a d'altres de francesos que traeixen la naturalesa fonètica, morfològica i sintàctica de l'alemany. Una pila d'expressions germàniques han deixat de crear-se per haver-ne adoptat d'estrangeres, per qui ha tingut més interès a lluir exotisme que a expressar-se segons la pròpia naturalesa. Si podem constatar un tal fet en esguard de l'alemany, què no podríem dir de les llengües que han estat totalment bandejades de l'escola durant segles! El cas de l'irlandès o del basc és revoltant. El cas del català és ben greu. I les llengües imperials mateix, reben grans corrupcions, fins al cas de mort que ens presenta el llatí, per voler imperar fora del propi clima. En canvi, les possibilitats de cada llengua són infinites si hom no les sotmet a constants adulteracions per xocs,

o pugnes i excessos o renunciaments pedagògicament i políticament criminals.

Els resultats calamitosos que acabo d'imputar al derrotisme lingüístic dels uns, dels renegats, i a l'imperialisme dels altres, dels xovinistes, ¿no són, ben mirat, efectes inevitables de la necessitat d'entendre's els homes i els pobles de llengües diferents? Cal respondre rotundament que no; en tot cas, quan la causa no pot atribuir-se clarament a baixesa o abjecció dels uns i ensuperbiment o carrincloneria dels altres, es troba plenament en la inconsciència, en la insensibilitat o ignorància de tota moral lingüística fins avui potser excessivament, si no totalment, negligida.

Quines solucions, a Babel, ofereix la moral lingüística? Efectivament, cal fer aquesta pregunta, perquè pot semblar, a tot esperit simplista que hagi llegit les ratlles precedents, que no hi ha una manera lingüísticament moral de comunicar-se els homes de llengua natural diferent. La moral absoluta, ni en el camp dels idiomes ni en cap esfera humana no existeix, com no existeix el negre absolut ni el fred absolut. La moral progressa reduint el mal. I hi ha dues solucions de mal menor per a les relacions interidiomàtiques dels homes i dels pobles: 1^a, poliglòtisme passiu; 2^a, una segona llengua comuna neutral auxiliar. Poliglòtisme passiu vol dir renunciar a la pretensió que els homes de llengua natural diferent, et parlin ni t'escriguin en la teva llengua nacional: acontentar-te que t'hi entenguin; i renunciar tu a voler parlar ni escriure en altra llengua natural que la teva, aspirar solament que entenguis les altres: val a dir: expressar-se cadascú en la seva llengua, tot aspirant a comprendre els altres que facin el mateix. I efectivament, és més fàcil d'aprendre a entendre quatre idiomes estrangers que d'aprendre a parlar-ne i escriure'n un de bé. I aquesta solució està d'acord àdhuc amb les teories i pràctiques de l'antinostre gran Antonio Royo Villanova, el qual ha escrit que quan estudiava a Barcelona, els catalans li parlaven en català i ell responia en castellà, i tots s'entien perfectament. Aquesta solució és de més facilitat i abast que l'actual pretensió absurda i anti-

pedagògica i antilingüística del poliglòtisme actiu, de produir-te tu en llengua aliena. El poliglòtisme actiu, encara, ultra totes les immoralitats pedagògiques, lingüístiques i socials que implica, és, com deixem dit, d'un abast molt més reduït, ja que, com hem dit també, mentre hom aprèn d'escriure i de parlar dos idiomes més, sense que sigui possible d'aconseguir-ho mai bé, hom aprendria de comprendre solament —poliglòtisme passiu, coneixement de vista i d'oïda—, molts més idiomes sense exposar-se a la imbecilitat que representa de produir-se en una llengua altra que la pròpia. I aquesta mena d'imbecilitat també ha estat denunciada per un gran castellà: José Ortega y Gasset. Però no és, encara, el poliglòtisme passiu, una solució prou general ni prou fàcil i eficient. Per això jo sóc esperantista: partidari de l'adopció d'un idioma auxiliar neutral comú a tots els pobles i a tots els homes per a les relacions comunes.

Com a adepte de la darrera solució, parlo i escric a tothom natural d'idioma altre que el català, en esperanto, per poc que cregui que m'hi pot entendre. Altrament, reculo a fer-ho en català. I, en últim terme, quan no hi ha avui mitjà menys absurd i immoral, ho faig en llengua aliena; però conscient que aquest darrer procediment és de desequilibri i d'anormalitat: per això l'evito, en fujo i el combató, perquè el sé políticament i culturalment calamitós en esguard dels homes i dels pobles presos en conjunt, no pas en esguard de cap cas particular o excepcional.

Tota la meva preocupació per la moral lingüística internacional és filla del meu universalisme, del meu concepte essencial que tots els homes són igualment respectables per damunt de les diferències individuals o collectives naturals que no depenen de la voluntat.

RAONS GENERALS

Fins ací he exposat especialment raons morals, de dignitat i de justícia, de pedagogia i de lingüística, que són generals o comunes a tota solució del problema, mitjançant una llengua neutral presa com a auxiliar internacional, com a segona de cadascú, per a les relacions entre gent de llengua nacional diferent. És clar que un lector intel·ligent pot fer sofística, pot trobar sempre tac o bac en tot, perquè no hi ha res humà que no sigui vulnerable. Però si és encara més intel·ligent, si és ponderat, assenyat i corobert, estarà predisposat a favor de les raons generals i objectives, i fugirà de la contradicció o oposició sistemàtica.

NOMBRE DE PROJECTES

La gent sol creure que l'esperanto és el primer projecte de llengua auxiliar que s'ha presentat al problema de Babel; i que l'Ido és el segon projecte, i l'Occidental o el Novial o l'Anglic, el tercer, en termes generals, entre nosaltres. I la realitat, la història, ens diu ben altra cosa: des de la Bíblia fins avui, el moviment i la recerca per la llengua que permeti la intercomprensió entre tots els pobles, ha existit sempre. I entre nosaltres podem citar Lull, Sinibald de Mas, i Aribau, els quals hi han treballat particularment. Leibniz, en la seva "Ars Combinatorie", apareguda l'any 1666, cita entre els seus predecessors, Lullius (Lull), com a primer. Les obres publicades en llengües o sobre llengües internacionals, són en nombre de molts milers. Les conegudes i catalogades arriben a sis mil. Les llengües projectades són molts centenars. Abans i després de l'esperanto, a dotzenes; abans i després de l'Ido, a dotzenes. Cap d'elles no ha representat ni en esguard de la força popular ni en esguard dels tècnics, cap esdeveniment, ni pel seu contingut espiritual ni pel seu fonament lingüístic. Són proves de llatí mistificat, o d'anglès mistificat, o d'esperanto mistificat.

IL-LUSIO I REALITAT

Com que la perfecció humana no existeix —realitat general— cadascú tria la seva perfecció subjectivament —realitat particular o il·lusió de realitat general—. I, l'un, perquè ha començat, o ja sap, l'esperanto, quan se li presenta un Occidental, troba aquest impertinent o estrany; tal altre, perquè ja s'ha cansat de l'esperanto, veu un Anglic, original i captivador; un tercer examina ensems el Novial i l'esperanto, però troba el primer més del seu gust inicial; un altre, encara, haurà llegit la doctrina, la modalitat, l'ideal, de l'esperanto, i no voldrà saber res de llengua internacional que no sigui l'esperanto, per més que li serveixin en una mateixa safata d'altres i més ben presentats productes de finalitat idèntica. De vegades, àdhuc sovint, influeix decisivament, en la tria, una simpatia personal o una antipatia personal envers qui recomana o qui combat l'un o l'altre projecte. Demaneu parer a un taquígraf que se serveixi, per causes completament anecdòtiques i no pas tècniques, d'un sistema taquígràfic determinat, i no dubtarà pas gens a recomanar-vos el que ell empra. Altrament, no dic pas tot això amb intenció de fugir de demostrar que l'esperanto sigui àdhuc lingüísticament ben superior a tot altre projecte

de llengua auxiliar internacional. Però admeto, provisòriament, que no sigui millor que cap altre rival tècnicament.

UN PRINCIPI

El fet innegable és que mentre l'Ido, tot i dir-se esperanto *reformat*, se n'ha anat a la posta a cop de reformes, l'esperanto persisteix, i és reconegut per gairebé tots els altres projectes rivals, fins al punt que l'empren gairebé tots com a vehicle de difusió i propaganda internacional.

Com és això? Com s'explica? Doncs, que val més un castellà amb errades oficials acceptades per tothom, com és la d'*automóvil* per *automóbil*; i un francès amb errades oficials com és la de *prétention* per *prétension*, etc., que no pas un castellà o un francès amb filòlegs i pseudofilòlegs que capitanegin capelletes o capellasses de gent que no vulgui cap defectuositat de llenguatge, i que per això s'estableixin lluites canibalesques, fraticides, per raons essencialment subjectives. Què hauria passat amb el català, sobretot en caure'ns al damunt la responsabilitat d'una autonomia baldament esquifida, si no hi hagués hagut normes, acord, principi d'autoritat en esguard del nostre idioma? I consti que no hi ha hagut dictadura lingüística —com ha dit mant individu que vol imposar punts de mira personals, com fa avui encara un jesuïta, Josep Calveras, en nefastos quaderns de CONSULTES DE LLENGUATGE que està editant per a vergonya seva i engany d'incauts—. I consti que no diríem això si el tal jesuïta no mentís desvergonyidament, com en afirmar que l'obra de Pompeu Fabra no és revisada. No ha sortit cap nova edició del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, ni cap nova obra de P. Fabra, on no sigui ben palesa una revisió constant. ¿No sap, Calveras, el canvi d'*aventatge* per *avantatge*, *selvatge* per *salvatge*, *safaretx* per *safareig*, *aconsolar* per *consolar*, *financier* per *financer*, i addicions com *aprofundir* al costat de *profunditzar*, *senyalar* ultra *assenyalar*? I això no s'ha vingut fent sempre? I encara, ¿per què retreu disbarats, el revisionista jesuïta, com "Hom mou el sol per l'atracció universal" a fi de defensar el pronom *se* o *es* contra *hom*? Si ningú d'autoritat no combat el reflexiu *es* o *se*, ¿per quin esperit de revisió o quina mala intenció, Josep Calveras, s'empesca aquestes absurditats? Encara no hi ha quinze dies que "La Vanguardia" lloava un altre autor de reformes o revisions del català oficial. No trigarà a haver-hi imitadors aspirants a autoritats eminents i restauradores del català, si troben terreny femat per a l'anarquia gramatical catalana.

I bé, de pertorbadors, jesuïtes o no, de despitats o envejosos, de derrotistes o de maniàtics, n'hi ha en tots els moviments, en tots els països, en tots els temps. Tota la sort que pot fer la humanitat, com particularment Catalunya, és de progressar, de seguir endavant malgrat tots els entrebancs i travetes de guillats o de dolents — que ara mateix no tenim pas, entre nosaltres, un sol Josep Calveras. Quan una solució com l'esperanto, aprovada per filòlegs eminents com Max Müller, Collinson, Wüster, Vossler, i per humanistes com Charles Richet i Carles Riba, i per polítics com Pi i Margall, Nitti, Marcellí Domingo, Rovira i Virgili, i per literats com Tolstoi, Apelles Mestres, Remarque, Jordana; però sobretot quan compta la solució esperantista amb milers de llibres de tota mena, entre els quals figura manta obra monumental literària, tècnica i enciclopèdica, quan ha arrelat des d'Europa fins a les Amèriques i al Japó, quan les més grans fires comercials del món ja han adoptat l'esperanto, quan la Cambra de Comerç Oficial de París ha promogut un Congrés Esperantista Universal, posar-se a treballar per "simplificacions" del llatí o de l'anglès, o de reformes o revisions de l'esperanto, perquè l'ambient i, sobretot, els ignorants i els derrotistes s'hi agafin contra tota solució, em sembla que és tan poc recomanable com treballar, avui, a les terres de la nostra llengua per reformes i revisions com les del jesuïta Calveras, que ja han trobat ressò en els cercles on poden fer més estralls, com en "El Camí", l'únic periòdic seriós que es publica, a València, en llengua d'Ausiàs March.

El principi d'unitat central, que no vol pas dir dictadura, sinó tot el contrari, és un principi avui universal indiscutible quant a l'idioma, i, especialment, si és qüestió d'un idioma auxiliar, que és encara més convencional, i que, per això, reclama més acord.

* * *

Per aquestes raons essencials i una infinitat d'altres, i per una infinitat de caïres que cadascuna d'elles presenta, opino que havem de maldar avui a favor de l'esperanto, si volem accelerar una conquesta de la nostra civilització, que es fa cada dia més imperiosa, com és la superació de l'impotent i injust poliglòtisme que mena a humiliacions i a imbecilitats com la de Lerroux que no volgué parlar en espanyol a la Lliga de Nacions, i la de Wells, que no volia emprar l'anglès en el darrer congrés internacional del Pen Club.

DELFI DALMAU,

Agost, 1933.

IDEAL I CARÀCTER

Tota generació intel·lectual que escomet el criteri fiscal del món, pressuposa en el seu poder, un caràcter, les determinants del qual senyalen el límit a ultrança d'aquella generació, en els punts i aspectes susceptibles de comparar-se amb l'espai o amb el temps. La creació d'aquest caràcter (subjectes-tècnica-forma-límit) ha d'ésser un deure comú a totes les generacions. La valoració d'aquest deure, a qui correspon? No pot pas correspondre, naturalment, al temps (ni passat ni futur), puix, aquesta, és feina purament d'actualitat. Correspon, sí, a la pròpia generació.

El caràcter té una direcció, però això no vol dir que aquesta direcció, en marqui forçosament la valor. Un intel·lectual, en iniciar-se en la seva carrera, no pot dirigir el seu caràcter (resultat d'una comparació entre unes disciplines i la seva sensibilitat) més que a la unitat de potències de les quals s'ha engendrat la seva mentalitat vital. Ha d'establir un balanç entre la moral, l'ètica i el seu caràcter; això és: determinar en ell l'estat en virtut del qual podrà *adjectivar* la seva facultat creadora.

De manera, que determinada la qüestió de *l'ésser*, queda encara per determinar la qüestió del *sentir*. I això ja no és patrimoni del caràcter, sinó de l'esperit. I a Catalunya, l'esperit es planteja, precisament, com un problema de sentiments: el sentiment de l'ideal.

El concepte d'idealisme, avui, sembla caducat. I certament la presència d'un ideal en l'esperit d'un home, no és pas una condició que es faci indispensable. Però, avui també, a Catalunya, aquestes paraules estan bandejades. I, per tant, la necessitat d'un ideal és imperativa. Podrà aquest sentiment conservar —en la persona dels vells— la forma faramallesca d'una Catalunya medieval enamorada de la bravesa dels almogàvers, o adquirir una energia —en la persona dels joves— que converteixi l'antiga aspiració en exigència. Però sempre ha d'existir (conservador-defensiu-ofensiu) l'ideal.

Qualsevol doctrina, la més elemental, exigeix de la intensitat d'aquest sentiment, la continuïtat, com a primera condició. Obligació de cada generació és l'establir la qualitat que la distingeixi

de la que l'ha precedit i de la que la seguirà. Però en el terreny dels sentiments, l'evolució de les característiques és nulla.

Es impossible d'admetre en la història de la literatura d'un poble, diversitat d'ideals entre les generacions literàries. Més impossible, encara, pensar que aquest ideal pugui evolucionar fins a situar-se fora de la Història.

Es, forçosament, d'exigir, doncs, una continuïtat a través del temps i dels caràcters. Unitat en el sentiment equival a complex de la raça. Un ideal és un nord, i el seu camí (camí per arribar-hi), és una línia. El deure de les generacions és de situar-s'hi. El caràcter obra com a simple motor, i, com tots els motors, és indispensable.

En l'atmosfera intel·lectual de Catalunya hi pululen, de molt temps ençà, una pila de censures. Les respostes al Qüestionari D de l'enquesta publicada als Quaderns gener-juny de mil nou-cents trenta-tres de LA REVISTA, deixaven ben dibuixades aquestes censures. Les preguntes, anaven encaminades a inquirir de la joventut (generació 1930) els conceptes del sentiment (*Com voleu el demà de Catalunya?*); del caràcter (*Quin és el vostre ideal vital i professional?*) (1) i un punt de vista objectiu de doble referència al caràcter (contrast de les generacions) i al sentiment de l'ideal (continuïtat d'aquest) amb pendents a la crítica (*Quin concepte us mereix la generació que us ha precedit?*).

I bé: la segona i la tercera pregunta (amb l'ideal vital i professional no vull ficar-m'hi, puix entenc que són principis d'ésser, i que no vull ni tinc el dret de corregir ni criticar) tradueixen una pila d'inquietuds que cal estudiar.

La primera i principal és la refutació del seny com a virtut. Teoria (amb una sensible herència cartesiana: *Primer penso, després sóc*), que es proposa com a postulat ja del caràcter. I del caràcter sembla també la lluita de dos conceptes:

(1) Tot i tractant-se d'una pregunta destinada aparentment a inquirir l'estat dels ideals vital i professional, crec que no m'equivoco en qualificar-la del caràcter. En realitat, la pregunta tal com vaig llegir-la i tal com fou contestada, deia: «Quin és el vostre caràcter respecte dels ideals vital i professional?»

pàtria i univers. I no és d'estranyar aquesta presència, tota vegada que ambdós conceptes vénen adjectivats de la següent manera: Defecte d'escola en l'ideal de pàtria, i contràriament, riquesa d'escola en la idea d'univers. La generació 1930 ha rebut una pila de lliçons a causa dels fets exteriors que ha pogut observar. Salvat l'antecedent de la guerra (època en què nasqueren els avui joves), queden una colla d'exemples dolorosos que han fet fallar (reforma que es feia necessària) aquell concepte de pàtria llegendària, i n'han fet prevaler un d'universal.

Aquestes inquietuds, sumades, plasmen més objectivament amb la lluita de dos símbols: Catalunya i Europa. Renunciació al seny per tal com és una característica anterior a la raó. Triomf del judici creador: Europa ha estat creada per un imperatiu de la raó pura. Catalunya ha d'entrar en el concert dels Pobles europeus, ha de viure les mateixes inquietuds i sentir les mateixes ambicions d'Europa. Exili de la història com a símbol i com a pretext.

La joventut introdueix —ço que fins ara no havia estat fet—, un ordre en el sentiment de l'ideal; i per assolir-ho (poc escrupolosa en qüestió de procediments) trenca la sagrada continuïtat que era herència de la raça, vincle de la comunió patriòtica. Estableix la lluita dels conceptes Catalunya-Europa com a sistema de correcció d'allò que no es pot corregir: el caràcter del passat. Conceptes, aquests, d'una Catalunya estreta, baixa de sostre, narcissista i hermafrodita contra una Catalunya —en gros pla— vivent, amb una vitalitat idèntica a l'esperit que anima el mapa d'Europa; i adquirida per la seva purificació a través de l'alambí de les disciplines universalistes, que avui per primera vegada s'escolten a casa nostra. La cadena (ponderació espiritual de Catalunya a través de l'espai i del temps) de generacions, ha quedat tallada just allà on comença la generació 1930.

¿Desviació? No. Excés de zel en els punts de vista. Jo ho atribueixo a un anhel —molt de jove— de voler arrossegar les terboleses del passat a l'òrbita de la pròpia evolució. Noblesa, eloqüent noblesa, aquesta de la joventut! Però, també, demanem un xic d'ordre en els procediments.

Hom demana per Catalunya l'ètica d'una renunciació. Perfecte. Però en el que hom no pot consentir és que aquesta ètica, aquesta renunciació (o sigui generositat) es prenguin com a moral. En canvi, sí com a principi correctiu, més no del caràcter, sinó de l'estètica. Entenem que aquesta renunciació vol significar un gest ràpid que tanqui el període lamentable del nostre de-

corativisme patriòtic (que és molt i llarg). Que es tracta d'un abandó (a ultrança de la raó, ço que ratifica el que hem dit respecte al seny) de l'apassionament (el seny, al cap i a la fi, no és altra cosa que un apassionament decadent) i l'adopció d'un ordre. Creació, com si diguéssim, d'una nova "Enciclopèdia per a llegir la història".

Aquells que reclamen aquest ordre, no hi estan, però, situats ("*Tot el que existeix —evidentment— està situat*", diu Max Jacob, recordant a Hegel. Però la situació dels joves que això volen és precisament a l'antípoda d'aquest ordre, ço que al capdavall no impedeix de què el vegin i el dominin. Però el fet és que no hi estan integrats substancialment). L'ur reclam no arriba a pronunciar-se com un imperatiu de reforma. Lamentable; però l'ur deure acaba, exactament, fatalment, aquí.

Els que de la joventut vulguin exigir solucions, obren com el que vol exigir d'un infant esforços que no pot fer (però que un dia farà, perquè creixerà i es farà potent).

Tampoc pertoca a LA REVISTA apuntar-les, aquestes solucions —i menys encara al que signa: cadet entre els joves.

El cert és que hi ha un estat de fet que no pot consentir-se que duri. Calen solucions enèrgiques i actuals per evitar de recórrer a la fiscalització del temps (*Reductio ad absurdum*). Hi ha una doctrina (Prat de la Riba-Martí Julià) i una força que pot servir d'arma: el Centenari de la Renaixença.

Patrimoni de tots els catalans, és l'esperit al qual els intellectuals donen forma. Per tant, d'aquest esperit, (complexe de la raça), aquesta ànima (ressò d'un passat més o menys gloriós o detestable, ple d'ambicions que no poden traïcionar-se), *no els pertany*. L'ur missió es redueix estrictament a comunicar a aquest esperit un moviment. Si el poeta, el novel·lista, el crític, el filòsof, el moralista, el pintor o el cineasta tenen una energia, és aquesta l'única virtut que tenen dret a comunicar a l'esperit que tenen entre mans.

Que ningú rectifiqui. Que cap poeta s'estripi les vestidures. Que cap patriota hipotequi els seus somnis. Que el moralista no torci el camí de la seva idea. Però que tots s'ajuntin al carrer, a l'ateneu (l'ateneu és una perllongació més confortable del carrer), o a la tribuna, i que portin solucions. Que aquestes es facin en els llibres, en els diaris, a l'escola o en el míting. Que la vitalitat intel·lectual arribi al poble. Catalunya necessita viure de realitats.

I de realitats bones.

LLUÍS PALAZON I BERTRAN.

L'ACADÈMIA DE BONES LLETRES I EL RENAIXEMENT CATALÀ

No anem a escriure un treball d'erudició, molt fàcil en aquest cas, i sense altre mèrit que el de la paciència esmerçada a retornar a l'Acadèmia la majoria de les dades que illustren la primera mitja centúria de la nostra Renaixença, puix que en la fornall acadèmica es forjaren gairebé totes les armes ofensives i defensives amb què es llançà a la palestra la iniciativa literària dels nostres restauradors, i (això és el més important), en son secular recinte fou treballat i portat a bona fi el projecte de restauració dels Jocs Florals. Tal com, en la diada de Corpus, és treta de la sagristia de la nostra Seu la santa Custòdia damunt de la cadira argentina del Rei Martí per portar-la a la veneració popular, així idealment sortiren els Jocs Florals de l'Acadèmia en el venturós 1 de maig de 1859, tan venturós com el primer de maig de 1324, en què fou fundada l'Acadèmia del Gai Saber, el de 1729, data de la fundació de l'Acadèmia de Bones Lletres, i el de 1540, en què foren establerts els Jocs Florals de Tolosa.

A les darreries del segle XVII, la noblesa catalana, seguint l'estil d'altres terres, solia reunir-se per dissertar sobre temes literaris; i no era precisament la literatura el principal objectiu d'aquells nobles, sinó preservar la joventut dels perills d'una vida ociosa. Així nasqué l'Acadèmia dels Desconfiats en la casa senyorial del seu fundador Pau Ignasi de Dalmases. Amb la noblesa s'hi ajuntaven doctors en Teologia, canonges, arxivers i algunes autoritats prestigioses. L'ambient de disciplinada literatura amb vistes a la bona conducta del jovent, és del més pur català dels segles XVII i XVIII.

La literatura de l'Acadèmia Desconfiada està ben definida, i fins podríem dir representada, amb aquestes típiques paraules escrites pel conceptuós canonge Josep Romaguera, l'autor de l'execrable *Atheneo de Grandesa* (1681). Diu que els treballs acadèmics són *precioso brinco de sentenciosas agudezas* i que ell ha quedat *suspense al brío con que estos noticiosos Académicos se desempeñan en sus prescritos assumptos ilustrandose cada uno un Alcides en vencer y superar dificultades*.

Després de dues sessions solemnes dedicades als reis Carles II i Felip V, l'Acadèmia naufragà en la Guerra de Successió, que degué portar seriosos antagonismes entre alguns de sos nobles socis i el President, gran partidari de l'Arxiduc, amb qui es trobà a Viena, ja fet emperador, quan Dalmases s'exilià d'Espanya després del 1714.

S'apagà el foc dels Desconfiats, però encara restaven les brases, que en 1729 tornaven a flamejar amb la nova Acadèmia de Bones Lletres. També la formaven nobles, eclesiàstics, funcionaris i arxivers, mes tal vegada alligonsats amb els rigors de la guerra, ja no es dedicaven a compondre aquells *preciosos brincos*, sinó que dissertaven sobre temes formals i segurament per iniciativa del seu il·lustre Vice-President o Director (el President solia ésser el Capità General) En Josep de Mora, Marquès de Llió, es consagraren quasi exclusivament a la Història de Catalunya. Així, en la Reial Cèdula de 27 de gener de 1752, el rei es declarà protector de l'Acadèmia i confirmà sos Estatuts en els quals es diu textualment que: *La Obra principal de la Academia ha de ser la Historia de Cataluña; y para que se dé al público con el apuro de la verdad, madurez, crítica, pureza de estilo y demás circunstancias que deben acompañarla, se tomará el método de ir relacionando los hechos sencillamente con poca detención en la variedad de opiniones y, para no defraudar la esperanza del Estudiante, se reunirán al margen los Papeles Académicos que las traen o resuelvan; y en los puntos más substanciales se pondrán a el fin de cada libro las Dissertaciones enteras y los instrumentos que las justifiquen, que se indicarán por números en sus respectivos lugares*.

Aquesta Reial Cèdula imprimí a l'Acadèmia el seu caràcter, que encara conserva, de quasi exclusivament històrica, i seguint la norma marcada en els Estatuts, els acadèmics anaven discutint per torn sobre punts d'Història Catalana i l'Acadèmia arxivava amb tota cura llurs dissertacions, que passaven de 80 l'any 1840, la major part, no totes, d'Història nostrada.

I fou en aquell any 1840 que l'Acadèmia, afectada en ses excursions històriques, topà amb la

Gaia Ciència, s'encantà amb els exemples de Clemència Isaura i de don Enric d'Aragó, marquès de Villena, qui instaurà a Barcelona uns Jocs Florals a semblança dels de Tolosa; i aleshores fou quan l'Acadèmia publicà la convocatòria d'un concurs per a premiar dues obres històriques, l'una en vers i l'altra en prosa. La de vers, guasardonada amb una viola d'or clavada en una gorra de vellut negre amb fermalls i plomes a l'estil dels antics trobadors, fou adjudicada a En Joaquim Rubió i Ors pel seu poema *Rondor de Llobregat*. Davant de la concurrència de dames i damiselles, el President posà aquella gorra damunt del cap d'En Rubió, coronant així en un joven tan apreciable las vivas inspiraciones del saber y del genio, i afegí el President els propòsits que tenia l'Acadèmia de restablir els Jocs Florals.

Quedava sembrada la llavor que havia de nàixer l'any 1859, quan ho permeteren les revoltes civils característiques d'aquella època.

* * *

L'Acadèmia era l'única entitat catalana que des de sa fundació adquirí plena capacitat per a tota mena de treballs espirituals de catalanització. Per ella passaren els primers impulsors: Aribau, Dr. Puigblanc, Martí i Cortada i Rubió i Ors, i deixaren cada un d'ells una estela que servia de guia als nous historiadors i literats. D'aquell esperit d'immanent catalanisme que sense pensar-ho furgava en tots ells, no en sortia fora de l'auster recinte acadèmic gairebé cap altra guspira que les expansions líriques tocades de patriotisme del jove Víctor Balaguer i més tard les extenses alegacions històriques de l'Antoni de Bofarull. Ells dos, cadascú pel seu compte, tenien el propòsit de redactar la Història de Catalunya que l'Acadèmia no arribà a realitzar ni en son grau mínim de Compendi escolar, com preceptuaven els Estatuts reformats. Potser més valia que fos així.

Els treballs de l'Acadèmia, ennoblits per la col·laboració de personalitats eminents, entre les quals sobresortia en Manuel Milà i Fontanals, seguiren pausadament son curs d'investigacions històriques cada vegada més acostades a l'ideal catalanista per la virtut apostòlica de l'ambient que creava la propaganda incansable d'aquells dos escriptors i, després de la restauració dels Jocs Florals (deguda a ells principalment i actuant des de l'Acadèmia), per l'acció constant de la festa poètica, plena de flors, de claror primaverat, de gentils dames, de parlaments patriòtics, de poesies, de música i sobretot saturada del bell catalanesc fruit goludament per aquells auditoris que, segons justa ex-

pressió d'un dels primers Presidents, sentien llegir en català tres hores seguides *sense riure*.

L'espiritualitat catalana en son nou període d'acció, resta dipositada en la institució floral per a escampar-se arreu de la terra en ses anyals torrentades fertilitzadores. L'Acadèmia conservà son caràcter primitiu de laboratori, influent i essent influïda per ella, però anant-hi sempre amb peus de plom. Així, quan per primera vegada en aquella casa fou escrit i llegit en català un discurs d'entrada, el President (el més expert i laboriós filòleg que ha tingut Catalunya) s'hi oposà, però el Dr. Torras i Bages, que era el nou arribat, no cedí i defensà son criteri dient: "En aplegar-me a la vostra companyia per suscitar l'esperit catalanesc, com d'una manera implícita, però clara, assenyala el primer article dels Estatuts que ens governen, parlo en la llengua de la terra, en la llengua de casa, que ningú, fora Déu, pot fer callar, perquè no és una institució de dret civil, ni un dret que pervinga de la política, sinó una cosa anterior a ells, més permanent que ells, formant part integrant de la nostra naturalesa social i fins del nostre ésser personal". I afegia després que "la llengua pròpia és el medi de major excel·lència per a comunicar les idees i sentiments, així com lo mirall més clar per a reflexar-hi la pròpia imatge intel·lectual, que quan escrivim no fem altra cosa que estampar en lo paper la nostra imatge personal". Des d'aquell dia restaren obertes de bat a bat les portes de l'Acadèmia a la llengua catalana; és a dir, que recobrava la casa on havia passat els primers anys de sa renaixença amb son seguici d'angúnies i malalties.

I la docta corporació seguí descabdellant sa tasca erudita i orientadora sense estrèpit ni ostentació. Mentre era formulada la nova idea catalanista i es discutia en les societats, en la premsa i en el Parlament espanyol, traspalsant la vella ideologia política; mentre brotaven arreu de la terra legions de literats i artistes que si alguns atenyien els cims del Parnàs, altres, com en Pitarra, baixaven a les més recòndites coves de la vulgaritat produïdes per una secular decadència (potser per facilitar sa necessària extirpació), o, com en Clavé, exaltaven amb la màgia de sa lira i disciplinaven amb sa batuta de ferro els nous entusiasmes populars d'orientació catalana; mentre per tota la terra començaven a anunciar-se els felços presagis d'una bona nova que ara anem aconseguint, l'Acadèmia, suscitadora eficient de tot aquest sanítos traspals, ha seguit fins ara sa tasca erudita en la Història, la Llengua i la Literatura catalanes. En la Història ha agombolat quasi sempre el nucli dels investigadors; en la Llengua ha realitzat la més dura tasca de restauració, iniciada per l'altíssim Milà, seguida per en Bofarull

i coronada pel Dr. Balari; i en la Literatura ha suscitat la restauració dels Jocs Florals i mai no ha suspès el conreu literari, que ja pels anys de 1850 al 60 produïa les poesies pures i correctíssimes de Marian Aguiló llegides en aquelles sessions acadèmiques.

Després d'exposades aquestes dades i consideracions que demostren l'íntim lligament de causa-

litat que existeix entre l'Acadèmia de Bones Lletres i la Renaixença catalana, queda justificada la publicació del present treball, àdhuc en sa forma deficient i barroera i que sols té explicació per no haver-se intentat per altres elements de la pròpia Acadèmia *cujus pars minima sum*.

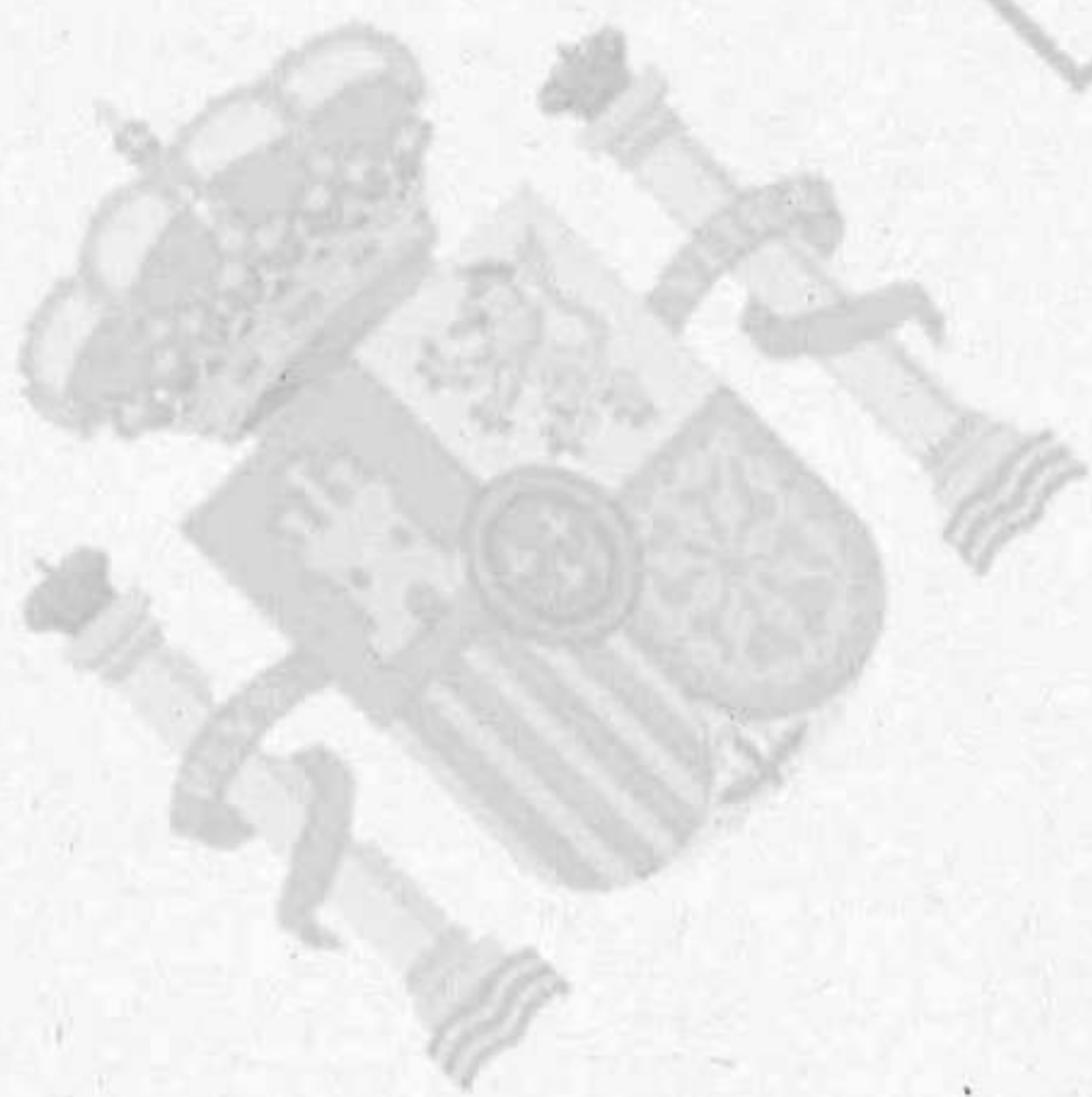
E. MOLINÉ I BRASÉS.

BUNIN

Poeta rus exiliat de Rússia. Premi Nobel de literatura 1933.

Per damunt dels homes mecànics pobladors de ciutats de ciment armat, ell vetlla la senyoria de les províncies de l'esperit sota un cel en el qual la melangia és el més pur horitzó de l'estil líric.

MINISTERIO
DE CULTURA

UN DEURE COMPLET

A hores d'ara els catalans hem completat el deure, important per a la nostra cultura, de salvar i guardar per a l'esdevenidor, la flor del patrimoni artístic del nostre passat.

En la tasca modesta i transcendent, alhora, de recollir aquest patrimoni, hi ha hagut una higiènica absència d'snobisme i un afany immoderat d'eficàcia. El motor de l'obra es deia catalanisme i sota l'imperatiu que aquest mot ha estat per a molts de nosaltres, la feina s'ha anat acomplint amb un sentit de creació, net de tots aquells corrents del dia —sovint falòrnies— que agiten els provincianismes amb aquell neguit tan insà com inútil d'“être à la page”.

La intervenció directa que per deure del nostre càrrec hem tingut en la part de la tasca que ha correspost als museus d'art de Barcelona, ens ha donat lleure d'examinar la naturalesa del pensament que l'ha presidida i dels sentiments que l'han empesa. Quant al pensament diríem que hi ha hagut tanta pressió de l'instint en ell que gairebé el pensament no s'hi troba. El mot instint potser explicaria millor aquesta actitud decisiva dels fundadors dels nostres museus d'art català que, per començar, començaren amb un recull desesperat de totes les riqueses del nostre art medieval congregades en aquella memorable Exposició d'Art Antic de l'any 1902.

A Vic, la tasca intel·ligent del Bisbe Morgades, havia donat als catalans l'espectacle d'una riquesa artística insospitada. El Prelat, corrent les parròquies diocesanes, recollia les obres d'art, inútils al culte, que hi trobava i les portava a la Seu per tal de constituir amb elles el primer Museu Diocesà. Complia una missió pastoral. El seu imperatiu era l'honor que elles fan a l'Església aureolant-la d'història i de cultura. L'obra del Prelat, fecunda com pervinguda de tals orígens, fou, demés d'una honor per a l'Església, una lliçó per als romàntics, que, de fet, amb Piferer al davant, ploraven la ruïna com una tragèdia, en lloc de guardar-la com una valor.

Els catalans intel·ligents que, com el mateix Piferer, comprenien aquestes valors, no s'havien mogut, fins aleshores, de l'estat literari. En aquell temps (anterior al Museu de Vic) amb En Puiggarí, teníem a les mans més documents escrits, relatius a obres d'art i artistes medievals, que no pas retaulles i escultures. Hi havia amb En Rogent els historiadors d'un art que mal coneixíem i hi havia tots els altres

bons estudiosos, tanys destacats d'aquell arbre frondós que fou En Milà i Fontanals, que anaven vagant incerts com ocells que han perdut el niu, de la “Real Acadèmia de Buenas Letras” a la “Comisión Provincial de Monumentos”. Gent de lletres que contemplaven amb una dolça malenconia aquelles engrunes descompostes per la barbàrie tolerada, que a títol de nosa, els portaven al museuet ridícul de la Capella de Santa Àgata que ara hem tingut l'honor de clausurar.

A l'altra banda hi havia els colleccionistes. Aquests eren gent d'altra extracció, en general artistes amb els instints desperts de cara a la bellesa de les coses, però també, en alguns casos, de cara a la contractació i a la barata. Alguns, d'una ascendència més culta, aspiraven al gran art, i seguien la illusió del Ticià ignorat que es troba per tres duros, o el Velàzquez, que ningú no sap que ho sigui, ni ells tampoc, però que potser ho és. Al costat dels que picaven alt hi havia aquell tipus de colleccionista maniàtic que recull tot alhora pipes, espases velles, nines de cartó, sabates, gandalles, portamonedes i terrissa fenícia de la que hom feia a París. Els artistes, que eren els de més lluc, guanyaven la partida i per aquesta procedència ens previngueren les col·leccions millors. Afegim-hi també el nom d'uns pocs *amateurs* intel·ligents, com Muntades, Cabot, Gil i Miquel i Badia.

En l'essència d'aquest colleccionisme, però, concorria, en una part, l'snobisme; una altra part corresponia a la passió de joc que tot colleccionisme comporta, i una tercera de pura delectació de l'obra d'art per ella mateixa. El colleccionisme, doncs, tot i procedir d'aquell moviment històrico-literàrio-arqueològic, que abans dèiem, no hi tenia connexió, era com si diguéssim el seu fill natural ignorat.

En l'esfera pública el moviment transcendí en aquells museus que varen néixer darrera l'Exposició del 88. El clos dels savis purs, de la gent de document i d'història, felíç com era entre la pedregalla del Museu de Santa Àgata, fou impenetrable a l'artista i a l'*amateur* dàctil, que és aquell que troba un plaer a “tocar” les coses. L'artista i l'*amateur* culte, més separats d'ell, vivint més l'aire del dia, “europeïtzats” diríem, per la gran ventada de l'Exposició Universal, influïts per aquell corrent socialitzador de l'art que venia principalment d'Anglaterra mogut per

Ruskin i els pre-rafaelites, induïren l'Ajuntament de la ciutat a fer uns museus. L'home que hi va donar el to fou Josep Lluís Pellicer, l'artista cívic, el de les allegories de la ciutat; matrona coronada, voltada de rodes d'engranatge que són la Indústria, i de paquets que són el Comerç, i de capitells i cavallets de pintor i bustos escultòrics, que són les Belles Arts, i de màquines de ferrocarril que són el Progrés, i d'alambins que són la Ciència, i d'angelets portant rètols on hi ha inscrit el nom de cada una d'aquestes innúmeres coses que cauen dins d'una composició allegòrica. Aquest fou l'home, un matís de l'esperit del qual volem suggerir justament amb la descripció d'aquesta imatge tan repetida en l'art municipal d'aquell temps.

Pellicer sentia el museu pedagògic, el museu institució de cultura pública, el museu escolar, tipus del Victoria and Albert Museum de Londres, aleshores nou nat al costat d'una Escola d'Oficis d'Art. Pellicer era, doncs, un home modern, un home d'eficàcies. Els documents i la història dels que es reunien al Museu de Santa Àgata eren lluny, per tant, del seu pensament i del seu sentiment. El moviment històrico-artístic, doncs, no havia tingut eficàcia pràctica, i en aquell instant veiérem com es divorciava del fet d'uns museus públics que anaven a néixer, allò que, en bon ordre, hauria hagut d'ésser-ne la generatriu.

Es produïa, una vegada més, en la nostra història el mal de no entendre'ns. Els literats buscaven documents per a servir a la història del nostre art. Els antiquaris buscaven retaules per vendre'ls a París. La ciutat, amb En Pellicer i tots els que l'ajudaven, carregats de bons intents, anava a París i a Roma a cercar estàtues de guix per fer un museu. S'escarrassaven fent exposicions d'indústries artístiques i d'art modern, i a l'Escola de Llotja, menada pels acadèmics, s'acabava de morir una tradició nostrada, gloriosa. La inconnexió semblava la infecunditat en aquest camp de la nostra terra, on res no podia fructificar, empedrat com era, de cap a cap, de bones intencions, espesses i atapeïdes.

Calia una autoritat ordenadora de tots aquests nobles esforços i de totes les bones intencions. Calia que la ciència de l'historiador deixés d'ésser una calligrafia en l'espai per tornar-se línia ordenadora del material històric, dels monuments tangibles, reals, que fugien per la porta oberta entre els brancals inútils de l'esforç literario-arqueològic i del pedagogisme artístic universalista, calia, un moviment integrador com el catalanisme actiu, que, en començar la seva vida pública, prengué la mica de poder que hi havia a les institucions locals i exercí l'autoritat que del poder dimana, calien, en fi, exercint aquest poder,

homes intelligents, amb un pensament clar i una facultat precisa per a posar cada una de les coses, no "en son lloc", que ací hi pot haver equívoc, sinó en el lloc on rendeixin el màxim de llur profit.

I des d'aquest moment al Museu hom féu marxa enrera en el camí de Pellicer, i féu marxa avant convocant la memorable Exposició d'Art Antic. Es partia de la realitat del Museu de Vic, revelador d'una riquesa artística insospitada, i s'anava a produir una concentració de totes les obres d'art antic de Catalunya per omplir els horitzons que es veien des del punt de vista vigatà. Els documents dels arxivistes, la lletra dels historiadors, la vaga activitat dels arqueòlegs s'encarnava en la realitat de les obres d'art presents, arreglerades a l'Exposició, brillants d'originalitat, emocionades de llur contingut estètic i bategant de l'esperit pretèrit. Entre el document de l'historiador i el guix del Museu pedagògic, no cal dir com brillaven, i no cal dir tampoc com aquell afany estètic, pedagògic i progressiu pellicerista, trobava en elles també la carn on prendre una vida sana i fecunda.

Aquesta mica de croquis històric que ací hem fet per precisar la posició catalanista en l'ordre de l'organització dels nostres museus d'art, explica millor que les paraules el pensament motor i el sentiment realitzador que han menat l'obra a terme. Tot el que hi diguéssim de més fóra inútil, així com impropri també de fer ací la història divertida de les vicissituds burocràtiques i socials que ha passat la institució fins arribar a la plenitud dels nostres dies.

Teníem el deure de recollir les obres d'art perquè són el testimoni del nostre esperit pretèrit. Els fundadors, per tant, no eren una bona gent entusiasta de la cultura i del progrés, que anaven a crear un instrument de progrés i de cultura. No eren uns ciutadans amorosos que volien dotar la ciutat de museus—com és de raó que en tinguin les ciutats que s'estimen. No eren uns *amateurs* d'obres d'art, liberals i progressius que volien donar al poble, amb el museu públic, l'instrument de fruïció de la bellesa. No eren tampoc uns enamorats del passat que volien crear-se un jardí d'antiguitats per al propi platxeri estètic. No eren res d'això. Eren els representants d'un pobre poble que recobrava l'esperit i que adalrat en percaçava les engrunes disperses. Eren aspirants a una nova vida nacional i complien el deure de guardar les relíquies de l'esperit de la pàtria. Tot el que no eren, però, ho han resultat, i encara, ben segur, que hauran resultat moltes altres coses que no ens pensàvem. Així són de fecundes les obres ben començades.

JOAQUIM FOLCH I TORRES.

PREGUNTES

No puc envejar aquells que tenen un record concret de la respectiva iniciació en el moviment espiritual de Catalunya. El fet de la iniciació delata el període de les conversions. I aquest període és anterior al meu temps.

Es normal, doncs, que no pugui fixar cap anècdota concreta de la meva iniciació al catalanisme. Aquesta iniciació es confon amb el meu desvetllament espiritual. M'ensenyaren d'escriure en català quan m'ensenyaren d'escriure a l'escola: Escolapis de Sabadell. Estudiant de batxiller a Mahó, vaig veure els meus primers escrits en català (l'any 1912) publicats a dues revistes que tractaven de suscitar la renaixença de l'illa: *La Roqueta* i *Llum Nova*. En l'una els meus primers assaigs foren uns esplais nostàlgics; en l'altra, unes versions d'Horaci, provant d'imitar els metres antics de cada oda. D'aquella època i d'aquell lloc, l'home que em produí més impressió fou "Francesc d'Albranca", escriptor pulquèrrim, metge de poble, cultíssim i humaníssim; sempre que he parlat amb Maurras he recordat el Dr. Camps de Sant Cristòfol del Migjorn Gran. Fins llavors el meu catalanisme era simplement literari. Es tornà polític, a Mallorca, on vaig començar les meves campanyes l'any 1915. Un any després tractava, personalment a Prat de la Ribera; pel gener de 1917, Josep Carner em portava a can Cambó, l'endemà d'un meu discurs al Palau de la Música Catalana. Coincidència: jo havia lliurat a LA REVISTA un article preconitzant la incorporació al català dels clàssics antics.

* * *

Després he servit els ideals que m'han semblat més adients a enfortir el Ressorgiment català. I, per no improvisar, ara, permeteu-me que reproduïxi, amb alguna supressió, aquest fragment d'un discurs a Palafrugell, segons la versió del "Baix Empordà" (17 de juny 1933):

"Vinc davant vosaltres a fer una professió de fe i un examen de consciència. Jo us diré el que crec i el que penso; després judicareu vosaltres mateixos, pensant per vosaltres mateixos, sense cap pressió retòrica.

"Jo he cregut i crec en Catalunya i a ella he

dedicat tots els meus esforços. Jo he cregut i crec també en la llibertat i per això he lluitat contra les tiranies, i en els dies més grisos de la Dictadura he passat la millor part del meu temps, els millors anys de la meva joventut, viatjant per l'estranger, treballant a París i a les primeres capitals d'Europa contra la Dictadura, fent propaganda del nostre ideal. Jo he cregut en la solidaritat dels pobles i he maldat a Ginebra per la pau i per les nacionalitats perseguides. Jo he cregut en l'esperit creador, i he establert contacte per això amb les espiritualitats dels altres pobles. Jo he cregut en una concòrdia hispànica, i això m'ha portat a la freqüentació de la intel·lectualitat castellana. Jo he cregut, com un ideal polític superior, en la concòrdia peninsular, i això m'ha portat a Portugal. Jo he cregut que la pàtria catalana romandria mutilada mentre hi hagués zones desnacionalitzades, i això m'ha portat a la tasca de renacionalització de Mallorca. Jo he cregut, en fi, en la cultura com a fonament indispensable per a resoldre els problemes socials i econòmics, per a aconseguir una major cohesió patriòtica, i això m'ha portat a esmerçar-me en l'obra cultural del nostre poble, que ja atrau avui la consideració de les nacions més cultes. Jo he cregut, en un mot, que l'ideal ho és tot i que sense ideals no es fa res en aquest món, ni res no esdevé perdurable, perquè només un ideal és el suport de tota activitat fructífera. És aquesta la meva fe; són aquestes les meves creences vives: judiqueu vosaltres mateixos".

* * *

Ara, crec que el Ressorgiment es troba només en una primera tongada. El present és curull de decepcions, produïdes per la impaciència patriòtica i cultural, i curull, igualment, de possibilitats. Vull esperar que els que vinguin darrera nosaltres, ens superin en els resultats, si no en la fe.

La nostra promoció no pot ésser jutjada perquè és una promoció-pont que patí —tot just quan començaven a actuar a fons— dues terribles pèrdues: Joaquim Folguera i Joan Crexells. L'ur buid ens és cada dia més visible.

Tota obra de renaixença és una continuïtat;

les noves promocions tenen el deure d'aportar-hi llur paraula, llur originalitat, llur estil. Podran marxar més àgils, perquè ja trobaran el camí ben fressat.

Pensin, però, que no hi ha res de gran en el futur, que no sigui preparat en el passat. Som, els intellectuals, els hereus i beneficiaris de la tradició. Tots els homes que parlen, tots els profetes i els artistes, segons Nietzsche, "i així els oradors, els predicadors, els escriptors". Som hereus i som herència acumulada. Gastem el que aplegaren els segles, les races, les cadenes de generacions. En un segle de renaixença hem acumulat molt poc encara. Per això el nostre gran home fóra encara prematur. El gran explosiu, el gran eruptiu, el gran disbauxador no podria encara malgastar. No hi ha prou herència per a exercir el deure de dispersar-la. I no ens entristeixi que triguin força a venir les grans realitzacions, els grans homes: ells són, fatalment, un punt final. Volguem per temps ésser punts de partida. Esperem els nostres néts, i els fills dels nostres néts; ells diran potser el que nosaltres encara no sabríem dir; ells ens faran comprendre més del que ens comprenem nosaltres mateixos; ells revelaran la nostra autenticitat més profunda —una autenticitat de la qual ni sols podem tenir ara consciència.

* * *

El número anterior de LA REVISTA serà un document considerable per a esbrinar la psicologia del nostre temps. LA REVISTA, més amable que l'esfinx, ha fet preguntes amables. Així i tot, molts —no sols dels més joves, també dels menys joves— les han contestades de biaix; no han investit els temes inquietants. Formulo aquí algunes preguntes, fins ara, regularment, incontestades.

Serà cert que els pobles que han valgut alguna cosa, que han *adquirit* valor, no l'han adquirida mai sota institucions liberals? Serà cert que sols el *gran perill* ha fet d'ells una collectivitat respectable? Que només el gran perill ens descobreix els nostres mitjans, les nostres virtuts, les nostres defenses i les nostres armes? Que només el gran perill ens revela el nostre esperit, el qual ens obliga a ésser forts, de forma que a major revelació de l'esperit, major exigència de força? Serà cert que cal tenir necessitat d'ésser fort per a esdevenir-hi, de la mateixa manera —experimentada— que ens cal per a pensar la necessitat de pensar, sinó no pensem? Totes aquestes preguntes no poden defugir-se davant el fet del Ressorgiment. De la resposta que hi donem depèn la ruta que cal marcar a la Renaixença. Quines institucions ens convenen? Una democràcia pura? Una oligarquia rectora? Un despo-

tisme il·lustrat? Un feixisme dur? Una atmosfera pacífica? Un estat de lluita civil? Un estat de concentració interna i d'hostilitat a l'exterior? Tenim el gran perill estimulants? És suficient el gran perill de no recobrar-nos? És suficient el gran perill de l'Estat espanyol sempre gelós i aferrat als seus privilegis? Si no hi ha *per se* un gran perill, cal suscitar-lo en la consciència del nostre poble, i, per tant, crear-lo? La idea renaixentista i el seu complement, el catalanisme polític, amb la seva actuació ciutadana, no han bastat per a posar en evidència, per a retreure, les nostres possibilitats, virtuts, potències i armes? La idea renaixentista no podria treure per si sola, sense l'ajut de cap estat de tensió col·lectiva, *totes* les possibilitats del nostre esperit? Realment l'esperit exigeix la força? No és, més tost, simplement, que l'esperit és força, segrega força, i el que cal, per tant, és preocupar-se d'augmentar l'esperit, per a ésser més forts? I si, mancats de perill, no tinguéssim necessitat d'ésser forts? I si, ningú no negant-nos, no tinguéssim necessitat d'afirmacions?

La resposta a cadascuna d'aquestes preguntes ens mostraria el que realment pensem del Ressorgiment nostre, de les seves possibilitats i de la ruta que cal seguir per a desplegar-lo fins a les últimes conseqüències, en altres mots, fins a la plenitud, fins a un humanisme català. Observem que no hem fet mai tant progrés espiritual —preparador de força política— com en temps de la Dictadura que ens havia temeràriament condemnat a mort. No he trobat gaire substància en les respostes a l'enquesta de LA REVISTA; són poquíssims els qui, en respondre, tenen al davant la idea completa del Ressorgiment, o simplement la idea nua; mostren, en els casos millors, punts de vista particulars o de tendència, però al marge del fet renaixentista. Per a utilitat pública desitjaria que tots els nostres homes, i dones, responsables, contestessin les preguntes que m'he formulat, o unes d'equivalents que fessin sorgir a la nostra consideració els problemes vitals, íntims de la nostra Renaixença. Així sabríem com entenem, els uns i els altres, d'on venim, on hem d'anar i com hi volem anar. I, potser, sabent el que *voldríem* ésser, arribaríem a determinar el que *podem* ésser.

* * *

Altra qüestió. Hem d'ésser més catalans? El sentit del Ressorgiment radica en ésser més catalans? En altres mots: els catalans de la decadència eren menys catalans que nosaltres? El fet de la decadència era determinat per un dèficit de catalanitat o per altres causes? I què vol dir, a fi de comptes, ésser més catalans?

No ens trobem davant un concepte a revisar? Què cosa ens fa més catalans i què ens en fa menys? Posseïm un prototipus de català superior? Esser més català és un ideal de renaixença o una recança de decadents? Què hi ha en els nacionalismes d'exultant i estimulant, i què hi ha d'enyorança inassolible, d'acceptació d'una dissort?

Confessem que sobre tot això els nostres doctrinaris ens han donat ben poques respostes. Vejam el que passa en els altres països. Quins pobles preconitzen l'ésser més ells mateixos? Ho preconitza Alemanya, Itàlia; els pobles irreidents, o acabats de constituir en Estats; la Rússia nacionalista precursora dels Soviets; els vells països orientals, que es desvetllen. I, quins pobles parlen menys d'ésser més ells mateixos? Anglaterra, França, Holanda; són els pobles de temps constituïts, els pobles estabilitzats. Volen, en canvi, ésser més ells mateixos els pobles per constituir-se o en crisis i procés de re-constituïció. L'ideal desitjable és, sense dubte, l'estat d'ànim dels pobles constituïts, estabilitzats. Però nosaltres, en el nostre neguit de constituir-nos, no podem tenir altre estat d'ànim que el de tot renaixentisme col·lectiu: l'afirmació, com a ideal de progrés, d'ésser més catalans. Acceptem així la possibilitat de no ésser, en certs actes, ben catalans i ensems ben progressius, cosa que no passa als pobles estabilitzats. Facci el que facci, un anglès no creu ésser, no és, ni més ni menys anglès; la seva britanitat l'acompanya sempre en la mateixa dosi, això és, en plenitud. El català, en canvi —com l'italià o l'alemany— creu que pot tenir actes o pensaments no prou catalans.

I, tanmateix, ésser bon alemany, ha dit llur gran determinant espiritual dels temps moderns, consisteix en desgermanitzar-se. Interpreto aquest estil de desnacionalització en el sentit, si l'apliquéssim a nosaltres, d'ésser no sols *més* catalans, sinó *més que* catalans; en el sentit que cal indicar la ruta a seguir per a ésser bons catalans i superar-nos; la ruta que mena més enllà. El més gran català —Ramon Llull— només tingué inquietuds universals. Assenyala ell, així, la ruta de la superació? Hi estem preparats? Certament ningú com el català no és més obert, no és més adequat, a les influències generals, a les empreses universals novadores.

* * *

Més preguntes. Serà cert que el mestissatge ens encongeix i dispersa? Tindran raó els racistes com el bon Rossell i Vilar, de poc traspasat? Un racisme a Catalunya es comprensible? Es plausible? Ens ha d'espantar la mescla de sangs? O més aviat la mescla d'idees de procedències

antagòniques? No ha estat Catalunya, en aquest període tan crític de la seva Renaixença, massa oberta a les infiltracions, a les immigracions d'altra gent? No ha estat massa acollidora de tota tendència, de tota doctrina, de tota error nova? Ha tingut prou força assimilativa per a destruir els gèrmens deturpadors de la sang acceptada? Ha tingut prou domini del propi esperit per a digerir, i transformar en substància pròpia, les corrents alienes?

Ens plau de constatar que els catalans som un poble, no una raça; som una cultura, no una èstirps. Ens plau de constatar la fusió en nosaltres de tots els elements ètnics que s'han acostat a les ribes mediterrànies. De vegades, però, ens sotja el dubte que, si no hem donat grans personalitats i obres d'un estil, d'un pensament acusadament autòcton, fóra degut al fet d'haver estat sempre camí i no estada, encreuament i terra de pas, per comptes de país bàsic. Som massa contradictoris, massa problemàtics, massa oberts; no veiem, objectivament, en el conjunt de la nostra acció en el món, si descomptem els moments imperials, la voluntat puixant i fatal d'una raça.

Avui, sobretot, estem penetrats de totes bandes per fórmules, ideologies, morals, de les més adverses procedències. D'aquí, potser, la nostra inseguretats, de la qual volem salvar-nos, per una acció espiritual on es fonguin les valors tradicionalment autòctones amb les de l'humanisme eternal. L'artista català més dotat de caires genials, es consumeix en prodigioses provatures, sense assolir l'obra acabada. A l'home d'acció, més meravellosament dotat d'energia i enginy, manca la seguretat de l'instint. Experimentació, provatura —tal és el caràcter de les més excel·lents empreses. La fecunditat de la Renaixença s'ha manifestat en pluralisme d'iniciatives esporàdiques. Quants han començat i quants han continuat? I d'aquests, quants han acabat? Una contrarietat personal o col·lectiva ha bastat per a abandonar manta empresa. Enlloc del món, potser, és més curt el camí que baixa de l'entusiasme a l'escepticisme. Enlloc la malaltia moderna de l'inquietud —fruit, segons alguns pensadors, del mestissatge— no ha fet tants estralls com a la Catalunya moderna: terra de començaments, de dubte, d'agitació, de neguit.

* * *

En aquestes condicions, podríem posseir aquella "capacitat infinita de millorar" que Fichte creia veure en els alemanys? Tota renaixença és una capacitat de millora continuada. El que sí podem dir és quelcom de semblant al que Schlegel deia del germanisme: "el català-

nisme no es troba darrera nosaltres, sinó davant nosaltres". I, encara més, aquest dictat de Novalis: "El poble és una *idea*: cal que nosaltres esdevinguem un poble": corporitzar la idea. Es, en altres mots, el platonisme de Goethe: nosaltres no devem *ésser* res; sinó voler *esdevenir-ho* tot. I de Hölderlin: nosaltres no som res; el que cerquem ho és tot. Tota la vida —havia dit Luther— en el seu conjunt és "no un *ésser*, sinó un *esdevenir*", un fer-se; no un repòs, sinó un exercici. A Catalunya no som pas un poble encara, ens hi tornem; no hem fet la Renaixença, l'estem fent; no hem arribat, marxem; no som a la fi, allà on anem, som en el camí.

* * *

Coneix-te tu mateix —seria el mot d'ordre de l'humanisme estàtic i reflexiu; ultrapassa't tu mateix— sembla ésser el manament de tot humanisme en gestació, impulsiu i dinàmic, dit en altres mots: l'imperatiu de tota renaixença, adreçat al conjunt d'un poble i a cadascun dels individus capaços de realitzar-se personalment. Tots els éssers, predicava Zarathustra, tots els pobles històrics —afegeixo— han creat alguna cosa que els ultrapassa.

JOAN ESTELRICH.

JEHAN RICTUS

Poeta advocat d'una extrema esquerra ideal. No oblidem, però, que els accents de la iracúndia es fonen en el dolor còsmic del Miserere.

EXAMEN DE CONSCIÈNCIA CATALANISTA

Plau-me, de tant en tant, sospesar els fonaments de les creences que han regulada ma vida; no em fa por d'abstreure'm de mi i examinar objectivament, com si es tractés d'altri, ço que he pensat i ço que he sentit, i àdhuc reconec (tant nostres mèrits són nostres mateixos defectes) que ma dèria crítica resta irònicament satisfeta quan pervé a trobar una falla en ço que era estat per a mon entusiasme monument indiscutible.

Les tristes circumstàncies a què és davallat el catalanisme, quan precisament una parencera reconeixença sembla que vulgui donar-li categoria oficial, conviden a meditar sobre sa essència; la bona i inesperada acollida que tingueren unes paraules meves adreçades als wagnerians, quan l'"Associació de Música da Camera" els honorà amb la collocació d'una placa commemorativa al "Palau" de l'Orfeó, em féu adonar-me de l'actualitat d'aquest tema, i finalment, el trobar-me en terra catalana, mes fora d'Espanya, en lloc alterós, encatifat de prades i aombrat de boscos, em fa més fàcil la visió externa i més agradosa la tasca especulativa.

¿Per què sóc catalanista? ¿En què em fonamento per a ésser-ne? Heus ací el problema que vull escatir, en tota bona fe i amb absolut renunciament a tot prejudici de conseqüència, car si els motius que jo em creia vertaders fossin falsos i no en trobés d'altres, no vacillaria en ésser inconseqüent i em retractaria del meu catalanisme.

I

La raó sobirana que ens sobreïx de nostra mateixa consciència i que ens fonamenta en nostre credo polític és la de què som catalans. Es cert, som catalans per ço com tenim una llengua, pertanyem a una raça, conservem uns costums, seguim un dret, actuem segons una mena d'ésser i covem uns sentiments tots ben nostrats, diferent d'aquells dels nostres veïns, castellans o francesos. Aquest argument serà

final si puc demostrar-me que posseeixo realment totes aquestes qualitats, sense que hi hagi relativitat en llur possessió, i que, d'ésser, doncs, catalans complets, se'n segueix el dret i el deure d'ésser catalanistes.

No deuen pas ésser aquestes qüestions tan paleses quan de primer antuvi veig que avui hi ha molt bons catalans, qui amen i coneixen bé Catalunya, i treballen i es sacrifiquen per sa prosperitat, els quals no són catalanistes. I temps passat hi hagué grans impulsors del neo-renaiement català, En Cortada, En Bergnes de les Cases, En Piferrer, En Balmes, etc., qui tampoc ho foren. Si algú em retreïa que aquells no ho són pas de bons catalans, o que aquests no havien encara capít la transcendència del problema polític, menysprearé l'objecció. He de procedir imparcialment, collocant-me en el lloc de nostres adversaris. Els darrers foren prohoms de many abast intel·lectual, i En Rubió i Ors, en el pròleg de son "Gayter del Llobregat" ja els hi exposà el programa polític més avançat que àdhuc avui podem concebre; i ells no li'n feren cas.

Som catalans com els irlandesos són irlandesos, els africans de Tombuctú són tombuctunians, i cada poble de raça i d'història pròpies constitueix una entitat nacional. En aquest pla filosòfic, tant dret té a regir-se per si mateix i a ésser independent el Congo com Anglaterra. I, emperò, en la realitat, veig una diferència entre ambdós països: l'anglès és més anglès que el congolès, congolès. El primer sent son nacionalisme en totes ses activitats i manifestacions, de des les més materials, com la manera adequada i esbarjosa de nodrir-se i de viatjar, fins a les més enlairades, com la producció literària i les especulacions científiques. Tot problema individual, l'anglès el sent com a nacional, de manera que son nacionalisme és pregon i extens. En canvi, el congolès no té vera consciència de sa nació; per a ell, sa pàtria és el més jussà, sa terra, els fruits que en treu, sa família, ses costums.

Ja tenim, doncs, que no de dret, mes sí de

fet, tots els pobles de la terra tenen diferenta mesura de nacionalitat, de manera que quan he dit "som catalans" no he establert una proposició absoluta, ans relativa. Aquella que és exacta, és "som més o menys catalans"; després veurem en quin grau.

Les diferències que avui observem sincrònicament entre tots els pobles, vénen confirmades per les que també ofereixen diacrònicament en llur història. Al costat de pobles de tan ferma personalitat com l'egipci, l'hebreu, el grec i el romà, en veiem d'altres de pes específic nacional ben petit, el galileu, el fenici, el tartesi, els sabins, els montenegrins, els serbis..., d'altres que se l'han cobrada després, com els anglesos en l'edat antiga, els alemanys en la mitjana i els italians en la moderna, i també alguns que l'han minvada, com els turcs i els espanyols. Açò vol dir que la vàlua de la consciència nacional canvia amb el temps, i com que per a nosaltres, nostra consciència nacional dóna la mida de quant som catalans, resulta que la història també ens confirma la relativitat d'aquesta expressió. En tenim un exemple ben aprop: els catalans de França ja en són ben poc; els poetes nostres que fa anys se n'anaren a reviscolar llur sentiment patriòtic, se n'endugueren un enorme desengany al comprovar que aquest era exclusivament francès. Més enllà, el provençal, el languadocià, el llemosí i el gascó, nacionalment ja no existeixen; restaren desfets en la batalla de Muret. Si esguardem altres terres romàniques, no sabrem trobar l'esperit del milanès, del venecià, ni del reto-rumanx, països de sengles llengües, ni del florentí, del sienenc, del genovès, repúbliques que en llur saó fruïren d'hegemonia política.

Ni històricament, doncs, ni actual, els països essencialment distints, que de dret podrien ésser independents, de fet ni sempre ho són, ni d'ésser-ho s'hi conserven.

Crec que és En Cambó qui digué que els pobles que no són invasors són envaïts. Confirma açò les deduccions que estic traient. La sobirania nacional no és immutable; al contrari, cada dia, cada hora, augmenta o disminueix. I és il·lusori que un poble en minva de sobirania es cregui continuar amb el mateix dret nacionalista, i fruit, de fet, la mateixa plenitud de consciència que abans.

En conseqüència, aquells qui ho i establertes les característiques distintives d'un poble (història, llengüa, lleis, costums, religió, etc.), propugnen son dret a regir-se per ell mateix, es descuiden de lo més important. Hi ha quelcom més que tots aquells fets diferencials; hi ha el pes específic de sa consciència nacional, i segons la vigoria d'aquesta, comparada amb la dels altres pobles, serà son dret a regir-se per si mateix,

a ésser independent, i àdhuc, a influir de primer, i a dominar després, a aquells.

La missió divina dels pobles no és que es contemplin a si mateixos. Com els individus, els pobles han de difondre, han de procrear cultura, creences, bellesa, benestar material i moral. Aquell que es contenta en vegetar, i encara més, aquell que per eixorques lluites intestines no arriba a servir clares, per damunt d'aquestes, un pensament i una voluntat collectives, perd son esperit nacional, empra el dels altres i no sols és legítim que sia envaït, sinó que àdhuc en té necessitat. No tenen raó, doncs, aquells qui pel sol fet d'una existència ètnica li defenen la independència política. La invasió del Marroc pels espanyols i francesos fou fatal i necessària, per ço que esguarda als marroquins, podent-se sols discutir si els espanyols érem prou forts per a fer-la. El mateix pot dir-se de la Xina i de la Manxúria.

D'altra banda, el poble que no arriba a teixir-se íntimament una organització pròpia que respongui i sostingui alhora un ideal collectiu, troba sovint el repòs, i àdhuc la prosperitat material, sots el domini d'un altre. A la llarga pot arribar fins i tot a assimilar-se'n l'esperit. La idea romàntica de la llibertat de tots els pobles, com a tesi general, és falsa. Hi ha nacions que saben de governar, mes n'hi ha d'altres que àdhuc milloren llurs qualitats obeïnt. Els escocesos, dominats pels anglesos, desenrotllen més dots financeres que no haurien demostrades independents. Portugal conquerí sa independència al mateix temps que la guerra de Catalunya; passat son període d'expansió colonial, jo no sé veure que hagi guanyat amb sa separació d'Espanya, reduït a trista falca peninsular d'Anglaterra. Major dret a ésser independents que Cuba i demás colònies sud-americanes, no pot pas ésser adduït, i, emperò, el fet és que ni saben governar-se, ni conseqüeixen, independents, confegir llur vertadera cultura i consciència nacionals. Sóc cert que més indians són els habitants de l'India sots la fèrula anglesa, que no pas si aconseguïssin llur independència. Tots els viatgers assenyats confirmen la comicitat i pareneria de les pruïges nacionalistes d'Egipte. Més dubtós és el cas d'Irlanda amb sa religió tan distinta de la de sa mestressa; mes jo temo que els avantatges de la seva autonomia no compensin de bon tros el benestar econòmic, regularitat política i cultura universal que li proporcionava Anglaterra.

Davallem al cas de Catalunya i apliquem-hi, per a respondre a les dues qüestions que ens hem posades, les consideracions que hem anat descabdellant. Resulta que la catalanitat dels catalans no és cosa absoluta, ans relativa; i resulta que pel mer fet d'ésser catalans (àdhuc adme-

tent que ho fóssim en el grau màxim), no se'n segueix fatalment que nostra catalanitat esdevingués afavorida i exalçada per govern propi.

Escatim ara nostra catalanitat, és a dir, les raons de nostre nacionalisme i llur pes.

II

El primer argument, (la prova més sentimental, que tenim a flor de llavi, mes que ens puja de nostres entranyes, és la llengua. ¡El verb de nostre esperit! ¡Mitjà de nostra cultura, que és alhora l'ànima de nostre ésser! ¡Manifestació externa que arrenca de nostra essència íntima, en termes que no sabem si nostre pensament enforma nostra parla o són nostres paraules catalanes les que determinen nostra manera de pensar! ¡Heus ací nostre títol més preat i distintiu, que ens dóna tots els drets i ens exigeix tots els sacrificis! ¡Càlides frases d'En Maragall, discurs memorable d'En Guimerà, amor de tots els catalans!

Endut per l'amor a nostre "bell catalanesch" ja fa molts anys, en la meua juvenesa, vaig emprendre un estudi apregonat, que encara mantinc, dels nostres clàssics sots l'aspecte lingüístic i literari: sengles assaigs sobre Lull, Andreu Febrer, els escrivans de la cúria de Pere III, Alfons II i Jaume II, "Curial", Eximeniç i les més antigues cartes en romanç, foren completats en 1923 per una extensíssima sintaxi catalana basada en Bernat Metge. Tant duc en l'ànima ma llengua, que de des llurs fundacions per a ella treballa en l'"Associació Wagneriana" i en el "Foment de Pietat". Retrec tot això, no per a adduir mèrits, sinó per tal que hom no vegi manca de zel en el resultat, per a mí mateix imprevist i dolorós, a què aquestes disquisicions fatalment van a portar-me.

Constituiren una illusió meua les teories lingüístiques dels Schlegel, Diez, Balari, Aguiló, Milà, Forteza, Nonell i altres gramàtics de l'escola romàntica. Res no hi havia per a mí més atraient que creure que la llengua i la raça eren lligades per un vincle indissoluble, que als catalans, en conseqüència, nostre llenguatge ens era consubstancial, que era eixit de l'íntim de la nostra ànima, talment que no en podíem tenir d'altre i reflectava nostra mateixa manera d'ésser, nostre caràcter eixut, reflexiu, materialista, ponderat, en un mot, que nostra parla era un fet orgànic i biològic. Adalerat cercava les raons i les causes de nostre romanç: el P. Nonell em formulava una llei d'escurçament; En Milà, més cautelós, notava nostra sobrietat retòrica que tant s'adeia amb nostre caràcter; en altres llengües veia parionament com els francesos retreien llur clare-

dat constructiva que enllaçaven amb el geni mediterrani; els castellans, llur riquesa fraseològica i harmonia estilística corresponent a llur esperit cavalleresc... Sí, cada llengua era un producte natural i fatal de cada raça, com el magraner fa magranes, i el taronger, taronges. Era qüestió, doncs, de trobar el perquè una llengua mare, el llatí, al posar-se en contacte amb els diversos llenguatges autòctons de la Romania havia reaccionat amb quiscun diferentment, i tot seguit quines lleis havien enformada cada una de les reaccions lingüístiques. Sabríem llavors pel català el perquè de nostres fonemes i sintagmes, i ens explicaríem llur relació amb nosaltres, personalment i social considerats. Demaní el parer dels més grans filòlegs, d'En Schuchardt, Meyer-Lübke, Menéndez Pidal, Bello, Cuervo, Ascoli, Guillieron, Jud, Spitzer... una boira corgeladora m'anà embolcallant. Llurs obres m'anaven introduint en els més envitricollats problemes lingüístics; llurs deduccions etimològiques eixien amarades de coneixements històrics; les evolucions fonètiques, arrencades no ja del llatí vulgar, sinó de l'indo-europeu i del sànscrit meravellaven per la ciència i solidesa; l'estudi comparatiu de llenguatges germans era concloent; els materials que anaven classificant i escatint permeten considerar l'esforç filològic ran del romanticisme com un dels més disciplinats i genials portats a cap per la humanitat. I emperò, com més extensa era l'àrea abastada pels estudis, com més pregones i concretes eren les investigacions (és cèlebre la d'En Guillieron, qui dedicà tota una obra a raonar i descriure la paraula "abella" a França, fonament dels Atles Lingüístics), com més detalls hem anat aclarint, més palès s'és anat fent que no hi ha llei lingüística de cap mena; que cada paraula ha evolucionat segons sa norma, per a no dir sa taleia; que algunes coincideixen sense que siguin prou per a preveure ço que ha hagut de fer una altra; que no hi ha fronteres de llengües sinó de fonemes; que diversos fenòmens a voltes coincideixen en llur extensió a causa d'un accident natural o polític, un riu, un domini (i això esdevé en alguns punts de la regió catalano-aragonesa, i llavors tenim realment una frontera delimitada), però més sovint els termes dels fenòmens són distints; que si en l'extensió la llengua no és una, menys ho és en el temps, puix varia contínuament; i que, en definitiva, de l'enorme treball analític de la lingüística moderna no és estat possible deduir-ne una síntesi, ni bastir un cos de doctrina. Tot són detalls, estudis comparatius, materials escatits, regirats i polvoritzats fins a conèixer-los íntimament; mes ratlles de conjunt i reconstrucció orgànica, cap. En realitat la lingüística està caient ja en descrèdit;

com a ciència transcendent ha fracassat. Resten ses admirables descripcions, sa coneixença objectiva de les llengües; en açò no passarà mai ni serà rectificada; mes no ens explica res, ni ens diu un sol perquè. Al contrari, ens ha provada la formació gratuïta i desconeguda dels llenguatges. ¡Que n'estem de lluny dels gramàtics filosòfics, com En Benot, i dels normistes apriorístics!

No cregui hom que la lingüística moderna no es pernabati per a cercar-se una solució. El meu malaurat amic Barnils creia que la persistència desigual dels sengles fonemes depenia no tan sols dels òrgans d'articulació de qui els emetia, ans també dels de recepció de qui els escoltava. Els fonemes sords *p*, *t*, *k*, els de menys acusticitat, eren, en conseqüència, els que més canviaven. La teoria d'En Barnils anirà a engrossir, sens dubte, els elements d'estudi dels romanistes; mes per lo mateix serà una nova complicació que tampoc ens explicarà perquè en italià, per exemple, les sordes persisteixen més que en català i castellà, ni perquè en algunes paraules catalanes persisteixen i en moltes altres no. Els alemanys cerquen ara explicacions socials i sentimentals. En Vossler donà dues conferències a la Universitat de Barcelona així orientades i En Lerch, a qui trobí en el Congrés de Dijon, vol humanitzar la Lingüística arrencant-la del *mare-magnum* de les explicacions fonètiques i relacionant-la amb els afectes i passions personals. Per exemple, dirien: "Com sia cosa que el català modern no usa el verb *amar*, ans l'ha substituït per *estimar*, i aquest, etimològicament, vol dir *justiprear*, *donar preu*, segueix-se que els catalans són positivistes". I jo contestaria: "Com sia cosa que ni en anglès ni en francès hi ha paraula exacta que equivalgui a *cobrar*, segueix-se que els anglesos i francesos no són pobles comercials", etc.

El fracàs, en quant a ciència transcendent, de la Lingüística, ha tingut encara una conseqüència per a mi més funesta. Si la fonètica experimental no ha pogut donar-nos cap perquè, és per ço com les observacions quirogràfiques i amb altres aparells registradors, al permetre analitzar meravellosament tots i quiscuns dels sons vocàlics i consonàntics, no han pogut registrar cap modificació colectiva dels òrgans auricularis que n'expliqués les diferències. Els avenços formidables obtinguts en aquesta disciplina han menat, al contrari, a la conclusió de què la boca, llengua i cordes vocals de tots els homes són aptes per a totes les pronúncies i, en conseqüència, la diversitat dels llenguatges no es fonamenta en diversitat de conformació dels òrgans dels qui parlen. Les llengües, doncs, no són productes orgànics i biològics de les races; són cosa apresada,

fruit de rutina i d'instrucció; resultat postic, manifestació adjectiva i no consubstancial amb l'esperit d'aquells qui les parlen. Tots podem aprendre i parlar llengües alienes amb la mateixa perfecció que la nostra. Es mera qüestió de treball. En realitat, Catalunya és plena d'eximis escriptors en castellà (Quadrado, Capmany, Cortada, Milà, Maragall, Carner, M. S. Oliver, Calvet, etc.), i aquells qui no hi excelliren, com En Balmes, fou simplement perquè no n'aprenueren prou.

Hi ha ací un equívoc que cal desfer. La llengua, en abstracte, la facultat de parlar que té l'home, di és consubstancial. Arrenca de llur essència, es confon amb son pensament. Es el verb de son esperit. Mes el llenguatge concret, la manifestació externa que tal facultat pren, és un ropatge circumstancial que tradueix, més bé o més malament, el verb íntim. En els benaventurats el nom donarà l'essència de la cosa, la parla serà pur verb, cada pensament eixirà parlat i musicat, amb paraules i tonades exclusivament pròpies. Mes, de des la torre de Babel, els llenguatges discrepen entre si, per ço com tots són artificiosos. Són aproximacions barroeres del llenguatge etern i immanent.

El català, doncs, com totes les llengües per a llurs pobles, és la parla convencional i acostumada dels catalans. Es un producte de cultura. Adduir-lo com una prova fatal i necessària que ella sola ens justifica per a ésser catalanistes, és a dir, que ella sola ens confereix un dret inalienable i indiscutible per a fruir d'una llibertat política absoluta i de considerar-nos nació, és proposició errònia.

Producte de cultura. Esdevé amb açò com amb moltes qualitats humanes a ran del càstig original; sa mateixa contingència exalça sa vàlua. Si el català no és fet necessari com el refilets dels rossinyols, ans adquisició contingent, tenim que nostra llengua pot i deu ésser apresada, perfeccionada i enaltida, talment que segons sia nostre comportament amb ella, l'haurem envilida i menyspreada, o sublimada al rang de nobilíssim llenguatge literari. Si el català no em confereix per si mateix cap dret ni cap títol, en canvi és una eina meravellosa que, ben polida, me'ls pot guanyar tots. Heus ací nostra riquesa, no com a herència, ans com a professió.

Jo crec que per a revalidar-la, llarga tasca i difícil, havem enfront. Tan lluny d'osques són estats els castellanistes que l'han considerada com a vil dialecte (mot que científicament ja no té sentit, per ço com totes les llengües no són tals sinó dialectes), com els catalanistes a ultrança que la tenen per tan apta com qualsevol altra llengua. No: no endebades són passats cinc-cents anys de decadència política i lingüística

durant els quals la llengua castellana s'és anat infiltrant precisament en els centres de cultura. De nostre llenguatge barceloní gairebé no se'n pot dir català i precisament s'és pres com a base de la reconstitució literària. Son lèxic, fraseologia i modismes són infinidament més pobres que el castellà i àdhuc que el francès, de manera que tot escriptor català es troba avui en la tràgica necessitat o bé d'emprar mots arcaics (molt abundosos, això sí, i que ben reincorporats a les necessitats modernes foren a posta per a traduir els més subtils matisos ideològics), o bé d'enriquir son estil amb lèxic rural de les encontrades on encara serveix la deu cristallina de la llengua. El fet és que per a l'ensenyança, les obres d'erudició i les especulacions científiques, el català actual és pobre i cal desentumir-lo i eixamplar-lo per a què els mateixos escriptors catalans puguin traduir-hi llurs més mínues conceptes. Ja sé jo que hom em respondrà que moltes obres didàctiques i científiques són estat escrites darrerament en català; mes, a primer cop d'ull, s'hi discerneix sovint la transposició de la forma castellana i, de tant en tant, barbarismes formidables quan l'autor vol defugir-ne i no sap com.

Per resum d'aquestes consideracions repetiré que la llengua catalana és un fenomen social no espontani, ans producte laboriós i artificial de l'habitud, de l'aprenentatge i de la cultura. En conseqüència, no ens confereix *ipso facto* els drets de nació, molt menys en l'estat malmès i envilit en què l'hem heretada. Ací hi ha alhora nostra malaurança i nostra sort. Malaurança per ço com no és una prebenda necessària que ens permeti posar-nos a jeure, segurs que pel fet de parlar en català tenim dret d'ésser catalanistes, ço és a saber, de governar-nos nosaltres mateixos. Sort, per ço com ens esperona a treballar-la i convertir-la en instrument de política, de cultura i d'autonomia, sense cap limitació. No serà la llengua qui ens dongui feta Catalunya; serem nosaltres qui, ella mitjançant, podem fer-nos nostra pàtria.

III

Després de la maltempsada que flagella actualment nostra terra, ni la religió, ni el dret, ni la història, ens donen raons de catalanisme.

En realitat la religió catòlica, essent per ella mateixa universal, no pot ésser argument concret en pro de cap nacionalisme. Per excepció i com a fet (no com a principi), pot servir de bona base a un nacionalisme catòlic, com el d'Irlanda, quan està en pugna amb un altre de diferent religió, com el d'Anglaterra. Llavors constitueix, de fet (no de dret), una força pregoníssima.

Catalunya, la part septentrional de la que, junt amb Navarra y les Vascongades, constituí, durant el segle XIX, un ferm baluard de catolicisme, es deixà perdre, a ran de la proclamació d'això que en diem república, aital aglutinant. Les masses són descregudes i llurs representants, qui, per vantolera estulta, fan ostensió de renegar de la fe tradicional que sempre havia informat l'esperit de nostre poble, són precisament els qui volen convertir-lo en nació, mitjançant ordinacions que trenquen amb tot son passat. No tenim, ni tindrem, doncs, cohesió religiosa suficient per a formar-nos-en una força. Som en la conjuntura d'una reconquesta catòlica llarga i difícil per una minoria selecta: no res més. Si és veritat que el bisbe Torras i Bages digué que Catalunya seria catòlica o no seria, podem dir que per molt de temps a venir, Catalunya no serà.

En el fons, el mateix esdevé respecte al dret català, sols que ací la malvestat proceheix amb hipocresia. Així com és una arma política destruir la tradició religiosa, per ço com afalaga la revolta i les passions, seria de mal to encalçar la tradició jurídica catalana; i ço que fan nostres representants populars és, d'una banda constituir comissions per a l'estudi i implantació del dret català, i d'altra, anorrear les més arrelades consuetuds jurídiques, com, per exemple, la de la rabassa morta, institució d'un sentit social meravellós, a la que deu nostre camp la supremacia que adquirí sobre totes les demás terres hispàniques, i que hi implantà ja fa segles una coordinació entre propietaris i conreadors que fou el benestar i àdhuc la riquesa d'aquests. No sabria inventar avui el socialisme regulació social més avançada, i malgrat això, agitadors venals han desfeta la venerable institució, sense que de part dels pagesos se'ls hi oposés la resistència condigna.

Cap norma jurídica del nostre poble podem esperar que es mantingui sots un règim socialista: la irredimibilitat dels censos i dels lluïsmes, la institució de l'hereu i de la pubilla, els capítols, dot, aixovar i escreix matrimonials, les legítimes, els testaments sacramentals, els braços i estaments, els corredors a cau d'orella, etc., etc., són institucions que responien a una organització tradicional de la societat catalana i que per lo mateix que són ben incorporats a nostra manera d'ésser admeten modificacions a tenor de les circumstàncies distintes dels temps sense que se n'evapori llur essència, més no poden pas ésser tracmanyades per agitadors polítics qui no les senten. Es molt difícil, que encara que els socialitzants passin, sia possible restaurar després pactes i costums calcigades. En la pràctica, doncs, el dret català ens l'han deixat de manera

que tampoc serveix per a recolzar-hi reivindicacions nacionalistes.

La història pròpia és una base necessària i *sine qua non* per a poder aspirar a un nacionalisme. Un poble que no hagi habuda sa història diferenta de la de sos veïns, no pot pretendre regir-se diferentment d'aquests. Açò no obstant, la història tampoc no constitueix una raó necessària que per ella sola exigeixi el nacionalisme. Totes les nacions europees se són formades sobre nuclis històrics, que a voltes es fongueren absorbits pel nucli políticament més fort (França molt aviat, la Gran Bretanya amb l'anorreament d'Escòcia per part d'Anglaterra), i a voltes, com a Alemanya, encara subsisteixen degudament coordinats. La sort tràgica d'Espanya fou que el poble dominador no tingué prou força per a imposar-se i fondre en una sola nacionalitat Portugal i Catalunya; i d'altra part, aquestes restaren massa contaminades de Castella per a assolir, Portugal, una vida política independent, i per a evitar Catalunya, una decadència irreparable en llengua, costums i potser caràcter. Es molt difícil, per a no dir impossible, l'equilibri cultural i lingüístic entre dues nacions dins el mateix estat. Alemanya, ben respectuosa amb les nacionalitats que l'integren, serva, però, solament un idioma per a la cultura, i una política per a les relacions internacionals. Catalunya, culturalment, o bé s'imposarà a Castella, o bé la força mateixa de les circumstàncies la farà claudicar de nou en front lo castellà.

Pot ben dir-se que la nostra història finí en 1410, ço és a saber, abans que el Renaixement entrés a portes obertes a casa nostra, i sobretot molt abans que Voltaire i els enciclopedistes alliberessin la raó humana de l'autoritat inconcusa. El segle XVIII és, en veritat, el pare del pensament i de la vida modernes. Tots els esdeveniments anteriors, inclús el Renaixement, ens semblen història escrita, literatura; són els filòsofs racionalistes, la revolució francesa i el romanticisme, que ens fan viure per primera volta problemes que encara ens tanyen. Doncs bé, Catalunya passà per tota aquesta fase cabdal dels temps enterament desnacionalitzada, bategant bé o malament segons una circulació ideològica el cor de la qual era a Madrid. En realitat perdé sa història. Hom dirà que el neo-renaixement asseja de recobrar-la; se'n formarà una altra si pot (per més que en ço que estem ara veient hi ha coincidència republicana amb Castella), mes la tradició que ara en diem verament catalana, s'és perduda per sempre.

IV

El caràcter: heus ací un fet diferencial. Sí, els catalans som d'una mena i els castellans d'una

altra. Tot és qüestió que aital diferència sigui socialment tan aguditzada que arribi a marcar una unitat nacional, car no hi ha home, ni família, ni població, ni comarca, igual a una altra, i ací ens trobem també en un terreny de relativitat. No n'hi ha prou, doncs, d'afirmar que catalans i castellans som diferents, sinó que cal esbrinar en quin grau.

En aquesta matèria és on es prodigaren escriptors i oradors d'ací i d'allà amb notori mal gust, durant la primera època del regionalisme polític. Semblava que un dels mitjans per abrandar el patriotisme dels catalans era ridiculitzar i bescantar nostres veïns. A més, se'ls prenia en bloc, sense posar esment en què hi ha més diferència entre els castellans cantàbrics i els del centre i sur, que entre tots ells i nosaltres.

Ens plavem en donar per inconcús que els catalans són treballadors, eixuts de paraules, esquerps, individualistes, positivistes i pràctics, i, en canvi, els castellans, fantasiosos, verbalistes, vanitosos, idealistes fins atènyer lo quixotesc, vagarosos i fàcilment impressionables. Concretant-me a nosaltres, en certes coses convinc amb la brama general i en altres no. Es veritat que som esquerps, és dir, poc sociables i difícils de paraula, qualitat negativa aquesta, però, que denota merament manca d'educació i que no pot servir d'argument nacionalista.

Jo no crec, en veritat, que els catalans siguem individualistes, en el sentit en què prenem usualment aquesta paraula. Hi ha l'habitud de destriar els pobles i llurs individus en individualistes, sociables, cooperadors, etc., considerant aquests termes distints tan sols en la qualitat i no en la quantitat. M'explicaré. Tots els homes són espontàniament individualistes, i és quan, per la cultura i la correspondència amb els altres homes, aprenen els avantatges de la mútua comprensió i de la coordinació d'activitats, que adquireixen la facultat de sentir-se solidaris dels demés. Un home sociable i que en sos treballs no pensa exclusivament en si mateix, ans cerca son profit amb la col·laboració de sos semblants i l'avantatge general de la seva societat, representa un grau més enlairat que l'individualista. Simplement, aquest és socialment pobre, i aquell molt més ric. L'individualisme català traeix aquesta pobresa; no és aquell individualisme anglo-saxó, per exemple, que equival en sa significança a iniciativa pròpia i a empreses menades per un sol. El català no té iniciativa i, en conseqüència, té fortament estès l'instint de la imitació i de la competència. Som el país on millor sabem copiar tot lo dels altres i on no pot posar-se una botiga que reïxi, sense que al davant se n'installin d'altres del mateix ram, i, ço que és

pitjor, sense que el públic es complagui en nodrir la competència comprant a totes.

Ací som bons pels negocis petits, perquè hi som sols; mes no sabem portar negocis grans, que un sol home no pugui abastar, i que requereixin la col·laboració d'altri. Ens manca sociabilitat per a mantenir la jerarquia en mig de bons col·laboradors i barrem el pas als dependents de vàlua, no per individualisme, ans per egoisme familiar. Tothom només pensa que en col·locar el fill, no en l'empresa que hom regeix. Per manca d'individualisme, és a dir, de caràcter personal, no hem pogut formar encara ací un veritable director de banc, i per això la banca catalana és estat un desori, i a Espanya no hi ha, col·lectivament, altres banquers que els èuskars.

Tampoc estic conforme en què els catalans siguem materialistes i pràctics. No hi ha poble més idealista que el català en nostra Península. La figura de Ramon Llull, qui d'un costat s'abranda en metafísiques concepcions, i de l'altre en elucubracions quixotesques i projectes fantàstics, ens representa. Els detalls realistes i casolans que En Rubió i Lluch es complau en retreure en alguns escriptors clàssics catalans, igualment es troben en la literatura castellana, per exemple, el "Poema del Mio Cid". Tots els pobles ibèrics són, literàriament, més realistes que els del Nord. L'idealisme català ha donat lloc a moltes exageracions durant l'actual renaixença. Jo em recordo de l'entusiasme popular pel "Diccionari de Mossèn Alcover", de la campanya aferrissada en pro de la zona neutral, dels furors sardanístics i pomellístics, de les diades del llibre... grans onades de commoció popular que amenaçant emportar-s'ho tot, s'esmunyiren desinflades pel sorral planer. Un amic meu, bon psicòleg, em féu remarcar que els catalans ens desinteressem de tot projecte tan bon punt se'ns és convertit en realitat. Les societats econòmiques no podien viure sense zona neutral; en depenia la riquesa de Catalunya. La zona neutral és estat concedida, s'està bastint; doncs ara, tant se'ns en dóna. El concert econòmic ens era indispensable; ara tenim més, tenim l'autonomia, tenim un estatut. Aquells qui ens l'implanten no mereixen nostra confiança; raó de més, per a vigilar-los, i per a vigilar l'estatut. Doncs són molts els sectors que ara s'adonen de què pot resultar-los-hi cara l'autonomia, i en el fons de llur cor la temen. Això apart, la massa general contempla els inicis de l'autogovernació amb una indiferència complerta, que el menyspreu per a aquells qui ens l'han duta, no arriba pas a justificar; precisament l'actual període és de relativa importància (d'històric ja el batejarien els políticòfils actuals), i si el desig autonòmic fos ara tan viu com en l'època monàr-

quica, esclataria avassallador un moviment popular per a convertir-lo en realitat digna. Potser no tan sols hi ha menyspreu per a l'estultícia dels polítics esquerrans, ans també de desconfiança envers la capacitat política de tots els catalans. Ja he demostrat més amunt que un poble pot deixar de posseir la qualitat rectora i assolir sa vida plena regit per un altre.

La conseqüència no és altra sinó que els moviments populars són, a casa nostra, quasi exclusivament sentimentals i idealistes, i àdhuc quan es refereixen a problemes tan concrets com els econòmics i industrials, els enlairem tot seguit a qüestions de principis abstractes, sense haver-ne abans mesurat ben bé la realitat.

Un detall que ho confirma ens el donen les mateixes respostes publicades en el número anterior de LA REVISTA. La gran majoria denota en llurs autors que no es donen compte exacte de ço que volen per a Catalunya, ni de la posició que pensen adoptar, puix altra cosa no indica la vaguetat d'expressions com "*el programa inicial: l'espiritualitat catalana; el meu ideal no serà mai assolit, la senyera és la irredimible; Catalunya pot ésser ella mateixa, pot ésser categoria, pot adoptar un estat que sigui la unitat espiritual d'un poble dotada de sentit nacional; ha de reprendre el ritme vital de sa existència per a seguir el camí de sa plenitud; mon ideal és la fe en els destins d'un poble; cal arribar al port de la nostra major ambició; Catalunya intensa i extensa, rica i forta i gran; reivindicació de la personalitat i facultats de Catalunya; Catalunya està orientada, però no està enquadrada; ¿Com voldríem Catalunya? Portes esbatanades als nous corrents; resultant de la seva autodeterminació; rica d'ànima sense supeditació política, etc., etc.*"

¿On arriba l'abast de frases consemblants? ¿A la independència? ¿A l'autonomia? ¿Què es vol? ¿Un estat mediterrani poderós? Cap dels autors de dites expressions sabria contestar-ho, però tots senten de bona fe unes ànsies per la llibertat de nostre poble que arriben a constituir una exaltació merament idealista. Per açò els moments de vibració cabdal de l'ànima catalana tenen tota la força dels ideals nobles i enlairats, i tota la feblesa de les irrealitats quixotesques.

Tornant al caràcter, és, en canvi, tret nobilíssim nostre, la laboriositat. Els catalans som tots treballadors, i en açò, juntament amb els èuskars, portem un avantatge indiscutible als altres pobles ibèrics. Són tan certes avui, com quan les escrigué, a principis del segle XIX, les frases següents de Fra Servant Teresa de Mier: "los catalanes no se parecen a los españoles en ser holgazanes y perezosos. Son agricultores, comerciantes, fabricantes, carruajeros, navegantes, y no se dan un instante de reposo."

V

La religió, el dret i la història, els hem perduts com a força de renovellament social; la raça, la llengua i el caràcter són sols qualitats relatives... ¿Què ens resta?

Si amb percepció amatenta esguardo en el temps i en l'espai la gran comunitat catalana, m'adono que un sentiment íntim, a voltes difós, a voltes agut, l'ànima tostemp: és sa consciència de què és un poble, de què és, precisament, el poble català, consciència tan arrelada, que es desdobra inconscientment en un acte de voluntat colectiva: el de voler ésser-ho. Tant els catalanistes com els anti-catalanistes, volen ésser catalans; tenim una amor arrelada a la vida.

Ací ja no es tracta de raça, ni de llengua, ni de caràcter, crosses aquestes, que hem necessitades per a aguantar una creença nostra. Llancem-les, no ens serveixen. Despullem-nos de raons que ens afalaguen i que poden servir, contents i enganyats, aquells catalanistes amb la fe del carboner. No es tracta de què siguem aptes o no per a regir-nos, de què parlem bé o malament, de què tinguem aquest o aquell tarannà; ens trobem en què socialment tenim imbuït en els fons de nostres entranyes el sentiment de què som una terra distinta, i la voluntat de què volem ésser-ho. Aquest acte social que fa segles perdura a Catalunya, polaritza i dóna vida a totes les altres raons congruents que hem examinades.

Emperò aquest acte volitiu és de natura extremadament jussana, vull dir que és un sentiment primordial, còsmic i barroer. És potentíssim, però, com sia que és el fonament, la base de tot l'edifici de nostres reivindicacions, més és comparable a l'argamassa amagada sota terra, no té forma, no admet art, no dóna significança. Molts pobles primitius també el tenen, com sia que és mera perllongació de l'instint de conservació. Com qui té una pedrera necessita extreure'n la pedra i treballar-la per a fer-ne un monument, el poble qui vol viure sa vida necessita conrear totes ses qualitats contingents i amb sa força volitiva enlairar-les a la categoria d'institució. La lluita per a conquerir nostre nacionalisme no ha d'ésser, doncs, externa entre nosaltres i l'Estat espanyol que ens domina, ans interna entre nostra voluntat i nostres qualitats. O, amb paraules més clares, no dependrà nostra autonomia d'un estatut o d'una carta política, sinó de què enlairem la raça, la llengua i el caràcter a l'alçària de nostra voluntat. És a dir, hem d'ésser més racials, hem de parlar millor llenguatge i hem de corregir nostres habituds, per a què la voluntat de regir-nos esdevingui possible. I si no aconseguim aital millora, tota l'autonomia que ens donguin fracassarà.

D'ací que jo no vegi amb cap goig les llibertats polítiques que aquest estatut, o un altre, pugui donar-nos. Voldria, abans, que l'arbre esclatés de saba. Crec que sots un règim dictatorial d'opressió, com el d'En Primo de Rivera, Catalunya podia viure una vida més seva i bategar sa ànima amb més força que no pas amb el règim liberal d'ara. Tant se me'n dóna ço que em concedeixin de fora, si per dins encara som poc catalans. Ha de sobreeixir nostra cultura abans que poguem amarar de nostra espiritualitat les constitucions estatals que ens donguin.

Amb un estatut ens cobrarem les contribucions, n'instituïrem probablement, de noves, ens arranjarèm les carreteres, obrirem escoles en competència, no sempre victoriosa, amb les castellanès, i farem una pila de coses més que després de tot restaran, per a nosaltres, organitzacions polítiques, és a dir, externes. Mes els batecs de l'ànima catalana no s'acceleraran. Haurèm de girar l'esguard enrera, als temps que Catalunya produïa el teatre d'En Pitarrà, d'En Guimerà i de N'Iglésies, els Jocs Florals que feren sentir a nostra menestralia els efluis de la poesia lírica, l'Orfeo Català que ens ha ensenyat a cantar, i tantes altres institucions, fruit esponerós del nostre cor i del nostre esperit, per a descobrir la via dreturera que mena a creixença d'espiritualitat i a reforçament de personalitat pròpia i distinta. Ara no som capaços de reproduir cap d'aquelles gestes. La minva de força catalanista és palesa.

En nosaltres mateixos i en les generacions que vinguin, resta el plet de saber si Catalunya fou creada per Déu per a regir-se ella mateixa, o bé si sa major significança espiritual ha d'ésser assolida precisament sots regisme aliè. Ambdues solucions poden fer nostra prosperitat si són recitament triades. Mes, sia quina sia la resposta que el temps ens reservi, no oblidem que no podem valdre'ns de nostres qualitats tal com les tenim ara, que nostra força radica tan sols en nostra voluntat, i nostre èxit depèn de com corregirem i millorarem aquelles, com a individus i com a poble, i que l'única raó per a florir una nova nacionalitat en la terra, consisteix en aportar-li un augment de cultura, una exaltació d'ideal i un espill de bonesa.

VI

¿Sóc catalanista? Les conclusions anteriors anticipen la resposta. Si per catalanista s'entén tenir fe en l'actualitat catalana, no sóc catalanista. Catalunya està en el devenir. ¿Com respondrà a l'esfinx? ¿Sabrà enlairar-se a la categoria de nació?

ANFÒS PAR.

R E C O R D S

L'ambient propici que, els meus germans i jo, havíem respirat des de la nostra naixença, deu ésser la causa de què, molt d'hora, ens interesséssim tots, a casa, per les coses de Catalunya.

El nostre pare (a. C. s.) figurà entre els primers socis de la Lliga de Catalunya, llavors que aquesta entitat catalanista, composta d'elements que s'havien separat de l'antic Centre Català de l'Almirall, s'establí en un pis principal de la plaça de Catalunya.

Sovint, a taula, parlava, el nostre pare, dels homes que eren l'ànima d'aquesta llavors novella associació, de llurs converses i discussions relatives a història, llengua i teatre, principalment. Els noms, doncs, de Guimerà, Aldavert, Aulèstia, Permanyer, ens eren, pot dir-se, familiars. Recordo perfectament —per bé que llavors jo no podia tenir més enllà de set o vuit anys, car sóc nat el 1880, i aquestes coses que dic passaven pels temps de l'Exposició Universal del 1888— recordo que, un diumenge que, com de costum, vàrem anar a buscar el meu pare, a mitja tarda, a la Lliga de Catalunya, vàreig veure, asseguts entorn d'una taula de cafè, alguns d'aquests senyors, i em sembla que veig el meu pare, que, tot ajupint-se fins a l'alçada meua, em deia:

—Veus? Aquell, és en Guimerà.

Pocs anys més tard havia de tornar a veure'l, en Guimerà, sortint a saludar a l'escenari del desaparegut Teatre Espanyol del Passeig de Gràcia, la nit de l'estrena de "L'ànima morta". I, més tard, encara, essent jo, molt jovenet, el tornava a veure llegint el seu memorable discurs "De la llengua catalana", damunt l'estrada presidencial de l'Ateneu Barcelonès, els papers arran de les ulleres, corba l'esquena, l'actitud impertorbable, mentre, a la sala, els crits de protesta dels castellanistes de l'Ateneu, que havien estat fins aleshores amos i senyors de la casa, escandalitzaven, reclamant: "¡En castellano! ¡Que hable en castellano! ¡Fuera!", i, els nostres escometien els avalotadors i els feien fora de la sala, a cops i empentes. Guimerà continuà el seu discurs en mig d'aplaudiments i d'ovacions. La plaça forta de l'Ateneu estava guanyada. El meu cor i els meus entusiasmes d'adolescent, també, si ja no ho estaven de molt abans.

Després, la manifestació de les barretines; les

batusses amb els patrioters que feien repetir tres i quatre vegades seguides la "Marcha de Cádiz" a la nostra banda municipal, cada diumenge, al Passeig de Gràcia; la tornada triomfal de l'Orfeó Català, lloçejat al concurs d'Orfeons de Niça; les excursions d'"Els Muntanyencs" i les vetllades patriòtiques en aquell petit local de l'Associació Popular Catalanista, on estàvem rellogats; les clandestines commemoracions de l'onze de setembre; la confecció i el correu de "La Nació Catalana"; el "Mestre Olaguer" a Romea, els concerts de l'Orfeó al també desaparegut Teatre Líric; les típiques empaitades de la policia, les xiulades als ministres espanyols, remarcablement la prodigada a Dato a la sortida del Liceu; el Teatre Intim, d'en Gual, tot això, així, barrejat, omple la nostra adolescència, encén els nostres entusiasmes juvenívols, referma les nostres conviccions.

El fulletó literari de "La Renaixença", on comencí a publicar els meus primers contes; la Revista i la Biblioteca de "L'Avenç", on em fou premiada i publicada la meua primera novella; l'"Il·lustració Catalana" i els seus quaderns de lectura popular, la novella revista "Joventut" i la seva Biblioteca, junt a les novel·les de Narcís Oller, Pin i Soler, Caselles, amb els seus "Sots feréstecs", les poesies de Maragall i de Francesc Matheu, són la nostra menja espiritual d'aquells temps, que estimula vivament les nostres aficions literàries.

Erem arribats a uns dies de forta agitació política. El 1900 acabava d'empènyer-nos dins d'aquest segle xx que tantes sorpreses ens reservava. La Lliga Regionalista menava la campanya política a tot vapor (a tot gas, que diem ara); la Unió Catalanista, amb les seves assemblees, els seus segells, les seves monedes, la seva bandera, ofrena de les dones de Catalunya, mantenia i abrandava el foc dels nostres entusiasmes.

I ve l'any 1905 amb la seva militarada del 25 de novembre. En aquell temps, apogeu de l'acció pertorbadora i anti-catalanista del lerrouxisme, dirigia jo "La Tralla" (primera època, car en la segona no vaig tenir-hi art ni part). Amb en Pelegrí Llangort, en Joan Llorens, en Marcel Riu, l'Agustí Pedret i Miró, en Bonhome, en Morera i Soler, xicots obrers quasi tots, entusiastes, temeraris, escriptors i oradors improvitats, dis-

posats a tot, treballàvem, escrivíem, sosteníem terribles controvèrsies orals i escrites sota el signe de la Unió Catalanista que presidia llavors el doctor Martí i Julià, i el lema de la nostra bandera, que era:

“Tots els catalans, sigui la que es vulgui llur manera de pensar en matèries religioses, polítiques i socials, tenen el deure de treballar per la llibertat de Catalunya”.

No era “La Tralla” un d'aquests periòdics que només els llegeixen els que els fan. La sortida de “La Tralla”, els dissabtes, constituïa cada setmana un esdeveniment. Els crits dels venedors cregüeu que es feien sentir; els exemplars s'esgotaven les més de les vegades, amb tiratges de deu a quinze mil.

Aquell any 1905, havíem publicat, pel maig, un número extraordinari dedicat a commemorar la independència de Cuba. El número fou denunciat i recollit, quan ja els quioscos els havien quasi esgotat i ens preparàvem per a un segon tiratge. Els redactors, processats; jo, per dos articles signats amb pseudònim. Recordo els renys del doctor Martí i Julià quan va saber que, davant del jutjat, vaig confessar-me autor d'aquells articles, en comptes d'atribuir-los al director “de palla”, que en aquella època tenien tots els periòdics polítics. Detingut al Palau de Justícia, no em van deixar anar fins que els bons amics Manuel Lladó i els germans Bonet, van venir a prestar la fiança metàl·lica de quatre mil pessetes que hom exigia per la meua llibertat. Que Déu els ho pagui.

Tot això passava el mes de maig. El dia 25 de novembre, del mateix any, els oficials de la guarnició de Barcelona assaltaren, a primeres hores de la nit, les redaccions de “La Veu de Catalunya” i de “Cu-cut!” Destroçaren el mobiliari, el llançaren al carrer, i hi calaren foc, al crit de “Viva España”. Sabre desembeinat, anaven aquella nit Rambla amunt i Rambla avall exigint als ciutadans la resposta a aquest crit, i si hom trigava massa a contestar-lo, ja hi érem.

La protesta de la ciutat per aquests atemptats, es féu sentir. La resposta del govern de Madrid, fou la declaració de l'estat de guerra a Catalunya. El fiscal del Suprem vingué a Barcelona a revisar les causes catalanistes. Les qualificacions foren agreujades, de manera que la nova qualificació impliqués per al processat la presó sense fiança.

A conseqüència d'això, fórem uns quants que vàrem passar la frontera. En P. Llangort i jo, de la “Tralla”; en Llamusi, en Gibert, en Pujolà i Vallès, en Manent i Artés, en Piquer, i no sé quants d'altres. La generosa hospitalitat del bon català rossellonès, M. Payret, mereix que no passem el seu nom per alt, en parlar d'aquests fets. En la seva impremta, mogut per un daler que no sé si van in-

terpretar prou bé els meus amics de Barcelona, vaig intentar d'aprendre l'ofici de caixista. En Payret posà al meu costat un fadrí, fill d'un desterrat polonès, que em donà les primeres lliçons. Jo no sé què varen dir-li al doctor Martí i Julià respecte d'aquest propòsit meu; el cert és que, poques setmanes després d'haver-m'hi posat, quan ja, amb penes i treballs i no poques “empastellades” començava a compondre, una carta del que jo considerava el meu mestre, el doctor Martí i Julià, em comminava a abandonar tot seguit aquesta feina, i m'instigava a traslladar-me a París per a estudiar, a base d'un programa, que ell em borronejava en aquella mateixa carta, i que amplià en successives lletres. El vaig obeir, i no me'n puc doldre. Un món nou s'obria a la meua estudiantosa curiositat. En volums de 0'95, de l'editorial Flammarion, vaig fer coneixença amb els clàssics; en unes belles edicions de Calman Levy, em sembla, vaig assaborir la vintena de volums a què ascendia ja llavors l'obra d'Anatole France. Els filòsofs francesos anteriors a la Revolució no foren negligits en aquestes llistes del meu mentor volenterós.

“Llegeixi, sense prendre partit per cap autor. Resti sempre vostè mateix”, m'aconsellava el doctor Martí i Julià. Una vegada més, he de lamentar la desaparició d'aquestes cartes. En tornar a Barcelona, l'any 1908, aquesta correspondència i tota la que conservava del meu exili, juntament amb els llibres de la meua incipient biblioteca d'exiliat, van ésser curiosament embalats en una caixa; però, aquesta caixa no arribà a destinació ni he sabut mai més res d'ella, malgrat totes les gestions que vaig fer en aquell moment. Probablement, en passar la frontera, degué inspirar alguna desconfiança i fou segrestada o destruïda.

Tot això del meu exili a França fóra cosa llarga de contar i és molt probable que no arribés a interessar a ningú. Esmentaré només la campanya que menàrem des de “Le Petit Catalan”, diari fundat per aquells temps a Perpinyà, que es posà al nostre costat des del primer moment. Fou cosa, però, de curta durada. A la frontera, els exemplars eren segrestats, i la campanya hagué de cessar.

De tornada a Barcelona, després d'haver passat per l'Audiència, on tingué lloc la vista del meu procés, amb la consegüent condemna i immediata aplicació de l'amnistia, el panorama barceloní va deprimir-me profundament, l'atmosfera se m'hi feia irrespirable.

L'any següent havia d'esclatar aquella revolta coneguda amb el nom de setmana tràgica.

Va ésser aquell mateix any, 1909, que en Bagnà, l'antic editor de “Cu-cut!”, va demanar-me una novella per al fulletó d’“En Patufet”, periò-

dic del qual era, i és avui encara, editor-proprietari.

No era, certament, el meu propòsit, en aquell temps, posar-me a escriure per als infants. No faig, ara, unes "Confessions" ni unes "Memòries", i no he de dir quines eren les ambicions amb què tornava de França, ambicions, per altra banda, ho he de reconèixer, desproporcionades a les meves forces.

Vaig apagar els focs, i en posí a escriure senzillament, modestament "Les aventures d'en Masagran".

Des d'aleshores ja no he deixat d'escriure a En Patufet. Fa d'això, prop de vint-i-cinc anys.

L'any 1916, iniciàvem, amb l'estrena d'"Els Pastorets", al Colisseu Pompeia, els Espectacles

per a infants que s'establiren al Teatre Romea en 1918, i, després, a Novetats, i que han continuat ininterrompudament fins ara fa dos anys, que cessà la Companyia catalana al teatre de Novetats.

En 1920, es van constituir els Pomells de Joventut, la croada juvenívola per Déu i per la Pàtria, tan estimada dels uns, tan combatuda pels altres. La Dictadura militar els va suspendre quan el nombre d'agrupaments arribava quasi al miler. Però, tot això és ja molt recent i a bastament conegut, per a què pugui figurar entre els fets que ja tenen categoria de records.

JOSEP M.ª FOLCH I TORRES.

RAFAEL CAMPALANS

Concilia ordre i entusiasme, voluntat i oci, justícia i benignitat.

El primer dia de LA REVISTA ens deia: No defalliu mai!

Poc abans de morir ens encoratjava encara: No mireu enrera i penseu que ens cal aguantar!

BRAHMS

Moltes vegades, en sentir parlar de poesia pura, no pensem pas en tal higienista del llenguatge esterilitzador de les arrels verbals i agradat dels petits enganys ornamentals, sinó en el veritable estil, en l'exemplaritat, en el lirisme pur d'un músic com Brahms.

LUDOVICO ARIOSTO

Defensem-nos, amb el seu record, contra l'onada del plebeisme. No ens fa por la lluita, sinó la baixesa. Els combats criden la mort. Volem, però, que els enemics es mirin cara a cara. I que s'excitin a la lluita amb els crits que sonorejaven els carrers de Ferrara:

—Visca el diamant!

—Visca la vela!

INFORMACIONS DE "LA REVISTA"

Q Ü E S T I O N A R I

Semblaria incompleta als amics de LA REVISTA la tasca commemorativa del Primer Centenari del Renaixement Català iniciada amb el conjunt d'inèdits, records i informacions que integren el nostre quadern gener-juny del 1933, si no coordinàvem en aquest nou quadern d'enguany una nova informació el sentit de la qual és de lligar al treball de la nostra Catalunya immediata —la triomfant dels nostres Immortals i la militant dels nostres mestres, escriptors de les promocions actives i adolescents en formació escolar i post escolar— el treball de la Catalunya dispersa en extensió, però cooperant amb nosaltres sota la mateixa bandera d'ideal i dins el mateix pensament i la mateixa voluntat.

Al dit objecte, fou circulat entre els catalans absents, el següent qüestionari:

- I. Com és la Catalunya del vostre record.
(Si hi sou nat o si n'heu sentit parlar als vostres pares; com l'enyoreu, quins lligams hi teniu, etc.)
- II. Com és la Catalunya del vostre pensament.
(De lluny què us ha arribat de les transformacions de Catalunya, de les seves lletres, arts, aspiracions, etc., i com us penseu que és actualment).
- III. Com és la Catalunya del vostre desig.
(Quina forma d'estructuració voldríeu; quin demà li assenyaleu i quin futur us sembla decorós i ambicions d'esperançar, etc.)

R E S P O S T E S R E B U D E S

I. - Com és la Catalunya del vostre record.

Sóc nat a Palamós (Empordà); de molt menut m'hi tragueren. Als set anys d'edat disposaren els meus pares emigrar a les Amèriques; hi sóc fa vint-i-dos anys, m'hi he criat, però la meva ànima sempre ha estat a Catalunya. Durant la infantesa em lligava el record del parentiu; de més gran, el coneixement de nostra personalitat despertà la meva ànima i vaig comprendre, i vaig sentir el meu catalanisme.

II. - Com és la Catalunya del vostre pensament.

La Catalunya del meu pensament és la mateixa que la del meu sentiment; hi veig viure la vida. La literatura i les arts actuals no perden el seu caràcter propi, i, per tant, no entren a la fredesa que porta l'ona del modernisme.

III. - Com és la Catalunya del vostre desig.

La Catalunya del meu desig, consisteix en alcançar, sobretot, a veure-la lliure i sobirana,

rica i esplendorosa. Desitjo amb tant de fervor l'àmplia llibertat de la meva pàtria, com la llibertat dels propis catalans.

La Catalunya del meu somni la tinc forjada en la meva ànima, en la forma comparada d'una mare amorosa i vetlladora dels seus fills, però d'uns fills que la sàpiguen honorar; d'una mare que a tots se'ls estima igual, que tots gaudeixen d'un mateix dret dintre d'una situació econòmica; llavors ja podríem acceptar l'equivalència entre l'amor de mare i de pàtria; la dignificació fóra mútua. Ampliaré aquest concepte exposant com a exemple una societat el casal de la qual és Catalunya; ella aportaria al seu govern una sola font de riquesa per a ésser distribuïda entre els seus. Crec en un proper canvi de règim social, que envairà paulatinament al món; no' és aquest, amb exactitud, el que jo desitjo per a Catalunya.

El règim actual no soluciona certs problemes. Ja que la nostra terra ens ha donat l'espiritualitat característica de la seva ànima; manca, per a

completar aquesta felicitat, que ens faciliti la matèria per a l'estabilitat d'aquesta mateixa ànima. Hi han milers de cors oprimits privats d'expansió; místics per la lluita sense repòs per la vida, lluita cada vegada més dura i àrdua. Aquest desplaer ha motivat l'emigració, buscant en terres estranyes millors medis de defensa.

D'aquella manera, els catalans ens sentiríem ben còmodes a casa nostra; evitariem l'estar fora de nostre bressol, anys i eternitats... I ens sentim tan lluny, enyorats, privats de l'esplai d'allò que sentim dintre el més recòndit de nostra ànima: "Dolça Catalunya, pàtria del meu cor..."

JOAN CAMÍ.

Santa Fe (República Argentina).

•

I

Hi sóc nat. Vaig viure-hi molts anys. Enyoro la nostra parla i els costums catalans. No puc oblidar-me de Catalunya perquè aquí hi nasqueren els meus germans, la meva muller, la nostra mainada i els nostres avantpassats; perquè hi tinc enterrats els meus pares, i perquè hi viuen els meus sogres, altres parents i els meus germans. Però, quan penso amb Catalunya, voldria oblidar-me dels mals temps passats, doncs, que ma vida, quan hi era, fou difícil i poc amable des de molt petit i en mig de grans sacrificis, entre privacions i penalitats; tot i lligant-me més fidelment a ella, m'enterboleix el grat record que voldria tenir de la meva terra.

II

Des d'ací, he seguit, pas a pas, les transformacions de Catalunya i el seu renaixement cultural. De més a més, dels diaris madrilenys, en lleigeixo quelcom de Barcelona i penso que, passades les sotragades del període revolucionari del nou règim polític, Catalunya demostrarà la seva personalitat integral, si les vinents eleccions no deturen ni desbaraten la marxa progressiva republicana. En el cas contrari, Catalunya podria veure's abocada a una forta revolta, per tal de no tornar a veure's trepitjada i de garantir la seva política esquerrana i nacional.

III

De moment, l'autonomia; però no sols de dret, sinó de fet i donant aviat proves de vida

pletòrica a la resta d'Espanya. Demà, un demà que jo voldria que arribés quan més prompte millor, el reconeixement de la nostra unitat política, federada a les altres peninsulars. Més tard, en un futur que jo veig molt lluny, però possible, formació de la unitat catalana amb totes les regions geogràfiques continentals i insulars netament catalanes, dintre d'una gran unió d'Estats europeus i, si fos viable i pràctic, euràsics.

MANUEL J. CLUET.

Professor d'Institut.

Madrid, 17 d'octubre de 1933.

I. - *Com és la Catalunya del vostre record.*

Nascut a Catalunya, havent-hi viscut fins als 22 anys, recordo que era la nostra terra, no solament una terra de lleialtat, sinó d'ideals i d'estreta germanor, car, els catalans ens movíem per unes mateixes frisances de progrés i anhels de llibertat. Era la Catalunya cantada pel nostre gran Verdaguer i Maragall, la Catalunya de l'eximí Bisbe de Vic Torras i Bages i altres mentalitats superiors que ens feien viure una vida cristiana, tradicional i a l'ensem progressista i evolutiva. Era la Catalunya de la Renaixença d'aquells temps en què els catalanistes de cor érem titllats de *cuatro locos*.

II. - *Com és la Catalunya del vostre pensament.*

De lluny m'ha arribat la demostració de les inquietuds que Catalunya sent, anant a l'uníson dels pobles moderns i progressistes. Les seves lletres són admirades per tot arreu del món. Verdaguer, Maragall, López-Picó, Josep Carner, Pompeu Fabra, Rubió i Lluch, Llorenç Riber, i altres cultivadors de les lletres, en totes les branques del saber, són familiars lluny de casa nostra; en les arts són conegudíssims els noms de Russinyol (també en les lletres), Cases Carbó, Mir, Baixeras, i tantíssims que no és fàcil recordar instantàniament.

Referent a les aspiracions de Catalunya, avui dia no es concebeix cap mena de moviment polític a Espanya, en el qual no hi tingui un paper preponderant Catalunya. Fins fa poc, gràcies a la literatura corrossiva de la premsa madrilenya, que com "El Imparcial", "El Heraldo" i altres de la mateixa faísó, i especialment l'"A B C", enganyaven els seus públics, presentant el problema polític espanyol, especialment el que es relacionava amb les aspiracions catalanes, d'una manera ben diferent del que era en realitat, i

que els successos últims, que han motivat el canvi de règim a Espanya, han vingut a demostrar la raó de Catalunya, en contra de la fictícia postura que la premsa patrioterica espanyola ens concedia.

Em penso que la transformació de Catalunya ha estat quelcom violenta, en l'actualitat, en el que es refereix a la qüestió social i religiosa. Catalunya, terra de seny, no admetrà jamai idees dissolvents i exòtiques. Essencialment cristiana, repetint el que digué Torras i Bages, Catalunya serà cristiana, o no serà. Es per això que opino que la situació política actual de Catalunya, en aqueixos dos aspectes, no és la que li correspon d'acord amb el seu caràcter ancestral i històric.

III. - *Com és la Catalunya del vostre desig.*

Desitjo, per a Catalunya, un sistema republicà, de confederació amb els altres pobles d'Ibèria. Terra de llibertat i de lleialtat, és el meu desig que en ella hi càpiguen totes les formes d'expressió del pensament, i que la lluita política es porti sempre al terreny de les idees sense violències de cap mena, i que els seus polítics sàpiguen guanyar i perdre en l'exercici de la ciutadania llur. Que es respectin totes les idees. Si imperés aquell seny, amb el qual s'ha distingit sempre la nostra terra, treballadora com ha estat sempre en totes les activitats humanes, li auguro un esdevenidor esperançador, i seria, la nostra, la terra de llibertat per excel·lència. Essent, Catalunya, essencialment cristiana, és necessari, per al seu decor, que es respectin les idees de la majoria, que són les dels catòlics.

LLUÍS G. FÀBREGA I AMAT.

Lima (Perú), 18 de juliol de 1933.

I. - *Com és la Catalunya del vostre record.*

En sóc fill, d'aquesta "Terra beneïda i plena de lleialtat"; l'aimo i l'enyoro, la canto i l'encomano a nostra Patrona i Mare la Verge de Montserrat.

II. - *Com és la Catalunya del vostre pensament.*

Catalunya és una nació molt dissortada, puix roman engrillonada, religiosa, social i políticament; envilida per la traïció més repugnant i baixa dels que la governen (?); és d'un esperit molt gran i d'una vitalitat màxima, puix sobreviu a tants estralls que malden per anorrear-la.

III. - *Com és la Catalunya del vostre desig.*

La Catalunya del meu desig, és una Catalunya ben lliure, una Catalunya segons els motllos que

li féu el nostre sant i savi bisbe Torras i Bages, i el nostre gran Prat de la Riba.

El seu demà és a les nostres mans, com ho ha estat el de la lliure Irlanda.

NARCÍS GIRBAU I FELIU.

Com és la Catalunya del vostre record.

Hi sóc nada, hi he passat infantesa, adolescència i primera joventut, els meus fills no catalans, l'han compresa i estimada, com a gran valor nacional. L'he emprada sempre, com a element indispensable per a l'harmònica formació de tot el meu ésser i dels éssers de la meva llar, els quals, tot i valguent prou n'han valgut menys. Hi tinc lligams de parentiu i d'amistat, molt íntims, refermats recentment amb el casament d'una filla. Tot això, estimant i interessant-me profundament la terra que m'acull des de molts anys.

Com és la Catalunya del vostre pensament.

He estat en contacte espiritual permanent amb ella, íntegra; és clar, que amb els buids, les imperfeccions i els intervals que la llunyania comporta. Actualment és vigorosa i sana; té els mals del món en la direcció política molt endarrerida que sofreix i depenent tant, massa, de forces externes immediates.

Com és a Catalunya del vostre desig.

Ací transcriuré paraules meves, en una recent dissertació pronunciades.

"El ritme trencat fa quatre centúries, ara en fa una, renuat; ens posa al cor aquesta pregunta: "On va Catalunya?" I amb la confiança que del seu contingut històric podem prendre, ens respondrem: "A recollir les àmfores antigues (em refereixo a una invocació a la Catalunya primeríssima, prehistòrica i tot, on recordava les joies d'art trobades a les excavacions); a sotjar-hi en l'originalitat d'elles, el valer del seu futur. A sostenir ben alta la llei del seu ésser, per a bastir-hi el caràcter del seu esdevenidor".

"Com que la nostra essència racial és forta, car ja veieu que res l'abalteix; se n'aixeca més vigoritzada cada volta; preparem-nos, comblats d'esperances. Aquestes hores del món, supremes de dolor, aventurades de contingències extremes, hem de pensar fundadament que la nostra raça ha de superar-les. En els seus períodes d'acció, és estat així. I en l'actual, ço assolit en cent anys, vé a confirmar-ho".

GRÀCIA B. DE LLORENÇ.

Buenos Aires.

I. - Com és la Catalunya del meu record.

Sóc nat i he passat el temps de la meva formació fonamental a Catalunya; hi tinc els pares, dos germans i molts amics. Vaig sortir-ne quan tenia 18 anys i des de llavors hi he passat cinc temporades de varis mesos de durada i moltes altres de setmana o de dies. Per això, tinc un record que s'ha anat enriquint o transformant a mida que he anat donant al passat elements d'un present que anava passant.

Vaig tenir enyorament en trobar-me per primera vegada fora de Catalunya, a Suïssa. Després, sempre que he passat la frontera franco-catalana, o les llineres de Catalunya amb les altres terres ibèriques, he experimentat una emoció que ha estat cada vegada menys forta, segurament degut al mecanisme de l'adaptació i a un cert hàbit de considerar-me ciutadà del món.

II. - Com és la Catalunya del meu pensament.

Vaig seguir el moviment cultural i econòmic-social de Catalunya a través de periòdics i revistes que fullejo amb alguna assiduitat.

Crec que Catalunya viu ara un dels moments més transcendents de la seva història; que les llibertats que ha obtingut quan s'ha pogut parlar de poble a poble donaran ocasió per a desenrotllar i crear valors molt estimables; però temo que en algunes coses, el desig de cercar originalitat i personalitat doni lloc a la producció d'extravagàncies.

Trobo massa amanerament i tancament en molts oficants de la cultura. Crec que un poble, per a viure plenament i desenrotllar-se, ha de cercar lo universal i no els elements diferencials, que prou els dona la naturalesa en la diversitat d'individus, de races i d'agrupacions humanes modelades pel clima i tants altres factors que formen les comunitats d'interessos i les maneres de viure.

III. - Com és la Catalunya del meu desig.

Voldria que Catalunya fos un poble organitzat per a viure íntimament relacionat amb els altres pobles, especialment els veïns. Crec que deu esforçar-se en fomentar les activitats i les institucions que per les aptituds naturals dels seus habitants pot desenrotllar i mantenir millor que cap altre tros de món.

Crec que no ha de voler fer de tot, sinó sols el que pugui fer tant o més bé que els altres pobles. Això no sols pel que fa referència a les activitats econòmiques; també en les científiques i culturals és bo que cada poble s'especialitzi.

Ara bé, l'especialització demana, de l'altra banda, coordinació, correlació amb els altres pobles, i, per tant, instruments d'intercanvi: Mit-

jans de comunicació, llenguatge ample, esperit universalitzat.

JOSEP MALLART.

I. - Com és la Catalunya del vostre record.

Sóc nat a Barcelona. He viscut a Catalunya fins als 37 anys i en sóc fora del 21 ençà.

Es, doncs, comprensible que en tingui nombrosos records. Però com que no sóc dels que viuen de cara al passat, no m'ha plagut mai d'evocar-los ni de construir-me una imatge de la Catalunya que fou, per enyorar-la passivament.

El que m'interessa és la Catalunya actual, ja sigui millor o pitjor que la pretèrita.

Els lligams que hi tinc són força nombrosos, principalment pel fet de residir-hi el meu únic fill amb la seva família.

II. - Com és la Catalunya del vostre pensament.

Com he dit, la Catalunya present és l'única que m'interessa i que no perdo de vista. No és precisament pel fet que de lluny me n'arribi gran cosa, ans perquè les meves fonts d'informació són de les més directes.

Les meves estades a Catalunya són freqüents i periòdiques.

Crec que la meva visió de l'estat present pot considerar-se de les més objectives, per tal com la meva situació respecte dels catalans és absolutament independent.

Massa llarg fóra d'expressar la satisfacció que m'ha produït cada contacte directe amb el veritable poble de Catalunya. Cada actuació que me l'ha proporcionat, ha reforçat més i més la meva fe en les seves virtuts en potència i en el fruit que donaran quan adquireixi plena consciència de la seva ferma personalitat.

Respecte de la cultura... Veritablement, aquest és un tema llarg. ¿Caldrà que en digui tot el que podria? Comprenc la dificultat i fins la impossibilitat. No sols per l'espai que forçosament ocuparia, ans també perquè una de les ensenyances rebudes de les meves observacions és el fet que, actualment, a Catalunya, tot judici excessivament objectiu corre el perill d'ésser qualificat de poc discret i mancat de ponderació. I, certament, tindria la temença de no ajustar-me prou a les condicions de la present enquesta.

III. - Com és la Catalunya del vostre desig.

Com és natural, tot català que ho sigui verament i s'hi conservi, tindrà diversos desigs respecte de Catalunya. El primer serà, evidentment, el de tornar-hi. I el segon, el de contribuir a la seva reconstrucció.

Però és el cas que una altra de les lliçons rebudes, bo i observant objectivament i àdhuc experimentalment, és que, a Catalunya —llevat del poble a què abans he fet menció—, hom no desitja pas gaire la col·laboració de molts i molts catalans, principalment la d'aquells que en altres èpoques passades, però anàlogues a la present, hagueren de cercar-se a fora els mitjans de vida i encara no han pogut tornar. Cal tenir present que això, per molt de mal gust que sembli dir-ho, és cosa que podria demostrar amb fidedignes documents i esmentant fets recentíssims.

Essent així, crec absolutament inútil d'expressar tots els restants desitjos. No és pas concebible que, si no interessen les activitats d'aquells catalans, puguin interessar llurs somnis.

Valdrà molt més que els guardin per a sí mateixos i que, de prop o de lluny, treballin, malgrat tot, per Catalunya. Això sempre serà possible, sense por que llur tasca resulti inadecuada; car és un fet que els catalans absents solen conèixer els residents més que no pas aquests als primers.

Mentrestant no serà pas massa esperar que el poble vagi fent la seva evolució i, fins i tot, la seva revolució.

De l'esdevenidor, ja en parlarem aleshores.

VÍCTOR MASRIERA.

Director del «Curso permanente de Dibujo de la Dirección General de 1.ª Enseñanza».

Vice-president segon de la «Casa de Catalunya» de Madrid.

I. - Als vint anys (ja estem a la quarantena), ens exiliarem volentersament de la pàtria, no pas illusionats per l'afany de fer fortuna a Amèrica, ans impel·lits per un sentiment de repulsió envers l'Estat que ens imposava el compliment d'un deure que nosaltres consideràvem atemptatori a la nostra consciència patriòtica.

Incorporats a la vida d'un país jove, cosmopolita, gaudint de la llibertat que s'hi respira, mai, però, no havem deixat d'enyorar el nostre, al qual ens retenen lligams familiars indestructibles i aquella compenetració que hom sent tothora amb els neguits i les frisanques del seu esperit.

La Catalunya del nostre record és un poble que es troba en el balbuçig d'una nova vida, després d'haver romàs llargs segles retuda a la voluntat de forces alienes.

II. - Havent-nos estat possible de laborar d'ací estant a favor dels ideals de llibertat i cultura de la nostra terra, sobretot per mitjà del periòdic, hem tingut ocasió propícia de mantenir intercanvi

espiritual amb institucions, persones i premsa de Catalunya, la qual cosa ens ha facilitat una visió força aproximada del progrés català en totes les seves manifestacions. L'últim llibre aparegut, la revista novella, els esdeveniments artístics, socials i polítics, ens han arribat a través de la premsa catalana i del comentari epistolar d'amics i coneguts.

La Catalunya actual la veiem lliurada a una mena de caos polític, desviada del seu veritable camí, degut, sens dubte, als fets i esdeveniments que tenen la rel en un 14 d'abril confusionari. La seva instintiva amor a la llibertat li ha enterbolit qui-sap-lo la visió del seu propi destí, i s'ha donat, potser amb massa abandó, a les directives dels homes de la segona república espanyola. Creiem, però, que és una situació passatgera, aquesta, i que les solucions autòctones de llibertat s'imposaran, malgrat tot, com a conseqüència, en part, de la nulla reciprocitat afectiva que els catalans troben en terres espanyoles.

III. - Airejada la nostra vida en ambients de llibertat i democràcia; espectadors com som dels neguits i les lluites cíviques d'uns països que saben fer bon ús de llur sobirania, no podem concebre que hi hagi encara a Catalunya qui, conscientment, adopti actituds displicents —no ja contràries— quant a la qüestió nacional de llibertat política.

Perquè som homes liberals i respectuosos de les llibertats alienes, demanem respecte per a les nostres pròpies llibertats, i ambicionem per Catalunya la restitució dels seus drets i atributs nacionals, no pas per fer-ne un poble esquerp, recelós dels altres i reduït als seus estrictes límits fronterers, ans per a fer-lo intervenir activament en la gran obra del progrés i dignificació de la humanitat, mitjançant una política de realitats basada en l'amor i respecte mutus, tant entre els homes com entre els pobles, contra tot imperialisme abassegador, fomentador d'odis i guerres, responsable de l'actual crisi econòmica del món.

En el cas concret de les relacions amb Espanya, tenim el convenciment que no seran cordials ni hi haurà pau i tranquil·litat fins que es decideixi a reconèixer el fet indiscutible de la Nacionalitat catalana, amb totes les seves conseqüències.

M. NADAL I MALLOL.

Buenos Aires, agost de 1933.

1 i 2. - Sols puc parlar, fins a cert punt, de la Catalunya del meu record, perquè només fa sis anys que en sóc fora, hi vaig sovint i hi he passat

un mes cada estiu. He viscut intensament el seu moviment espiritual des de començament de segle i ara, des d'ací, llegeixo els diaris i els llibres catalans i no em passa per alt res essencial de les coses de la pàtria.

Hi ha, però, en tan poc temps passat, una Catalunya que ja és del meu record. Aquella Catalunya unida per un ideal de poble, que contrasta amb la guerra civil encesa avui entre les consciències. Encara que aquesta guerra civil sigui una realitat a tot el món, perquè davant de la lluita dels interessos naufraguen moltes posicions espirituals, els que vivim lluny de la nostra terra, la veiem en perspectiva tan pura, que ens fa mal la noció de tots els seus contactes amb la misèria humana.

3. - No creiem que en aquest naufragi de posicions hi vagi involucrat un naufragi definitiu d'essències nacionals. La Catalunya del meu desig...! un empori de civilització i d'hegemonia espiritual sobre els altres pobles d'Espanya! Però potser un dels nostres pitjors mals és creure'ns sempre millors que els altres. I jo veig que els catalans que viuen a Catalunya desconeixen tant els altres pobles peninsulars com aquests desconeixen el nostre. I encara que jo cregui que l'ideal nacional de Catalunya farà el seu camí, venent tots els obstacles episòdics, penso que el seu pervindre no depèn tant d'ella mateixa com de les noves estructuracions que siguin donades a Europa; i que en la part de camí que en els ordres espiritual, econòmic i polític pot correspondre al treball i a l'encert —a l'orientació creadora— dels catalans mateixos, bé ens podríem trobar un dia amb la sorpresa que, volent hegemonitzar, ens veiéssim hegemonitzats per no haver sabut mirar i veure, a cada moment, mentre treballàvem, lluitàvem, creàvem, gaudíem i sofriem, com treballaven, lluitaven, creaven, gaudien i sofrien altres pobles amb els que ens han lligat no res menys que la geografia, la història i l'economia.

Madrid, octubre de 1933.

P. PRAT GABALLÍ.

(President de la «Casa de Catalunya», de Madrid).

I. - *Com és la Catalunya del vostre record.*

Com un paisatge i una llengua.

II. - *Com és la Catalunya del vostre pensament.*

Conec poc la Catalunya actual, l'imagino en un moment de transformació, entre la d'ahir i la de demà.

III. - *Com és la Catalunya del vostre desig.*

Crec que al dar-se llibertat d'organitzar-se als catalans, tenien que: primer, pensar-hi! Després, establir la primera cèl·lula d'una Espanya nova, amb la que poguessin associar-se altres de la península i de fora. El localisme regional o nacional, que semblava era anacrònic fa quinze anys, sembla avui la solució del maleït nacionalisme d'armaments i banderetes. Les actuals nacions europees, descompostes en petits estats, acabaran per organitzar-se en una gran confederació amb o sense duanes regionals. A més, Catalunya hauria hagut d'acceptar el *fait accompli* de què els obrers catalans volen ésser sindicalistes. Comprenc, és penós per tothom, però, i per què no sindicat també els amos? Resumint, jo diria, sense volguer fer-m'hi fort, que el parlamentarisme català és un gran esguerro, però que deu tenir encara adob. L'han fet gent del segle XIX, i es coneix.

JOSEP PIJOAN.

Primera pregunta:

Sóc nadiu a una comarca de Tarragona i sóc viscut a Sant Cugat, Barbarà del Vallès, Sabadell, Sant Andreu de Llavaneres i Mataró.

Vaig vindre a Amèrica als 17 anys.

Els meus records són de festa major: "Gitanas", missa de gall, cafè de baix i de dalt, turrons, un mestre castellà i un de valencià (no gaire intelligents) a Barbarà. Escola laica del carrer Migdia, soroll, cines, teatres, taller mecànic, la fornal, la llima i el torn, treball i alegria, conferències anarquistes, convulsions, 1917, assalt al local dels sindicats, foguera de quaderns i cartipassos dels escolars de les escoles del local obrer i el mapa d'Espanya sense el tros de Catalunya, tallat amb bayoneta a Sabadell. Boscos, mar i clima ideal a Sant Andreu de Llavaneres. Treball, teatre, conferències; Macià, Marcellí Domingo, Largo Caballero i Besteiro, en un míting històric. Càrregues de la Guàrdia civil, tota la nit, amb grans grups cantant "Els Segadors" i "La Marsellesa", i vagues a Mataró; sense les maleïdes vagues, jo no haguera vingut a Amèrica.

Mares que teniu fills, no deixeu que aquests vinguin a Amèrica. Penseu que tal vegada ja no els veureu més. Que tal vegada no podran tornar mai més. Jo he vist molts homes, durs com pedres, plorar d'enyorança. A tots els catalans d'Amèrica ens domina el sentiment de l'enyorança. "L'Emigrant", és el cant del cor de tots.

ments i la Protectora de l'Ensenyança Catalana, crear una gran quantitat de premis per als alumnes més preparats dels pobles, comarques i de tot Catalunya. No es deu perdre d'ull, que avui, encara, el problema català és un problema de cultura.

Els partits catalans deuen fusionar-se en tres grans partits: dreta, centre i esquerra. A part, el partit socialista i obrerista. Fer unes lleis electorals que assegurin la participació al congrés dels quatre partits, almenys.

Que la política catalana pugui prompte ésser un exponent de cultura, catalanitat, amor i de bon èxit social i econòmic.

ENRIC PUIGBONET.

I. Els que per sort som catalans, i per desgràcia lluny de la Pàtria, el nostre record és tan profund, tan ple de caliu i tan compacte, que gairebé, degut a llur intensitat i permanència en el nostre pensament, no podem precisar-lo en la capacitat que el nostre glatir ens el manifesta. Tampoc podem definir la materialitat de la nostra enyorança, car aquesta és tan pura i tan desinteressada, que viu al marge de tota conveniència personal. Catalunya ens crida, això és tot.

II. El que viu fora de Catalunya té un concepte molt altrament tocant a les apreciacions de les diverses evolucions i esdeveniments catalans.

Com he dit abans, no podem definir quines són les parts de la Pàtria que ens atrauen, o sigui, que és Catalunya sencera lo que ens reclama i encisa; així, doncs, estem lliures de caires po-

lítics que desgraciadament porten a cap la disgregació dels catalans, la guerra entre ells, la follia de govern... Amb quin pesar veiem aquestes lluites, obra destructora dels catalans, amb quin despreci contemplem aquesta política personal que arruïna l'ànima de Catalunya. Que cara ens costa una mica de llibertat! El nostre nacionalisme, sentit així de lluny, fora de la Pàtria és de més caliu i més sincer, que niua en el més profund del cor. Rebem amb entusiasme qualsevol esdeveniment català; vingui de qui vingui. Lluitem desinteressadament per la causa catalana; així és com nosaltres fem Pàtria.

III. El nostre desig, o sigui, l'existència d'una esperança per l'esdevenidor, està per sobre de tota ambició política i personal, i de tota mena de lluites internes, no reconeix fronteres; mira amb menyspreu aquestes petiteses: aquesta batrega per la restauració de la unitat cultural de Catalunya, València, Mallorca, Rosselló i Languedoc, fent una nació mestre i nodridora de la cultura catalana. L'apropament literari-cultural de les terres d'Occitània és un camí que ens porta a la compensació que Catalunya deu a ses lletres.

J. FRANCESC RODOREDA.

I. Romàntica, esperançada, ardida.

II. Incoherent, decebuda, tenaç.

III. Justa, bella, forta. Administrativament, lliure, sobirana, confederada.

A. VILANOVA I CUYÀS.

RICARDO PALMA

Pecats amables llaminers de barroquisme colonial.

L'enginy picaresc sota l'encís de Voltaire.

I una mena de perdó en tractes amb la peresa.

LA LLEGENDA DE DON JOAN

(«LES ÂMES DU PURGATOIRE»)

(Escrit en 1834)

Ciceró diu en alguna banda, i és, em penso, en son tractat *De la natura dels déus*, que hi ha molts Júpiter —un Júpiter a Creta, un altre a Olímpia, un altre no sé on—; de manera que no hi ha ni una ciutat de Grècia una mica cèlebre, qui no hagi tingut un Júpiter propi. De tots aquests Júpiter se n'ha fet un de sol, a qui s'han atribuït totes les aventures de cada un dels seus homònims. Això explica la prodigiosa quantitat de fortunes amoroses que s'atribueixen a aqueix déu.

La mateixa confusió ha esdevingut respecte a don Joan. Sevilla sola ha posseït molts don Joans; manta ciutat fa esment del seu. Cada un tenia altre temps la seva llegenda separada. Amb el temps totes s'han fos en una de sola.

Amb tot, mirant-ho ben de prop, és fàcil de fer la part de cada un o almenys de distingir dos d'aqueixos herois, a saber; don Joan Tenorio qui, com tothom sap, se'l va emportar una estàtua de pedra; i don Joan de Mañara, la fi del qual ha estat ben diferent.

Es conta de la mateixa manera la vida de l'un i la vida de l'altre: el desenllaç sols les distingeix. N'hi ha per a tots els gustos, com les obres de Ducis, qui acaben bé o malament, segons la sensibilitat dels lectors.

Quant a la veritat d'aqueixa història, o d'aqueixes dues històries, és incontestable i ofendríeu en gran manera el patriotisme provincial dels sevillans si poséssiu en dubte l'existència d'aquests bergants qui han tornat suspecte la genealogia de llurs més nobles famílies. Es mostra als estrangers la casa de don Joan Tenorio, i cap home amic de les arts, no ha pogut passar per Sevilla sense visitar l'església de la Caritat. Hi haurà vist la tomba del cavaller de Mañara amb aquesta inscripció dictada per la seva humilitat, o si voleu, pel seu orgull: *Aquí yace el peor hombre que fué en el mundo*. Com podreu dubtar, després d'això? Es cert que després d'haver-vos conduït a veure aquests dos monuments, el vostre cicerone us referirà també com don Joan (no se sap quin) va fer proposicions estranyes a La

Giralda, aquesta figura de bronze qui sobremunta la torre moresca de la catedral, i com La Giralda les va acceptar; com don Joan, passejant-se, pres del vi, per la riba esquerra del Guadalquivir, demanà foc a un home qui passava per la riba dreta fumant un cigar, i com el braç del fumador (qui no era altre sinó el diable en persona) s'allargà tant i tant que travessà el riu i vingué a presentar el seu cigar a don Joan, qui encengué el seu com si tal cosa i sense aprofitar-se de l'advertiment; tan endurit estava...

He procurat de donar a cada don Joan la part qui li pertoca en llur fons comú de malvestats i de crims. A manca de mètode millor, m'he aplicat a no contar de don Joan de Mañara, mon heroi, sinó aventures qui no pertanyessin per dret de prescripció a don Joan Tenorio, tan conegut entre nosaltres per les obres mestres de Molière i de Mozart.

El comte don Carles de Mañara, era un dels senyors més rics i més considerats que hi va haver a Sevilla. Era de naixença illustre i, en la guerra contra els moriscos revoltats, havia provat que no havia degenerat del coratge dels seus avis. Després de la submissió de les Alpujarres, va tornar a Sevilla amb una esgarrinxada al front i un gran nombre d'infants presos als infidels, que va tenir cura de fer batejar i que va vendre avantatjosament per les cases cristianes. Les seves ferides, qui no el desfiguraven, no el privaren de plaure a una senyoreta de bona casa, qui li donà preferència sobre gran nombre de pretendents a la seva mà. D'aquest matrimoni van néixer primerament diverses filles, de les quals, les unes es van casar després, i les altres van prendre estat religiós. Don Carles de Mañara es desesperava de no tenir hereu del seu nom, quan la naixença d'un fill va venir a curullar-lo de joia i li va fer esperar que el seu antic majorat no passaria a una línia collateral.

Don Joan, aquell fill tan desitjat, i heroi d'aquesta verídica història, fou aviciat per son

pare i per sa mare, com havia d'ésser-ho l'únic hereu d'un gran nom i d'una gran fortuna. Essent encara molt petit, era ja senyor gairebé absolut de les seves accions i al palau del seu pare ningú no hauria tingut la gosadia de contrastar-lo. Unicament, la mare volia que fos devot com ella, el pare que son fill fos valent com ell. Ella, a còpia de carícies i de llatinades, obligava l'infant a aprendre les lletanies, els rosaris, en fi, totes les pregueres obligatòries i no obligatòries. Ella l'adormia llegint-li la llegenda dels sants. Per altra banda, el pare ensenyava a son fill els romanços del Cid i de Bernard del Càrpio, li contava la revolta dels moriscos, i l'encoratjava a exercitar-se tot el dia a llançar el venable, a tirar la ballesta i fins l'arcabús contra un maniquí vestit de moro que ell havia fet fabricar al capdavall del seu jardí.

Hi havia a l'oratori de la comtessa de Mañara una pintura a l'estil dur i sec de Morales, qui representava els turments del Purgatori. Totes les menes de suplicis de què el pintor havia pogut tenir esment, s'hi trobaven representats amb tanta d'exactitud, que el torcionari de la Inquisició no hi hauria trobat res a dir. Les ànimes del purgatori estaven dins una mena de gran caverna a la part alta de la qual es veia un espirall. Collocat a la vora d'aquesta obertura, un àngel donava la mà a una ànima qui eixia del sojorn de dolors, mentre, al costat d'ell, un home d'edat i amb un rosari a les mans juntes, semblava pregar amb molta de fervor. Aquest home, era el donador de la pintura, qui l'havia feta fer per a una església d'Osca. En llur revolta, els moriscos, van calar foc a la vila; l'església fou destruïda; però per miracle, la pintura fou conservada. El comte de Mañara se l'havia emportada i n'havia decorat l'oratori de la seva muller. Ordinàriament, el petit Joan totes les vegades que entrava a la cambra de la seva mare, romania llarga estona immòbil en contemplació davant d'aquella pintura qui l'esfereïa i el capficava a la vegada. Sobretot, no podia desprendre els ulls d'un home al qual un serpent semblava rosegar les entranyes, mentre es trobava sospès damunt d'un braser ardent per mitjà d'hams de ferro qui l'enganxaven pels costats. Girant els ulls amb ansietat vers la part on hi havia l'espirall, el pacient semblava demanar al donador pregueres qui l'arrenquessin de tantes sofrences. La comtessa no deixava mai d'explicar al seu fill que aquell malaurat experimentava tal suplici perquè no havia sabut bé el catecisme, perquè s'havia burlat d'un sacerdot, o havia estat distret a l'església. L'ànima qui se'n volava devers el paradís, era l'ànima d'un parent de la família de Mañara qui tenia, sens dubte, alguns menuts pecats a retreure's; però el comte de Mañara havia pre-

gat per ell, havia donat molt al clercat per tal de rescatar-lo del foc i dels turments, i havia tingut la satisfacció de trametre al paradís l'ànima del seu parent, sense donar-li temps d'avorrir-se massa al purgatori. —Amb tot, Joanet —afegia la comtessa—, jo sofriré potser un dia d'aqueixa manera, i m'estaria milions d'anys al Purgatori, si no pensessis a fer dir misses per tal de treure-me'n; que en fóra de mal fet deixar en la pena la mare qui t'ha nodrit!— Aleshores l'infant plorava; i si tenia alguns rals a la butxaca, s'apressava a donar-los al primer pidolaire que trobava portant una guardiola per les ànimes del purgatori.

Si entrava al gabinet de son pare, veia cuirasses abonyegades per bales d'arcabussos, un casc que el comte de Mañara portava a l'assalt d'Almeria i qui guardava el senyal del tall d'una destal musulmana; llances, sabres moriscos, estendards presos als infidels decoraven aquella habitació.

—Aquesta simitarra —deia el comte—, l'he presa al cadí de Vejer qui va colpir-me'n tres vegades abans que jo no li llevés la vida. —Aqueix estendard era portat pels rebels de la muntanya d'Elvira. Acabaven de barrejar un vilatge cristià; vaig córrer-hi amb vint cavallers. Quatre vegades vaig provar de penetrar al mig de llur batalló per tal de prendre aqueix estendard; quatre vegades vaig ésser rebutjat. A la cinquena, vaig fer el senyal de la creu; vaig cridar: "Sant Jaume!", i vaig enfonsar els rengles d'aquells pagans. I, veus aqueix calze d'or que porto a les meves armes? Un alfaquí dels moriscos l'havia robat d'una església on havia comès mil horrors. Els seus cavalls havien menjat civada damunt l'altar; els seus soldats havien dispersat els ornaments dels sants. L'alfaquí es servia d'aquell calze per a beure gelat de neu. Vaig sorprendre'l a la seva tenda mentre portava als llavis el vas sagrat. Abans no hagués dit "Allah!", mentre el beuratge era encara dins la gorja, amb aquesta bona espasa vaig colpir la testa rasurada d'aquell gos i la fulla li entrà fins a les dents. Per tal de recordar aquella santa venjança, el rei m'ha permès de portar un calze d'or a les meves armes. Et dic això, Joanet, perquè ho contis als teus fills i perquè sàpiguen perquè les teves armes no són exactament les del teu avi, don Diego, les quals veus pintades al damunt del seu retrat.

Trobant-se així entre la guerra i la devoció, l'infant passava els seus dies fabricant petites creus amb llates o bé armat d'un sabre de fusta, esgrimint-se a l'hort contra les carabasses de Rota, la forma de les quals s'assemblava força, segons ell, a testes de moros cobertes de llurs turbans.

A divuit anys, don Joan explicava prou malament el llatí, sabia força bé la missa, i manjava l'espasa llarga, o l'espasa de dues mans, millor que no feia el Cid. Son pare, jutjant que un gentilhome de la casa de Mañara havia d'adquirir encara d'altres talents, resolgué de trametre'l a Salamanca. La preparació del viatge fou aviat feta. Sa mare li donà força rosaris, escapularis i medalles beneïdes. Li ensenyà també diverses oracions de gran ajut en una pila de circumstàncies de la vida. Don Carles li donà una espasa, el puny de la qual, damasquinat d'argent, estava ornat amb les armes de la família; va dir-li: —“Fins ara només has viscut entre criatures; ara te'n vas a viure amb homes. Recorda't que el bé més preat d'un gentilhome, és la seva honor; i la seva honor és la dels Mañara. Que mori el darrer plançó de la nostra casa abans que una taca no sigui feta a la seva honor! Pren aqueixa espasa; ella et defensarà si algú t'ataca. No siguis mai el primer a desembeinar-la; però recorda't que els teus avantpassats no han tornat mai la llur a la beina sinó un cop eren vencedors, i estaven venjats”. Així, proveït d'armes espirituals i temporals, el descendent dels Mañara muntà a cavall i deixà l'estatge dels seus pares.

La universitat de Salamanca es trobava aleshores en tota la seva glòria. Els seus estudiants no havien estat mai més nombrosos, els seus professors més doctes; però tampoc mai els burgesos no havien hagut de sofrir tant de les insolències de la joventut indisciplinada, qui sojornava, o més ben dit, regnava a llur ciutat. Les serenates, els esquellots, tota mena de terrabastall nocturn, aital era llur faisó de vida ordinària, la monotonia de la qual era de tant en tant diversificada pels raptos d'esposes o de filles, per robatoris o bastonades. Don Joan, arribat a Salamanca, passà alguns dies a remetre lletres de recomanació als amics de son pare, a visitar els seus professors, a recórrer les esglésies, i a fer-se mostrar les relíquies que encloïen. Seguint la voluntat de son pare, va remetre a un dels professors una suma prou considerable per a què fos distribuïda entre els estudiants pobres. Aquesta cavalleriesitat tingué el més gran succés i li valgué tot seguit amics nombrosos.

Don Joan tenia un gran desig d'aprendre, es feia el bon propòsit d'escoltar com a paraules de l'Evangelí tot el que sortiria de la boca dels seus professors; i per tal de no perdre'n res, volgué també col·locar-se tan prop com fos possible de la càtedra. Quan entrà a la sala on havia de fer-se la lliçó, veié que un lloc estava buit tan a prop del professor com ell hauria pogut desitjar-ho. S'hi va asseure. Un estudiant brut, mal pentinat, vestit de parracs, com tants n'hi

ha a les universitats, va separar un instant els ulls del seu llibre per posar-los en don Joan. Amb un aire d'esbalaiment estúpid: —Us poseu en aqueix lloc? —va dir-li gairebé esfereït—; ignoreu que és aquí on s'asseu ordinàriament don Garcia Navarro?

Don Joan va respondre que ell havia sempre sentit a dir que els llocs pertanyien al primer ocupant, i que havent trobat aquell buit, creïa poder prendre'l, sobretot si el senyor don Garcia no havia encarregat a son veí que li guardés. —Sou foraster, aquí, pel que veig —va dir l'estudiant— i arribat deu fer ben poc de temps, puix que no coneixeu encara don Garcia. Heu de saber que és un dels homes més... —aquí l'estudiant baixà la veu i semblà experimentar la temença d'ésser sentit pels altres estudiants!— Don Garcia és un home terrible. Malaurat qui l'ofèn! Té la paciència curta i l'espasa llarga; i esteu segur que si algú s'asseu a un lloc on don Garcia s'ha assegut dues vegades, ja n'hi ha prou perquè se n'esdevinguin picabaralles, perquè és molt puntós i susceptible. Quan ell disputa, colpeix; i quan colpeix, mata. Ara ja us he advertit; vós fareu el que us semblarà bé.

Don Joan trobava força extraordinari que aquell don Garcia pretengués reservar-se els llocs millors sense prendre's el treball de meritjar-los per la seva puntualitat. Al mateix temps veia que molts d'estudiants tenien els ulls fits en ell, i sentia com seria mortificant deixar aquell lloc després d'haver-s'hi assegut. Per altra banda, no li feia res de tenir una baralla tot just arribat, i sobretot amb un home tan perillós com semblava ésser-ho don Garcia. Es trobava en aquesta perplexitat, no sabent a què determinar-se i continuava romanent maquinalment al mateix lloc, quan un estudiant entrà i s'avançà dret vers ell. —Heus aquí don Garcia—, li digué el seu veí.

Aquell Garcia era un home jove, ample d'espatlles, ben cepat, el rostre colrat, l'ull altiu i la boca menyspreadora. Portava un gipó qui hauria pogut ésser negre, i una capa foradada; per damunt de tot això penjava una llarga cadena d'or. Es sabut que de tots temps els estudiants de Salamanca i de les altres universitats d'Espanya, han posat una mena de punt d'honor a presentar-se esparracats, volent probablement mostrar amb això que el veritable mèrit sap passar-se dels ornaments manlevats a la fortuna.

Don Garcia s'acostà al banc on don Joan estava encara assegut, i saludant-lo amb molta de polidesa: —Senyor estudiant —va dir—, vós sou nouvingut entre nosaltres; amb tot, el vostre nom m'és ben conegut. Els nostres pares han estat grans amics i si voleu permetre-m'ho, llurs fills no ho seran menys—. Tot parlant així presen-

tava la seva mà a don Joan de la més cordial manera. Don Joan, qui s'esperava un altre començament, rebé amb molta diligència les polideses de don Garcia i li respongué que es tindria per molt honorat amb l'amistat d'un cavaller com ell.

—Vós no coneixeu encara Salamanca —proseguí don Garcia—; si voleu acceptar-me per vostre guia, em plaurà molt de fer-vos veure tot el que cal, des del cedre fins a l'hisop, en el país on aneu a viure.— Tot seguit, adreçant-se a l'estudiant assegut al costat de don Joan: —Anem, Perico. Aixeca't d'aquí. Creus que un grossolà com tu hagi de fer companyia al senyor don Joan de Mañara?— Parlant així va donar-li una forta empenta, i va posar-se al seu lloc, que l'estudiant s'havia apressat d'abandonar.

Quan la lliçó fou acabada, don Garcia donà la seva adreça al seu nou amic i li va fer prometre de venir a veure'l. Després, havent-lo saludat amb la mà, amb aire graciós i familiar, va sortir embolcallant-se amb gràcia amb la seva capa, foradada com una escumadora.

Don Joan, portant els llibres sota el braç, s'havia aturat en una galeria del col·legi, volent examinar les antigues inscripcions qui cobrien les parets, quan va adonar-se que l'estudiant qui li havia parlat primerament se li acostava com si volgués examinar els mateixos objectes. Don Joan, després d'haver-li fet una inclinació de testa per fer-li comprendre que el reconeixia, es disposava a sortir, però l'estudiant va retenir-lo per la capa.

—Senyor don Joan —va dir-li—, si no porteu pressa, tindríeu la bonesa de concedir-me un moment de conversa?

—Volenters —respongué don Joan, i va recolzar-se contra un pilar—; us escolto.

Perico girà el cap a totes bandes amb un posat d'inquietud com si temés d'ésser observat, i va acostar-se a don Joan per parlar-li a l'orella, cosa qui semblava un precaució inútil, perquè no hi havia ningú sinó ells a la vasta galeria gòtica on es trobaven. Passat un moment de silenci: —Podríeu dir-me, senyor don Joan —demanà l'estudiant en veu baixa i gairebé tremolosa—, podríeu dir-me si el vostre pare ha conegut realment el pare de don Garcia Navarro?

Don Joan féu un moviment de sorpresa. —Ja heu sentit com don Garcia ho deia suara mateix.

—Sí —respongué l'estudiant, baixant la veu més, encara—; malgrat d'això, digueu-me si heu sentit mai dir al vostre pare que conegués el senyor Navarro?

—Sí; sens dubte; i estava amb ell a la guerra contra els moriscos.

—Molt bé; però heu sentit dir mai si aquest gentilhome tenia... un fill?

—Es veritat, no he posat mai gaire esment al que mon pare pogués dir-ne... Però, per què em feu aqueixes preguntes? Don Garcia no és fill del senyor Navarro?... Es que fóra un seu bastard?

—Poso el cel per testimoni que no he dit cosa semblant —va exclamar-se l'estudiant, esfereït, tot esguardant darrera el pilar contra el qual es recolzava don Joan—; volia demanar-vos, només, si no teníeu coneixença d'una història estranya que molta de gent conten sobre aqueix don Garcia.

—No en sé una paraula.

—Es diu... observeu bé que no faig sinó repetir el que he sentit a dir,... es diu que don Diego Navarro tenia un fill qui, a l'edat de sis o set anys, caigué malalt d'una malaltia greu i tan estranya que els metges no sabien quin remei posar-hi. Amb això el pare, qui no tenia d'altre fill, trameté nombroses ofrenes a moltes capelles, va fer tocar relíquies al malalt; tot endebades. Desesperat, va dir un jorn, segons m'han assegurat..., va dir, esguardant-se una imatge de Sant Miquel: —Ja que tu no pots salvar el meu fill, vull saber si aqueix que tens ací, sota els peus, no tindria pas més poder.

—Aquell home era un blasfem abominable! —s'exclamà don Joan, escandalitzat fins al capdamunt.

—Poc després l'infant guarí..., i aqueix infant és don Garcia!

—I això vol dir que don Garcia porta el diable al cos, d'aleshores ençà —va dir esclatant a riure don Garcia, qui va mostrar-se al mateix instant i qui semblava haver escoltat aqueixa conversa amagat darrera d'un pilar veí—. En veritat, Perico —va dir amb to fred i menyspreador a l'estudiant estupefacte—; si no fóssiu un covard, us faria penedir de l'audàcia que heu tingut en parlar de mi. —Senyor don Joan —va continuar adreçant-se a Mañara—, quan em coneixereu més bé no perdreu el temps a escoltar aquest xerraire. I, teniu, per demostrar-vos que no sóc un diable dolent, feu-me l'honor d'acompanyar-me tot seguit a l'església de Sant Pere; quan hi haurem acomplert les nostres devocions, us demanaré permís per fer-vos fer un mal dinar amb alguns companys.

Tot parlant així, prenia el braç de don Joan, qui avergonyit d'haver estat sorprès escoltant-se l'estranya història de Perico, va apressar-se d'acceptar l'oferiment del seu nou amic per tal de mostrar-li com feia poc esment de les maledicències que acabava de sentir.

En entrar a l'església de Sant Pere, don Joan i don Garcia van agenollar-se davant d'una capella entorn de la qual hi havia gran concurrèn-

cia de fidels. Don Joan féu la seva preguera en veu baixa; i encara que romangué una estona convenient en aquesta piadosa ocupació, va trobar, quan va tornar a aixecar el cap, que el seu camarada semblava encara submergit en un èxtasi devot; bellugava suaument els llavis; s'hauria dit que no es trobava encara a la meitat de les seves meditacions. Una mica avergonyit d'haver acabat tan de pressa, va posar-se a recitar en veu baixa les lletanies qui li van venir a la memòria. Un cop llestes les lletanies, don Garcia seguia no movent-se. Don Joan despatxà encara amb distracció alguns menuts sufragis; després, veient son company sempre immòbil, va creure poder esguardar al seu entorn per passar l'estona i esperar la fi d'aquella eternal oració. Tres dones agenollades damunt catifes de Turquia van atreure-li l'atenció d'antuvi. L'una, per l'edat, per les ulleres i l'amplària venerable de les seves togues no podia ésser altra sinó una "duenya". Les altres dues eren joves i boniques, i no tenien pas els ulls tan abaixats vers llurs rosaris que no es pogués veure que eren grans, vius i ben esqueixats. Don Joan experimentava molt de plaer mirant-se'n una; àdhuc més de plaer que no hauria d'haver tingut en un sant lloc. Oblidant la preguera del seu camarada, va estirar-lo per la mànega i va demanar-li en veu baixa qui era aquella senyoreta qui portava un rosari d'ambre groc.

—És —respongué Garcia, sense semblar escandalitzat de la seva interrupció—, donya Teresa d'Ojeda; i aquesta és donya Fausta, la seva germana gran, ambdues filles d'un auditor al Consell de Castella. Jo estic enamorat de la gran; podreu enamorar-vos de la petita. Teniu —va afegir— ara s'aixequen i van a sortir de l'església; anem de pressa que les veurem pujar al carruatge; potser el vent aixecarà llurs "basquinyes" i albirem una cama bonica, o dues.

Don Joan estava tan emocionat per la bellesa de donya Teresa, que, sense parar esment a la indecència d'aqueix llenguatge, va seguir don Garcia fins a la porta de l'església i veié les dues nobles senyoretetes pujar a llur carrossa i deixar la plaça de l'església per entrar a un dels carrers més concorreguts. Quan van haver desaparegut, don Garcia, enfonsant-se el capell de través, va exclamar-se alegrement:

—Heu's aquí unes noies enciseres! Vull que se m'emporti el diable si la gran no és meva abans de deu dies! I vós, heveu avançat els vostres afers amb la petita?

—Com! avançar els meus afers? —va respondre don Joan amb un posat ingenu—; si és la primera vegada que la veig!

—Bona raó, verament! —s'exclamà don Garcia—. Creieu que fa gaire més de temps que conec jo la Fausta? I amb tot, avui li he remès un

bitllet que ha pres de molt bon grat.

—Un bitllet? Però si no us he vist escriure!

—Sempre en porto d'escrits a sobre, i, amb tal que no hi posi cap nom, poden servir per a totes. Tingueu només compte amb no usar epítets comprometedors sobre la color dels ulls o dels cabells. Quant als sospirs i a les llàgrimes, i als sobresalts, brunes o blondes, solteres o casades, els prendran sempre a bona part.

Tot parlant d'aquesta manera, don Garcia i don Joan es van trobar a la porta de la casa on el dinar els esperava. Hi havia un festí d'estudiants, més copiós que elegant i variat; força guisats carregats d'espècies, carns salades, coses totes provocants la set. Per altra banda, hi havia abundància de vins de la Manxa i d'Andalusia. Alguns estudiants, amics de don Garcia, esperaven la seva arribada. Es van posar immediatament a taula i durant certa estona no es va sentir d'altre soroll sinó el de les mandíbules i els dels gots xocant amb les ampolles. Aviat, com el vi posés els convidats de bona humor, la conversa començà i esdevingué de les més sorolloses. No es parlava sinó de duels, d'enamoraments i d'entremaliadures d'estudiants. L'un contava com havia trufat la seva hostessa mudant-se de casa la vetlla del jorn que havia de pagar el lloguer. L'altre havia tramès a demanar a casa d'un marxant de vi algunes gerres de *Valdepeñas* de part d'un dels més severos professors de teologia, i tenia la destresa de fer desaparèixer les gerres, deixant al professor pagar els comptes, si volia. Aquest havia bastonejat la guàrdia; aquell, per mitjà d'una escala de corda, havia entrat a casa de la seva amant, malgrat les precaucions d'un gelós. De primer, don Joan escoltava amb una mena de consternació la relació de tots aquells desordres.

Poc a poc el vi que bevia i l'alegria dels convidats van desarmar els seus escrúpols. Les històries que contaven el van fer riure, i fins va arribar a envejar la reputació que donaven a alguns llurs trucs de destresa o d'enganyifa. Va començar d'oblidar els assenyats principis que havia après a la Universitat. L'estudiant enmig dels *pillos* es troba en un país enemic, i té el dret d'obrar amb ells com els hebreus amb els cananeus. Solament com el senyor *corregidor* tenia, per dissort, poc respecte envers les santes lleis de la Universitat, i no volia sinó l'avinentesa de noure els seus iniciats, aquests havien d'estar units com a germans, ajudar-se entre ells, i sobretot servir-se entre ells un secret inviolable.

Aqueixa edificant conversa va durar tant com les ampolles. Quan van estar buides, tots els senders es trobaven singularment enterbolits, i cada un experimentava una violenta enveja de dormir. Com el sol es trobava encara en tota la seva força, van separar-se per tal d'anar a fer la mig-

diada; però don Joan va acceptar un llit a casa de don Garcia. Tot just s'havia estès damunt d'un matalàs de cuir, la fatiga i les vapors del vi van submergir-lo en una son profunda. Durant molt de temps, els seus somnis foren tan estranys i tan confusos que no experimentava d'altre sentiment sinó el d'un vague malestar, sense tenir la percepció d'una imatge o d'una idea qui en pogués ésser la causa. Poc a poc començà de veure més clar en el seu somni, si podem així expressar-nos, i va somniar amb coherència. Li semblava que es trobava dins una barca en un gran riu més ample i més turbulent que mai no havia vist el Guadalquivir en hivern. No hi havia ni veles, ni remes, ni governall, i la vora del riu estava deserta. La barca es trobava talment saccejada pel corrent, que amb el malestar que experimentava va creure's a l'embocadura del Guadalquivir, al moment que els badocs de Sevilla qui van a Càdiç comencen de sentir els primers atacs del mareig. Bentost va trobar-se en una part del riu molt més estreta, de manera que podia fàcilment veure les dues vores i àdhuc fer-s'hi sentir. Aleshores van aparèixer, ensems, a les dues vores, dues figures lluminoses qui es van acostar cada una per la seva banda com si li duguessin socors. Va girar primerament la testa a dreta i va veure un vellard de rostre greu i auster, amb els peus nus, i qui no tenia per vestit sinó una vesta coberta d'espines. Semblava estendre la mà a don Joan. A l'esquerra, on va mirar tot seguit, va veure una dona, de talla elevada i amb el rostre més noble i més atraient, qui tenia a la mà una corona de flors que li presentava. Al mateix temps va observar que la barca es dirigia a son grat, sense remes, però pel sol fet de la seva voluntat. Anava a desembarcar a la banda on hi havia la dona, quan un crit eixit de la riba dreta, li va fer girar el cap i acostar-se a aquella banda. El vellard tenia encara el posat més auster que abans. Tot el que es veia del seu cos estava cobert de macadures, lívid i tacat de sang coagulada. A una mà tenia una corona d'espines, a l'altra un fuet de puntes de ferro. En veure aquell espectacle, don Joan fou pres d'esfereïment; va tornar-se'n molt de pressa a la riba esquerra. L'aparició qui l'havia tan encisat s'hi trobava encara; els cabells de la dona flotaven al vent, els seus ulls eren animats d'un foc sobrenatural, i en lloc de la corona tenia a la mà una espasa. Don Joan va aturar-se un moment abans de desembarcar, i aleshores, esguardant amb més d'atenció, va adonar-se que la fulla de l'espasa estava roja de sang, i que la mà de la nimfa estava roja també. Espaventat, es va despertar amb sobresalt. En obrir els ulls no va poder retenir un crit a la vista d'una espasa nua qui brillava a dos peus del llit. Don Garcia anava a despertar son amic, i

veient prop del seu llit una espasa d'un treball curiós, es posà a examinar-la amb posat de coneixedor. A la fulla hi havia aquesta inscripció: "Guarda lleialtat". I al guardamà, com ja havem dit, portava les armes, el nom i la divisa dels Mañara.

—Teniu ací una bella espasa, company —va dir don Garcia—. Ara ja heu degut reposar prou. La nit és vinguda, passem-nos una mica; i quan les honrades gents d'aquesta ciutat hauran entrat a llurs cases, anirem, si us plau, a donar una serenata a les nostres divinitats.

Don Joan i don Garcia es van passejar una estona a la vora del Tormes, mirant passar les dones qui venien a respirar la fresca o ullar els amants. Poc a poc els passejants van esdevenir més rars; van desaparèixer totalment.

—Heu's ací el moment —va dir don Garcia—, heu's ací el moment que tota la ciutat pertany als estudiants. Els *pillos* no gosarien torbar-nos en les nostres innocents recreacions. Quant a la guarda nocturna, si per ventura hi tinguéssim alguna baralla, no tinc necessitat de dir-vos que és una gentussa a la qual no cal tenir contemplacions. Però si els bricons fossin massa nombrosos i calgués fer anar les cames, no tingueu cap inquietud; conec tots els giravolts, no us preocupeu sinó de seguir-me i estar segur que tot anirà bé.

Tot parlant així, va llançar-se el mantell a l'espatlla esquerra de faisó que li cobrís la més gran part possible del rostre, i li deixés, però, el braç dret lliure. Don Joan va fer el mateix i tots dos van dirigir-se vers el carrer que habitaven donya Fausta i la seva germana. En passar per davant del porxo d'una església, don Garcia xiulà i el seu patge va presentar-se amb una guitarra a la mà, don Garcia la va prendre i donà comiat al patge.

—Ja veig —va dir don Joan entrant al carrer de Valladolid—, ja veig que voleu fer-me servir per protegir la vostra serenata; estigueu segur que em comportaré de manera que mereixi la vostra aprovació. Fóra renegat per Sevilla, la meva pàtria, si no sabés guardar un carrer contra els qui fan nosa!

—No pretenc posar-vos en sentinella —respongué don Garcia—. Tinc les meves amors aquí, però vós hi teniu també les vostres; cada u la seva cacera. Silenci! Heu's ací la casa, Vós, aqueixa gelosia; jo, aquella, i alerta.

Don Garcia, havent afinat la guitarra, va posar-se a cantar amb una veu prou agradosa un romanç on, com ordinàriament, es tractava de llàgrimes, de sospirs i de tot el que segueix. Jo no sé si n'era ell l'autor.

A la tercera o quarta seguidilla, les gelosies de les dues finestres es van aixecar lleugerament, i

una petita tos es deixà sentir. Allò volia dir que se'ls escoltaven. Els músics, segons diuen, no sonen mai quan se'ls prega de fer-ho, o quan se'ls escolta. Don Garcia, va deixar la seva guitarra damunt d'un pedrís i va entaular conversa en veu baixa amb una de les dones qui l'escoltaven. Don Joan, aixecant els ulls, va veure a la finestra que hi havia damunt del seu cap una dona qui semblava considerar-lo atentament. No dubtava que no fos la germana de donya Fausta que el seu gust i la tria del seu amic li donaven per dama dels seus pensaments. Però era encara tímid, sense experiència, i no sabia per on començar. De sobta, un mocador caigué de la finestra, i una veueta dolça s'exclamà: "Ah! Jesús! m'ha caigut el mocador!" Don Joan va recollir-lo; tot seguit el va col·locar a la punta de la seva espasa i va aixecar-lo a l'altura de la finestra. Era una faiso d'entrar en matèria. La veu començà per regra ciaments; després demanà si el senyor cavaller qui tenia tanta de cortesia, no havia estat aquell matí a l'església de Sant Pere. Don Joan respongué que hi havia anat, i que hi havia perdut el repòs. —Com? —Veient-vos. Don Joan era de Sevilla i sabia de cor tots els romanços moriscos, la llengua amorosa dels quals és tan rica. No podia mancar d'ésser eloqüent. La conversa durà a prop d'una hora. Finalment Teresa s'exclamà que esperava son pare, i que calia retirar-se. Els dos galans no van deixar el carrer sinó després d'haver vist dues petites mans blanques sortir de la gelosia i llançar a cada un una branca de gesamí. Don Joan se n'anà a dormir amb la testa plena d'imatges delicioses. Don Garcia, entrà a una taverna, on passà la major partida de la nit.

L'endemà, els sospirs i les serenates van tornar a començar. El mateix va succeir les nits següents. Després d'una resistència convenient, les dues dames van consentir a donar i a rebre rinxols de cabells, operació qui va fer-se per mitjà d'un fil qui pujà i baixà les penyores baratades. Don Garcia, qui no era home per contentar-se de futeses, parlà d'una escala de corda o bé de claus falses; però el van trobar massa atrevit i la seva proposició fou, sinó rebutjada, almenys indefinidament ajornada.

Feia cosa d'un mes, que don Joan i don Garcia parrupejaven prou inútilment sota les finestres de llurs enamorades. Una nit molt ombrívola, estaven en llur facció ordinària, i la conversa durava feia una estona amb satisfacció de tots els interlocutors, quan a l'extrem del carrer aparegueren de set a vuit homes amb capa, la meitat dels quals portava instruments de música.

—Déu meu! —s'exclamà Teresa—, heu's aci don Cristòfor qui ve a donar-nos una serenata. Allunyeu-vos, per l'amor de Déu, o passarà alguna desgràcia.

—No cedirem a ningú un lloc tan bell —exclamà don Garcia; i aixecant la veu—: Cavaller —va dir al primer qui s'acostava—, el lloc és pres, i aqueixes dones no n'han de fer res de la vostra música; de manera que si us plau, cerqueu millor fortuna en altra banda.

—Es un d'aquests bastaixos d'estudiants qui pretén privar-nos de passar! —exclamà don Cristòfol—. Vaig a fer-li saber el que costa d'adreçar-se a les meves amors!— Dient aquestes paraules, va treure l'espasa. Al mateix temps, les dels seus companys brillaren fora de la veina. Don Garcia, amb una llestesa admirable, enrotllant-se la capa al braç, va empunyar l'espasa i va cridar: —A mi els estudiants!— Però no n'hi havia ni un, pels encontorns. Els músics, tement sens dubte de veure llurs instruments fets malbé en la picabaralla, van posar-se a córrer cridant la justícia, mentre que les dues dones, a la finestra, invocaven a llur ajut tots els sants del paradís.

Don Joan, qui es trobava sota la finestra més pròxima a don Cristòfor, de primer va haver de defensar-se contra ell. El seu adversari era destre, i, a més, tenia a la mà esquerra una tarja de ferro de la qual es servia per a parar els cops, mentre que don Joan només tenia l'espasa i la capa. Vivament escomès per don Cristòfor, va recordar-se amb molta oportunitat d'un cop que li havia ensenyat el *signor* Uberti, son mestre d'armes. Va deixar-se caure sobre la mà esquerra, i amb la dreia lliscant l'espasa per sota de la tarja de don Cristòfor, la hi va enfonsar en el buid de les costelles amb tanta de força, que el ferro va rompre's després d'haver penetrat la llargada d'un palmell. Don Cristòfor va fer un gran crit i va caure banyat de la seva sang. Durant aqueixa operació, qui va durar menys de fer que de contar, don Garcia es defensava amb succés contra els seus adversaris, qui tot just van veure caure llur cap damunt l'empostissat, van fer-se escàpols a corre-cuita.

—I ara fugim —va dir don Garcia—; no és pas el moment de divertir-nos; adéu, belles senyorettes!— I va emportarse'n don Joan, qui es trobava tot esfereït de la seva gesta. A vint passes de la casa, don Garcia va aturar-se per demanar a son company, què havia fet de la seva espasa.

—La meva espasa? —va dir don Joan, no adonnt-se fins aleshores que ja no la tenia a la mà—. No sé... probablement l'hauré deixat caure.

—Maledicció! —va exclamar-se don Garcia—, i el vostre nom que es troba gravat al guardamà!

En aquell moment es veien uns homes amb torxes qui sortien de les cases veïnes i s'apressaven a l'entorn del moribund. A l'altre cap del carrer, una tropa d'homes armats s'acostaven ràpidament. Era, sens dubte, una patrulla atreta pels crits dels músics i pel soroll del combat.

Don Garcia, tirant-se el barret sobre els ulls i cobrint-se amb la capa la part inferior del rostre per tal de no ésser reconegut, va llançar-se, malgrat del perill, al bell mig de tots aquells homes reunits, esperant retrobar aquella espasa qui hauria indubtablement fet reconèixer el culpable. Don Joan el veié colpir a dreta i esquerra, apagant els llums i tirant per terra tot el que trobava al seu pas. Va reparèixer aviat, corrent amb totes les forces i portant una espasa a cada mà; tota la patrulla el perseguia.

—Ah!, don Garcia —va exclamar-se don Joan, prenent l'espasa que li donava—, com us haig de servir agraïment!

—Fugim! fugim! —va exclamar-se don Garcia—. Seguiu-me, i si algun d'aquests us assetja de massa prop, punxeu-lo com heu fet amb l'altre.

Tots dos van posar-se a córrer aleshores amb tota la velocitat que podia donar-los llur vigoria natural, augmentada per la por envers el senyor Corregidor qui passava per ésser encara més terrible per als estudiants que per als lladres.

Don Garcia, qui coneixia Salamanca com son *Deus det*, era molt hàbil per girar ràpidament els angles dels carrers i llançar-se pels passadissos estrets, mentre que son company, més novell, tenia grans treballs a seguir-lo. L'alè començava de mancar-li quan, al capdavant d'un carrer van trobar un grup d'estudiants qui es passejaven cantant i tocant la guitarra. Tot just van adonar-se que dos dels seus companys eren perseguits, van arreplegar pedres, bastons, i totes les armes possibles. Els arquers, tot esbufegant, no van jutjar oportú d'emprendre una escaramussa. Van retirar-se prudentment, i els dos culpables van anar a refugiar-se i a reposar uns moments en una església veïna.

Sota el porxo, don Joan volgué tornar la seva espasa a la beina, no trobant convenient ni cristià d'entrar a la casa de Déu amb una arma a la mà. Però la beina resistia, la fulla no entrava sinó amb dificultat i, en un mot, va adonar-se que l'espasa que tenia a la mà no era la seva; don Garcia, amb la precipitació, havia agafat la primera espasa que havia trobat a terra i era la del mort o d'un dels seus acòlits. El cas era greu; don Joan va advertir-ne el seu amic, a qui havia après de considerar com a home de bon consell.

Don Garcia va arrugar la entrecella, va mossegar-se els llavis, va retòrcer les ales del seu barret, va donar unes quantes passes, mentre que don Joan, tot esmaperdut de l'enutjosa descoberta que acabava de fer, es trobava pres de tanta inquietud com remordiments. Passat un quart d'hora de reflexions, durant el qual don Garcia tingué el bon gust de no dir una sola vegada:

“Per què us deixàveu caure l'espasa?”, aquest va prendre don Joan pel braç i li va dir: —Veniu amb mí; jo tinc el que us convé.

En aquell moment un sacerdot sortia de la sagristia de l'església i es disposava a sortir al carrer; don Garcia va aturar-lo:

—No és el savi llicenciat Gómez a qui tinc l'honor de parlar? —va dir-li, inclinant-se profundament.

—No sóc, encara, llicenciat —va respondre el sacerdot, evidentment afalagat de passar per un llicenciat—. Jo em dic Manuel Tordoya, i sóc tot al vostre servei.

—Pare —va dir don Garcia—, vós sou justament la persona a qui, jo voldria parlar; es tracta d'un cas de consciència, i si la nomenada no m'ha enganyat, ¿vós sou l'autor d'aquell famós tractat de *Casibus conscientiae* qui ha fet tant de soroll a Madrid?

El sacerdot, deixant-se anar al pecat de vanitat, va respondre barbotejant que ell no era l'autor d'aquell llibre (el qual, a dir veritat, no havia mai existit), però que s'havia ocupat molt de semblants matèries. Don Garcia, qui tenia les seves raons per a no escoltar-se'l, va continuar d'aquesta manera: —Heu's aquí, pare, en dues paraules, l'afer sobre el qual jo volia consultar-vos. A un dels meus amics, avui mateix encara no fa una hora, se li ha encarat pel carrer un home qui li diu: “Cavaller, vaig a batre'm a dues passes d'ací; el meu adversari té una espasa més llarga que la meua; vulgueu-me deixar la vostra per tal que les armes siguin iguals”. I el meu amic ha baratat l'espasa amb ell. Espera una estona a l'angle del carrer que la cosa s'hagi acabat. No sentint ja el dringar de les espases, s'acosta; què veu? un home mort, travessat per l'espasa que ell acabava de deixar. D'ençà d'aquell moment es troba desesperat, es fa retret de la seva complaença i tem d'haver fet un pecat mortal. Jo tracto de tranquil·litzar-lo; crec que el seu pecat és venial, per tant com, si no hagués deixat la seva espasa, hauria estat la causa que dos homes s'haguessin batut amb armes desiguals. Què en penseu, pare?, no sou de la meua opinió?

El sacerdot qui era aprenent casuista, va dreçar les orelles en sentir aquella història i va fregar-se una estona el front com un home qui cerca una cita. Don Joan no sabia on volia anar don Garcia; però no va afegir res, tement de cometre alguna falta de tacte.

—Pare, —va prosseguir Garcia—, la qüestió és molt àrdua, segons veig, puix que un gran savi com vós vacilla a resoldre-la. Demà, si ho permeteu, tornarem per saber la vostra opinió. Tot esperant, digneu-vos, us ho prego, dir o fer dir algunes misses per l'ànima del mort. — Va col·locar, tot dient aquestes paraules, dos o tres

ducats a la mà del sacerdot, cosa qui va acabar de disposar-lo favorablement envers uns joves tan devots, tan escrupulosos i, sobretot, tan generosos. Va assegurar-los que l'endemà, al mateix lloc, els donaria la seva opinió per escrit. Don Garcia fou pròdig de regraciaments; després afegí amb un to després i com qui fa una observació de poca importància: —Amb tal que la justícia no ens faci responsables, ara, d'aquesta mort! En vós esperem reconciliar-nos amb Déu.

—Quant a la justícia —va dir el sacerdot—, res no hi haveu de témer. Com el vostre amic no ha fet sinó deixar la seva espasa, no és legalment còmplice.

—Pare, teniu raó; però l'assassí ha fugit; ara examinaran la ferida; trobaran, potser, l'espasa plena de sang... què sé jo? Les gents de lleis són terribles, segons diuen.

—Però —va dir el sacerdot—, vós éreu testimoni que l'espasa ha estat manlevada?

—Certament —va dir don Garcia—; ho afirmaria davant tots els tribunals del reialme. Per altra banda —va continuar en el to més insinuant—, vós, pare, estariu aquí per donar testimoni de la veritat. Ens hem presentat a vós molt de temps abans que l'afer fos conegut per tal de demanar-vos els vostres consells espirituals. Adhuc podríeu donar testimoni del canvi... Heu's-en ací la prova. — Va prendre aleshores l'espasa de don Joan: —Veieu sinó, aquesta espasa —va dir— si li escau gaire aqueixa beina!

El sacerdot va decantar el cap com un home convençut de la veritat de la història que li contaven; sospesava sense parlar els ducats que tenia a la mà, i trobava sempre un argument sense rèplica a favor dels joves.

—Endemés, pare —va dir don Garcia, amb un to molt devot—, què ens importa la justícia? és amb el cel que volem estar reconciliats.

—Fins demà, fills meus —va dir el sacerdot retirant-se.

—Fins demà —va respondre don Garcia—; us besem les mans i comptem amb vós.

Un cop el sacerdot va haver-se'n anat, don Garcia va fer un salt de joia. —Visca la simonia! —va exclamar-se—; em sembla força que estem en una millor situació. Si la justícia s'inquieta per vós, aqueix bon pare, amb els ducats que ha rebut, i els que espera rebre de nosaltres, es troba disposat a testimoniejar que som tan estranys a la mort del cavaller que acabeu de despatxar, com l'infant qui acaba de néixer. Ara, torneu a casa vostra, estigueu sempre alerta i no obriu la porta sinó amb passos comptats; jo me'n vaig a córrer per la ciutat i assabentar-me una mica de les noves.

Don Joan, un cop tornat a la seva cambra, va llançar-se tot vestit sobre el llit. Va passar la nit

sense dormir, no pensant sinó en l'homicidi que acabava de cometre, i sobretot en les seves conseqüències. Cada vegada que sentia pel carrer el soroll dels passos d'un home, es pensava que la justícia venia a detenir-lo. Amb tot, com que estava fatigat i tenia el cap feixuc a conseqüència d'un sopar d'estudiants al qual havia assistit, va adormir-se al moment que el sol s'aixecava.

Ja reposava feia algunes hores, quan el seu criat va despertar-lo dient-li que una dama coberta d'un vel volia parlar-li. Al mateix moment una dona entrà a la cambra. Anava embolcallada de cap a peus amb un gran mantell negre qui no li deixava sinó un ull descobert. Aquest ull va girar-lo vers el criat, després vers don Joan, com demanant per parlar-li sense testimonis. El criat va sortir tot seguit. La dama va asseure's mirant a don Joan amb tot l'ull, amb la més gran atenció. Passat un moment de silenci, va començar d'aquesta manera:

—O senyor cavaller, el pas que dono us ha de sorprendre i vós deveu, sens dubte, prendre de mi no gaire bona opinió; però si fossin prou coneguts els motius qui em porten ací, sens dubte jo no seria blasmada. Vós us heu batut ahir amb un cavaller d'aqueixa ciutat...

—Jo, senyora! —s'exclamà don Joan empal·lidint-se—; no he sortit d'aqueixa cambra...

—Es inútil que fingiu amb mi i sóc jo qui us ha de donar exemple de franquesa. — Parlant així, va obrir son mantell, i don Joan reconegué donya Teresa. —Senyor don Joan —va continuar, enrojolant-se—, us haig de confessar que la vostra bravura m'ha interessat envers vós, fins a l'extrem. He observat, malgrat de la torbació en què em trobava, que la vostra espasa s'havia trencat, i que l'havíeu llançada a terra a prop de la nostra porta. Al moment que la gent s'apressava entorn del ferit, he baixat i he recollit el puny d'aquella espasa. Considerant-la, he llegit el vostre nom, i he comprès com estàveu exposat si caigués en mans de vostres enemics. Heu's-la ací; sóc ben feliç de poder tornar-vos-la.

Com és natural, don Joan va caure als seus peus, li va dir que li devia la vida, però que era un present inútil, puix que ella el faria morir d'amor. Donya Teresa portava pressa i volia retirar-se immediatament; amb tot, escoltava don Joan amb tant de pler, que no podia decidir-se a tornar-se'n. D'aquesta manera va passar gairebé una hora, tota omplerta de pensaments d'amor eternal, de besaments de mà, precés per una banda, febles negatives per l'altra. Don Garcia, entrant de sobte, va interrompre la conversa. No era home per escandalitzar-se. El primer que va procurar fou de tranquil·litzar Teresa. Va lloar força el seu coratge, la seva presència d'esperit i va acabar per pregar-li que mitjancés a prop

de la seva germana, per tal de procurar-li un acolliment més humà. Donya Teresa va prometre tot el que ell va voler, va embolcallar-se hermèticament amb el mantell i va anar-se'n després d'haver promès de trobar-se aquella nit mateixa amb la seva germana en un moment de la passejada que ella va designar.

—Els nostres afers van bé —va dir don Garcia, tot just els dos joves van trobar-se sols—. Ningú no sospita de nosaltres. El corregidor, qui no em vol gens de bé, m'havia, de primer, feta l'honor de pensar en mi. Estava convençut —deia— que era jo qui havia mort don Cristòfor. Sabeu què li ha fet canviar d'opinió? L'haver-li dit que jo havia passat tota la vetlla amb vós; i vós teniu, caríssim, una reputació tan gran de santedat, que us en resta per revendre als altres. Sigui com vulgui, ningú no pensa ja en nosaltres. L'entremaliadura d'aquesta valenta Teresina ens tranquil·litzarà d'ací endavant: així, no hiensem, més i no curem sinó divertir-nos.

—Ah!, Garcia, —va exclamar-se tristament don Joan—, és una cosa trista això de matar un dels nostres semblants!

—Hi ha encara una cosa més trista —va respondre Garcia—, i és que un dels nostres semblants ens mati, i una tercera cosa qui sobrepassa les altres dues en tristesa, i és passar un dia sense dinar. És per això que us invito a dinar avui amb alguns amics del bell viure, qui seran molt contents de veure-us. —En dir aquestes paraules va sortir.

L'amor feia ja una distracció poderosa als remordiments del nostre heroi. La vanitat va acabar d'ofegar-los. Els estudiants amb qui dinà a casa de Garcia havien sabut per ell qui era el veritable matador de don Cristòfor. Aquell Cristòfor era un cavaller famós pel seu coratge i per la seva destresa, temut dels estudiants. De manera que la seva mort només podia excitar llur alegria, i el seu felicitat adversari va ésser aclaparat de compliments. Si els escoltàveu a ells, era l'honor, la flor, el braç de la universitat. Ven beure a la seva salut amb entusiasme, i un estudiant de Múrcia improvisà un sonet a la seva lloança, en el qual el comparava amb el Cid i amb Bernard del Càrpio. En aixecar-se de la taula, don Joan es sentia encara algun pes damunt el cor; però si hagués tingut el poder de ressuscitar don Cristòfor, és dubtós que n'hagués fet ús, de por de perdre la consideració i l'anomenada que aquella mort li havia adquirides en tota la Universitat de Salamanca.

Vinguda la nit, per ambdues bandes hi va haver exactitud a l'entrevista que va tenir lloc a les vores del Tormes. Donya Teresa va prendre la mà de don Joan (no es donava encara el braç a les dones), donya Fausta la de don Garcia. Des-

prés de passejar amunt i avall, les dues parelles es van separar molt contentes, amb la promesa de no deixar escapar ni una avinentesa de veure's.

En separar-se de les dues germanes, van trobar algunes gitanes qui ballaven amb panderetes enmig d'un grup d'estudiants. Van barrejar-s'hi. Les balladores van plaure a don Garcia, qui va resoldre emportar-se-les a sopar. La proposició fou tot seguit feta, tot seguit acceptada. En sa qualitat de *fidus Achates*, don Joan era de la colla. Ressentit perquè una de les gitanes li havia dit que feia cara de frare novici, va posar-se a fer tot el que calia per tal de mostrar que aquell sobrenom no li esqueia gens; va flastomar, va dansar, va jugar i beure tant, ell tot sol, com haurien pogut fer-ho tots els estudiants de segon any.

Va costar molts treballs de tornar-lo a casa seva passada la mitja nit, una mica més que embriac i en tal estat de furor, que volia calar foc a Salamanca i beure's tot el Tormes per tal de privar que apaguessin l'incendi.

Així és com don Joan perdia, una després de l'altra, totes les qualitats que la natura i la seva educació li havien donat. Al cap de tres mesos de sojorn a Salamanca, sota la direcció de don Garcia, ja havia completament seduïda la pobre Teresa; el seu camarada havia reeixit, per la seva banda, uns vuit a deu dies més aviat. Primerament, don Joan va estimar la seva amant amb tota l'amor que un infant de la seva edat té per la primera dona qui se li ha donat. Però don Garcia li demostrà sense pena que la constància era una virtut quimèrica; a més, que si es conduïa altrament que els seus camarades en les orgies universitàries, seria causa que la reputació de Teresa en rebria dany. "Perquè, deia, només hi ha una amor molt violenta i satisfeta que s'acontenti d'una sola dona". Per altra banda, la mala companyia en la qual don Joan es trobava enfonsat, no li deixava un moment de repòs. A penes se'l veia a les classes, o bé afeblit per les vetlles i la disbauxa, s'ensopia en les doctes lliçons dels més il·lustres professors. En canvi, era sempre el primer i el darrer en el passeig; i quant a les seves nits, les passava regularment a la taverna, o en lloc pitjor les que donya Teresa no li podia consagrar.

Un matí havia rebut un bitllet d'aqueixa dama qui li expressava la recança de mancar a una cita promesa per a la nit. Una vella parenta acabava d'arribar a Salamanca, i li donaven la cambra de Teresa qui havia de dormir a la de la seva mare. Aquella desillusió va afectar no gaire don Joan, qui va trobar la manera de passar la vetllada. Al moment que sortia al carrer, preocupat dels seus projectes, una dona velada li va remetre un bitllet; era de donya Teresa. Havia trobat manera de tenir una altra

cambra, i ho havia arranjat tot amb la seva germana per a la cita. Don Joan va mostrar la lletra a don Garcia. Van vacillar una estona; després, per acabar, maquinalment i com gent acostumada a fer-ho, van escalar els balcons de llurs amants.

Donya Teresa tenia a la gorja una piga prou aparent. Fou un immens favor que va rebre don Joan la primera vegada que va tenir permís per mirar-se-la. Durant algun temps va continuar considerant-la com la cosa més encisera del món; adés la comparava a una violeta, adés a una anèmone, adés a la flor de l'alfals. Però aviat aquell senyal qui era realment molt bonic, deixà per sacietat de semblar-li tal. —Es una gran taca negra, vet ho aquí, —es deia sospirant—. És una llàstima que es trobi ací. El cert és, que sembla una conna de cansalada. Que el diable s'emporti el senyal! — Un dia fins va demanar a donya Teresa si no havia consultat un metge sobre la manera de fer-lo desaparèixer. La pobra noia li va respondre, enrojolant-se fins al blanc dels ulls, que no hi havia un sol home, ell exceptuant, qui hagués vist aquella taca; i que de totes maneres la seva dida tenia costum de dir-li que tals senyals portaven bona estrugança.

La nit que he dit, don Joan, havent vingut a la cita de prou mala humor, va tornar a veure aquell senyal, qui li va semblar encara més gran que les altres vegades. —Diantre, és la representació d'una grossa rata —va pensar entre ell considerant-lo—. En veritat, és una monstruositat! És un signe de reprovació com aquell amb qui fou marcat Caïm. Cal tenir el diable al cos per fer la pròpia amant d'una semblant dona.—Va estar desagradós fins al capdamunt. Va buscar raons sense motiu a la pobra Teresa; la va fer plorar, i la va deixar devers l'alba, sense voler besar-la. Don Garcia, qui sortia amb ell, va caminar una estona sense dir res; després, aturant-se de sobte:

—Convingueu, don Joan —va dir—, que ens hem avorrit força, aquesta nit. Per la meua part me'n sento encara aclaparat, i tinc forces desitjos d'enviar d'una vegada la meua princesa a tots els diables!

—Feu malament —va dir don Joan—, la Fausta és una persona encisera, blanca com un cigne, i es troba sempre de bona humor. I després, us estima tant! En veritat sou molt feliç.

—Blanca, sigui: convinc que és blanca; però no té colors i al costat de la seva germana, sembla una òliba vora una coloma. Vós sí que sou feliç.

—Fins a cert punt —va respondre don Joan—. La petita és prou gentil, però és una criatura. No hi ha manera de parlar raonablement amb ella. Porta el cap farcit de novelles de cavalleries, i s'ha format sobre l'amor, les opinions més

extravagants. No us podeu fer idea de les seves exigències.

—Es que vós sou massa jove, don Joan, i no sabeu conduir les vostres amants. Una dona, veieu, és com un cavall! Si li deixeu adquirir males habituds, si no la convenceu que no li perdonareu cap caprici, mai no en podreu obtenir res.

—Digueu-me, don Garcia, vós tracteu les vostres amants com els vostres cavalls? Useu sovint de la tralla per fer-les passar llurs capricis?

—Rarament; però sóc massa bo. Teniu, don Joan, voleu cedir-me la vostra Teresa? Jo us prometo que al cap de quinze dies serà suau com un guant. Us oferesc la Fausta, en canvi. Us cal una torna?

—El tracte seria prou del meu gust —va dir don Joan somrient—, si aqueixes dames, per llur banda, hi consentissin. Però donya Fausta no voldrà mai cedir-vos. Perdria massa en el canvi.

—Sou massa modest; però tranquil·litzeu-vos. L'he feta enrabiada ahir de tal manera, que el primer que trobés li semblaria vora meu com un àngel de llum per un damnat. Sabeu, don Joan —va continuar dient don Garcia— que parlo molt seriosament? I don Joan va riure més fort de la serietat amb què don Garcia deixava anar totes aquelles extravagàncies.

Aquella edificant conversa fou interrompuda per l'arribada de molts estudiants qui van donar altre curs a llurs idees. Però, vingut el vespre, els dos amics estaven asseguts davant d'una ampolla de vi de Montilla, acompanyada d'una petita cistella omplerta de glans de València, quan don Garcia va començar altre cop a planyer-se de la seva amant. Acabava de rebre una lletra de Fausta, plena d'expressions tendres i dolços retrets a través dels quals es veia penetrar el seu esperit joganer i la seva habitud de copsar el costat ridícul de cada cosa.

—Teniu —va dir don Garcia, presentant la lletra a don Joan i badallant fora de mida—; llegiu aquest tros selecte. Una altra cita per a aquesta nit, però que se m'emporti el diable si hi vaig! — Don Joan llegí la lletra, qui li va semblar encisera. —En veritat —va dir—, si tinguéssiu una amant com la vostra, tot el meu esforç seria per fer-la feliç.

—Preneu-la, doncs, caríssim —va exclamar-se don Garcia—; preneu-la, feu-vos passar el caprici. Us abandono els meus drets. Fem encara més —va afegir alçant-se, com il·luminat per una inspiració sobtada—, juguem-nos les amants. Heus' ací les cartes. Fem una partida d'hombre. Donya Fausta és la meua juguesca; vós poseu sobre la taula donya Teresa.

Don Joan, rient fins a les llàgrimes de la follia de son camarada, va prendre les cartes i les

barrejà. Malgrat que no va posar gaire esment en el seu joc, va guanyar. Don Garcia, sense semblar enutjat de la pèrdua de la seva partida, va demanar el necessari per a escriure, va fer una mena d'albarà sobre donya Fausta a la qual intimava de posar-se a la disposició del portador, absolutament com hauria escrit al seu intendent de comptar cent ducats a un dels acreeadors.

Don Joan, continuava rient, i oferia a don Garcia de donar-li revenja. Però aqueix va refusar. —Si teniu una mica de coratge —va dir—, preneu la meva capa i aneu a la petita porta que ja coneixeu bé. No trobareu sinó la Fausta, ja que la Teresa no us espera pas. Seguiu-la sense dir ni una paraula; un cop a la seva cambra, pot ésser molt bé que ella experimenti un moment de sorpresa, àdhuc que vessi una llàgrima o dues; no us atureu per això. Estigueu cert que no gosarà a cridar. Mostreu-li llavors la meva lletra; digueu-li que sóc un horrible malfactor, un monstre, tot el que voldreu; que té a la mà una venjança fàcil i prompta i aquesta venjança, esteu cert que ella la trobarà ben dolça.

A cada una de les paraules de don Garcia, el diable entrava més avant al cor de don Joan, i li deia que allò que fins aleshores no havia mirat sinó com una plasereria sense objecte, podria acabar per ell de la manera més agradosa. Va deixar de riure i la color roja del plaer va començar de pujar-li al front.

—Si estigués segur —va dir— que la Fausta consentís en aquest canvi.

—Si consentirà! —va exclamar-se el llibertí—. Que en sou d'innocent, camarada, si creieu que una dona pogués dubtar entre un amant de sis mesos i un amant d'un dia! Aneu, ja em regraciareu tots dos demà, no en dubto, i la sola recompensa que us demano, és que em permeteu de fer l'amor a la Tereseta per indemnitzar-me —Després, veient que don Joan estava més que mig convençut, li va dir: —Decidiu-vos, perquè per mi no vull veure Fausta aquesta nit; si no la voleu, doneu aqueix bitllet al gros Fadric, i ell serà qui en tindrà l'avantatge.

—Vingui, doncs, el que vulgui! —va exclamar-se don Joan, agafant el bitllet; i per donar-se coratge, va empassar-se d'un cop un gran vas de Montilla.

L'hora s'acostava; don Joan, a qui una resta de consciència contenia encara, bevia sense aturar-se per tal de no pensar el que feia. Finalment el rellotge va sonar. Don Garcia va llançar la seva capa sobre les espatlles de don Joan, i va acompanyar-lo fins a la porta de la seva amant; després, havent fet el senyal convingut, li va desitjar una bona nit, i va allunyar-se sense el més petit remordiment per la mala acció que acabava de cometre.

Tot seguit la porta va obrir-se. Donya Fausta esperava feia una estona.

—Ah, sou vós, don Garcia?—, va demanar en veu baixa.

—Sí—, va respondre don Joan en veu encara més baixa, i amb el rostre amagat sota els plecs d'una ampla capa. Va entrar i havent-se tornat a cloure la porta, don Joan va començar a pujar una escala tosca amb el seu guia.

—Preneu la punta de la meva mantilla —va dir— i seguiu-me el més silenciosament que pugueu.

En pocs moments va trobar-se a la cambra de Fausta. Una llàntia sola hi donava una mediocre claror. Primerament, don Joan, sense treure's capa ni barret, va estar-se dempeus, amb l'esquena vora de la porta, no gosant encara descobrir-se. Donya Fausta va considerar-lo un moment sense dir res; després, de sobte, va avançar-se estenent vers ell els braços. Don Joan, deixant caure aleshores el seu mantell, va imitar el seu moviment.

—Com! sou vós, senyor don Joan? —va exclamar-se—. Es que don Garcia està malalt?

—Malalt? No... —va dir don Joan—. Però no pot venir. M'ha tramés a la vora vostra.

—Oh! quin greu em sap! Però, digueu-me, ¿no és pas una altra dona qui el priva de venir?

—Sabeu, doncs, que és prou llibertí per a fer-ho?...

—Que contenta estarà la meva germana de veure-us! Pobra criatura! Es pensava que no vindríeu!... Deixeu-me passar, vaig a avisar-la.

—Es inútil.

—Feu un posat singular, don Joan... Teniu alguna mala nova per dir-me... Parleu; ha passat alguna desgràcia a don Garcia?

Per tal d'estalviar-se una resposta difícil, don Joan va presentar a la pobra noia l'infame bitllet de don Garcia. Va llegir-lo amb precipitació, i de primer no va entendre'l. El va tornar a llegir i no va poder creure els seus ulls. Don Joan l'observava amb atenció i la veia eixugar-se el front, fregar-se els ulls; els llavis li tremolaven, una pallidesa mortal li cobria el rostre i es veia obligada a tenir amb les dues mans el paper perquè no caigués a terra. Finalment, aixecant-se amb un moviment desesperat, va exclamar-se: —Tot això és fals, és una horrible falsedat! Don Garcia no ha escrit mai això!

Don Joan va respondre: —Vós coneixeu la seva lletra. Ell no sabia el preu del tresor que posseïa... i jo he acceptat perquè us adoro.

Ella va llançar damunt d'ell un esguard del més profund menyspreu i es va posar a llegir altre cop la lletra amb l'atenció d'un advocat qui sospita una falsificació en una acta. Els seus ulls estaven oberts, ultra mesura i fits en el paper.

De tant en tant, una grossa làgrima se n'escapava sense que ella clogués la parpella i queia relliscant-li per les galtes. De sobte somrigué amb un somriure de folla, i va exclamar-se: —Es una facècia?, don Garcia és aquí! ara vindrà!...

—No és una facècia, donya Fausta. No hi ha res de més cert que l'amor que us porto. Seria molt desgraciat si no em creguéssiu.

—Miserable! —va exclamar-se donya Fausta—; però si dius veritat, ets un malvat pitjor encara que don Garcia.

—L'amor tot ho excusa, bella Fausta. Don Garcia us abandona; preneu-me per consolar-vos. Veig pintat en aqueix plafó, Bacus i Ariadna! deixeu-me ésser el vostre Bacus.

Sense respondre un mot, ella va agafar un ganivet que hi havia sobre la taula, i s'avançà cap a don Joan portant l'arma alçada per damunt de la testa. Però ell havia vist el moviment; li va agafar el braç, la va desarmar sense dificultat, i, creient-se autoritzat per punir-la d'aquell començament d'hostilitat, va besar-la tres o quatre vegades i va voler portar-la vers un petit llit de repòs. Donya Fausta era una dona feble i delicada; però la còlera va donar-li forces: resistia a don Joan, arrapant-se als mobles, defensant-se amb les mans, amb els peus i amb les dents. Primerament don Joan havia rebut alguns cops somrient; aviat, però, la còlera fou en ell tan forta com el desig. Va estrènyer fortament Fausta sense reparar a macar la seva pell delicada. Era un lluitador irritat qui volia a tot preu triomfar de son adversari, disposat a ofegar-lo, si calgués, per a vèncer-lo. Fausta, aleshores, recorregué a l'últim recurs que li quedava. Fins aleshores, un sentiment de pudorositat femenina l'havia impedit de demanar auxili; però veient-se a punt d'ésser vençuda, va fer ressonar tota la casa amb els seus crits.

Don Joan va comprendre que ja no era qüestió, per ell, de posseir la seva víctima i que abans de tot havia de pensar en la seva seguretat. Va voler rebutjar Fausta i guanyar la porta; però ella s'arrapava als seus vestits i ell no podia desempallegar-se'n; al mateix temps es sentia el soroll alarmant de portes qui s'obrien; passes i veus d'homes s'atançaven; no hi havia un instant a perdre. Va fer un esforç per llançar lluny d'ell donya Fausta; però ella l'havia agafat pel perpunt amb tanta de força, que no va aconseguir res més sinó fer un giravolt i canviar de posició. Fausta es trobava aleshores a la vora de la porta qui s'obria cap a dintre. Ella continuava fent crits. Al mateix temps la porta s'obre; un home amb un arcabús a la mà apareix a l'entrada. Deixa escapar una exclamació de sorpresa i una detonació esclata immediatament. La llàntia va apagar-se i don Joan va sentir que les

mans de donya Fausta s'afluixaven, i, que una cosa càlida i líquida s'escolava per les seves. Ella va caure o més aviat va relliscar fins a terra; la bala acabava de rompre-li l'espina; son pare l'havia morta en lloc de matar el seu raptor. Don Joan, sentint-se lliure, es llançà vers l'escala, al mig de la fumada de l'arcabús. De primer va rebre un cop de culata del pare i un cop d'espasa d'un lacai qui el seguia. Però ni l'un ni l'altre no li feren gaire mal. Posant mà a l'espasa, va procurar d'obrir-se pas i agafar la torxa que portava el lacai. Esfereït del seu posat resolt, aqueix va fer-se enrera. Però don Alonso d'Ojeda, home ardent i intrèpid, va precipitar-se damunt de don Joan sense vacillar: aqueix va parar algunes estocades i sens dubte no tenia de primer sinó la intenció de defensar-se; però l'habitud de l'esgrima fa que una resposta després d'una parada no és sinó un moviment maquinal i gairebé involuntari. Al cap d'una estona el pare de donya Fausta va exhalar un gran sospir i va caure ferit mortalment. Don Joan, trobant el pas lliure, va llançar-se com un tret a l'escala; d'allà vers la porta i en un segon es va trobar al carrer sense ésser perseguit pels criats, qui s'apressaven a l'entorn del seu senyor expirant. Donya Teresa, qui hi va córrer en sentir el tret d'arcabús, havia vist aquella horrible escena i havia caigut desmaiada al costat de son pare. No coneixia encara sinó la meitat de la seva desgràcia.

Don Garcia acabava l'última ampolla de Montilla quan don Joan, pàllid, cobert de sang, amb els ulls engarriats, el perpunt esquinçat i la valona sortint-li mig peu més dels seus límits ordinaris, va entrar precipitadament a la seva cambra i va llançar-se tot panteixant damunt d'un cadiral, sense poder parlar. L'altre va comprendre tot seguit que acabava d'esdevenir-se algun accident greu. Va deixar que don Joan respirés penosament dues o tres vegades, després li va demanar detalls; en dues paraules va comprendre-ho tot. Don Garcia, qui no perdia fàcilment la seva tranquil·litat habitual, va escoltar, sense moure les parpelles, la relació plena d'interrupcions que li feia el seu amic. Després, omplint un got i presentant-li: —Beveu, —va dir-li—, en teniu necessitat. —Es un mal negoci —va afegir després d'haver begut també—. Matar un pare és greu. N'hi ha força exemples, amb tot, a comptar des del Cid. El pitjor és que no tingueu cinc-cents homes, tots vestits de blanc, tots cosins vostres, per a defensar-vos dels arquers de Salamanca i dels parents del difunt... Ocupem-nos, abans de tot, del que corre més pressa... —Va donar dos o tres tombs per la cambra com si volgués recollir les seves idees.

—Romandre a Salamanca —va continuar—,

després de semblant escàndol, fóra una bogeria. No és un qualsevol, don Alfons d'Ojeda, i endemés els criats han degut reconèixer-vos. Admetem per un moment que hagieu estat reconegut; heu adquirit ara a la Universitat una reputació tan avantatjosa, que no deixaran d'imputar-vos una malifeta anònima. Mireu, creieu-me, cal anar-se'n i com més aviat millor. Heu esdevingut aquí tres vegades més savi que no escau a un gentilhome de bona casa. Deixeu ja Minerva i proveu una mica de Març; us anirà més bé perquè vós teniu disposicions. Ara hi ha guerra a Flandes. Anem a matar heretges; no hi ha res més propi per a obtenir remissió de les nostres faltes en aquest món. Amén!, acabo com fan als sermons!

El mot de Flandes va produir l'efecte d'un talisman en don Joan. Deixar Espanya, ell creia que era com fugir d'ell mateix. Enmig de les fatigues i els perills de la guerra, no tindria lleure per als seus remordiments! —A Flandes, a Flandes, a Flandes!, —va exclamar-se—: anem a fer-nos matar a Flandes. —De Salamanca a Brusselles és lluny, —va exclamar-se seriósament don Garcia—, i en la vostra posició mai no us en anireu prou aviat. Penseu que si el senyor Corregidor us atrapa, us serà ben difícil de fer una campanya en altre lloc que a les galeres de Sa Majestat.

Després d'haver-se concertat alguns instants amb el seu amic, don Joan va despullar-se promptament del seu vestit d'estudiant. Va prendre una jaqueta de cuir com la portaven aleshores els militars, un gran capell d'ales amples i no va oblidar d'omplir-se el cinyell amb tantes dobles com don Garcia va poder carregar-lo. Tots aquests preparatius no van durar sinó alguns instants. Va posar-se en camí a peu, va sortir de la ciutat sense ésser reconegut, i va caminar tota la nit i tot el matí següent, fins que la calor del sol l'obligava a aturar-se. A la primera ciutat on va arribar, va comprar-se un cavall i havent-se unit a una caravana de viatgers, va arribar sense obstacle a Saragossa. Va romandre-hi alguns dies amb el nom de don Joan Carrasco. Don Garcia, qui havia deixat Salamanca l'endemà de la seva partença, va prendre un altre camí i va juntar-s'hi a Saragossa. No hi feren pas un llarg sojorn. Després d'haver acomplert força de pressa llurs devocions a Nostra Dona del Pilar, no sense donar bones ullades a les beutats aragoneses, provistos cada un d'un bon criat, van anar-se'n a Barcelona, on es van embarcar cap a Civita-Vecchia. La fatiga, el mareig, la novetat dels llocs i la lleugeresa natural de don Joan, tot es reunia perquè oblidés de pressa les horribles escenes que deixava darrera seu. Durant alguns mesos, els plaers que els dos amics van trobar

a Malta, els van fer negligir l'objecte principal de llur viatge; però en començar de mancar-los els fons, van unir-se a cert nombre dels seus compatriotes, braus com ells i lleugers de diner, i es van posar en camí d'Alemanya.

Arribats a Brusselles cada u va allistar-se a la companyia del capità qui més li va plaure. Els dos amics volgueren fer llurs primeres armes en la del capità don Manuel Gomara, en primer lloc perquè era andalús, després perquè passava per no exigir dels seus soldats sinó coratge i armes ben polides i en bon estat; per altra banda, era molt indulgent en coses de disciplina. Com s'agradés molt de llur bon posat, va tractar-los bé i segons llurs gustos, és a dir, que va emprar-los en totes les avinenteses perilloses. La fortuna els fou favorable i allà on molts de llurs camarades trobaven la mort, ells no van rebre ni una ferida i es van fer notar dels generals. Van obtenir cada un una ensenya el mateix dia. Des d'aquell moment, creient-se segurs de l'estima i de l'amistat de llurs caps, van confessar llurs veritables noms i van reprendre llur vida ordinària, és a dir, que passaven el dia jugant i bevent, i la nit donant serenates a les més boniques dones de les ciutats on es trobaven de guarnició durant l'hivern. Havien rebut de llurs pares el perdó, cosa qui va impressionar-los mitjanament, i lletres de crèdit per als banquers d'Anvers. Van fer-ne bon ús. Joves, rics, braus i emprenedors, llurs conquestes foren nombroses i ràpides. No m'aturaré a contar-les; basti al lector saber, que quan veien una dona bonica, tots els mitjans els eren bons per a obtenir-la. Promeses, juraments, no eren sinó un joc per aquells indignes llibertins; i si els germans o els marits trobaven a dir a llur conducta, tenien, per a respondre'ls, bones espases i cors desprietats.

La guerra va tornar a començar amb la primavera.

En una escaramussa qui fou malaurada per als espanyols, el capità Gomara fou mortalment ferit. Don Joan, qui va veure'l caure, va corre-hi i cridà alguns soldats perquè se l'emportessin; però el brau capità, reunint el qui li restava de forces, li va dir: —Deixeu-me morir ací, sento que ja estic llest. Tant és morir ací com mitja llegua més enllà. Guardeu els vostres soldats; van a trobar-se prou enfeinats, perquè veig els holandesos qui s'avancen amb braó. —Nois —va afegir adreçant-se als soldats qui s'apressaven al seu entorn—, estrenyeu-vos a l'entorn de les ensenyes i no us inquieteu per mi.

Don Garcia va arribar en aquell moment, i li demanà si no tenia alguna darrera voluntat qui pogués ésser executada després de la seva mort. —Què diable voleu que vulgui, en un moment com aquest?...

Va semblar recollir-se alguns instants. —No he pensat mai gaire en la mort —va continuar—, no la creia tan pròxima... No em desagradaria de tenir a prop meu algun sacerdot. Però tots els nostres monjos es troben als bagatges. Amb tot, es dur, de morir sense confessió!

—Heu's ací mon llibre d'hores —va dir don Garcia presentant-li un flascó de vi—. Preneu coratge!...

Els ulls del vell soldat es van tornar cada cop més tèrbols. La plaseria de don Garcia no fou remarcada per ell, però els vells soldats qui l'envoltaven en foren escandalitzats.

—Don Joan —va dir el moribund—; acosteu-vos, fill meu. Veniu, us faig mon hereu. Preneu aqueixa borsa, conté tot el que posseesc; val més que sigui vostra que no d'aquests excomunicats. L'única cosa que us demano és que feu dir algunes misses per al repòs de la meva ànima.

Don Joan ho va prometre estrenyent-li la mà, mentre que don Garcia li feia observar en veu molt baixa quina diferència hi havia entre les opinions d'un home feble quan mor i les que professa assegut davant d'una taula coberta d'ampolles. Algunes bales, venint a xiular-los a les orelles, els anunciaven l'acostament dels holandesos. Els soldats van reprendre llurs files. Cadascú digué adéu tot de pressa al capità Gomara, i no van ocupar-se ja sinó de fer retirada en bon ordre. Era cosa prou difícil amb un enemic nombrós, un camí enfonsat per les pluges i soldats fatigats d'una llarga caminada. Amb tot, els holandesos no van poder atènyer-los i van abandonar la persecució a la nit, sense haver pres una bandera ni haver fet un sol presoner qui no estigués ferit.

Al vespre, els dos amics, asseguts en una tenda amb alguns oficials, conversaven de l'afer on acabaven d'assistir. Van ésser blasmades les disposicions del comandant del dia, i, quan ja tot era fet, ells trobaven el que hauria calgut fer. Després van venir a parlar dels morts i dels ferits.

—El que és el capità Gomara, sentiré durant molt de temps la seva mort. Era un brau oficial, bon company, un pare veritable per als seus soldats.

—Sí —digué don Garcia—; però us confessaré que mai, no he estat tan sorprès sinó quan l'he vist tan apenat per no veure un hàbit negre vora seu. Això no prova sinó una cosa; que és més fàcil d'ésser brau en paraules que en accions. Hi ha qui es riu d'un perill allunyat i es torna pàllid quan se li acosta. A propòsit, don Joan, puix que li sou hereu, digueu-nos què hi ha a la bossa que us ha deixat?

Don Joan va obrir-la aleshores per primera vegada, i va veure que contenia unes seixanta monedes d'or.

—Puix que teniu diners —va dir don Garcia, habituat a considerar la bossa del seu amic com a seva—, per què no fariem una partida de faraó en lloc de ploramiquejar d'aquesta manera pensant en els nostres amics morts?

La proposició fou agradosa a tots; van portar alguns tambors que van ésser coberts amb una capa. Van servir de taula de joc. Don Joan va jugar el primer, aconsellat per don Garcia; però abans d'apuntar va treure's de la bossa dues peces d'or que va embolcallar amb el seu mocador i va posar-se a la butxaca.

—Què diable voleu fer-ne? —va exclamar-se don Garcia—. Un soldat estalviar! i a la vetlla d'un combat!

—Ja sabeu, don Garcia, que tot aqueix diner no és meu. Don Manuel m'ha fet un llegat *sub paenae nomine*, com diem a Salamanca.

—Mala pesta s'emporti aqueix presumit! —va exclamar-se don Garcia—. Em jugaria l'ànima que té la intenció de donar aquests deu escuts al primer capellà que trobarem.

—I per què no? Ho he promès.

—Calleu; per la barba de Mafumet!, em feu vergonya i no us conec.

El joc tornà a començar; les sorts van ésser de primer variades; aviat es van fixar decididament cap a don Joan. Endebades, per rompre la bona sort, don Garcia va prendre les cartes; al cap d'una hora, tot el diner que posseïen, més els cinquanta escuts del capità Gomara, havien passat a les mans del banquer. Don Joan volia anar a dormir; però don Garcia s'havia engrescat, pretenia venjar-se i tornar a guanyar el que havia perdut.

—Anem, senyor Prudent —va dir—, vegem aquests darrers escuts que heu guardat tan bé. Estic segur que ens portaran bonastrugança.

—Penseu, don Garcia, que he promès!...

—Anem, anem, no sigueu criatura! deixeu-vos de misses, ara. El capità, si es trobés ací, abans hauria saquejat una església que no deixat passar una carta sense posar-hi.

—Heu's ací cinc escuts. No els exposeu d'una sola vegada.

—Res de febleses! —va dir don Garcia, i va posar els cinc escuts a un rei. Va guanyar, va fer paroli, però va perdre la segona vegada.

—Veiam els cinc últims! —va exclamar-se tornant-se pàllid de còlera. Don Joan va fer algunes objeccions fàcilment refutades; va cedir i va donar quatre escuts qui immediatament van seguir els primers. Don Garcia, llançant les cartes al nas del banquer, va aixecar-se furiós. Va dir a don Joan: —Sempre heu tingut sort vós, i jo he sentit a dir que un darrer escut té un gran poder per conjurar la mala sort.

Don Joan es sentia almenys tan enfurismat

com ell. No va pensar més amb les misses ni amb el seu jurament. Va posar a un as l'únic escut qui li restava i el va perdre tot seguit.

—Al diable l'ànima del capità Gomara! —va exclamar-se—; penso que el seu diner estava embuixat!...

El banquer va demanar-los si volien jugar més; però com ja no els quedaven diners i es fa difícilment crèdit a les persones qui s'exposen cada dia a fer-se rompre la testa, van veure's forçats a deixar el joc i a procurar consolar-se amb els qui bevien. L'ànima del pobre capità fou completament oblidada.

Alguns dies després, els espanyols, havent rebut reforços van reprendre l'ofensiva i van marxar endavant. Van passar pels llocs on hi havia hagut batalla. Els morts no estaven encara enterrats. Don Garcia i don Joan apressaven llurs cavalls per tal de fugir d'aquells cadàvers qui ofenien a la vegada els ulls i l'olfacte, quan un soldat qui els precedia va fer un gran crit en veure un cos qui jeia a un fossat. Van acostar-s'hi i van reconèixer el capità Gomara. I això, que estava gairebé desfigurat. Les seves faccions deformades i enrigidides en horribles convulsions, demostraven que els seus darrers moments havien estat acompanyats de dolors terribles. Encara que estava familiaritzat amb tals espectacles, don Joan no va poder evitar d'esgarrifar-se veient aquell cadàver, els ulls del qual, enterbolits i plens de sang coagulada, semblaven dirigits vers ells amb un aire d'amenaça. Va recordar-se de les últimes recomanacions del pobre capità, i com havia negligit d'executar-les. Amb tot, la duresa factícia amb qui havia aconseguit d'omplir el seu cor, va alliberar-lo aviat d'aquells remordiments; va fer obrir de pressa una fossa per sebollir-hi el capità. Per atzar, es trobava allà un caputxí, i va recitar de pressa algunes pregueres. El cadàver, aspergit d'aigua beneïta, fou recobert amb pedres i terra, i els soldats van continuar llur ruta més silenciosos que no tenien per costum; però don Joan remarcà un vell arcabussaire qui, després d'haver llarga estona furgat per les seves butxaques, va trobar-hi, a la fi, un escut, que va donar al caputxí, dient-li: —Teniu, per misses al capità Gomara. —Aquell dia, don Joan donà proves d'una bravura extraordinària i va exposar-se al foc de l'enemic amb tan poca precaució, que semblava voler-se fer matar. —Som molt valents quan no tenim diner—, deien els seus camarades.

Poc de temps després de la mort del capità Gomara, un jove soldat fou admès com a recluta a la companyia on servien don Joan i don Garcia; semblava decidit, intrèpid, però d'un caràcter sornaguer i misteriós. Mai no el vèieu beure ni jugar amb els seus camarades; passava hores

senceres assegut en un banc al cos de guàrdia, mirant-se com volaven les mosques, o bé fent jugar el gatell del seu arcabús. Els soldats, qui es reien de la seva reserva, li havien donat el sobrenom de *Modest*.

Es amb aqueix nom que era conegut a la companyia i els seus mateixos superiors no li'n donaven pas d'altre.

La campanya acabà amb el setge de Berg-op-Zoom, qui fou, com és sabut, un dels més homeiers d'aquella guerra, perquè els assetjats van defensar-se amb un extremat aferrissament. Una nit els dos amics es trobaven plegats de servei a la trinxera, qui estava aleshores tan pròxima a les muralles de la plaça que el lloc era dels més perillosos. Les sortides dels assetjats eren freqüents i llur foc, viu i ben dirigit.

La primera part de la nit va passar-se amb alarmes contínues; tot seguit, assetjadors i assetjats van semblar igualment cedir a la fatiga. Per ambdues bandes van deixar de tirar i un silenci profund va establir-se per tota la plana, o en tot cas, si era interromput, ho era només per rares descàrregues qui no tenien d'altre objecte sinó demostrar que si havien deixat de combatre, continuaven, amb tot, fent bona guàrdia. Eren aproximadament les quatre del matí; és el moment on l'home qui ha vetllat experimenta una sensació de fred penible, acompanyada d'una mena d'aclaparament moral produït per la lassitud física i els desitjos de dormir. No hi ha cap militar de bona fe qui no convingui que en semblants disposicions d'esperit i de cos no s'hagi sentit capaç de febleses de les quals s'ha avergonyit després de sortir el sol.

—Diantre! —va exclamar-se don Garcia picant de peus a terra per escalfar-se i estrenyent-se la capa entorn del cos—, sento que el moll se'm glaça als ossos; estic de manera que un infant holandès, em guanyaria amb un càntir de cervesa per tota arma. En veritat, no em reconec. Heu's ací una descàrrega d'arcabús qui acaba de fer-me estremir. A fe, si fos devot, no dependria sinó de mi prendre l'estat estrany en què em trobo per un advertiment del cel.

Tots els qui estaven presents, i don Joan sobretot, van sentir-se extraordinàriament sorpresos de sentir-lo parlar del cel, perquè no se n'ocupava gaire; o si en parlava era per riure-se'n. Adonant-se que molts somreien en sentir aqueixes paraules, reanimat per un sentiment de vanitat, va exclamar: —Que ningú, almenys, no arribi a pensar-se que tinc por dels holandesos, de Déu ni el diable, perquè en acabar la guàrdia ens veuríem les cares!

—Dels holandesos, passi; però Déu i el diable, és molt permès de témer-los —va dir un

vell capità de mostatxo grisenc, qui portava un rosari penjat al costat de l'espasa.

—Quin mal poden fer-me? —va demanar—; el llamp no fereix amb tanta de seguretat com un arcabús protestant.

—I la vostra ànima? —va dir el vell capità senyant-se en sentir aquella horrible blasfèmia.

—Oh! la meva ànima... caldria, abans de tot, que estigués ben segur de tenir-ne una. Qui m'ha dit mai que tinguéis jo una ànima? Els capellans. Ara bé, la invenció de l'ànima els reporta rendes tan bones, que no és dubtós que no en siguin els autors, així com els pastissers han inventat les coques per tal de vendre-les.

—Don Garcia, vós acabareu malament, —va dir el vell capità—. Aquestes converses no han de tenir-se a les trinxeres.

—A les trinxeres i a tot arreu val més callar, perquè he's ací el meu camarada don Joan: el barret està a punt de caure-li de tant que se li erissen els cabells. Ell sí que no creu solament en l'ànima: creu en les ànimes del Purgatori.

—Jo no sóc gens un esperit fort —va dir don Joan rient—, i a vegades envejo la vostra sublim indiferència per les coses de l'altre món; perquè, us ho confessaré, encara que us rieu de mi, hi ha moments que el que conten dels condemnats, em dóna imaginacions desagradables.

—La millor prova del poc poder que té el diable, és que vós us trobeu avui dempeus en aquesta trinxera. Paraula, senyors —va afegir don Garcia donant un cop a l'espalla a don Joan—, si hi hagués un diable, ja se n'hauria emportat aqueix minyó. Jove i tot com és, us el presento com un veritable excomunicat. Ha malmès ell tot sol més dones i ha enviat més homes a la fossa que dos mals frares i dos braus de València no haurien pogut fer-ho.

Encara parlava quan un tret d'arcabús va partir de la trinxera qui tocava al camp espanyol. Don Garcia, va posar-se la mà al pit i va exclamar-se: —Estic ferit!— Va trontollar i va caure gairebé immediatament. Al mateix temps es va veure un home qui fugia: però l'obscurtat el va ocultar aviat als ulls dels qui el perseguïen.

La ferida de don Garcia va semblar mortal. El cop havia estat tirat molt de prop, i l'arma anava carregada amb moltes bales. Però la ferma d'aquell llibertí empredreït no va desmentir-se un moment. Va engegar ben lluny tots els qui li parlaven de confessar-se. Deia a don Joan: —Una sola cosa m'enutja després de la meva mort, i és que els caputxins us convenceran que això és un judici de Déu contra mi; convingueu amb mi que no hi ha res de més natural que una arcabussada mati un soldat. Diuen que el tret ha estat engegat a la banda

nostra; sens dubte es tracta d'algun envejós ple de rancúnia qui m'ha fet assassinar. Feu-lo penjar ben alt i curt, si l'atrapeu. Escolteu, don Joan: tinc dues amants a Anvers, tres a Bruselles i d'altres en altres bandes de les quals no em recordo gaire... la memòria se m'enterboleix... les deixo per a vós... ja que no tinc res més per deixar-vos... Preneu també la meva espasa... i sobretot no oblideu el cop d'espasa que us he ensenyat... Adéu, i, enlloc de misses, que els meus companys es reuneixin en una gloriosa orgia després del meu enterrament.

Tals van ésser, si fa no fa, les seves darreres paraules. De Déu, ni de l'altre món, no va preocupar-se'n més que no havia fet trobant-se ple de vida i de força. Va morir amb el somriure als llavis, perquè la vanitat li donava la força per sostenir fins a l'extrem el paper detestable que havia jugat durant tant de temps. Modest no va tornar a aparèixer. Tot l'exèrcit fou convençut que ell havia estat l'assassí de don Garcia; però es perdien tots en vanes conjectures sobre els motius qui l'havien empès a aquell homicidi.

Don Joan va sentir la mort de don Garcia més que no hauria fet son mateix germà. Es deia, l'insensat!, que li devia tot. Era ell qui l'havia iniciat en els misteris de la vida, qui havia després dels seus ulls l'escata espessa qui els cobria. "Qui era jo abans de conèixer-lo?", es demanava, i el seu amor propi li deia que ell havia esdevingut un ésser superior als altres homes. En fi, tot el mal que en realitat li havia fet la coneixença d'aquell ateu, ell el canviava en bé i se'n sentia més agraït que un deixeble no ha de sentir-se'n respecte al seu mestre.

Les tristes impressions que li va deixar aquella mort tan sobtada van romandre prou de temps dintre del seu esperit per obligar-lo a canviar durant molts de mesos, el seu gènere de vida. Poc a poc, però, va tornar a les seves antigues habituds, ara ja massa arrelades en ell perquè un accident pogués canviar-les. Va tornar a jugar, a beure, a cortejar les dones i a batre's amb els marits. Cada dia tenia noves aventures. Avui pujant a una bretxa, l'endemà escalant un balcó; el matí esgrimint-se amb un marit, el vespre bevent amb cortisanes.

Enmig de les seves disbauxes, va saber que el seu pare acabava de morir; la seva mare no li havia sobreviscut sinó d'uns pocs dies: de manera que va rebre les dues noves a la vegada. Els homes d'affers, d'acord amb son propi gust, li van aconsellar que tornés a Espanya i prenguéssin possessió del majorat i dels abundosos béns que acabava d'heretar. Feia molt de temps que havia obtingut gràcia per la mort de don Alonso d'Ojeda, el pare de donya Fausta, i considerava aquell afer com enterament acabat.

Per altra banda tenia desitjos d'exercir-se damunt d'un teatre més gran. Pensava en les delícies de Sevilla i en les nombroses beutats qui no esperaven sens dubte sinó la seva arribada per rendir-se a discreció. Deixant, doncs, la cuirassa, se'n va anar cap a Espanya. Va sojornar algun temps a Madrid; es féu remarcar en una cursa de braus per la riquesa del seu abillament i la seva destresa a picar; va fer algunes conquestes; però no va aturar-s'hi gaire temps. Arribat a Sevilla, va enlluernar petits i grans per la seva fastuositat i la seva magnificència. Cada dia donava noves festes on invitava les més belles dames d'Andalusia; cada dia nous plaers, noves orgies en son magnífic palau. Havia esdevingut el rei d'una multitud de llibertins qui, desordenats i indisciplinables amb tothom, li obeïen amb aquella docilitat qui es troba massa sovint en les associacions dels dolents. Finalment, no hi havia disbauxa on no s'enfonsés, i com un ric viciós no és solament perillós per a ell mateix, el seu exemple pervertia la joventut andalusa, qui el pujava fins als núvols i el prenia per model. No hi ha dubte que si la Providència hagués aguantat més de temps el seu llibertinatge, no hagués calgut una pluja de foc per fer justícia dels desordres i dels crims a Sevilla. Una malaltia qui va retenir don Joan al llit durant alguns dies, no li inspirà cap reflexió sobre la seva conducta; al contrari, no demanava al seu metge que li tornés la salut, sinó per tal de córrer a nous excessos.

Durant la seva convalescència va divertir-se a fer una llista de totes les dones que havia seduïdes i de tots els marits que havia enganyat. La llista era dividida metòdicament en dues columnes: a l'una hi havia els noms de les dones i un resum de llurs senyes; al costat, el nom de llurs marits i llur professió. Va tenir molta de feina a retrobar en la seva memòria els noms de totes aquelles desgraciades, i és de creure que aquell catàleg estava lluny de trobar-se complet. Un dia va mostrar-lo a un dels seus amics, qui havia vingut a fer-li una visita; i com que a Itàlia havia obtingut els favors d'una dona qui gosava vantar-se d'haver estat l'amant d'un papa, la llista començava pel seu nom i el del papa figurava a la llista dels marits. Venia tot seguit un príncep regnant, després ducs, marquesos, finalment, fins artesans.

—Ja ho veus, caríssim, —va dir al seu amic—; ja ho veus, ningú no ha pogut defugir-me, des del papa fins al sabater; no hi ha una classe qui no m'hagi fornit la seva contribució.

Don Toribio, era el nom d'aquell amic, examinà el catàleg i va tornar-l'hi dient amb to de triomf:

—El catàleg no és complet!

—Com, que no és complet? Qui manca, doncs, a la meva llista de marits?

—Déu, —va respondre don Toribio.

—Déu?, és cert, no hi ha cap religiosa. Diantre, et regracio d'haver-m'ho advertit. Doncs bé, et juro a fe de gentilhome, que abans de passat un mes, Déu serà a la meva llista abans de missenyor el Papa, i que et faré sopar ací amb una religiosa. En quin convent de Sevilla hi ha monges boniques?

Alguns dies després, don Joan estava en campanya. Va posar-se a freqüentar les esglésies dels convents de dones, agenollant-se molt a prop de les reixes qui separen les esposes del Senyor de la resta dels fidels. Allà deixava anar els seus esguards descarats damunt d'aquelles verges tímides, com un llop qui ha entrat en una pleta cerca l'ovella més grassa per tal d'immolar-la, primera de totes. Va remarcar aviat, a l'església de Nostra Dona del Roser, una jove religiosa d'una beutat arravatadora amb un posat de melancolia difós pel rostre. Mai no aixecava els ulls, ni els girava a dreta ni esquerra; semblava enterament absorbida pel diví misteri qui es celebrava davant d'ella. Els seus llavis es movien suaument, i era fàcil de veure que pregava amb més de fervorositat que totes les seves companyes. En veure-la, remembrà a don Joan antigues recordances. Li va semblar que havia vist aquella dona en altre lloc, però li era impossible de recordar-se en quin temps i en quin lloc. Tants de retrats estaven més o menys ben gravats dintre la seva memòria, que li era impossible de no fer confusió. Dos dies seguits va tornar a l'església, sempre col·locant-se a prop de la reixa, sense poder arribar a fer aixecar els ulls a la germana Agata. Havia sabut que tal era el seu nom.

La dificultat de triomfar d'una persona tan ben guardada per la seva posició i la seva modèstia, no va servir sinó per irritar els desitjos de don Joan. El punt més important, i també el més difícil, consistia a ésser remarcat. La seva vanitat li persuadia que si pogués només atreure l'atenció de la germana Agata, la victòria estava més que mig guanyada. Heu's ací l'expedient que li va ocórrer per tal d'obligar aquella bella persona a aixecar els ulls. Va col·locar-se tan a prop d'ella com li fou possible, i aprofitant-se del moment de l'Elevació, quan tothom es prosterna, va passar la mà per entre els barrots de la reixa i va escampar davant la germana Agata el contingut d'una ampolleta d'essència que havia portat. L'odor penetrant qui va aixecar-se de sobte, va obligar la jove religiosa a alçar la testa, i com don Joan estava col·locat precisament enfront d'ella, no va poder menys de veure'l. De primer, una viva sorpresa va pintar-

se en tot el seu semblant; després va esdevenir d'una pallidesa mortal; va exhalar un feble crit i va caure. Les seves companyes s'apressaren al seu entorn i van emportar-se-la a la seva cella. Don Joan, tot retirant-se molt content d'ell mateix, deia: "Aquesta religiosa és verament encisera; però com més la veig, més me sembla que deu figurar ja al meu catàleg".

L'endemà va ésser puntual a trobar-se vora de la reixa a l'hora de la missa. Però la germana Agata no estava al seu lloc de costum, al primer rengle de les religioses; estava, al contrari, gairebé amagada darrera de les seves companyes. Amb tot, don Joan remarcà que ella el mirava sovint d'amagat. Va treure d'això un auguri favorable per a la seva passió. "La petita em tem —pensava ell...— aviat s'amansirà".

Acabada la missa, va observar que entrava en un confessorari; però, per tal d'arribar-hi, va passar a prop de la reixa, i va deixar caure el seu rosari com per descuit. Don Joan tenia massa experiència per deixar-se enganyar per aquella pretesa distracció. De primer, va pensar que era important per a ell tenir aquell rosari; però es trobava a l'altra banda de la reixa i va comprendre que per recollir-lo calia esperar que tothom hagués sortit de l'església. Per tal d'esperar aquell moment, va estintolar-se contra un pilar, en una actitud meditativa, amb una mà col·locada sobre els ulls, però amb els dits lleugerament separats, de manera que no perdia cap dels moviments de la germana Agata. Qualsevol qui l'hagués vist en aquella postura l'hauria pres per un bon cristià absorbt en una piadosa meditació.

La religiosa va sortir del confessorari i va donar algunes passes per tornar a l'interior del convent; però va adonar-se aviat o, més ben dit, va fingir d'adonar-se que li mancava el rosari. Mirà per totes bandes, i va veure que estava a prop de la reixa. Va tornar enrera i es va ajupir per recollir-lo. En el mateix moment, don Joan va observar alguna cosa blanca qui passava per sota de la reixa. Era un paper molt petit doblegat en quatre. Tot seguit la religiosa es va retirar.

El llibertí, sorprès d'haver reeixit més de pressa que no havia esperat, experimentà una mena de recança de no haver trobat més obstacles. Tal és, si fa no fa, la recança d'un caçador qui persegueix un cervol, comptant amb una llarga i penosa correguda: de sobte l'animal cau, tot just es llançava a córrer, llevant així al caçador el plaer i el mèrit que s'havia promès de la persecució. De totes maneres, va recollir promptament el bitllet i va sortir de l'església per tal de llegir-lo amb tota comoditat.

Heu's ací el que contenia: "Sou vós, don Joan Es, doncs, cert que no m'haveu oblidat? Jo em

sentia ben dissortada, però començava d'habituar-me a la meva sort. Ara vaig a ésser cent cops més desgraciada. Hauria d'odiar-vos... heu vessat la sang del meu pare... però jo no us puc odiar ni oblidar. Tingueu pietat de mi. No torneu més en aquesta església; em féu massa mal. Adéu, adéu, sóc morta per al món. Teresa".

"Ah! Es la Tereseta!, va dir-se don Joan. Prou sabia jo que l'havia vist en alguna banda". Després va rellegir un cop més el bitllet. "Hauria d'odiar-vos". És a dir, us adoro. "Heu vessat la sang del meu pare"!!... Ximena deia el mateix a don Rodrigo... "No torneu més en aquesta església". És a dir, us espero demà. "Molt bé!, és meva". I dit això, se n'anà a sopar.

L'endemà, va ésser puntual a trobar-se a l'església amb una lletra ja preparada a la butxaca; però va tenir la gran sorpresa de no veure comparèixer la germana Agata. Mai una missa no li havia semblat tan llarga. Es sentia furiós. Després d'haver maleït cent cops els esculpols de Teresa, va anar a passejar-se a les vores del Guadalquivir, per cercar algun expedient, i heu's ací el que va adoptar.

El convent de Nostra Dona del Roser, era famós entre els de Sevilla per les excel·lents confitures que les germanes hi preparaven. Va anar al locutori, va demanar la germana tornera, i va fer-se donar la llista de totes les confitures que tenia per vendre. —No tindrien llimones a la Mañana?— va preguntar amb el posat més natural del món.

—Llimones a la Mañana, senyor cavaller? Heu's ací la primera vegada que sento a parlar d'aquestes confitures.

—No hi ha res tant a la moda; m'estranya que en una casa com la vostra no en facin força.

—Llimones a la Mañana?

—A la Mañana —va repetir don Joan, accentuant cada síl·laba—. Es impossible que alguna de les vostres religioses no sàpiga la recepta per a fer-les. Us prego que demaneu a aquelles senyores si no coneixerien aquestes confitures. Demà tornaré a passar.

Passats alguns minuts no es parlava en tot el convent sinó de llimones a la Mañana. Les millors confiteres no n'havien mai sentit a parlar. Només la germana Agata en sabia la confecció. Calia afegir aigua de roses, violetes, etc., a les llimones corrents, després... ella s'encarregava de tot. Don Joan, quan va tornar, va trobar un pot de llimones a la Mañana; era, en veritat, un barreja abominable al tast, però sota l'embolcall del pot, es trobava un bitllet de la mà de Teresa. Eren nous precés de renunciar a ella i d'oblidar-la. La pobra noia volia enganyar-se ella mateixa. La religió, la pietat filial i l'amor es disputaven el cor d'aquella infortunada; però era fàcil d'ado-

nar-se que l'amor era el més poderós. L'endemà, don Joan trameté un dels seus patges al convent amb una caixa qui contenia llimones que volia fer confitar i que recomanava particularment a la religiosa qui havia preparat les confitures comprades la vetlla. Al fons de la caixa, hi havia destrament amagada, una resposta a les lletres de Teresa. Ell li deïa: "He estat molt desgraciat. Es una fatalitat la qui va conduir mon braç. Des d'aquella nit funesta no he deixat de pensar en tu. No gosava esperar que no m'odiessis. Per fi, t'he retrobada. Deixa de parlar-me dels juraments que has pronunciat. Abans de comprometre't al peu dels altars, ja em pertanyies. No has pogut disposar del teu cor que era meu... Vinc a reclamar un bé que preferesc a la vida. Moriré o em seràs tornada. Demà aniré a demanar-te al locutori. No he gosat a presentar-me abans d'haver-te previnguda. He temut que la teva torbació no ens traïs. Arma't de coratge. Digués-me si la tornera pot ésser guanyada". Dues gotes d'aigua destrament llançades damunt del paper figuraven dues llàgrimes vessades tot escrivint.

Algunes hores després, el jardiner del convent li va portar una resposta i li va oferir els seus serveis. La tornera era incorruptible; la germana Agata consentia a baixar al locutori, però a condició que seria per dir i rebre un adéu eternal.

La malaurada Teresa va presentar-se al locutori més morta que viva. Va caldre que s'aguantés amb les dues mans a la reixa per no caure. Don Joan, tranquil, impassible, assaboria, amb delícies, la torbació que li causava. De primer, per tal d'enganyar la tornera, va parlar amb posat indiferent dels amics que Teresa havia deixat a Salamanca, i qui li havien encarregat de saludar-la. Després, aprofitant-se d'un moment que la tornera s'havia allunyat, va dir en veu molt baixa i molt ràpida a Teresa:

—Estic resolt a arriscar-ho tot per treure't d'aquí. Si és necessari calar foc al convent, el cremaré. No vull escoltar raons. Tu em pertanyes. Dins d'alguns dies seràs meva, o moriré; però molts moriran amb mi.

La tornera va acostar-se. A donya Teresa li mancava la respiració i no podia articular ni una paraula. Don Joan, no obstant això, amb un to d'indiferència parlava de confitures, dels treballs d'agulla qui ocupaven les religioses, prometia a la tornera de trametre-li rosaris beneïts a Roma, i de donar una roba de brocat per abillar la santa patrona de la comunitat el dia de la seva festa. Passada mitja hora amb semblant conversa, va saludar Teresa amb un posat seriós i greu, deixant-la en un estat d'agitació i desesper com no es pot descriure. Va córrer a tancar-se a la seva cella, i la seva mà, més obedient que la llengua, va traçar una llarga lletra plena de retrets, de

precis i de lamentacions. Però no podia estar-se de confessar la seva amor, i s'excusava d'aquella falta pensant que l'expiava prou refusant de retre's als precis del seu amant. El jardiner, qui s'encarregava d'aquella correspondència criminal, va portar aviat una resposta. Don Joan continuava amenaçant d'arribar als últims extrems. Tenia cent braus al seu servei. El sacrilegi no l'espantaria. Estaria content de morir amb tal que hagués tingut un cop més la seva amiga als braços. Què podia fer aquella feble criatura habituada a cedir a un home que adorava? Passava les nits plorant, i de dia no podia pregar, perquè la imatge de don Joan la seguia pertot arreu; i fins, quan anava amb les seves companyes a fer els exercicis piadosos, el seu cos executava maquinalment els gestos d'una persona qui prega, però el seu cor tot sencer era ja de la funesta passió.

Al cap de pocs dies no va tenir més la força de resistir. Va anunciar a don Joan que estava disposada a tot. Es veia perduda de tota manera, i s'havia dit que morir per morir, valia més tenir abans un instant de felicitat. Don Joan, al cim de la joia, ho va preparar tot per tal de raptar-la. Va triar una nit sense lluna. El jardiner va portar a Teresa una escala de seda qui havia de servir-li per saltar les parets del convent. Un farcell qui contenia un vestit seglar, estaria amagat a un indret convingut del jardí; perquè no calia pensar, a sortir al carrer amb vestits de religiosa. Don Joan l'esperaria al peu de la paret; a certa distància, una llitera tirada per mules vigoroses estaria preparada per conduir-la ràpidament a una casa de camp. Allí estaria sostreta a les persecucions, viuria tranquil·la i feliç amb el seu amant. Tal era el pla que don Joan mateix havia traçat. Es va fer fer vestits convenients, va provar l'escala de corda, va afegir-hi una instrucció sobre la manera de lligar-la; en fi, no va negligir res de tot allò qui podia assegurar el succés de la seva empresa. El jardiner era home segur, i tenia massa a guanyar essent fidel, perquè pogués dubtar-se d'ell. Per altra banda, havien estat preses les mesures convenients perquè fos assassinat la nit després del rapte. En fi, semblava que aquella trama estava tan hàbilment ordida, que res no la podia rompre.

Per tal d'evitar les sospites, don Joan va partir cap al castell de Mañara, dos dies abans del que havia estat fixat per al rapte. Era en aquell castell on havia passat la més gran partida de la seva infantesa; però d'ençà de son retorn a Sevilla, no hi havia entrat. Va arribar-hi al tombant de la nit, i la seva primera cura fou de sopar bé. Tot seguit va fer-se despullar i es va tirar al llit. Havia fet encendre a la seva cambra dues gran candelas de cera i damunt de la taula

hi havia un llibre de contes llibertins. Després d'haver llegit algunes pàgines, sentint-se a punt d'adormir-se, va tancar el llibre i va apagar una de les candeles; abans d'apagar la segona, va passejar amb distracció les mirades per tota la cambra; de sobte va adonar-se que tenia a l'alcova la pintura qui representava els turments del purgatori, la qual havia considerat tan sovint en sa infantesa. Involuntàriament els ulls se n'hi anaven vers l'home a qui un serpent devorava les entranyes i per bé que aquella representació li inspirés aleshores encara més d'horror que altre temps, no els en podia desprendre. Al mateix temps, va recordar-se de la figura del capità Gomara i les esgarrifoses contorsions que la mort li havia gravat a la cara. Aquella idea va fer-lo estremir, i va sentir que els cabells se li eriçaven. No obstant, recollint tot el seu coratge, va apagar la darrera bugia, esperant que l'obscuritat l'alliberaria de les horribles imatges qui el perseguïen. L'obscuritat va augmentar encara la seva terror. Els seus ulls es dirigien sempre vers la pintura que no podia veure; però li era talment familiar que es pintava a la seva imaginació tan netament com si hagués estat ple dia. A vegades, fins li semblava que les figures s'esclarien i esdevenien lluminoses, com si el foc del purgatori que l'artista havia pintat, hagués estat una flama real. En fi, la seva agitació fou tan gran, que va cridar amb grans veus els seus criats per tal de fer treure el retrat qui li causava tan d'esfereïment. Quan els va veure dintre de la cambra, va donar-se vergonya de la seva feblesa. Va pensar que la seva gent es riuria d'ell si arribava a saber que tenia por d'una pintura. Va acostar-se de dir, amb el to de veu més natural que va poder adoptar, que tornessin a encendre les bugies i que el deixessin sol. Després es va posar a llegir una altra vegada; eren, però, els ulls sols qui recorrien el llibre; el seu esperit estava a la pintura. Presa d'una agitació inaudita, va passar així una nit sense son.

Tot just apuntava el dia, va aixecar-se de pressa i va sortir per anar a caçar. L'exercici i l'aire fresc del matí el van calmar poc a poc, i les impressions excitades per la vista de la pintura, havien desaparegut quan va tornar al seu palau. Va seure's a la taula i va beure molt. Ja estava una mica marejat, quan va anar-se'n a dormir. Per ordre seva, li havia estat preparat un llit en una altra cambra, i ja es pot suposar que va procurar no fer-hi portar la pintura; però n'havia servat el record, el qual fou prou poderós per a mantenir-lo encara desvetllat durant bona partida de la nit.

Endemés, aqueixes terrors no li inspiraven el penediment de la seva vida passada. Seguí ocupant-se del rapte que havia projectat; i després

d'haver donat totes les ordres necessàries als seus criats, va anar-se'n sol cap a Sevilla, amb tot i la gran calor que feia, per tal de no arribar-hi fins a la nit. Efectivament, era nit negra quan va passar prop de la "Torre del Oro" on un dels seus criats l'esperava. Li va remetre el cavall. Va informar-se si la llitera i les mules estaven disposades, segons les seves ordres. L'havien d'esperar en un carrer prou veí del convent perquè ell pogués anar-hi promptament amb Teresa, i, amb tot, no tan a prop que excitessin les sospites de la ronda, si arribava a trobar-los. Tot estava disposat; les seves instruccions havien estat punt per punt executades. Va veure que havia d'esperar encara una hora abans de poder donar el senyal convingut a Teresa. El seu criat li va llançar un gran mantell bru damunt les espatlles, i va entrar sol a Sevilla per la porta de Triana, amagant-se el rostre per tal de no ésser reconegut. La calor i la fatiga van forçar-lo d'asseure's en un banc, en un carrer desert. Allí va posar-se a xiular i a cantussejar les cançons qui li venien a la memòria. De tant en tant consultava el rellotge i veia amb enuig que l'agulla no avançava al pas de la seva impaciència... De sobte una música lúgubre i solemnia va anar a colpir-li l'orella; va distingir de primer els psalms que l'Església ha consagrat als enterraments. Aviat una processó va girar l'angle del carrer i avançà vers ell. Dos llargs rengles de penitents portant ciris encesos, precedien un taüt cobert de vellut negre i portat per moltes figures abillades a la moda antiga, amb barba blanca i espasa al costat. La marxa era closa per dos rengles de penitents vestits de dol i portant ciris com els primers. Tot aquell seguici avançava lentament i gravement. No es sentia el soroll dels passos damunt de l'empedrat, i hauríeu dit que cada figura lliscava més aviat que no caminava. Els plecs llargs i rígids de les robes i dels mantells semblaven tan immòbils com els vestits de marbre de les estàtues.

Davant d'aquell espectacle, don Joan va experimentar de primer aquella mena de repugnància que la mort inspira a un epicuri. Va aixecarse i va voler anar-se'n; però el nombre de penitents i la pompa del seguici van sorprendre'l i van agullonar-li la curiositat. Com la processó es dirigia vers una església veïna, les portes de la qual acabaven d'obrir-se amb brogit, don Joan va aturar per la mànega una de les figures qui portaven ciris i li demanà polidament quina era la persona que anaven a enterrar. El penitent alçà la testa; el seu rostre estava pàl·lid i descarnat com el d'un home qui surt d'una llarga i dolorosa malaltia. Va respondre amb una veu sepulcral: "Es el comte don Joan de Mañana".

Aquella estranya resposta va fer eriçar els ca-

bells de don Joan; però un moment després, va reprendre la seva sang freda i va posar-se a somriure. "He degut sentir malament —va dir-se—, o aquest vellard ha degut equivocar-se". Va entrar a l'església al mateix temps que la processó. Els cants fúnebres van tornar a començar, acompanyats pel so esclatant de l'orgue; i uns sacerdots vestits amb capes de dol entonaven el *De Profundis*. Malgrat els seus esforços per tal de semblar tranquil, don Joan va sentir que la sang se li glaçava. Acostant-se a un altre penitent, va dir-li: —Qui és, doncs, el mort que enterreu? —El comte don Joan de Mañara— va respondre el penitent amb veu cavernosa que esfereïa. —Don Joan va recolzar-se a una columna per no caure. Es sentia desfallar i tot coratge l'havia abandonat. Mentrestant, el servei fúnebre continuava, i les voltes de l'església augmentaven més encara els ressons de l'orgue i de les veus qui cantaven el terrible *Dies irae*. Li semblava de sentir els cors del àngels en el darrer judici. Finalment, fent un esforç, va agafar la mà d'un sacerdot qui passava a prop d'ell; aquella mà estava freda com un marbre.

—En nom del cel!, pare —va exclamar-se—, per qui pregueu i qui sou?

—Preguem pel comte de Mañara —va respondre el sacerdot mirant-lo fixament amb una expressió de dolor—. Preguem per la seva ànima, qui està en pecat mortal, i nosaltres som ànimes que les misses i les pregueres de la seva mare han tret de les flames del purgatori. Paguem al fill el deute de la mare; però aquesta missa, és la darrera que ens es permès de dir per l'ànima de don Joan de Mañara.

En aquell moment el rellotge de l'església va sonar un cop; era l'hora fixada per al rapte de Teresa.

—El moment és arribat! —va exclamar-se una veu qui parlava des d'un angle obscur de l'església—, el moment és arribat! és nostre?

Don Joan va girar el cap i va veure una aparició horrible. Don Garcia, pàllid i sangonent, s'avançava amb el capità Gomara, les faccions del qual estaven encara agitades per horribles convulsions. Es dirigien tots dos vers el taüt, i don Garcia, llançant a terra la coberta amb violència, va repetir: "Es nostre?", al mateix temps un serpent gegantí va aixecar-se darrera d'ell i ultrapassant-lo molts peus d'alçada, semblava disposat a llançar-se dintre el taüt... Don Joan va exclamar: "Jesús", i va caure desmaiada damunt les lloses.

La nit estava molt avançada quan la ronda qui passava albirà un home estès sense moviment a la porta d'una església. Els arquers s'hi van acostar, creient que no fos el cadàver d'un home assassinat. Van reconèixer tot seguit el

comte de Mañara, i van provar de reanimar-lo llançant-li aigua fresca al rostre; però, veient que no reprenia el coneixement, van portar-lo a casa seva. Uns deien que estava embriagat, altres que havia rebut alguna llisada d'un marit gelós. Ningú, o almenys cap home honrat, no l'estimava a Sevilla, i cadascú hi deia la seva. L'un beneïa el bastó qui l'havia tan bé atuit; l'altre demanava quantes ampolles podien cabre dintre d'aquella còrpora sense moviment. Els criats de don Joan van rebre llur senyor de mans dels arquers i van córrer a cercar un cirurgià. Van fer-li una abundosa sagnia i no va trigar a recobrar els sentits. De primer, només va deixar sentir paraules sense cap significança, crits inarticulats, sanglots, gemecs. Poc a poc va semblar considerar amb atenció tots els objectes qui l'envoltaven. Va preguntar on estava; després, què s'havien fet el capità Gomara, don Garcia i la processó. La seva gent va creure'l foll. Mentrestant, després d'haver pres un cordial, es va fer portar un crucifix i va besar-lo una estona, vessant un torrent de llàgrimes. Tot seguit va ordenar que li portessin un confessor.

La sorpresa fou general, tant la seva impietat era coneguda. Molts de sacerdots, cridats pels seus servents, refusaven de venir vora seu, convençuts que els preparava alguna mala facècia. Finalment, un monjo dominicà va consentir a veure'l. Van deixar-los sols, i don Joan, havent-se-li llançat als peus, li contà la visió que havia tingut; després va confessar-se. En fer la relació de cada un dels seus crims, s'interrompia per demanar si era possible que un pecador tan gran com ell, obtingués mai el perdó celestial.

El religiós responia que la misericòrdia de Déu és infinita. Després d'haver-lo exhortat a perseverar en el seu penediment i haver-li donat les consolacions que la religió no refusa als més gran criminals, el dominicà va retirar-se promentent de tornar al vespre. Don Joan va passar tota la diada dient pregueres. Quan el dominicà va tornar, li va declarar que havia pres la resolució de retirar-se d'un món on havia donat tant d'escàndol i procurar expiar en els exercicis de la penitència els crims més enormes amb què s'havia sollat. El monjo, compadit de les seves llàgrimes, com millor va poder, i per tal de reconèixer si tindria el coratge de seguir la seva determinació, li va fer una pintura esgarrifosa de les austeritats dels claustrats. Però a cada mortificació que descrivia, don Joan exclamava que allò no era res, i que ell mereixia tractaments molt més rigorosos.

Des de l'endemà va fer donació de la meitat de la seva fortuna als seus parents qui eren pobres; en va consagrar una altra partida a fundar un hospital i a bastir una capella; va distribuir

sumes considerables als pobres i va fer dir gran nombre de misses per les ànimes del purgatori; sobretot per les del capità Gomara i dels malaurats qui havien sucumbit batent-se en duel amb ell. Finalment va reunir tots els seus amics i va acusar-se davant d'ells dels mals exemples que els havia donat tant de temps; va pintar-los d'una manera patètica els remordiments que li causava la seva conducta passada, i les esperances que gosava a concebre per a l'esdevenidor. Molts d'aquells llibertins, van sentir-se commosos i van esmenar-se; d'altres, incorregibles, el van deixar amb fredes ralleries.

Abans d'entrar al convent que havia triat per retir, don Joan va escriure a donya Teresa. Li confessava els seus projectes vergonyosos, li contava la seva vida, la seva conversió i li demanava perdó, incitant-la a aprofitar-se del seu exemple i a cercar la seva salvació en el penediment. Va confiar aquella lletra al dominicà, després d'haver-li'n mostrat el contingut.

La pobra Teresa havia esperat llarga estona al jardí del convent el senyal convingut; després d'haver passat moltes hores amb una inexpresable agitació, veient que l'alba apuntava, va tornar a la seva cella presa de la dolor més viva. Atribuïa l'absència de don Joan a mil causes, totes ben allunyades de la veritat. Molts dies van passar-se d'aquesta faisó, sense que rebés noves d'ell i sense que cap missatge no vingués a endolcir la seva desesperació. Finalment, el monjo, després d'haver conferenciat amb la superiora, obtingué el permís per a veure aquella, i li va remetre la lletra del seu seductor penedit. Mentre la llegia, es veia son front cobrir-se de grosses gotes de suor; adés esdevenia roja com el foc, adés pàlida com la mort. Va tenir, amb tot, el coratge d'acabar aquella lectura. El dominicà aleshores va provar de pintar-li el penediment de don Joan, i de felicitar-la per haver pogut evitar el perill espaventós qui a tots dos esperava, si llur projecte no hagués avortat per una intervenció evident de la Providència. Però, a totes aquelles exhortacions, donya Teresa s'exclamava: "No m'ha estimat mai!" Una febre ardent va apoderar-se d'aquella malaurada; endebades els socorsos de la medicina i de la religió li foren prodigats; va rebutjar els uns i va semblar insensible als altres. Va morir al cap de pocs dies sense deixar de repetir: "No m'ha estimat mai!"

Don Joan, una vegada pres l'hàbit de novici, mostrà que la seva conversió era sincera. No hi havia mortificacions ni penitències que no trobés massa suaus; i el superior del convent es veia sovint obligat a ordenar-li que posés límits a les maceracions amb què turmentava son cos. Li feia present que així abreujaria els seus dies i que en

realitat hi havia més de coratge a sofrir llarg temps de les mortificacions moderades, que a acabar d'un cop la seva penitència levant-se la vida. Passat el temps del noviciat, don Joan va pronunciar els seus vots, i va continuar sota el nom de germà Ambròs, a edificar tota la casa per la seva austeritat. Portava un cilici de crin de cavall per sota del vestit de burat; una espècie de capsula estreta, menys llarga que el seu cos, li servia de llit. Llegums cuits amb aigua composaven tota la seva alimentació, i no era sinó els dies de festa, i per ordre expressa del seu superior, que consentia a menjar pa. Passava la més gran partida de les nits a vetllar i a pregar, amb els braços estesos en creu; finalment era l'exemple d'aquella devota comunitat, com altre temps havia estat el model dels llibertins de l'edat seva. Una malaltia epidèmica, qui s'havia declarat a Sevilla, li va proporcionar l'avinentsa d'exercir les noves virtuts que la seva conversió li havia donades. Els malalts eren acceptats a l'hospital que ell havia fundat; ell cuidava els pobres, passava els dies vora els llits, exhortant-los, encoratjant-los, aconhortant-los. Tal era el perill del contagi, que no es podia trobar a preu de diner homes qui volguessin sebollir els morts. Don Joan acomplia aquell ministeri; anava a les cases abandonades i donava sepultura als cadàvers en descomposició, qui sovint s'hi trobaven feia molts dies. Pertot arreu el beneïen i com durant aquella terrible epidèmia no va estar mai malalt, algunes persones crèdules asseguraven que Déu havia fet un nou miracle a favor d'ell.

Feia ja molts anys que don Joan o el germà Ambròs habitava el claustre i la seva vida no era sinó un seguit no interromput d'exercicis de pietat i de mortificacions. El record de la seva vida passada continuava present a la seva memòria, però els seus remordiments estaven ja temperats per la satisfacció de consciència que li donava el seu canvi.

Un dia, a la tarda, en el moment que la calor es fa sentir amb més de força, tots els germans del convent fruien d'una mica de repòs, segons el costum. Solitari, germà Ambròs treballava al jardí, amb el cap nu, al sol; era una de les penitències que s'havia imposat. Corbat damunt l'aixada, va veure l'ombra d'un home qui s'aturava vora seu. Va creure que era un dels monjos qui havia baixat al jardí, i, tot continuant la tasca, el va saludar amb un *Ave-Maria*. Però no van respondre-li. Sorprès de veure aquella ombra immòbil, va aixecar els ulls i va veure dret, davant seu, un jove alt, cobert amb un mantell qui arribava fins a terra i amb el rostre mig amagat per un capell ombrejat d'una ploma blanca i negra. Aquest home el contemplava en silenci amb una expressió de joia maligna, de profund menys-

preu. Es van mirar fixament tots dos, durant uns minuts. Finalment, el desconegut, donant un pas i alçant-se el barret per tal de mostrar les seves faccions, li va dir:

—Em reconeixeu?

Don Joan va considerar-lo amb més d'atenció, però no el va reconèixer.

—Us recordeu del setge de Berg-op-Zoom? —va demanar el desconegut—. No heveu oblidat un soldat nomenat Modest?... —Don Joan va estremir-se. El desconegut va continuar fredament —...un soldat nomenat Modest, qui va matar d'un tret d'arcabús el vostre digne amic don Garcia, en lloc de vós a qui apuntava?... Modest! Sóc jo. Tinc, encara, un altre nom, don Joan: jo em dic don Pere d'Ojeda; sóc el fill de don Alfons d'Ojeda, a qui vós heveu matat; sóc el germà de donya Fausta d'Ojeda, a qui vós heveu matat; sóc germà de donya Teresa d'Ojeda, a qui vós heveu matat.

—Germà —va dir don Joan agenollant-se davant d'ell—, sóc un miserable cobert de crims. Es per tal d'expiar-los que porto aqueix hàbit i que he renunciat al món. Si hi ha alguna manera d'obtenir de vós el meu perdó, indiqueu-me'l. La més ruda penitència no m'esglaiarà gens si puc obtenir que no em maleïu.

Don Pere va somriure amargament.

—Deixeu de banda la hipocresia, senyor de Mañara; jo no perdono. Quant a les meves malediccions, són ben vostres. Però sóc massa impacient per a poder esperar-ne l'efecte. Porto damunt meu alguna cosa de més eficaç que les malediccions.

En dir aquestes paraules, va llançar el seu mantell i mostrà que portava dues llargues espases de combat. Les va treure de la beina i les va plantar en terra totes dues.

—Trieu, don Joan —va dir—. Diuen que sou un gran espatotxí; jo em vanto d'ésser destre en l'esgrima. Vejam què sabeu fer.

Don Joan va fer el senyal de la creu i va dir:

—Germà, oblideu els vots que he pronunciats. Jo no sóc ja el don Joan que heveu conegut, sóc el germà Ambrós.

—Doncs bé! germà Ambrós vós sou el meu enemic, i sota qualsevol nom que porteu jo us odio, i em vull venjar de vós.

Don Joan va tornar a posar-se de genolls davant d'ell.

—Si és la meva vida el que voleu prendre, germà, és vostra. Castigueu-me com desitgeu.

—Covard hipòcrita! Em creus víctima del teu engany? Si jo volgués matar-te com a un gos rabíós, m'hauria pres el treball de portar aquestes armes? Vaja, tria promptament i defensa la teva vida.

—Us ho repetesc, germà, jo no puc combatre, però puc morir.

—Miserable! —va cridar don Pere, ple de furor—, m'havien dit que tenies coratge. Ja veig que no ets sinó un vil covard!

—Coratge, germà? Demano a Déu que me'n doni per tal de no abandonar-me a la desesperació on em llançaria, sense el seu ajut, el record dels meus crims. Adéu, germà, em retiro, que prou veig que la meva presència us exaspera. Tant de bo el meu penediment us semblés algun dia tan sincer com és en realitat.

Donava alguns passos per deixar el jardí, quan don Pere va aturar-lo per la mànega.

—Vós o jo —va cridar—, no sortirem vius d'ací. Preneu una d'aqueixes espases, perquè mal se m'emporti el diable si crec ni una paraula de totes les vostres jeremiades!

Don Joan va donar-li una mirada suplicant, i va donar, encara, un pas per tal d'allunyar-se; però don Pere, agafant-lo amb força, el tenia pel coll de l'hàbit:

—Et penses, doncs, infame assassí, que podràs alliberar-te de les meves mans? No! vaig a trossejar-te l'hàbit hipòcrita qui amaga el peu unglat del diable, i aleshores, potser, et sentiràs amb prou de cor per a batre't amb mi.

Tot parlant d'aqueixa manera, l'empentava rudament contra la paret.

—Senyor Pere d'Ojeda —va cridar don Joan—, mateu-me si voleu, però jo no em batré! —i es va creuar de braços, tot mirant fixament don Pere amb posat tranquil, encara que prou altiu.

—Sí, jo et mataré, miserable!, però abans et tractaré com a un covard que ets.

I li va donar una bufetada, la primera que don Joan hagués mai rebuda. El rostre de don Joan va esdevenir d'un roig porpra. L'altivesa i la furor de la seva joventut van tornar a entrar a la seva ànima. Sense dir ni una paraula, va precipitar-se vers una de les espases i va empunyar-la. Don Pere va prendre l'altra i va posar-se en guàrdia. Tots dos van atacar-se amb furor i van tirar-se a fons l'un contra l'altre a la vegada i amb la mateixa impetuositat. L'espasa de don Pere va enfonsar-se dins l'hàbit de llana de don Joan i va lliscar pel costat del cos, sense ferir-lo, mentre que la de don Joan va enfonsar-se fins al puny en el pit del seu adversari; don Pere va morir instantàniament. Don Joan, en veure's el seu enemic estès als peus, va romandre una estona immòbil contemplant-lo amb posat estúpid. Poc a poc, va tornar a ell i va reconèixer la magnitud del seu nou crim. Va precipitar-se sobre el cadàver i va provar de tornar-lo a la vida. Però havia vist massa ferides per a dubtar ni un moment que aquella no fos mortal. L'espasa sagnant estava als seus peus i semblava oferir-se-li per

tal que es punís ell mateix; però, allunyant de pressa aquella nova temptació del dimoni, va córrer a trobar el superior i va precipitar-se tot esfereït a la seva cella. Allà, prosternat als seus peus, li va contar aquella terrible escena, tot vessant un torrent de llàgrimes. De primer el superior no va voler creure'l, i la seva primera idea va ésser que les grans maceracions que s'imposava el germà Ambrós li havien fet perdre la raó. Però la sang qui cobria l'hàbit i les mans de don Joan no li van permetre de dubtar més temps de l'horrible veritat. Era un home ple de presència d'esperit. Va comprendre tot seguit el gran escàndol qui recauria sobre el convent, si aquella aventura arribava a escampar-se entre el públic. Ningú no havia presenciat el duel. Va ocupar-se d'amagar-lo, àdhuc als habitants del convent. Va ordenar a don Joan que el seguís, i, ajudat per ell, va transportar el cadàver a una sala baixa de la qual va prendre la clau. Tot seguit, va tancar don Joan a la seva cella, i va sortir per anar a prevenir el corregidor.

Sorprendrà, potser, que don Pere, qui havia ja provat de matar don Joan a traïció, hagués abandonat el pensament d'un nou assassinat i provat de desfer-se del seu adversari en un combat amb armes iguals; però allò no era, per part seva, sinó un càlcul de venjança infernal. Havia sentit a parlar de les austeritats de don Joan, i la seva reputació de santedat estava tan estesa, que don Pere no dubtava gens que, si l'assassinava, no l'enviés de dret al cel. Va esperar que provocant-lo i obligant-lo a batre's, el mataria en pecat mortal, i perdria així el seu cos i la seva ànima. Ja s'ha vist com aquest desígnia diabòlic va girar-se contra el seu autor.

No va ésser difícil d'ofegar l'afer. El corregidor va entendre's amb el superior del convent per a desviar les sospites. Els altres monjos van creure que el mort havia sucumbit en duel amb un cavaller desconegut, i que l'havien dut ferit al convent, on no havia trigat a expirar. Quant a don Joan, no provaré de pintar els seus remor-

diments ni el seu penediment. Va acomplir amb joia totes les penitències que el superior li va imposar.

Durant tota la seva vida, va conservar, sospesa al peu del llit, l'espasa amb què havia travessat don Pere, i mai no la mirava sense pregar per la seva ànima i per les de la seva família. Per tal d'atuir la resta d'orgull mundanal qui romania encara al seu cor, l'abat li havia ordenat de presentar-se cada matí al cuiner del convent, qui havia de donar-li una bufetada. Després d'haver-la rebuda, el germà Ambrós no deixava mai de presentar l'altra galta, tot regraçant el cuiner d'humiliar-lo d'aquella manera. Va viure encara deu anys en aquell claustre i mai la seva penitència no fou interrompuda per un retorn a les passions de la seva joventut. Va morir venerat com un sant, àdhuc per part d'aquells qui havien conegut els seus primers llibertinatges. Al seu llit de mort, va demanar com a gràcia que l'enterressin sota el llindar de l'església, per tal que en entrar-hi tothom el trepitgés. Va voler també que sobre la seva tomba fos gravada aquesta inscripció: *Ací jau l'home pitjor qui ha estat al món.* Però, no es va jutjar oportú d'executar totes les disposicions dictades per la seva excessiva humilitat. Va ésser enterrat a la vora de l'altar major de la capella que ell havia fundat. Es va consentir, és cert, a gravar sobre la pedra qui cobreix la seva despulla mortal la inscripció que ell havia compost; però hi van afegir un relat i un elogi de la seva conversió. El seu hospital, i sobretot la capella on es troba enterrat, són visitats per tots els estrangers qui passen per Sevilla. Murillo ha decorat la capella amb diverses de les seves obres mestres. "El Retorn de l'Infant pròdig" i "La Piscina de Jericó", qui s'admiren ara a la galeria del senyor Mariscal Sault, ornaven altre temps les muralles de l'hospital de la Caritat.

J. FARRAN I MAYORAL, trad. (1924-29).

STEFAN GEORGE

Per l'esplendor i no per la eloqüència, valorarem la vitalitat de la seva obra.

Primer i Distant

Enriquí i ennoblí la seva llengua. Féu de la literatura una essencialitat. La qual cosa és molt més que haver-ne fet una actualitat al servei de la moda.

EL JARDÍ DE LES ROSES

DE SA ÂDI

BIOGRAFIA

Musxerif-ed-Din Saâdi, el més gran dels poetes perses, nasqué a Txiràs vers l'any 1184 (580 de la Hègira) i morí l'any 1291 (690 de la Hègira). Era fill de Moslih-ed-Din-Abd-Allah, oficial al servei de l'atabek del Fars, Saad-ibn-Zengi. Per això l'anomenaren Saâdi, que vol dir "client de Saad". El seu pare morí quan ell era noi, i el futur gran poeta conegué la misèria. S'afilià a la secta dels "sofís", i, essent un adolescent encara, emprengué el viatge a Bagdad, on es proposava seguir les lliçons dels més grans doctors de l'islamisme. Rebé influències professorals de Sxihab-ed-Din-el-Solva-Verdi, autor d'un tractat de misticisme anomenat "Avarif i Mearif". Saâdi admirà i seguí la moral dels "sofís", lliurant-se a la vida contemplativa, però sense renunciar totalment al món. Féu el pelegrinatge a La Meca (on anà quinze vegades en la seva vida) i, voluptuós dels viatges, visità a peu gran part del món musulmà, demanant almoïna i fent-se portador d'aigua per poder menjar, i dormint a casa dels "sofís" germans de secta o en els monestirs de l'orde. A Síria caigué en mans dels Francs, que l'obligaren a treballar amb els jueus en la neteja dels fossats de Trípoli. Un habitant d'Alep, que el coneixia, va redimir-lo i li donà sa filla, amb 100 monedes d'or. Els nuvis no s'avingueren, i Saâdi fou molt dissortat, casant-se més tard amb una altra dona, que l'acompanyà en totes les seves pelegrinacions. Els dos viatges més importants de Saâdi foren al Turkestan i a l'Índia. Poc abans de l'any 1258 (656 de la Hègira), tornà a Txiràs, i habità un petit ermitatge fora vila, on escrigué les seves dues obres màximes: "Gulistan" (El

jardí de les roses) i "Bustan" (El jardí dels fruits), la primera en prosa i la segona en vers. Allà morí, respectat dels companys, del poble i àdhuc dels sobirans, que en vida, fins al seu traspàs, el complaren de favors i de consideracions. "El jardí de les roses", obra escrita amb un estil elegant, delicat, senzill i noblement líric, ha estat adaptada al català amb el màxim amor envers la pura moral del gran poeta persa.

EL JARDÍ DE LES ROSES

*En nom del Déu clement
i misericordiós!*

Regraciem el Déu etern i gloriós! Car la pregaria i l'adoració apropen l'home al Senyor, i l'agraïment que sent envers Ell el fa mereixedor de nous beneficis. Com expressar tot allò que devem a Déu! El Senyor ha dit: "Admireu la meva puïxança, oh descendents de David, i no oblideu mai els beneficis que heu rebut de mi!" Déu escampa damunt tots els homes la pluja de la seva bondat. És just envers l'acusat, i dispensa als bons un nodriment proporcionat a llurs treballs. Ell ha ordenat al vent del matí que espolsi els arbres florits i que escampi damunt el gassó dels vergers una catifa de pètals. Ell ha ordenat als núvols de l'estiu que es transformin en aigua i que nodreixin les delicades arrels de les plantes. Ell ha vestit els arbres amb una roba verda i cada any, per celebrar la naixença de la primavera, els engarlanda amb corolles. Oh germà meu! Si els núvols, els vents, el sol,

la lluna i totes les constel·lacions es mouen, ho fan només per invitar-te a meditar sobre el bocí de pa que menges. Els astres executen les ordres de Déu. Per tant, tu també tens el deure de sotmetre't a Ell... Aleshores jo cantaré: "El meu germà s'ha elevat fins el grau suprem de la perfecció. La seva beutat illumina la nit tèbia i acariciant... Sigui beneïda la seva posteritat!" "Si el meu germà vol ajudar a construir les muralles que cenyiran la seva ciutat, aquestes muralles seran d'una solidesa duradora. El nàuxer que té una ciència i un seny com Noè, pot lliurar-se sense por als embats de l'oceà tempestuós". "Oh germà meu! Admira la bondat del Senyor! El seu esclau ha caigut en mancament, i és Ell qui se n'avergonyeix..." Confessem que el nostre culte de Déu és ben miserable. No l'adorem tal com es mereix, i si ens proposem descriure l'esclat del seu esplendor, no podem fer més que reconèixer que el seu esplendor ens aorba. Si algun home em demanés que li parlés de Déu, jo li respondria: "Com podré parlar d'un ésser que tot ell és llum, i com podria descriure la llum? Els amants són víctimes de llur amor, i quan les víctimes agonitzen no tenen forces ni per cridar". Oh Senyor! D'ençà que t'has dignat mirar-me, les meves obres regalimen raigs de sol... Res hi fa que l'esclau tingui tots els defectes. Quan el soldà aprova un defecte, aquest es converteix en una virtut.

Un dia, al bany, vaig trobar un bocí d'argila perfumada, que el meu amor havia perdut sense adonar-se'n. Ets mesc o ets àmbar gris? —vaig preguntar-li—. La teva flaire em fa defallir... —Era una argila sense cap valor —em respongué—, però he conviscut algun temps amb la rosa, i he copsat els mèrits de la meva companya. Sense això, hauria restat sempre més argila humil.

*

Una vetlla jo pensava en els dies que fugen i sospirava damunt la meua vida dissipada. Com si fossin diamants acerats, les meves llàgrimes rosegaven aquest granit que em fa de cor, i murmurava dintre meu aquests versos: "Cada instant, un fragment de vida es desprèn de nosaltres. Oh tu que ja has tombat els cinquanta anys, i encara dorms, sabràs esmerçar amb seny i noblement els pocs dies que et resten encara de vida? Vergonya per aquells que se'n van, quan llur existència ha estat estèril... El cap de la caravana ja ha fet dringar els címbals, i el viatger no ha desmuntat la tenda! La dolça son el tenia presoner dintre les seves xarxes..." Tot nou vingut construeix una casa, i després s'allu-

nya i la deixa per estatge d'altri. La vida és comparable a la neu quan rep la carícia del sol cremador de l'estiu. Es fon de pressa, i el seu posseïdor la negligeix. Has anat al mercat sense diners. Molt em temo que en tornaràs sense cap càrrega de fruits... Qui mengi el seu blat en flor, espigolarà a l'hora de la collita. Amb les oïdes de l'ànima, oh germà meu, escolta els consells de Saâdi. Aquest és el camí. Sies home, i avança!

*

Un dels meus amics, que aleshores era company meu d'infortuni, entrà un dia a casa meua. Malgrat les salutacions i les facècies que em féu tot seguit, no vaig respondre-li. Irritat, m'esguardà i digué: —Ara que pots parlar, company, gasta la llengua, car demà, quan la mort hagi trucat a la teua porta, seràs mut per sempre—. Un dels meus deixebles declarà: Saâdi ha pres la ferma resolució de lliurar-se assíduament al culte de Déu, i ha escollit el silenci—. L'altre li respongué: —Ho juro per la glòria del Senyor i per la nostra amistat tan antiga! No pronunciaré ni un mot, no avançaré ni un pas mentre Saâdi resti silenciós. Hi ha follia més inútil que contrariar un amic?— I jo pensava: "Què és la llengua dintre la boca? És la clau que obre la porta de la casa on l'home de seny guarda el seu tresor. Quan la porta és closa qui podria endevinar si és la botiga d'un joier o d'un tapisser?" Dues coses provoquen la còlera del savi: callar quan cal parlar i parlar quan cal callar. Vaig parlar, doncs, i ens en anàrem a passeig. Era la primavera. Una dolça tebior s'escampava pels aires i començava el regne de les roses. Els arbres portaven vestits de fulles, semblant als mantells de festa de les gents benaurades. Era el primer vespre del mes djelâlià. Un rossinyol cantava dins un xiprer, i damunt la rosa de púrpura tremolaven perles d'aigua d'argent, gotes de rosada, semblants a gotes de suor damunt les galtes de les joves sufocades. Aquella nit, vaig endur-me'n l'amic al meu jardí. En veritat, no coneixeu jardí més deliciós! Diríeu que hom havia escampat una pols de diamants per terra, i que el collaret de les Plèides brandava penjat a cada pàmpol de la vinya. Pel riu baixava una aigua cristal·lina. Els ocells cantaven melodiosament, i dins el meu cor zumzejava un gran silenci. En fer-se de dia, vaig observar que el meu amic s'havia omplert el faldar de roses, jacintes, llesamins i amarantes. Volia endur-se'n a la ciutat la seva garba perfumada. Vaig dir-li: —Com ja saps, la rosa del jardí és efímera. Les promeses de les flors sovint són vanes, i els savis han decla-

rat que els amants menyspreen les joies breus.—
Em respongué: —Què cal que faci?— Vaig
dir-li: —Em proposo compondre, per gaudi dels
esperits, un llibre que es dirà “El jardí de les
roses”. I el vent de tardor no esfullarà les
branques dels seus arbres, i els huracans impre-
vistos no barrejaran dins llur desordre l'ordre
dels gaudis que ens duu la primavera.

*

—Què en treuràs d'omplir de roses una ciste-
lla? Serva per tu, si et plau, un pètal d'una rosa
del meu jardí! La rosa només dura uns dies, però
el meu jardí és eternament florit...— Tot just
acabava de dir aquests mots, i el meu amic llançà
la seva collita de flors. Em prengué un cap del
meu mantell, i em digué: —L'home que té un
gran cor, quan promet quelcom, és fidel a la
seva promesa!— L'endemà, sense trigar més,
vaig posar-me a treballar. I així nasqué el llibre
“Gulistan” (El jardí de les roses). Jo finiré aquest
llibre quan el rei que és l'ombra de Déu damunt
la terra, el vencedor de tots els nostres enemics,
l'antorxa de la religió eminent i la glòria de
l'islamisme quan Saâd, fill del rei dels reis
àrabs i bàrbres, soldà del mar i la terra, hereu
de Salomó, Mozhaffer-Eddunia-Ueddin-Abu-Bekr-
Ebn-Saâd-Ebn-Zenghi, es digni fer-me anunciar
que el llegirà.

*

Preguntaven a Lokmân el nom del filòsof que
li havia ensenyat la saviesa. Respongué: —He
observat els orbs. No poseu mai el peu enlloc
abans d'assegurar-vos ben bé del lloc que petgeu.
Abans d'entrar a un lloc, procura assabentar-te
d'on es troba la sortida... Confio en la indulgèn-
cia dels grans. I espero que no em faran greuge
dels mancaments que puguin trobar en el meu
llibre. He consagrat a aquest “Jardí” una part
de la meva preciosa existència... Que Déu
m'ajudi, ara. Els perfums del meu “Jardí” em-
briagaran encara els homes, quan cada àtom de
les meves cendres ja haurà estat dispersat pel
vent. No he volgut fer més que compondre una
pintura que em sobrevisquí, i tal vegada un dia,
en l'ombra glaçada d'una mesquita, un savi mur-
murarà una pregària a la memòria d'un altre
savi, que estimà les roses. Talment com el Pa-
radís té vuit Jardins, el meu llibre té vuit capít-
ols, i aquests són breus, per tal que llur lec-
tura no t'afadigui. Mentre els composava, gaudia
una agradable serenitat. Era l'any 656 de la
Hègira... La meva intenció ha estat plaure't. He
dedicat a Déu els meus pensaments, i m'he posat
en camí.

EL JARDÍ DE LES ROSES

De l'excel·lència de la moderació dels desitjos.
De l'amor i la joventut.
Dels avantatges del silenci.
De l'educació.
Dels savis.
Dels reis.
De la societat.
De la senectud.

HISTÒRIA 1

L'adéu

L'any que vegé la reconciliació del soldà
Mohamed Khârezm amb el rei del Kithâ, vaig
entrar a la mesquita principal de Kacrgâr, i
vaig veure una donzella d'una beutat prodigio-
sa. “La teva nodrissa t'ha ensenyat l'art de se-
duir i de captivar els cors”, —vaig pensar jo—.
“T'ha ensenyat la injustícia, la coqueteria, la
crueltat. Aquella nodrissa devia ésser una fada,
car tu ets tan bella que només pots haver tingut
una fada per nodrissa”.

Aquesta adorable joveçana llegia la gramà-
tica d'Abûl-Kaçem-Mahmûd, i repetia: “Zeid ha
pegat a Amr. Per tant, el complement és Amr.”

Jo vaig dir-li:

—Oh, rosa meva! Khârezm i el rei del Kithâ
han fet les paus... Per què dura encara, doncs, la
disputa de Zeid i Amr?

Rigué, i m'interrogà respecte al lloc de la
meva naixença.

—Vaig néixer a Txiràs, la ciutat de les roses,
les teves germanes...

—Coneixes les obres de Saâdi —preguntà— i
podries recitar-me-les?

Vaig començar:

—Un mal gramàtic em persegueix, i m'assem-
blo a Zeid en la seva lluita amb Amr. Per molt
que m'embolcalli noblement amb el mantell, ella
no es digna ni mirar-me... Oh rosa d'embriague-
ses, que em captives dins el teu calze, jo no faig
més que contemplar-te, i tu no fas més que
pensar en el teu llibre!

L'endemà al matí, un caravaner digué a la
donzella:

—L'home que ahir conversava amb tu, era
Saâdi...

Vaig veure-la venir corrent. Es llançà als meus
braços, i s'entristí de la meva pròxima marxa.

—Per què no em digueres qui eres?

—Davant teu no podia pas cridar: “Existei-
xo!”

Ella prosseguí:

—Et seria impossible passar alguns dies entre

nosaltres? Si sapiguessis com desitgem escoltar-te i que tu ens instrueixis!...

—No puc —vaig replicar— i aviat comprendràs els motius. He vist, a una muntanya, un home de seny que s'acontentava vivint en una caverna. "Per què —vaig dir-li— no vens a la ciutat? Oblidaries [els teus sofriments..." Em respongué: "Allà baix hi ha masses jovençanes belles i àgils... Ja saps tu que els elefants també poden relliscar damunt les roses..."

Vaig besar els llavis de la donzella i vaig allunyar-me en la dolcesa càlida de la tarda.

Per què besem la boca de l'amiga, abans de deixar-la? La poma deu haver dit adeu a moltes pomes, car la seva galta és ben roja!

HISTÒRIA 2

La llàntia

Una certa nit, el meu amic entrà a casa. Vaig alçar-me tan de pressa, que la meva llàntia caigué.

El meu amic es desféu en vituperis, dient:

—Per què has apagat la llàntia quan m'has vist?

Jo li responguí:

—He cregut que acabava d'eixir el sol...

Aquell que illuminà la nit obscura m'ha aparegut en somnis. I he pensat: "D'on em ve aquesta felicitat?"

Si un importú es posa davant la teva llàntia, salta i mata'l! Però si el nou vingut té llavis de mel i un somriure dolç com el sucre, agafa'l pel braç i apaga el llum.

HISTÒRIA 3

El remei sobirà

Un rei viatjava pel mar, amb un jove esclau estranger. Aquest no havia posat mai el peu en un vaixell ni experimentat mai, per tant, aquella angoixa que senten la majoria de les persones quan creuen les ones. Començà, doncs, a plorar i gemegar. Tenia esgarrifances... Els passatgers l'aconsolaven, volien calmar-lo, però no ho aconseguien. I el gaudi del rei fou torbat per això. Ningú trobava cap remei per al terror de l'adulescent. Però un metge digué al rei:

—Si tu m'ho permets, jo faré callar aquest insensat.

—Serà la màxima bondat —contestà el monarca.

Tot seguit, el metge ordenà que llancessin l'esclau al mar. Deixaren enfonsar l'infortunat diverses vegades sota les ones, i després l'empunyaren pels cabells i el salvaren.

Una vegada dalt del vaixell, el jove esclau anà a asseure's silenciosament damunt un feix de cordes.

El rei, admirat, exclamà:

—Singular misteri!

—No és cap misteri —féu el metge—. Aquest esclau ignorava, abans, la incomoditat de la immersió i el preu de la tranquil·litat que hom frueix en aquest vaixell. D'aquesta manera un convalescent coneix tot el preu del repòs...

Oh convidat satisfet! Desdenyes el pa d'ordi, i jo agraeixo això que tu menysprees.

Per les hurís del Paradís, el purgatori és un infern. Interroga els damnats, i et respondran que el purgatori és el Paradís.

Hi ha una diferència entre l'home que estreny la seva amant damunt el pit i aquell que esguarda la porta de casa preguntant-se si l'estimada vindrà a trucar-hi.

HISTÒRIA 4

La gelosia

Em recordo que un jovencell i jo, altre temps, érem tan inseparables com dos ametllons dins una mateixa closca. Un dia, el destí volgué que jo emprengués un viatge. Passaren els anys. En tornar a casa, el meu amic em féu càrrecs:

—Per què no m'has enviat ni un sol correu, i per què no has tingut mai pietat de la meva tristesa? —sanglotava.

Vaig respondre-li:

—No he volgut que la teva beutat arborés el cor del missatger...

Oh vell amic meu, sies indulgent! Si sapiguessis com he estat gelós, i com he sofert només de pensar que els estrangers podien mirar-te tant com volguessin... Però m'equivoco: això no és possible, car ningú no podria assadollar-se d'aquest espectacle inefable!

HISTÒRIA 5

L'ermità caritatiu

Un robador s'esmunyí dins la cabana d'un ermità, no trobà res de valor per endur-se'n, i s'afligí.

L'ermità, en adonar-se del seu desesper, llançà al camí per on aquell devia passar un tapís de feltre que li servia de jaç. I així el lladre no se n'anà amb les mans buides.

Els homes de Déu eviten l'acte de contristar llurs enemics. Com podries assemblar-t'hi, si estàs en guerra amb els teus amics?

HISTÒRIA 6

Seny

Deien a un vellard:

—Per què no et cases?

Respongué:

—Una dona vella no em procuraria cap mena de gaudi.

—Demana la mà d'una dona jove. Ets ric, i pots fer-ho...

Ell replicà:

—Sóc vell i no sento cap mena d'inclinació per les dones velles. Com és possible que una dona jove pugui sentir desig de mi, que sóc vell?

Cal ésser vigorós i no pas ric, car una dona jove prefereix un atleta a vint monedes d'or.

HISTÒRIA 7

Justícia.

Un home innocent tingué mal d'ulls. Anà a veure un veterinari i li digué:

—Dona'm remei.

El veterinari li aplicà als ulls el colliri que emprava per als ulls dels animals, i el nostre innocent devingué orb.

Portaren la qüestió al Kadí, i aquest declarà:

—El veterinari no ha de pagar penyora. Si aquest malalt no hagués estat un ase, no hauria anat a consultar-lo.

L'home intel·ligent no confia mai les feines difícils a un imbècil. Encara que el fabricant de tovalloles sàpiga teixir, el seu lloc no és a l'obra-dor de les sederies.

HISTÒRIA 8

El príncep inquiet

Un matí que jo estava agenollat a la gran mesquita de Damasc, no lluny de la tomba d'Iahia, un príncep àrab, cèlebre per la seva injustícia, vingué a pregar i a implorar Déu.

El pobre i el ric besen la pols que emblanqueix els murs de la mesquita. Els homes més rics són, de vegades, els més necessitats.

El príncep àrab m'esguardà i digué:

—Respecto les teves virtuts i la teva grandesa d'ànim. Socorre'm, car temo un enemic vigorós.

Jo li responguí:

—Sigues misericordiós envers els teus súbdits febles, i el teu puixant enemic no t'humiliarà.

Aquell que no perdona els caiguts, no pot

esperar, quan ell caigui, que ningú li allargui la mà!

Fes sempre als homes la justícia que es mereixen. Si tu no la fas, pensa que hi haurà una justícia, el dia de la Resurrecció.

HISTÒRIA 9

La fidelitat

Jo havia viatjat, molts anys, amb aquest amic. Moltes vegades, junts, ens havíem partit el pa i la sal. No cal dir-vos que la nostra intimitat era absoluta. Un dia, ell, desitjós de realitzar un guany, s'atreví a ferir-me, i la nostra intimitat cessà. Malgrat aquest penós esdeveniment, ens estimàvem encara, i em vaig assabentar que ell recitava a les assemblees aquesta kàsida, extreta de les meves obres:

“Quan el meu amic entra a casa meva amb un somriure graciós, espolsa la sal damunt la llaga del ferit d'amor. Què passaria si un rínxol dels seus cabells acariciés el meu front, tal com l'almoïna d'un home ric cau a la mà d'un pobre?”

Moltes persones aplaudiren aquests versos i el meu antic company va lloar-los tot seguit, exageradament. Adhuc es lamentà d'haver perdut el meu afecte, reconeixent-se culpable...

Vaig comprendre que desitjava recuperar la meva amistat, i li escriguí aquests versos, com a testimoniatge de pau:

“Havem restat fidels l'un a l'altre. Tu sol has estat injust. Jo no podia preveure que tu t'allunyaries, i havia unit el meu cor al teu... I, no obstant, hi havia tants altres cors! Retorna! Seràs estimat com mai ho has estat!”

HISTÒRIA 10

La mentida agradable

He sentit contar que un soldà ordenà que matessin un presoner. En aquesta trista circumstància, el malaurat començà a prodigar al soldà les injúries més grosseres i els epítets més odiosos. Però ningú no entenia la llengua que parlava.

Qui renuncia a la vida, diu tot el que té al cor.

El soldà demanà què deia aquell home. Un visir, dotat d'una clara intel·ligència, respongué:

—Oh, Senyor! Déu estima els que contenen llur còlera, els que perdonen els homes i els que practiquen la caritat.

El monarca, guiat per la compassió, perdonà el condemnat.

Un altre visir, que només tenia una intel·ligència relativa, cregué oportú replicar:

—La gent de la nostra humil espècie deuen parlar sempre als reis amb sinceritat. Aquest home ha donat al nostre príncep noms injuriosos...

El soldà contragué les faccions i exclamà:

—Aquesta mentida del visir Abul Faradj m'ha estat més agradosa que la veritat que ara acabes de dir, car Abul Faradj volia salvar el presoner. Tu, en canvi, has volgut perdre'l. Ignores, sens dubte, que els savis han dit: "Una mentida de conseqüències benaurades és preferible a una veritat de conseqüències funestes.

En la volta de la sala d'audiències de Feridûn hom llegia: "Oh, germà meu! El món no és teu! Consagra el teu cor i el teu esperit al Creador. I això serà prou. No et lliuris al món, a les seves voluptats, als seus dolors, car deuràs abandonar-lo. Quan el savi es disposa a marxar i a emprendre el seu darrer viatge, què se li en dóna de morir en un tron o damunt la terra nua?..."

HISTÒRIA 11

L'esclava triomfadora

Conten d'un marxant que estimava d'amor una de les seves esclaves, d'una rara beutat. I digué a un dels seus amics:

—Quina llàstima que aquesta jovencella, amb la seva meravellosa beutat i les qualitats que posseeix, sigui tan curiosa i impertinent!

El seu amic li respongué:

—Oh germà meu! No esperis respecte, després de confessar el teu amor! Quan s'és amic i amiga, no hi ha ja senyor ni esclava...

Quan l'home acarícia una esclava de galtes d'aurora, ¿cal extranyar-se de que l'esclava es demostrï orgullosa com un senyor, i de que el senyor porti el feix dels menyspreus, com una esclava?

HISTÒRIA 12

El somni

Un rei del Khorâssân veié en somnis, cent anys després de la seva mort, el soldà Mahmûd, fill de Sebuk-Teghin, el cos del qual ja era pols, excepte els ulls, que brillaven encara dintre l'òrbita i miraven fixament.

Cap dels savis no pogué interpretar aquest somni. Un dervitx es presentà i digué:

—El soldà Mahmûd considera ara que el seu reialme pertany a un altre, després d'haver estat d'altres.

Quants homes il·lustres han estat soterrats, dels quals no resta ja cap rastre damunt la terra! Aquest cadàver que hom ha confiat als sorrals, l'arena l'ha devorat de tal manera que ja no en resten ni els ossos... El nom afortunat de Nuch Irrewân viu encara, gràcies al bé que ha fet, a desgrat dels anys que fa que Nuch Irrewân és mort. Oh tu que em llegeixes! Fes, almenys, una bona acció, i cull amb mesura els fruits de la vida, abans que una veu publiqui: "Tal, ja no existeix!"

HISTÒRIA 13

El desig i la sacietat.

Feia molt temps que un home no havia vist la seva amiga. En reveure-la, li digué:

—On eres? T'he desitjat!...

Ella li respongué:

—El desig val més que l'assadollament.

—Has vingut tard, oh beutat en embriaguesa! —li digué ell—. No abandonaré mai més el cap del teu mantell!

Una dona jove que va a casa del seu amic, acompanyada d'altres dones joves, hi va per produir desgràcies. Serà gelosa o engelosirà.

M'has dit: "Oh Saâdi! Jo sóc la llàntia que illumina l'assemblea. Tinc jo la culpa, per ventura, de que la papallona es cremi en la meua flama?"

HISTÒRIA 14

La bondat vana

Una colla de lladres àrabs s'havia instal·lat al cim d'una muntanya i atacava les caravanes. Aquests malfactors aterroritzaven la contrada. Els governadors de les províncies dels encontorns deliberaren sobre els mitjans de fer cessar l'acció dels lladres "car —deien ells— si no els dominem tot seguit ens serà impossible resistir-los."

Un sol home desarrelarà fàcilment un arbre jove, però si el deixa créixer no podrà arrencar-lo de terra amb l'ajut de quatre cavalls. Pots aturar un rierol amb un munt d'arena, però quan les aigües es desborden, no les atravessaràs ni muntat en un elefant."

Breu: fou decidit que hi posarien algú per espiar els lladres. I esperaren l'ocasió favorable. Una nit que els bandits havien marxat a l'assalt

d'una caravana, uns homes experimentats i braus anaren a amagar-se al catau de la colla. En retornar, els lladres dipositaren a la caverna llurs armes i el botí que duïen a coll. El primer enemic que caigué damunt d'ells fou la son...

A mitja nit, els guerrers a sou del governadors eixiren de llurs amagatalls i lligaren tots els bandits. El matí, els portaren a la cort del soldà, el qual els condemnà a mort.

Hi havia entre ells, per atzar, un adolescent d'una beutat esclatant.

Un dels visirs besà el peu del tron del soldà i digué:

—Aquest jovencell no ha tastat encara tots els fruits del jardí de la vida i no ha gaudit tampoc la flor vermella de la seva joventut. Et prego que el perdonis!

El soldà arrugà el front i declarà:

—Vanament la gent de seny consagrarà les seves cures als éssers de mals instints. Proposar-se educar un home indigne equival a posar nous sota una mola. Val més exterminar la raça d'aquests bandits, car apagar un foc i deixar-hi brasa, matar la víbora i conservar els seus petits, no són coses dignes del savi.

Quan el visir hagué escoltat aquest discurs, forçós li fóu aprovar-lo. Però no es considerà vençut i intercedí novament. Alguns dels convidats del soldà afegiren llurs súpliques a les seves, i el monarca acabà perdonant el bell adolescent.

—El perdono —digué— tot i no veure'n la necessitat...

El visir instruí el jove amb bondat. Li donà un mestre molt savi que l'inicià en les arts i li ensenyà les nobles maneres. En un mot: aquest adolescent es transformà en un perfecte gentilhome.

Un dia el visir lloà al soldà les qualitats del seu protegit: "Ha aprofitat les lliçons dels savis —digué—. No és ja ignorant i salvatge..."

El soldà somrigué i digué:

—El cadell es convertirà en llop, encara que hagi viscut entre els homes.

Passaren dos anys. Un vespre, uns bergants del barri s'aplegaren amb l'adolescent i clogueren amb ell un pacte d'infàmia. L'hora fixada, l'adolescent apunyalà el visir i els seus dos fills, robà llurs diners i fugí al camp.

Quan el soldà s'assabentà d'aquest esdeveniment deplorable, digué:

—Qui podria forjar un bon sabre amb ferro dolent? Oh savi! L'educació no esmenarà mai l'home nul. La pluja fa créixer les tulipes dels jardins i les males herbes de les terres salines. La terra salina no produeix tulipes; no hi perdís, per tant, les teves granes i el teu treball! Fer el bé als dolents equival a fer el mal als bons...

HISTÒRIA 15

La gràcia de l'amor

La filla d'un soldà guaitava per la finestra i veïa passar un home i una dona joves, agafats de la cintura.

Semblaven dos xiprers que un roser lligava l'un a l'altre.

Digué: —Com es gronxen! Sembla que surtin d'una festa en la qual haguessin corregut els millors vins de Pèrsia! Admireu llur gràcia...

El vi que havien begut no es beu tan sols a Pèrsia. A Bagdad, a Damasc, a Misora, i sota les palmeres del Moghreb, l'he tastat moltes vegades, i quan em gronxava, no era pas sempre de felicitat...

HISTÒRIA 16

El dervitx entès

Un rei injust i cruel demanava a un dervitx:

—De tots els actes piadosos que jo aconsegueixo, quin és el més agradable al Senyor?

El dervitx respongué:

—La migdiada, quan dorms, car és l'únic moment que no fas sofrir ningú.

El sol flamejava al cel, i ha vist un criminal que dormia. He dit: "Aquest individu és un flagell. Benaudentment, la migdiada és llarga! Per quina raó Déu no fa morir l'home que hom voldria veure sempre adormit"?

HISTÒRIA 17

La lliçó oportuna

Un dia jo caminava envers Hedjâz, en companyia de molts joveçans. De tant en tant, els meus amics recitaven amb ardor versos místics.

Poc abans d'arribar a l'oasi de Benu-Hilâl, fórem objecte de la befa d'un fals devot que blasfemava les santes habituds dels dervitxes. Quan anàvem a entrar al palmerar de Benu-Hilâl, un àrab eixí d'una tenda tocant un instrument singular. El camell damunt el qual anava el fals devot s'espantà, s'espolsà el cavaller, i empenyé al galop el camí del desert. Jo vaig dir-li:

—Oh, xeïc! La música ha impressionat el teu animal, i tu, en canvi, has restat indiferent. El rossinyol del matí et diria: "Quina mena d'home ets, que ignores la dolcesa de gaudir una música suau? El camell cau en èxtasi, tremolant de joia, quan escolta versos àrabs, i tu restes insensible! Si tu restes impassible quan el camell exulta, tu ets un ase!"

El vent que bufa pels camps vincla les branques dels salzes, però no les roques.

Tot allò que veus en la natura celebra la grandesa de Déu. Un cor noble comprèn les melodies que s'exhalen de les coses. El món és sonor d'harmonies; s'estremeix amb una eterna i amorosa embriaguesa. Però quin orb veurà mai les imatges que es reflexen en un mirall?

El rossinyol s'extenua cantant les lloances de la rosa, i cada espina de la rosa és una llengua que regracia el rossinyol.

HISTÒRIA 18

Un amor que commou

Un dervitx, que havia perdut el seny, desitjava una joveciana de tracte perillós.

Quan la teva imatge, o el teu or, no enlluerna els ulls de la dona que desitges, el teu mirall, l'or i la pols tenen per tu igual valor.

Els amics d'aquest dervitx li prodigaven els consells. Alguns d'ells repetien: "Renuncia a aquesta noia! Procura creure que molts homes vulgars i molts homes que tenien els teus mèrits han estat també els esclaus del mateix desig que et crema".

El dervitx es lamentà, i digué:

—Oh, amics meus! De res poden servir-me els vostres consells... Sé millor que tothom allò que plau a la meva estimada. Seria cosa folla privar-se d'estimar i limitar-se a acariciar amb la mirada una dona jove, amb el pretext de què un dia pot fer-nos sofrir.

Com és possible que semblant egoista sigui un perfecte amant? Si besar una boca és quelcom difícil d'aconseguir, el deure dels amants és morir per aconseguir-ho.

—Puix que no tinc altre partit a prendre, me'n vaig --decidí el jovecenc—. Les sagetes podran xiular a les meves orelles i els sabres esquartellar-me el cos. Si aconseguixo posar les mans al seu vestit, regraciare Déu. Si no puc aconseguir-ho, em deixaré morir al peu de la seva porta, entre el perfum dels llessamins.

Els amics d'aquest foll decidiren lligar-lo. Aquest expedient també fou inútil.

Ai, dolor! El metge prescriu l'àloes, i aquest cor gormand demana sucre...

Saps què deia una dona jove i bella al seu amant? "Mentre tu t'esguardis amb fruïció en el teu mirall, com podré jo ésser-te preciosa?"

Digueren a la filla del soldà, que era la noia estimada pel dervitx: "Un jove de casa bona es passa la vida mirant les teves finestres. Fa uns discursos meravellosos... Ens sembla que té

l'amor al cor i la follia al cervell, car sembla un insensat.

La joveciana compregué que aquest home l'estimava, i s'avançà envers ell. En veure-la, el dervitx esclatà en plor, i exclamà:

—La que m'ha mort torna a presentar-se davant de mi! Tal vegada el seu cor ha conegut la pietat...

La filla del soldà començà a consolar i acariciar el dissipat. "D'on ets, com et dius i quin art coneixes?", li demanà ella, amb una veueta de mel.

Inert, al fons de l'oceà d'amor, el dervitx no pronunciava ni un sol mot.

Encara que sàpigues de cor les set parts del Koran, quan l'amor et domina ets incapaç de dir: *Alif, bâ, tâ*.

La filla del soldà murmurà:

—Per què no parles? Em plauen els dervitxes i sóc llur esclava...

Aleshores el jovecenc emergí dels onatges tumultuosos de l'oceà d'amor, i digué:

—Es prodigios que jo visqui encara! Es prodigios que jo pugui parlar quan tu m'esguardes!

Féu un gran crit, i la seva ànima pujà a perfumar els Jardins del Paradís.

HISTÒRIA 19

El moribund apressat

En la mesquita principal de Damasc, un vespre, jo discutia amb alguns savis. De sobte, entrà un adolescent i preguntà:

—Hí ha algú d'entre vosaltres que entengui la llengua persa?

Em designaren, i vaig dir-li:

—Què passa?

L'adolescent afegí:

—Un vellet de cent-cinquanta anys està agonitzant i pronuncia, en llengua persa, paraules que no entenem. Si fossis tan bo que vinguessis amb mi, et recompensariem generosament. És molt possible que el moribund vulgui fer testament...

En arribar al capçal de l'agonitzant, vaig trobar-lo que gemegava:

—Voldria poguer viure encara alguns instants! Ai, las! Respiro amb pena! Ai, dolor!

Només he pogut beure uns glops de vi a la taula de les delícies de la vida, i una veu m'ha cridat: "Prou!"

Vaig explicar als sirians el sentit d'aquestes paraules. S'admiraren molt de què aquest home sentís tant deixar la vida.

Vaig dir al vellet:

—Com et trobes, ara?

—Què vols que et respongui? —balbucejà.

Ja saps com sofreix un home al qual arrenquen una dent. Pensa, per tant, com deu patir aquest home, quan la seva ànima abandona el cos tan benivolgut...

Jo vaig continuar:

—No pensis en la mort, no cedeixis a la por, car els filòsofs han dit: "Mentre et trobis bé, no et preocupis de saber si la teva ànima és immortal; i quan tinguis una malaltia esgarrifosa, no creguis absolutament en la mort". Si tu ho ordenes, pare meu, t'enviarem un metge que t'alleujarà...

—Las! —murmurà.

I traspassà.

T'entretens ornant amb belles pintures el pòrtic de la teva casa, però la casa està esguerdada fins els fonaments!

El metge egoïsta s'alegra quan veu que cau malalt un convidat ric.

Un vell s'afligia de veure's a l'agonia, i una dona vella el friccionava amb aigua de roses. No era deplorable, quan tants joves amants economitzen el menjar per comprar l'aigua de roses que perfumarà els pits de llurs estimades?

HISTÒRIA 20

El delicte

Un jovencell i una joveciana es passejaven per un bosc.

Quan acabaven d'asseure's, la noia s'adonà, a través del brancam, d'un home que li enviava besades apassionades. Mimava els frenesís de l'enamorat, i s'hi lliurà tan completament, que finí cometent la suprema inconveniència:

La joveciana digué al seu amic:

—Veig massa clar què desitja aquest intrús. Ets fort... Ves a castigar-lo!

El jovencell s'alçà i corregué envers l'energumen, al qual rendí a força de cops.

Recomençà en el bosc la dolçor del silenci.

L'endemà, mentre el jove i la noia dormien encara abraçats, va sentir-se un soroll a la porta i es presentà un estranger.

—Tinc l'encàrrec —digué— de constatar que heu caigut en manament...

Tot just acabava de pronunciar aquestes paraules, quan el jovencell reconegué en aquell estranger l'individu que ell havia corregit la vetlla. I aquest també havia reconegut el seu agressor.

—Germà meu —li preguntà el jove—, ja estàs prou qualificat per constatar el nostre delicte?

L'altre acalà els ulls i respongué:

—La vida té aquestes ironies, ho comprenc; però aquest matí jo represento el Kadí.

—Doncs digues ai Kadí —afegí el jove— que m'he vist absolutament obligat a passar la nit amb aquesta noia, per tal d'extingir-li l'ardència que tu vas excitar en ella ahir, al bosc.

Deixo per tu la tasca d'extreure la moral d'aquesta història, que va succeir-me en temps dels meus amors amb Naziâd, una joveciana de Txiràs.

A Txiràs, a Ispahan, a Damasc, sota tants cels, he respirat tantes roses! Totes elles, ara, són les anelles de la cadena que m'uneix a la vida.

Ets ben lliure, doncs, de blasmar o de plànyer el representant del Kadí, però et prego que et recordis de Naziâd, que cada nit, durant tot un estiu, dormí nua i fresca en els meus braços...

HISTÒRIA 21

Els deures de l'amistat

Un dervitx, que necessitava diners, furtà un tapís de la casa d'un amic. Sense pietat, el jutge ordenà que li tallessin la mà. El propietari del tapís intercedí a favor del dervitx, dient:

—Per mi, ja se'l pot quedar.

—La llei és la llei —respongué el Kadí.

El dervitx parlà:

—Tens raó. Però quan un home ha furtat una suma de diners procedents d'una deixa piadosa, no se li talla pas la mà... Tot el que pertany als dervitxes és deixa piadosa.

El jutge perdonà el culpable, però li digué:

—El món actual no és ja un món immens? Si tantes ganes de furtar tenies, no podies fer-ho en altre lloc que a casa dels teus amics?

—Oh, senyor! —murmurà el dervitx—. Recorda't d'aquella sentència: "Posa sempre l'esguard en la casa dels teus amics, i no truquis mai a la porta dels teus enemics".

HISTÒRIA 22

El visir previsor

Un rei disbauxat, en estat d'embriaguesa, digué de sobte:

—Mai he gaudit un instant més agradable! Ja no sé què és el bé ni el mal, ni em turmenten les penes...

Un pobre, que tremolava sota una finestra del palau del rei, escoltà aquests mots i li cridà:

Comprenc perfectament, oh rei, que no et preocupis per tu; però no pots preocupar-te per mi?

Aquesta reflexió agradà al monarca. Ensenyà al pobre una bossa plena de diners, i li digué:

—Para la falda!

—Com vols que pari la falda, si vaig vestit de parracs?

Emocionat per tanta misèria, el rei féu enviar al pobre una roba nova i una bossa plena de diners.

En tres dies, el pobre malgastà els seus diners, i tornà.

L'or fuig de pressa de la mà dels pròdigs. La paciència no viu al cor dels amants. L'aigua no s'aguanta en el garbell.

Quan el rei no es recordava del pobre ni de què al món fos, li parlaren del seu estat. El monarca s'irà terriblement, i cridà:

—Treieu-me del davant aquest desvergonyat! Expulseu aquest foll que ha malgastat en tres dies una quantitat semblant! Tal vegada ignora que els diners del tresor públic són per als malaurats, i no pas pels germans del diable?

Aquest imbècil que encén en ple dia una espelma perfumada, potser no té prou oli a la llàntia per aquesta nit...

Un visir, assenyat i fidel al rei, digué:

—Senyor, em sembla necessari concedir a aquests homes una petita pensió mensual. Això els privaria de gastar-s'ho tot d'un sol cop. I pel que fa a les ordres que has donat per a què castiguin aquest individu i l'expulsin del reialme, permet-me dir-te que no és digne d'un home de seny omplir de joia el cor d'un home i després condemnar-lo als pitjors puniments.

No s'ha d'obrir mai la porta als desitjos. Quan s'ha obert, ja no pot tornar-se a tancar.

Molta gent ignora que els pelegrins del Hedjâz es reuneixen sovint entorn d'una aigua morta; però tothom sap que els homes, els ocells i les formigues, es reuneixen a tot arreu on hi ha un doll d'aigua límpida i copiosa.

HISTÒRIA 23

El sofriment menor

Un filòsof estava molt enamorat d'una noia i només li demanava que parlés. Suportava amb paciència els seus capricis. En un mot: la seva paciència era admirable.

Un dia vaig dir-li:

—Ja sé que el teu amor per aquesta noia és totalment desinteressat, i també sé que no penses pas acariciar-la, però deixa'm confessar-te que és indigne d'un filòsof tolerar això que toleres a aquesta noia.

Em respongué:

—No em facis càrrecs! Trobo més fàcil

sofrir les fantasies d'aquesta persona que viure privat de la seva vista. Els savis han dit: "Es més fàcil suportar humiliacions que deixar de mirar una noia bonica".

HISTÒRIA 24

L'error del soldà

Un devot que vivia a Síria practicava el culte de Déu en un bosc, i es nodria de fulles d'arbres. El soldà d'aquest país anà a visitar-lo i li digué:

—Si vols, faré preparar per tu, a la ciutat veïna, un allotjament sà i agradable, on podràs practicar els teus exercicis piadosos millor que en aquest bosc. Així el meu poble s'aprofitarà del teu exemple i podrà rebre les teves benediccions...

Aquest discurs deixà el religiós indiferent. Però els poderosos de la cort li digueren:

—Per respecte al soldà, és convenient que vinguis a passar alguns dies a la ciutat i que visitis l'estatge que t'oferim. Després, si el clima no et convé o si els veïns et molesten, podràs retornar al bosc.

El religiós es decidí i marxà. He sentit dir que li reservaren el jardí del palau del soldà. Era un lloc encisador. Les roses roges eren les galtes innumbrables d'un vol de noies. Els jacintes eren les cabelleres perfumades de totes les enamorades. Les magranes entrebadades flamejaven entre la verdor.

El soldà envià al religiós una bellíssima jove vençana. La seva beutat era enlluernadora. Després d'haver-la vist no era possible resistir el desig. Li envià un jove esclau, de cos incomparable. Els més prudents dels més prudents i els més piadosos dels dervitxes no haurien pogut resistir el seu somriure. Els homes morien de desig entorn d'aquest adolescent, car era un co-per que ensenyava la beguda i no la vessava.

El religiós es posà uns vestits sumptuosos i després començà a menjar els plats més triats. Respirava amb delícies els perfums que flotaven al seu entorn. No es cansava d'esguardar la noia i el jove esclau.

Els savis han dit: "Un rínxol de cabells és, de vegades, una cadena infrangible que lliga les ales de la intel·ligència. També és un xarxat que empresona l'ocell lleuger".

Per fruit del teu amor, oh la meva estimada secreta, he sacrificat la meva religió, la meva ciència! Avui, jo sóc l'ocell lleuger, i tu ets la xarxa.

Brev: la felicitat del religiós tocava la seva fi.

Tot home (sigui doctor de la llei o príncep)

que es desvia per fruir els béns d'aquest món menyspreable, s'assembla a la mosca que s'enfonsa de potes a la mel.

Un dia, el soldà desitjà veure el nostre sant home, i no el reconegué. Vermell i formidablement obès, el dervitx estava estès damunt un sofà. Un patge, de cara de fada, el ventava amb un ventall fet de plomes de paó.

Ei monarca s'alegrà de l'estat pròsper del dervitx.

Feia un moment que parlaven de tota mena de coses, quan el soldà digué de sobte:

—Estimo molt els savis i els religiosos...

Un visir que tenia molta experiència replicà:

—Senyor, és just que faci's el bé als savis o als religiosos. Dóna l'or als savis, per a què es comprin llibres, però no donis res als religiosos, per a què restin tal com són.

Un religiós no ha de posseir ni dracma ni denari d'or. Si el religiós que està al seu servei rep alguna cosa, expulsa'l sense pensar-t'hi més.

Els dits de la joventut són bells, encara que no portin anells constel·lats de turqueses.

Una noia bonica ha de menysprear les joies i les tintures, car no les necessita per plaure.

Teniu molta raó de blasmar la meva pietat, si sóc un avar o un mal ric.

HISTÒRIA 25

Nûch - Irrewân

Feien rostir una peça de caça per a Nûch-Irrewân el Just, i no tenien sal. Enviaren un esclau a la vila més propera per a què en comprés.

Nûch-Irrewân digué:

—No t'oblidis de pagar aquesta sal... Si no la paguessis, el procediment acabaria convertint-se en costum, i els habitants de la vila aviat patirien gana.

Uns cortisans exclamaren:

—En veritat, si l'esclau no paga aquesta sal, el perjudici no serà molt gran...

El rei respongué:

—Al món, la tirania i la injustícia han començat per un infinitament petit.

Si el rei menja una poma del jardí dels seus súbdits, els seus esclaus, darrera d'ell, arrencaran l'arbre i se l'emportaran.

Per cada cinc ous que el soldà es permeti prendre, els seus guerrers posaran mil gallines a l'ast.

HISTÒRIA 26

Els coloms

Aquell matí, en un jardí de Bagdad, dos coloms contaven a la jove primavera amoroses i

planyívoles coses. La meva amiga posà la seva testa damunt la meva espatlla, i digué:

—La meva ànima és feixuga de tanta felicitat, com una branca carregada de fruit. Però escolta la cançó trista d'aquests coloms... Prediuen, tal vegada, que un dia ens separarem?

Per què, quan un hom respira la rosa, pensar en la seva efímera beutat? Conserva el record del perfum de la rosa, i et serà fàcil oblidar que ja és marcida.

HISTÒRIA 27

La resposta

Hom féu a un savi la pregunta següent:

—Un home està sol en una cambra, amb la noia que estima. La porta està ben tancada, els servents dormen, i el galant tremola de desig. Com diu l'àrab: el dàtil és madur i el guardià de l'oasi no prohibeix pas que sigui collit... Saps si pregant amb fervor aquest home evitarà el sucumbir?

El savi reflexionà, i respongué:

—Si s'allibera de la jovencella, no s'alliberarà dels mots dels murmuradors.

HISTÒRIA 28

El corb i la cotorra

Havien tancat a la mateixa gàbia una cotorra i un corb. Mortificat per la lletgesa del seu company, la cotorra deia:

—Quina trista cara! Quin cos tan ridícul!

Veritablement, heus ací un espectacle odiós! Oh corb, devorador de cadàvers, vulgui Déu que existeixi aviat entre nosaltres la distància que separa l'Orient de l'Occident!

La cosa extraordinària és que el corb estava irat de veure's al costat de la cotorra. I gemegava:

—Déu clement, treu-me d'ací!

Anunciava cataclismes immediats i predeia revolucions.

—La meva sort és ben singular! —repetia arrapant-se als barrots de la gàbia i fregant rabiosament l'una pota amb l'altra. —Ara, en aquest instant, la cosa més natural i conforme als meus mèrits seria que em passegés amb dignitat per dalt del mur d'un jardí... Quin mancament he comès perquè m'hagin empresonat en companyia d'aquest imbècil?

Si exposes el teu retrat, ningú no vindrà a veure'l. Si tu vas al Paradís, molta gent preferirà anar a l'infern.

He escrit aquesta paràbola per ensenyar-te que l'ignorant sent mil vegades més repugnància per al savi, que el savi per l'ignorant.

Un devot, de posat morós, acabava d'entrar a un casa en la qual uns bells jovençans s'havien reunit per fer música. Un d'aquests li digué: "Si la nostra música et desplaui, segueix fent-nos un posat amable, car la teva presència ens és també molt desagradable".

Aquests joves s'assemblaven a les roses i les tulipes lligades en garba, i aquest devot, entre ells, semblava un sarment ressecat. Era com un vent contrari, com la neu que cau, com la gelada que mata les roses.

HISTÒRIA 29

La perla

He sentit contar que un vellard, altre temps, decidí casar-se amb una noia.

Demanà, doncs, la mà d'una noia molt bella, i que li deien *Guenher* (la perla). Ben entès: va amagar-la lluny dels esguards dels homes.

Com sol passar a la majoria de nuvis, el nostre vell desitjà la seva donà, i provà de celebrar l'esdeveniment com més aviat millor. Però a la primera picabaralla, l'arc del vellet es destivà i la sageta mancà la fita.

Per a cosir un teixit gruixut, cal una agulla d'acer.

El vellard començà les lamentacions als amics. Cercava pretextos que excusessin la seva desfeta, i acusava el cel...

—Aquesta desvergonyida ha dut el desordre a casa meva —deia.

Com no cal dir-ho, la seva casa es convertí en una còpia de l'infern. El marit i la muller es disputaven del matí al vespre i s'omplien de cops. Aquesta guerra prengué tals proporcions, que el vell i la noia foren portats davant del Kadí.

—La culpa no és pas de la teva donà —decidí el jutge—. Si la teva mà tremolà, com vols foradar una perla?

HISTÒRIA 30

Els esforços inútils

Un cert visir tenia un fill encara innocent. L'envià a un savi, al qual féu dir: "Encarrega't d'aquest noi. Potser serà un home de seny..."

Durant alguns mesos, el savi instruí el noi, però sense èxit. Cansat de perdre el temps, es-crigué al pare: "El vostre fill no ha posat seny, i jo, en canvi, l'he perdut".

No rentis set vegades el teu gos al mar, car encara farà més mala olor. Si portessin a la Meca l'ase de Jesús, quan retornaria seguiria essent un ase.

HISTÒRIA 31

L'astrònom

Un astrònom es desolava d'haver-se assabentat que la seva dona l'enganyava, feia temps, amb un home que vivia sota el mateix sostre que ells.

Li digueren:

—Com pots tenir la pretensió de saber què passa al cel, si ignores què passa a la teva pròpia casa!

HISTÒRIA 32

El noble guerrer

Durant la guerra que sostinguérem amb els tàrtars, un dels nostres valents guerrers rebé una terrible ferida. Un dels seus companys li digué:

—Un marxant, que jo podria indicar-te, ven un electuari del qual te'n donarà una certa quantitat...

Però l'avarícia i la rapacitat d'aquest marxant eren tan cèlebres com la generositat de Hâtim Thâly. Si hagués posseït el sol, fins el dia de la Resurrecció, ningú no hauria vist la llum del dia, a no ésser en somnis.

El soldat respongué:

—Si li demano l'electuari, me'l donarà o no me'l donarà; i si me'l dona, guariré o no guariré. Però demanar-li, és, per mi, una metzina mortal.

Tot allò que demanes a persones vils, ho afegeixes sens dubte al teu cos, però ho separen de la teva ànima. Els filòsofs han dit: "Si venguessin a preu d'honor l'aigua de la font de la vida, cap savi la compraria; car morir amb honor val més que viure vergonyosament.

Si una persona amable et dona un ametlló verd, pren aquest fruit amarg amb preferència a una pruna madura que et fos donada per un ésser detestable.

HISTÒRIA 33

La paciència

En la contrada de Karabâgh, vaig trobar un religiós, i vaig dir-li:

—Pare: tingueu la bondat d'ensenyar-me una veritat absoluta.

Respongué:

—Ves, i sies pacient com la terra; o sinó, enterra tots els llibres que t'han instruït.

HISTÒRIA 34

El xiprer

Hom féu aquesta pregunta a un filòsof:

—De tots els arbres cèlebres que Déu ha creat, només n'hi ha un d'estèril: el xiprer, que no fruita mai. Com cal interpretar això?

Respongué:

—Tots els arbres, excepte el xiprer, produeixen fruits. Adés, gràcies a aquest fruit, són verds i llustrosos, adés són despullats de fulles, i tristos. El xiprer no té fruits, però és eternament verd. Aquest és l'atribut de l'home lliure.

No lliguis el teu cor a les coses passatgeres. El tigre travessarà Bagdad molt temps després de la mort del Kalifa... Si està en el teu poder, sies generós com la palmera, i si quelcom t'ho priva, sies lliure com el xiprer!

HISTÒRIA 35

La dignitat

Aquell any, un gran eixut devastà el camp que volta Alexandria. Hom arribà a creure que Déu havia tancat les portes del cel, i que les súpliques dels homes ja no li arribaven.

Quadrúpedes, ocells, peixos, insectes, totes les bèsties cridaven vers el Senyor.

Un home de mals costums (pugui viure sempre lluny dels meus amics!), un disbauxat, —renuncio a descriure'l, però parlaré d'ell...— tenia, aquell any, immenses riqueses. Donava or i argent als pobres, i nodria els vianants.

Tres dervitxes que estaven a punt de morir, de tanta fam com havien sofert, projectaren anar a mendicar a casa del ric disbauxat. I em demanaren consell. Vaig refusar-los el meu assentiment, i els diguí:

—El lleó no sol menjar-se les despulles del gos, encara que agonitzi de fam al seu recó. Resigna't a morir de misèria, però no allargui's la mà a l'home vil que passa. La seda pintada i els rics teixits damunt un mal subjecte, són com el llapis-lazuli i l'or damunt un mur darre-
ra el qual s'escorre una aigua corrupta.

HISTÒRIA 36

El professor enamorat

Un professor, que instruïa una noia extremadament bella, s'enamorà de la seva alumna, i passava les hores dient-li:

—Oh germana de les hurís del Paradís! Ocupes tan totalment el meu cervell, que ja no em recordo que existeixo! No puc evitar que els meus ulls et mirin, i si em disparessin sagetes contra ells, jo no les veuria...

Un dia, la noia digué al seu professor:

—Et prego que posis tant zel a instruir-me com en poses a acariciar-me. I si em descobreixes greus defectes, digues-me'ls... Procuraré corregir-me.

—Demana-ho a un altre —respongué el professor—, car jo només et trobo mèrits.

Si tens un mèrit i setanta defectes, el teu amant només veurà la teva qualitat.

HISTÒRIA 37

La nit del sepulcre

A Sanaâ, al Jemen, morí un dels meus fills. No cal expressar quin fou el meu dolor. La beutat del meu fill era meravellosa. I no obstant, el sepulcre l'engolí! Al jardí de la vida no hi ha xiprer, per alt que sigui, que no fineixi enderrocat per la mort, i ja no em meravello de veure tantes roses per terra, puix que hi ha tants joves de galtes roses que dormen sota terra.

La meva pena era tan gran, que vaig alçar la pedra del sepulcre del meu fill estimat, per contemplar-lo novament, i vaig entrar a la tomba. Però la meva basarda fou terrible. Vaig tornar-me groc com la cera. I, en retornar-me, em semblà escoltar la veu del meu fill que em deïa:

—Si t'has esgarrifat de por dins aquesta tenebra tràgica, procura que la nit del sepulcre en el qual reposaràs sigui tan lluminosa com el dia. Encén, doncs, des d'avui, la llàntia de les bones accions.

El bon jardiner s'extremeix d'inquietud quan dubta de la collita dels seus dàtils, i el camperol àvid voldria segar sense haver sembrat.

HISTÒRIA 38

La càrrega de l'ase

He vist un fill de ric que seia damunt la tomba del seu pare. No gaïre lluny, el fill d'un pobre seia també damunt la tomba del seu pare. El fill del ric digué al fill del pobre:

—El sepulcre del meu pare és de marbre precios, i les lletres del seu epitafi són de colors, i incrustades de turqueses i robins... El del teu pare, en canvi, que és miserable! Es fet de maons, i s'han acontentat escampant-hi pel damunt una mica de terra.

El fill del pobre escoltà, i respongué:

—Silenci! Car demà, a l'hora de la Resurrecció, abans que el teu pare hagi tingut temps d'alçar el marbre que l'aixafa, el meu ja haurà arribat al Paradís. Ja sabem que els pobres moren per reposar finalment...

Com més lleugera és la càrrega de l'ase, més fàcilment camina.

El pobre arribarà aviat a la porta de la Mort, i el ric, l'indolent, l'egoista, h'iran arrossegant-se.

Un presoner que hom allibera val més que un emir que hom empresona.

HISTÒRIA 39

El remei

Un soldà tenia una malaltia terrible, que no cal pas anomenar. Uns metges grecs declararen unànimement:

—Només hi ha un remei per aquesta malaltia: el fel d'un home que tingui les qualitats que anem a dir-te.

El soldà ordenà que fos recercat aquest home, i fou trobat un fill de pagès que tenia aquestes qualitats. El monarca cridà el seu pare i la seva mare, i els curullà de presents. El Kadí prengué una decisió, i afirmà que era permès vessar la sang d'un súbdit per conservar la vida del soldà...

El botxí es disposà, doncs, a matar el noi. Però aquest es posà a riure.

—De què rius? —li digué el soldà.

El noi respongué:

—El meu pare i la meva mare m'han acariciat sempre, com era el seu deure... Ara, però, el meu pare i la meva mare m'han lliurat al suplici, per cupidesa, i el Kadí ha signat un *fetva* per a què em matin. Tu veus la teva salvació en la meva mort... No em resta altra esperança que Déu.

En escoltar-lo, el cor del soldà s'oprimí, i els ulls se li ompliren de llàgrimes.

—No puc vessar la sang d'aquest innocent! —sanglotà—. Prefereixo morir...

El besà al front i a les galtes, li féu un do considerable, i l'acomiadà. Conten que el soldà retrobà la salut perduda, alguns dies després.

Sempre tindrà a la memòria aquests versos que em recità un cameller, un vespre, a la vora del

Nil: "Si ignores quina és la situació de la formiga sota el teu peu, pensa que és igual al que seria la teva sota el peu d'un elefant".

HISTÒRIA 40

L'incendi

Un home injust obligava els pobres llenyataires a vendre-li llur llenya. Ell mateix fixava els preus, que eren ben lluny, com podeu suposar, de representar el valor de la llenya.

Un savi li digué:

—Ets serp, per mossegar així, tothom que veus? Ets mussol, per fer-te l'aixopluc als llocs per on passes? Si la violència emprada per tu reïx sovint, no reeixirà amb el Mestre que veu les coses amagades.

No facis mai violència contra els habitants de la terra, per tal que Déu no escolti contínuament les malediccions que la gent llança contra tu.

L'home injust s'irà, i menyspreà el consell.

Una nit, un incendi que es declarà a la seva cuina cremà la seva llenya. Tot el brancatge que tenia emmagatzemat flamejà, i només li restà per seure, en lloc de coixins flonjos, un tou de cendres ardents.

El mateix savi passà pel seu costat, i s'estranyà de sentir que deia als seus amics:

—Em pregunto d'on ha caigut aquest foc a casa meva... Em pregunto com ha pogut fer-se tan gran aquest incendi...

—Ha estat abrivat pels sospirs de tots els pobres als quals tu has furtat! —respongué el savi.

HISTÒRIA 41

El recurs

Un atleta s'havia convertit en un lluitador consumat. Coneixia tres cents seixanta cops irresistibles, i cada dia renovava la seva manera de combatre.

Un dia aquest lluitador s'enamorà d'un dels seus alumnes, jovencell d'una beutat remarcable. Li ensenya tres-cents cinquanta nou cops, i només se'n reservà un.

El jove, al seu torn, es convertí en un lluitador invencible. Ningú no el resistia.

—Si jo reconec que el meu mestre és més terrible que jo —digué un vespre davant el soldà— ho faig per respecte a la seva edat i per tot el que li dec. No li sóc inferior en força, i la meva habilitat iguala la seva...

Aquesta suficiència desplaugé al soldà, el qual ordenà als dos lluitadors que mesuressin llurs

forces. Escolliren un camp. Els grans de l'Estat i de la Cort assistiren en massa a l'espectacle. Com un elefant furiós, el jovencell es precipità a l'arena.

Hauria partit una muntanya. El mestre, adonant-se tot seguit que el seu alumne era capaç de guanyar-lo, l'atacà posant en pràctica aquell cop del qual només ell coneixia el secret. L'altre es trobà impossibilitat de defensar-se amb èxit, i el vell lluitador l'alçà enlaire, el balancejà per damunt del seu cap, i el deixà caure a terra, pla. Una immensa aclamació s'alçà de l'assemblea. El soldà féu lliurar al vell lluitador vestits suntuosos i una quantitat de diners considerable.

—Ara —digué— porteu-me el seu adversari. El jové arribà.

—Has tingut la pretensió de guanyar el teu mestre —li digué el monarca— i no l'has realitzada...

—Oh, senyor —respongué l'atleta—; no m'ha guanyat amb la força, el meu mestre; ho ha fet amb un cop secret que no m'havia volgut ensenyar.

—El guardava per avui! —exclamà el vell lluitador— car els savis han declarat: "No ensenyis tota la ciència al teu alumne. Qui sap si algun dia es convertirà en el teu enemic..."

He ensenyat de disparar l'arc a molts dels meus amics, i molts m'han pres per fitó!

HISTÒRIA 42

La rosa esfullada

Un home tenia una dona admirablement bella. Aquesta morí, i la seva mare, una vella molt xaruga, no volgué anar-se'n de la casa, esperant, segons deia, el dot nupcial promès a la seva filla.

El vidu es desesperava de veure's obligat a suportar una companyia semblant, i no trobava la manera d'allunyar-la.

Uns amics el visitaren:

—Com suportes la dissort? —li digueren.

—M'és tan dolorós no veure la meva dona com veure la seva mare! —respongué.

Hom ha esfullat la rosa, i les espines han restat al tany! Hom ha furtat el tresor que dormia a la caverna, i no ha pogut matar la serp!

Veure els seus ulls exposats a la punta d'una llança, val més que considerar la cara d'un enemic...

HISTÒRIA 43

La vanitat castigada

Una rata famolenca donava voltes entorn d'una nou. Des de dins, un cuc li digué:

—No te l'emportis! M'he menjat tota la polpa d'aquest fruit, i no val la pena...

La rata reflexionà:

—Ets gras o magre? —preguntà.

Vanitós, el cuc respongué:

—Sóc gras, i no demano res més a la vida.

—Molt bé! —digué la rata—. Espero que la teva grassa tindrà gust de nous...

Rosegà la closca, extragué el cuc, i se'l menjà.

Imita el savi, que resta modest àdhuc al si de l'opulència.

HISTÒRIA 44

La presència d'esperit del Kadí enamorat

Un Kadí de Hamadân estimava follament el fill d'un ferrer. El cor d'aquest Kadí era, veritablement, com una ferradura exposada a un foc intens.

El Kadí cercava per tot arreu el fill del ferrer, gemegant: "He vist aquest esvelt xiprer... On deu ésser, a aquesta hora? Si no vols torturar ningú, atenua l'esclat dels teus ulls!"

El jove trobà el Kadí en un camí.

S'havia assabentat de l'amor que sentia per ell el personatge, i això el malhumorava enormement. L'injurià, li llançà pedres, i no negligí cap mitjà de mancar-li al respecte.

El jutge digué a un estimable savi que l'acompanyava:

—Es realment un bell minyó! Que bé li escau la còlera! I aquest plec entre els ulls tan bells!...

Els àrabs diuen: "Ésser batut pel seu amic, és una cosa tan dolça com menjar raïm confitat".

—Aquest adolescent acabarà calmant-se —continuà el Kadí—. I aleshores respiraré amb delícia el perfum del seu penediment.

Sovint, els reis parlen amb severitat, quan cerquen la pau...

El raïm verd té un gust àcid. Tingues paciència només dos o tres dies, i es tornarà dolç.

Digué, i tornà a seure al tribunal. A la seva arribada, els seus secretaris besaren la terra com a senyal d'homenatge, i l'un d'ells començà:

—Amb el teu permís, parlaré. Ja sé que manco a les conveniències, però ho faig per servir-te. I en fer-ho, obeeixo al reconeixement que sentim envers tu... Callar seria trair-te. Jo et demano, en nom dels meus companys, oh Kadí, que no persegueixis més el fill del ferrer. El trobes a un lloc alt... No taquis el teu càrrec! El fill del ferrer és tal com l'has vist, i ja t'he dit el que volia dir-te.

El Kadí admirà sincerament aquest discurs.

Lloà la bondat dels seus secretaris i llur fidelitat.

—Però —afegí— no és pas possible fer tornar blanc un negre de l'Etiopia...

L'endemà, envià al fill del ferrer un emissari que devia informar-se de les seves disposicions i oferir-li molts diners.

Qui té or té força. Quan un pobre veu or, s'inclina, amb perill de ferir-se amb l'agulla ferrissa de la balança.

Breu: una certa nit, el Kadí tingué una cita amb el jovencell.

El governador de la ciutat s'assabentà que el Kadí, copiosament embriac de vi, apretava damunt el seu cor l'adolescent, s'oblidava de dormir, i cantava: "Aquest pollastret no cantarà pas amb els seus germans... Els amants no es besen mai prou! La cara del meu amic brilla entre els rínxols de la seva cabellera... La cara del meu amic s'assembla a una bala de vori en el buit d'una raqueta de banús. Va! Desperta't! Ignores que la vida és curta? Mentre no escoltis el muezzin salmejar la primera pregària al cim del minaret de la mesquita del Divendres, o ressonar les timbales d'argent a la porta del palau de l'Atabek, no facis pas la follia de separar els teus llavis dels meus! Creu-me... aquests galls que s'esgargamellen no anuncien pas l'aurora..."

El nostre Kadí estava en aquest bell estat, quan un dels seus amics entrà i digué: —Alça't i fuig corrent! Els teus enemics han tramat contra tu un complot... I ara m'adono que han dit la veritat! Encara podem apagar l'incendi d'aquest escàndol, però anem de pressa: aviat inflamaria tot l'univers!...

El jutge l'esguardà somrient i balbucejà:

—El lleó que enfonsa les urpes en la presa, menysprea el lladrar dels gossos.

Contaren al soldà el que passava, i li preguntaren: "Quines són les teves ordres?"

I respongué:

—Tinc a aquest Kadí per un dels homes més eminents de la nostra època. És possible que els seus enemics cerquin la manera de perdre'l... D'altra part, només creuré allò que hauré vist.

Agafar massa aviat l'espasa, de vegades pot fer-nos caure en penediment.

A l'aurora, el soldà, acompanyat d'alguns cortisans, es presentà davant el Kadí. Les llànties encara eren enceses, l'adolescent era al llit, els tapissos eren plens de taques de vi, les copes eren trencades, i el Kadí havia perdut fins la noció de la seva pròpia existència.

El soldà va desvetllar-lo suaument i digué:

—Alça't, que el sol ja s'ha alçat...

El Kadí comprengué i preguntà:

—De quin costat s'ha alçat, el sol?

—De la banda d'Orient —respongué el soldà.

—Lloat sigui el Senyor! —exclamà el jutge—. Car el profeta Mohammed ha dit: "Els servidors de Déu podran penedir-se de llurs mancaments fins el dia que el sol s'alci de la banda d'Occident".

I afegí:

—Demano perdó al Senyor, i faré penitència.

—En la situació en què et trobes —declarà el soldà— el teu penediment és inútil. El teu crim és imperdonable. Moriràs.

Lligaren el Kadí, que vociferà:

—Em cal pronunciar un mot, un mot que farà servei al soldà...

—Quin mot és? —féu el sobirà.

El jutge alçà un dit, i digué:

—Pel fet que m'hagis condemnat, no et pensis que m'estigui de suplicar-te que em perdonis...

—T'expresses molt bé —féu el soldà—. Però seria absurd i contrari a la llei, que la teva eloqüència et salvés la vida. Em sembla bé fer-te precipitar des de dalt de la meva ciutadella... Aquest càstig servirà d'exemple al poble.

El jutge respongué:

—Oh senyor del món! La teva família m'ha honorat sempre amb els seus favors, i no sóc pas l'únic home de la ciutat que hagi comès aquest manament... Fes, doncs, precipitar un altre culpable, per tal que el seu càstig em serveixi d'exemple.

El soldà esclatà a riure i perdonà el jutge. L'endemà féu dir als seus delators: "Tots teniu defectes. No blasmeu els defectes dels vostres germans; qui veu el propi vici, és indulgent pels altres".

HISTÒRIA 45

El naufragi

Dos joves navegaven junts per la vasta mar. S'alçà una gran tempesta, que féu naufragar la nau, i les onades els engoliren.

Un mariner reeixí a salvar-ne un.

—Deixa'm —féu el dissipat— i procura salvar el meu amic...

Abans de perdre el coneixement afegí:

—No permeti's que parli d'amor quí hagi deixat morir el seu amic sense preocupar-se de salvar-lo.

Treu profit de totes les meves històries. Saâdi coneix les regles del joc d'amor, tan bé com els habitants de Bagdad coneixen l'àrab. Sies fidel a la teva amant i mira només a ella. Si Zeïla i Medjnun tornaven a aquesta terra, no haurien de fer més que llegir el meu llibre per aprendre l'art d'estimar.

Els dos mestres d'escola

He vist, a la contrada del Moghreb, un mestre d'escola que tenia una cara lamentable, una elocució difícil, uns costums deplorables, i que es passava la major part del temps turmentant els seus veïns i mendicant. La seva presència en un carrer consternava els bons Musulmans, tant com la seva manera de llegir el Koran.

Joves i noies estaven sotmesos als seus capricis. Els prohibia riure, parlar... Tan aviat martellejava amb bufetades la galta d'argent d'un adolescent, com esgratinyava la cama de cristall d'una jove. Acabaren per lassar-se de la seva conducta, l'ompliren de cops i l'expulsaren de la ciutat.

Els joves i les noies foren confiats a un sant religiós, que vivia enfonsat en el núvol de les seves meditacions. Els infants, tot seguit, cantaren les lloances del seu mestre. Es convertiren en veritables diables i refusaren treballar. La major part del temps dormien o jugaven, o es barallaven amb les tauletes.

Dos setmanes després, cridaren novament el primer mestre.

Vaig passar per damunt la mesquita, el vaig veure, i vaig murmurar amb ira: "Sols Déu és Déu! Per quina raó han convertit el diable en preceptor dels àngels?"

Un vellard, que havia vist moltes coses, m'escoltà i somrigué:

—Em sembla que ignores que els savis contenen aquesta història: "Un padichâh confià els seus fills a un mestre d'escola, i li lliurà una tauleta de vori, damunt la qual hi havia, en lletres d'or, aquesta inscripció: "La severitat del mestre és preferible a la tendresa del pare".

HISTÒRIA 47

El perfum de les roses

Un cert savi estava abstret en una meditació profunda. Quan eixí del seu èxtasi, un dels seus companys li digué:

—Què ens portes d'aquell bell jardí per on et passejaves?

El savi respongué:

—M'havia proposat omplir-me de roses la falda i repartir-vos-les... però el perfum de les roses m'embriagà de tal manera que el cap del meu vestit se m'escapà de la mà.

Oh rossinyol: aprèn del papalló com cal estimar: cremat per l'amor, ha lliurat la seva ànima en silenci.

La precaució

Deien a Ormuz-Tadjâr:

—Quins mancaments han comès els visírs del teu pare, perquè t'hagis vist obligat a encadenar-los?

Respongué:

—No han comès cap manquement, però he observat que em temien terriblement i que no tenien cap confiança en mi. He temut que no projectessin matar-me... D'altra part, he obrat segons la paraula dels savis, els quals han dit: "Oh savi, tem a qui et tem, encara que tu siguis el més fort! La serp mossega el turmell del camperol que pot esclafar-te el cap, i el gat prova d'arrencar amb les seves ungles els ulls de la pantera que l'ha revolcat".

HISTÒRIA 49

La pregària

Déu escoltava totes les pregàries d'un dervitx que vivia a Bagdad. Heddjâdj, fill de Jussef, el cridà i li digué:

—Pronuncia una pregària en favor meu.

El dervitx alçà la mà i murmurà: "Oh Déu meu, fes-lo morir!"

—Com! —exclamà Heddjâdj—. Què és aquest prec?

—Es un prec que jo faig per la teva benaurança i per la de tots els Musulmans —respongué el sant vellard.

Oh puixant que turmentes el feble! Fins quan t'acarnissaràs en aquest treball? En interès per la teva ànima, preferim saber-te mort abans que ocupat en torturar els homes.

HISTÒRIA 50

La sultana de l'amor

Un dervitx estimava una noia. La nova s'escampà. A despit dels insults que degué suportar i de les multes que degué pagar, aquest religiós no renunciava a la seva passió, i deia gemegant:

—No deixaré el teu mantell, encara que em donguessis cops d'espasa. Tu ets el meu únic asil, el meu únic refugi... Sí fujo, fugiré amb tu.

Vaig blasmar els seus mots.

—Què li ha passat a la teva preciosa intel·ligència, per a què pugui dominar-la la teva vil passió? —vaig dir-li.

Medità llargament, i respongué:

—Per tot arreu on la Sultana de l'amor ha passat, els homes han perdut la raó.

HISTÒRIA 51

Els denaris furtats

Quan férem el nostre viatge a la Meca, tinguérem per company un savi al qual un emir havia donat cent denaris.

Un dia, uns lladres de la tribu de Khâfadjâh caigueren damunt la caravana i ens furtaren la nostra fortuna. Els marxants començaren a cridar inútilment. Només el savi somreia.

—Potser els lladres no hauran pres els teus denaris... —vaig dir-li.

—Se'ls han endut —em respongué—, però no he sofert en veure'ls marxar, car encara no m'havia habituat a llur companyia.

Vaig dir-li:

—Això em recorda una aventura de la meva juvenesa. Jo estimava una noia la beutat de la qual era la Kiblah dels meus ulls... Era la germana dels serafins del cel. Cap dona no posarà mai més una meravella igual. Un dia aquesta joveciana s'enfonzà en les sorres de la Mort, i durant moltes setmanes vaig plorar-la damunt la pedra de la seva tomba. I aleshores vaig compondre aquests versos:

“Per què no vaig morir, també, quan el destí t'apunyalà? Quan vivíem junts, només podies dormir quan jo havia esfullat damunt el nostre llit les roses, els llessamins i els narcissos... Ara els besars de la Mort han ennegrit les roses de les teves galtes, i jo dormo damunt una catifa d'espines! Abans, jo era orgullós com un paó en un jardí d'amor... Ara, separat de tu, em torço i retorço, com la culebra decapitada!”

HISTÒRIA 52

La trista nova

Un marxant, que acabava de perdre mil denaris, digué al seu fill:

—No contis a ningú aquesta trista nova.

—Pare meu —replicà el jove— t'obeiré, però digues-me per què no podem publicar la nostra dissort...

—Es per evitar que n'hi hagi dos: la pèrdua de la quantitat i la joia maligna del veí.

HISTÒRIA 53

El silenci

Un jove molt instruït callava en absolut quan es trobava davant els savis.

Un dia el seu pare li digué:

—Per què no parles tu també d'allò que saps? Respongué:

—Tinc por que no em preguntin el que no sé, car aleshores restaria confós...

Un monjo clavava claus a la sola de les seves sabates. Un oficial li estirà la mànega i li digué: “Vina a ferrar el meu cavall”.

Resta sempre silenciós, i així no s'ocuparan de tu. Però si et poses a discutir, pot passar-te que et demanin la prova del que acabes de dir.

HISTÒRIA 54

El jueu i el musulmà

Un jueu i un musulmà es disputaven amb tal fúria, que jo m'aguantava el riure. El musulmà cridava:

—Si dic una mentida, oh Déu meu, feu-me morir dins la religió jueva...

El jueu repetia:

—Ho juro pel Pentateuc! Si no dic la veritat, em faré musulmà com tu...

Encara que el seny només fos un nom, ningú no voldria confessar-se ignorant.

HISTÒRIA 55

El viatge

Un atleta, que ja no es guanyava la vida, es desolava de tenir molta fam i la bossa buida.

Anà a gemegar a casa del seu pare, i li digué:

—Tinc la intenció de viatjar. Potser la fortuna em somriurà, i podré menjar per la gana que tinc...

—Oh fill meu —respongué el vell— no et faci's il·lusions. Recorda que els savis han declarat: “Per enriquir-se no n'hi ha prou de viatjar... El millor mitjà és estar-se a casa”.

Per empaitar la fortuna no n'hi ha prou amb ésser fort. Seria una feina sense profit, un colliri damunt els ulls d'un orb.

—Oh pare meu —reprengué el jove atleta— considera els avantatges que trobaria en viatjar! D'antuvi, veuria coses noves i meravelloses, sabria iniciar-me en l'art de parlar amb eloqüència i també podria enriquir-me...

Corre per l'ample món abans d'abandonar-lo!

—Sens dubte —replicà el vell— els avantatges serien nombrosos, però fins ara el cel només els ha concedit a cinc menes d'homes:

1º La classe dels marxants.

Sempre i a tot arreu, el ric és ben acollit.

2º La classe dels savis, que tenen la paraula abundosa i clara.

L'home savi és com l'or pur. A tot arreu on va és honorat i tothom vol servir-lo. El fill ignorant d'un ric s'assembla a la moneda de coure, que és refusada en país estranger.

3º La classe de les gents que tenen una cara agradable.

Una mica de beutat val més que molt or. Una cara seductora pot ésser comparada a una clau que obre totes les portes. Un jove i una noia són ben acollits a tot arreu. Si els seus pares els treuen de casa, no cal pas que s'amoïnin!

Un dia, entre els fulls d'un Koran, vaig trobar una ploma de paó. —Heus ací un honor que no et mereixes! —vaig dir a la ploma—. Em respongué: “Deixa'm em pau! Sens dubte ignores que la beutat fa el que li sembla”.

Aquest adolescent, que s'allunya de la casa paterna, és bell com una perla. Com que no cabria en cap conquilla, el primer vingut podrà adquirir-la.

—La quarta classe d'homes que el cel ha cobert de favors —prosseguí el vell— és la dels cantaires les veus melodioses dels quals aturen el torrent en el seu curs i l'ocell en el seu vol. Aquests artistes encanten els homes i els exciten el desig ardent de viure en llur companyia.

La més lleu cançó m'agita! On és aquell que toca el llaüt divinament?

Oh! Com plau als amics una melodia nostàlgica i apassionada, quan dediquen el vi de llurs copes als primers focs de l'aurora!

Prefereixo escoltar una bella veu a contemplar una bella cara, car la bella cara em dóna desigs pèrfids i la bella veu diu a la meua ànima coses que no es poden dir.

—La cinquena classe és la dels artisans que guanyen llur pa amb la suor de llur cos.

Un sabater pot donar la volta al món: trobarà sempre bon llit i bona cuina. Si el rei de Nimrúz es perdés en un desert, podria resignar-se a dormir amb el ventre buit.

Totes aquestes qualitats que vinc d'enumerar —prosseguí el pare de l'atleta— són les que deu posseir el viatger. Qui no en tingui cap, es posarà en camí vers l'inconegut, i ningú sentirà mai més parlar d'ell.

Els paranys amenacen el colom que s'allunya massa del seu niu.

—Oh, pare meu! —exclamà el jove lluitador—. Per què no poso en pràctica aquestes paraules dels savis: “Encara que Déu ens nodreixi, cal que ens la mereixem. Encara que la dissort ens amenaci cada segon, devem fer tot el que calgui per protegir-nos”. Em trobo en un estat que em fa sentir capaç de dominar un elefant furiós. Provocaria un lleó bramulador... Cal que viatgi, car no puc dejunar més.

Digué, i s'agenollà per rebre la benedicció pa-

ternal. Quan entrava a casa seva, escoltà el seu pare que proferia aquesta sentència: L'home hàbil que vol dominar el seu destí anirà a morir a un desert sense ressons”.

L'atleta arribà al marge d'un riu que arrossegava pedres. La remor que muntava d'aquest riu s'escampava fins moltes llegües lluny; el més mínim remolí del seu corrent hauria arrencat del seu eix una roda de molí.

Mitjançant una petita suma, una colla de viatgers acabava d'embarcar-se en la barca d'un remer que passava la gent a l'altra riba... El lluitador, en la impossibilitat de pagar el preu de la travessia, començà a fer compliments al barquer. Com que això no reeixia, es lamentà i començà a eternir l'assistència. Però, tot rient, el cruel barquer s'allunyà de la riba, i cridà:

—Si no hi ha diners, no hi ha passatge! No m'interessa que tinguis la força de deu homes... Dona'm l'or d'un de sol, i ja n'hi haurà prou.

L'atleta entrà en una còlera terrible, i volgué corregir el barquer. Però la barca ja era lluny. I cridà:

—Consenteixo, oh barquer, a lliurar-te el meu bell vestit...

I el barquer, enlluernat, reculà.

De vegades, la cupidesa torna orb el savi. La voracitat mena l'ocell i el peix a la xarxa.

El lluitador engrapà el barquer per la gorja, i el llançà a terra. Un viatger saltà de la barca, per ajudar el malaurat; però l'atleta el féu caure d'un cop de puny.

Els altres compregueren que calia fer les paus amb aquest temible inconegut, i li oferiren els diners del seu passatge.

Tracta amb paciència l'interlocutor bellicorós: la teua placidesa barrarà la ruta a l'Angel de la Guerra. Sies bondados envers els dolents.

Un sabre ben esmolat no talla la seda flonja. A força de llenguatge suau, de tacte i de deferença, pots menar un elefant amb un cabell.

Per excusar-se de llur conducta, els viatgers vingueren a agenollar-se davant el jove, i li pregaren que s'embarqués.

Marxaren. La nau arribava a l'alçada d'una columna —vestigi d'un temple grec— que eixia del riu, quan el barquer exclamà:

—Tenim una via d'aigua! Es urgent que un de vosaltres, el més coratjós, el més fort, es llenci nedant i vagi a lligar una corda a aquella columna que veiem. Una vegada lligada la barca, taparem la via d'aigua.

Confiant en el seu vigor, l'atleta no es malfià del seu enemic i oblidà les màximes dels savis: “Si has causat perjudici a un home, malfia-te'n, encara que després li hakis fet mil serveis. Pot arrencar-se de la ferida el dard acerat, però el dolor que el dard ha provocat ha restat per

sempre a la memòria. No tiris pedres contra les muralles d'una ciutadella, car poden rebotre i ferir-te".

El jove atleta entortolligà la corda al volt del seu braç, i es llançà aigua endins. Tot seguit, el mariner tallà la corda i empenyé la nau. Estupefacte, el lluitador reeixí a arribar fins a la columna...

Dos dies sencers s'estigué allà, tremolant de fred, de por, i torturat per la fam. El tercer dia, vençut per la son exhauridora, vacilà i caigué a l'aigua.

Durant un dia i una nit, el corrent arrossegà l'infortunat. Però un remolí, més violent que els altres, acabà llançant-lo a la riba. Encara respirava... S'arrossegà fins un arbust, i devorà les fulles. Reeixí també a desenterrar algunes arrels mengívoles. L'endemà, a l'hora d'alba, es despertà i s'encaminà vers el desert.

Feia hores i hores que caminava, quan s'aturà, extenuat, prop d'un pou. Una multitud cridanera s'acorrava al voltant, i bevia l'aigua contra diners pagats. L'atleta demanà aigua... No tenia ni un cèntim i li refusaren el dret de beure. Es posà a cridar de còlera i colpejar els cruelíssims caravaners. Però aquests tenien l'avantatge del nombre. El pobre noi fou terriblement apallissat.

Quan els moscons volen en núvol, ataquen l'elefant. Si totes les formigues s'apleguessin, acabarien vençant els lleons formidables.

Mort de fatiga i ferit, el malaurat es llançà en persecució de la caravana. El capvespre, aquesta entra a una gorja on l'esperava una colla de bergants. L'atleta s'adona aleshores que els seus enemics tenien molta por i estaven resignats a deixar-se degollar.

—Au! No tremoleu! —els cridà—. Us ofereixo el meu braç, que val per cinquanta, i espero que els joves de la caravana se m'aplegaran.

Aquesta declaració calmà els viatgers, que donaren a l'atleta queviures i aigua. Una vegada assadollat, s'adormí.

Un vell, que havia begut molt, exclamà:

—El vostre defensor em fa més por que els lladres. Ja sabeu si pertany a llur banda, ja sabeu si no s'haurà ficat entre nosaltres només per advertir als seus companys el moment oportú per atacar-nos? Em sembla prudent fugir sense fer remor i abandonar-lo ací.

Les gents de la caravana aprovaren el consell del vellard. Plegaren les tendes, i deixaren el lluitador adormit.

El matí, l'ardència del sol despertà l'infortunat, que esguardà al seu voltant i s'adonà de la marxa dels seus companys. Desesperat, s'ajagué per morir, murmurant:

—Qui m'aconsolarà, ara que els camells ja han marxat?

El fill d'un Kalifa, que havia anat a caçar i s'havia perdut, passà prop d'ell i escoltà els seus sospirs. Vegé que els seus vestits eren nets i la seva situació terrible.

—D'on ets? Què fas ací? —li preguntà el fill del Kalifa.

El jove li contà la seva història. No és possible de traduir la pietat del noble caçador. Confia l'atleta als guardians del seu seguici; aquests emprengueren el camí de la ciutat i l'adolescent tornà a veure el seu pare, que se n'alegrà immensament. D'antuvi, tots dos regraciaren Déu.

—Oh, fill meu! —exclamà el pare—. El cel t'ha protegit. Per tu, la rosa és nada de l'espina, i puc dir que l'espina ha caigut del teu peu. El fill d'un Kalifa t'ha salvat la vida... Una sort semblant arriba rarament, i no és possible raonar sobre allò que és rar. Per tant, no raonaré. No obstant, et contaré una història breu:

Un rei de Pèrsia tenia un anell d'un gran preu. Un dia que se n'anava al *mossallach* de Txiràs, féu col·locar aquell anell a la cúpula d'Adzed Eddaulah, i proclamar que seria per l'arquer que l'atravessés amb la sageta. Quatrecent arquers reials s'ensinistraren a encertar-lo. Tots falliren, excepte un jovencell que arraulit al teulat d'un monestir llançava les sagetes per ci per lla, només per divertir-se. El vent de l'est introduí la seva sageta en l'anell, que caigué. Li regalaren la joia i li donaren un ric vestit i diners. El jove, després d'això, cremà les seves sagetes i el seu arc. Quan algú demanà les raons del seu acte, ell li respongué: "Ho he fet per no caure en la temptació de repetir una feta semblant".

Sovint, els consells dels savis no treuen cap a res. Sovint, un jove arquer ignorant tindrà més sort que un arquer consumat.

HISTÒRIA 56

L'escorsó amargat

Preguntaven a un escorsó:

—Per què no surts, a l'hivern?

Respongué:

—Quin respecte tenen per mi, a l'estiu, per a què jo tingui ganes de sortir també a l'hivern?

HISTÒRIA 57

La batalla

Un any que jo anava a La Meca, va produir-se una gran baralla entre els viatgers que anaven a peu. Jo, que ara prego pel lector d'aquesta

història, viatjava també a peu. Com era natural, acabàrem apallissant-nos amb ciència i acarnissament. Al més fort de l'acció, vaig sentir un pelegrí, assegut a la seva llitera, que deia al seu company:

—Quina cosa més estranya! Els peons de vori, quan han recorregut tota la superfície del tauler, esdevenen reis, i els caminants del pelegrinatge, després de travessar el desert, són pitjors que abans de marxar...

T'encarrego que diguis al mal pelegrí: "El bon pelegrí és el camell, que menja espines i porta càrregues exhauridores".

HISTÒRIA 58

La inscripció

Un gran de la terra perdé un fill que havia fet instruir acuradament.

Li digueren:

—Quina inscripció caldrà gravar damunt la seva tomba?

Respongué:

—Seria mancar al respecte que devem al Llibre gloriós, inscriure alguns dels seus versicles damunt la tomba del meu fill. El temps esborraria aquestes ratlles, o bé els vianants podrien trepitjar-les... Si desitgeu absolutament gravar quelcom damunt la pedra que cobreix les despulles del meu fill estimat, n'hi haurà prou amb aquests versos:

"El meu vers saltava de joia cada vegada que la primavera feia reverdir els arbres del jardí".

"A la primavera, vina sovint a fer-me companyia, oh vianant, i els teus ulls sentiran la frescor de contemplar la verdor nascuda de la meva pols".

HISTÒRIA 59

Medjnûn

Contaven a un cert rei àrab la història de Leila i de Medjnûn. Li parlaven del desesper de Medjnûn, que acabà tornant-se foll i fugint al desert.

El rei ordenà que li portessin aquell amant insensat.

—Per què menysprees els homes fins el punt de preferir la societat de les bèsties? —li digué.

Medjnûn es lamentà, i respongué:

—Tots els meus amics m'han blasmat perquè estimo Leila. Si l'haguessin vista! Estic cert que no m'haurien pas blasmat!... Tant de bo Déu volgués que aquests que s'acarnissen trobant-me defectes haguessin vist la teva cara, oh

beutat fascinadora... S'haurien mutilat sense un crit de sofriment!

El rei sentí el desig de conèixer Leila. Cercaren la jovencella per tots els campaments de totes les tribus àrabs, i al final la trobaren. Al pati del castell reial la presentaren al príncep. Vegé una noia de pell bronzejada, de membres gràcils, i la menyspreà. La més íntima de les serventes del seu harem era superior a ella en corpulència i elegància.

Medjnûn comprengué el que passava en l'ànim del rei.

—Oh rei —exclamà— si haguéssiu esguardat Leila amb els ulls de Medjnûn, l'hauries admirada!

No tens compassió del meu dolor! Cercaré un amic que em compregui, i tot el dia li parlaré de la meva pena. Dos bocins de fusta fan una flama més alta que un sol bocí de fusta...

Si els coloms, tan suaus, haguessin sentit els meus laments d'amor, haurien cridat amb mi. Amants felïços, repetiu: "Planyem aquell que ha perdut Leila!".

Només diré la meva pena a l'home que ha sofert tant com jo, car és inútil posar en guàrdia contra les vespes aquell a qui mai han picat. No comparis la meva llaga a la d'un altre: aquest home només sent la fel en una ferida anodina, i jo la sento per tot el meu cos sagnant!

HISTÒRIA 60

Un cap sense cervell

Vaig conèixer un negociant que tenia cent cinquanta camells, quaranta esclaus i vint servents. Una nit, a l'illa de Kich, em féu entrar a la seva cambra, i allà, durant tota la nit, em digué coses desordenades.

—Tinc —em deia— un associat al Turkestan, i una factoria a l'Indostan. Aquest paper, com pots veure, és un contracte signat... Per tal cosa, tinc un tal que em representa.

De sobte, em confessà:

—Tinc la intenció d'anar-me'n a Alexandria, on el clima és excellent.

Immediatament després, afegí:

—No; no aniré pas a Alexandria. El mar d'Occident és massa agitat! Oh Saâdi, he rumiat un altre viatge... Quan l'hauré fet, m'assentaré a un recó de casa, per la resta de la meva vida, i renunciaré el comerç.

—Quin és aquest viatge? —vaig dir-li.

Respongué:

—Vull exportar a la Xina, sofre persa, car m'han dit que allà el paguen molt car; després, vaixella de Xina a Grècia, teixit grec a l'India,

acer indi a Alep, miralls d'Alep al Iemen, i robes ratllades del Iemen a Pèrsia. Després, descansaré.

Digué tantes extravagàncies, que ja no li restaven forces per parlar.

Afegí aleshores:

—Ara, Saâdi, parla'm dels teus projectes...

—Has sentit dir mai —vaig dir-li— que un dia, un marxant que travessava un desert caigué del camell i exclamà: “O el ric només tindrà desitjos moderats, o la pols del sepulcre velarà els seus ulls àvids”?

HISTÒRIA 61 I DARRERA

El retorn

Al final d'un llarg viatge, he volgut reveure aquella jovençana que havia estimat amb un amor inexpressable.

Perquè no m'he recordat que un savi digué: “A l'hivern, les branques de l'arbre ofereixen a la coloma un asil poc segur. Consulta el teu mirall abans d'invitar una noia a què vingui a dormir als teus braços”.

La noia m'esguardà, i acalà els ulls. Al nostre entorn, en l'aire de cristall, les abelles, embriagues de primavera, trenaven una ronda daurada.

No m'he atrevit a dir-li que tenia la seva edat, però que no havia restat sempre assegut al jardí de casa seva. En mars tempestuoses, molts vaixells m'han portat durant molt temps. Ajegut a l'arena dels deserts llunyans, he contemplat estels inconeguts, i vents més àcids que el terrible Meshâd han esculpit les arrugues del meu front. No obstant, la rosa d'ahir és sempre la rosa!

“Els raïms que jo he veremat en la joia i la melangia, serviran perquè d'altres en facin un vi preciós, però deixa que et parli del meu amor, oh jovençana dels ulls acalats”!

Pensava això, i no m'he atrevit a dir-li-ho, car m'he recordat de la paraula del savi.

SENTÈNCIES

Els diners serveixen per procurar-nos gaudis en la vida i aquesta no deu servir-nos tan sols per tesauritzar.

Preguntaven a un savi: “Quin és l'home feliç i quin és l'home infeliç?” —“L'home feliç —respongué ell— és el que ha menjat i sembrat; el malaurat és aquell que s'ha mort i els diners del qual han restat estèrils.

*

Dues persones han viscut en va: la que ha aplegat diners sense fruir-los i la que ha adquirit saviesa sense posar-la en pràctica.

“Aquesta mula que porta una càrrega de llibres, no és un savi ni un home de seny. Car no sap si porta llenya o llibres”.

*

El savi sense continència és un orb que branda una llanterna. Aclareix els altres, però topa amb tots els obstacles.

*

Sies semblant al sàndal que perfuma la destal que el fereix.

*

Esclafa el cap de la víbora amb el puny del teu enemic: això serà necessàriament, un bé per tu. Si el teu enemic és vencedor, la víbora morirà, i si ell rep el seu mossec, tu tindràs un enemic de menys.

*

Tres coses hi ha que no s'aguanten sense altres tres coses: la riquesa sense el comerç, la ciència sense la controvèrsia i el poder sense l'autoritat.

*

El darrer recurs és el sabre.

*

Qui ha jugat la seva vida a l'atzar, no ha guanyat res i ha llançat el seu or al mar.

*

No lliuris el teu cor a una dona que ha tingut diversos amants. Si el lliures a ella, prepara'l a rebre'l de nou.

*

No revelis al teu amic tots els secrets que posseeixes; no saps si algun dia es convertirà en el teu enemic. No facis al teu enemic tot el mal que puguis fer-li; no saps si algun dia es convertirà en el teu amic.

*

Aquest secret que desitges tenir amagat, no el divulguis a ningú, ni a l'amic que és digne de la teva confiança. Com vols que el primer vingut tingui més sollicitud pel teu secret que tu mateix?

*

Val més el silenci que revelar a algú el teu pensament secret i dir-li: “No repeteixis això”.

Oh just! Atura el riu a sa naixença, car no podràs aturar-lo a alguns quilòmetres més enllà.

*

No pronunciïs en secret una paraula que no puguis pronunciar en una assemblea.

*

L'enemic feble, quan es sotmet, rumia la manera de convertir-se en un enemic fort. No et fiïs dels afalags dels teus amics, i molt menys dels dels teus enemics. Qui menysprea un enemic feble, s'assembla a l'home que negligeix d'apagar un incendi que comença.

*

Parla davant dos enemics de tal manera que, si esdevenen amics, tu et vegis obligat a enrogir pensant en els teus mots.

*

Una dona pot dir-te: "No et demano el cor. Només vull el teu cos i les teves carícies". Aquesta dona és hàbil. Tem-la. Car coneix la manera com el caçador atreu el lleopard al parany.

*

Es insensat encendre un foc entre dos homes, i cremar-s'hi

*

Qui fa les paus amb els enemics dels seus amics, té la intenció de vexar aquests darrers.

*

Renuncia a aquest amic que contreu amistat amb els teus enemics.

*

Quan vacillis abans de prendre una decisió, escull el partit que presenti menys inconvenients.

*

Hom prova la pròpia niciesa, ha dit un savi, en interrompre una conversa per barrejar-hi les pròpies idees.

*

Infant: l'amor és un incendi que no podria apagar tota l'aigua dels torrents, i el consell més savi és oreig perfumat!

*

No parlis rudament als homes que et parlin amb dolcesa. No cerquis raons a qui vingui a trucar a la porta de la Pau.

*

No tinguis pietat de la feblesa del teu enemic, car ell no tindria pietat de la teva.

*

Quan el teu enemic no pugui combatre més, no t'enorgulleixis de la teva força.

*

Un pastor digué al seu pare:
—Ensenya'm la bondat.
Respongué:

—Sies bo, però no fins el punt que el llop de dents agudes esdevingui audaciós

*

No t'enorgulleixis massa de l'èxit que hagi obtingut el teu discurs. Pensa en el nombre d'ignorants que hom troba en tota assemblea.

*

Tots els que han viatjat pel desert saben que l'home que camina sense pressa arriba abans que el que corre.

*

El cor és la gàbia del secret d'amor. Una vegada en llibertat, l'ocell no retorna a la gàbia.

*

Un neci s'extenuava volent ensenyar a un ase. Un savi li digué:

—Per què et canses tant? No et fan por les ironies? Aquest ase no aprendrà de parlar, però t'ensenyarà de callar.

*

Es folia discutir amb una dona i ésser bo amb els dolents.

*

Tenir pietat de la pantera, equival a ésser injust amb els moltons.

*

Qui té un enemic al seu davant i no el mata, és el seu propi enemic.

*

Es fàcil matar un home, però impossible fer-lo reviuire. L'arquer deu ésser pacient, car quan la sageta ha sortit de l'arc, no retorna.

*

Què té d'estrany que perdi la veu un rossinyol que té un corb per company de gàbia!

*

Digues al feixuc abellot:

—Ja que no fas mel, no fiblis amb el teu agulló!

*

Un savi reeixí a agafar pel cap del vestit un jove que es llançà a un riu.

—Deixa'm —féu el desesperat—. Vull morir... Acaben de dir-me que la meva amant m'enganya!

—Com vulguis —respongué el savi—. Però abans de negar-te, treu-te la roba i plega-la, com cal.

El jove es despullà, i la plegà amb gran cura. Aquest treball li exigí bastant temps. Quan s'alçà, digué al savi:

—Gràcies. Ara, ja no tinc ganes de morir.

*

Quan passa una noia bonica, embriaga't amb els teus desitjos, i pensa en allò que hom sofreix quan estima.

*

La nit volta el teu jardí. Tu seus sota el teu arbre preferit. Et desoles d'estar allí, solitari, inconegut, quan podries acomplir grans coses, o bé, simplement, fer la felicitat d'una dona.

Mira aquestes flors de llessamí que estelen el fullam del teu arbre, i accepta la lliçó que et donen.

*

La teva amiga ha deixat caure el seu front damunt el teu pit. La seva mà estreny la teva mà, els seus ulls són closos, la seva gorja palpita i un dolorós somriure descobreix les seves dents lluminoses. No la besis tot seguit... Car deixaries de veure aquest somriure.

*

Després d'un llarg moment, la teva amiga et repeteix que mai no ha estat d'un altre. T'ha contat la seva vida.

T'ha citat els noms de les persones que poden confirmar els seus mots... I tu somrius, car saps que ha estat d'un altre, i que ment. Però què se te'n dóna!

Els seus llavis, per això, són menys tebis que els teus llavis, i les seves espatlles menys fines sota les teves carícies?

*

Ara, ajeguda damunt aquest tapís que cobreixen els bocins de tots els objectes que ella ha trencat, la teva amiga sanglota, amb el front entre els seus braços. En lloc de desesperar-te en silenci i de pensar en la mort, com tu fas, alça't, i agafa-li els braços. Em penso que els seus ulls són secs... Sí plora veritablement, que els teus petons eixuguin les seves llàgrimes, car llur sal serà per als vostres besos allò que la mel de Bhâdur és per una galeta tàrtara.

*

Taciturna, la teva amiga acaba d'asseure's en un recó de la teva cambra. Per atreure't esfulla amb interès una rosa, i taralleja una cançó. Pren una altra rosa, i respira en els seus pètals el perfum d'aquest instant, car aviat, ardenta i desolada, la teva amiga es llançarà als teus braços.

FINAL

El llibre de "El jardí de les roses" s'ha acabat. Gràcies a Déu! No he manlevat res al altres escriptors, cosa que avui ja és un costum deplorable. He procurat barrejar les coses serioses amb les coses plaents, i lligar el remei amargós de la moral amb la mel del bon humor... Espero que hauré aconseguit plaure't. Sigui com sigui, crec haver acomplert la tasca que m'havia imposat.

Lector! Prega Déu per mi! Implora el perdó del copista inhàbil, i demana per tu mateix tot allò que desitgis.

Txiràs, el darrer dia de la Primavera de 656 de la Hègira.

A. ESCLASANS, trad.

(Versió de l'anglès).

JOSEP ROGENT I PADROSA

El diletantisme ens ha fet als catalans el bon servei d'una burocràcia nacional.

L'absència d'homes com el senyor Rogent, ens fa més sensible la penúria de les nostres organitzacions de govern, a l'hora de l'Autonomia.

I ens confirma una vegada més que el bon gustador de versos i el bon assessor de la Junta de Museus, és, també, el bon conseller de la ciutat.

NOTA DE L'EDITOR

Si més no, l'any del primer centenari de la nostra renaixença, ens hauria estat l'any de l'Estatut de la nostra Universitat.

De tots els guanys, camí del nostre retrobament nacional, és aquest el que més podia satisfer el daler de servir, que és el nostre senyal i la nostra aplicació.

Ens oprimia, encara, l'haver constatat entre els nuclis docents, al marge de la suprema ambició ideal, preocupacions d'organització de concursos de trasllat, garanties econòmiques d'ingrés i facilitats d'ascens dirigides pel més estèril personalisme i per la més immediata cupiditat, quan l'abnegada fe d'una minoria dels nostres Mestres ens acara amb les possibilitats essencials de la Universitat a l'abast de la nostra consciència i obedient a la nostra responsabilitat.

Fixar la consciència del moment i definir la capacitat responsable que ens fa honor, han estat sempre els propòsits de LA REVISTA, i molt especialment dels quaderns d'enguany amb motiu de la data commemorativa que els escau de celebrar.

Sabem que no hem pas assolit la totalitat desitjada.

El lligam establert entre la continuïtat centenària de l'esforç renaixent i el fet de la Universitat recobrada, ens permet d'assenyalar als nostres amics el nombre de la revista Catalunya, corresponent als dies 6-13 de gener de 1912, dedicat al pensament català, com un antecedent necessari a la constatació de la nostra continuïtat i com una prova de la coherència que hem volgut oposar sempre a tots els desoris de la improvitació.

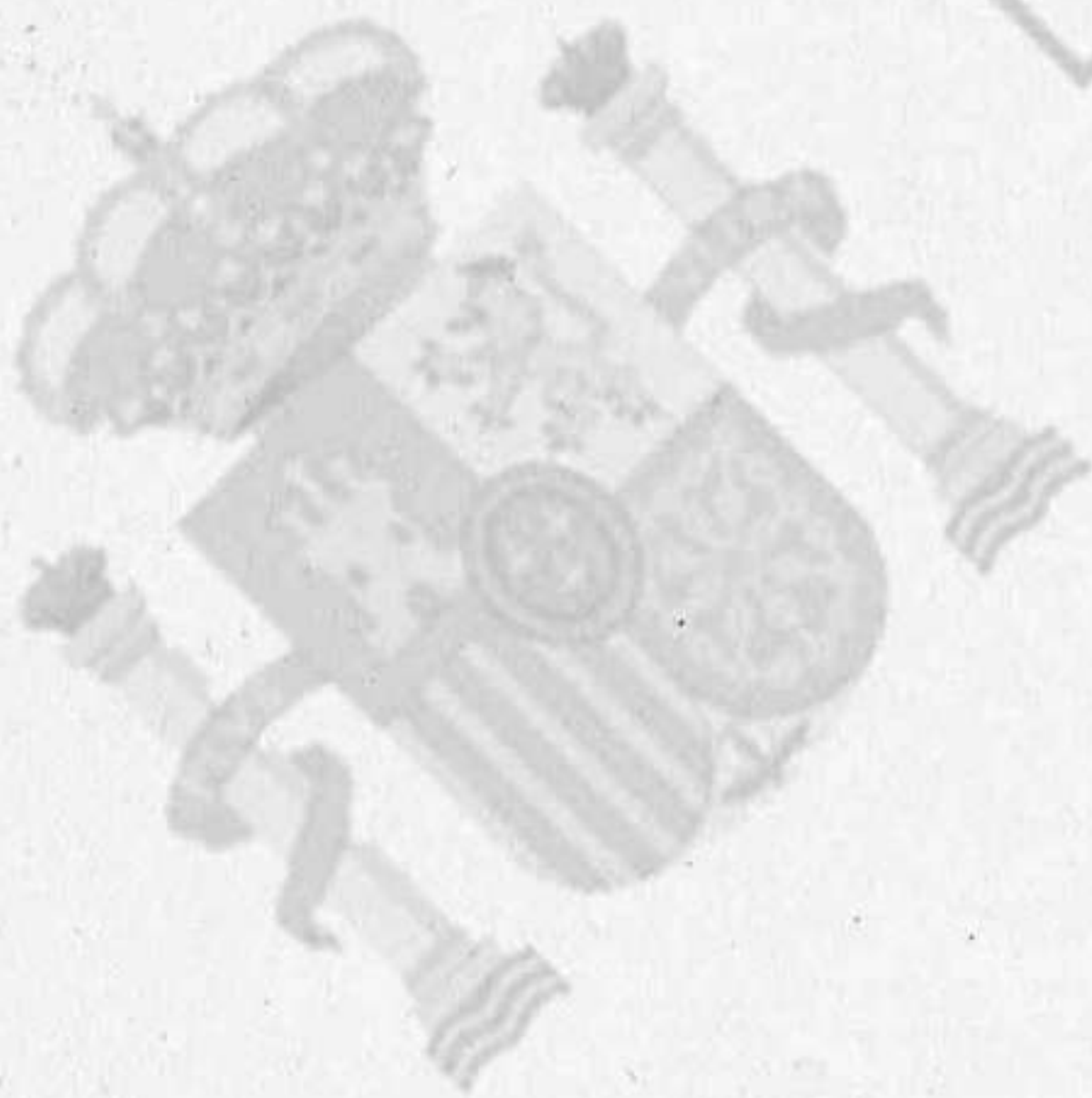
Al retret d'aspectes negligits en el nostre programa commemoratiu, ens cal respondre que no hem volgut repetir comentaris fixats ja en la nostra informació de l'any 1925, el balanç d'un quart de segle (pàgs. 12, 19, 74, 75, 76, 83, 209, 211, 213, 214, 230, 232, 234, 237 i 238 del volum de LA REVISTA del dit any.

I als descoratjaments, vinguin d'on vinguin, volem oposar la convicció que per breu que sigui el batec individual, l'obra a fer és llarga, i que l'endemà de cada dia el treball recomença i el deure de participar-hi no té excusa ni espera.

MINISTERIO
DE CULTURA

MINISTERIO
DE CULTURA

15983—IMP. ALTÉS.—BARCELONA.